

ZESDE
KERST
BOEK
GFC

ZESDE
KERSTBOEK

DIT KERSTBOEK BEVAT BIJDRAGEN VAN

Dr. J. R. CALLENBACH, Ds. W. M. LE COINTRE, J. K.
VAN EERBEEK, JAN H. DE GROOT, HERMAN HANA,
D. HOGENBIRK Jzn., W. G. VAN DE HULST, K. LANTER-
MANS, L. A. LEVER—BROUWER, J. L. F. DE LIEFDE,
A. J. D. VAN OOSTEN, M. A. M. RENES—BOLDINGH,
JOH. P. RUIJS, FRANS VAN SCHOTELVELD,
G. SEVENSMA—THEMMEN

SAMENGESTELD ONDER REDACTIE VAN
P. J. RISSEEUW

ZESDE KERSTBOEK

NIJKERK — G. F. CALLENBACH
1929

DE KINDERMOORD TE BETHLEHEM
Naar een clair-obscur van Jackson

DE KINDERMOORD TE BETHLEHEM

DOOR

Ds. W. M. LE COINTRE

13. Toen zij nu vertrokken waren, ziet, de engel des Heeren verschijnt Jozef in den droom, zeggende: Sta op, en neem tot u dat Kindeken en Zijne moeder, en vlied in Egypte, en wees aldaar, totdat ik het u zeggen zal: want Herodes zal het Kindeken zoeken, om Het te dooden.

14. Hij dan opgestaan zijnde, nam het Kindeken en Zijne moeder tot zich in den nacht, en vertrok naar Egypte;

15. En was aldaar tot den dood van Herodes; opdat vervuld zou worden hetgeen van den Heere gesproken is door den Profet, zeggende: Uit Egypte heb Ik Mijnen Zoon geroepen.

16. Als Herodes zag, dat hij van de Wijzen bedrogen was, toen werd hij zeer toornig, en *eenigen* afgezonden hebbende, heeft omgebracht al de kinderen, die binnen Bethlehem, en in al deszelfs landpalen *waren*, van twee jaren *oud* en daar-
onder, naar den tijd, dien hij van de Wijzen naarstiglijk onderzocht had.

17. Toen is vervuld geworden hetgeen gesproken is door den profet Jeremia, zeggende:

18. Eene stem is in Rama gehoord, geklag, geweent en veel gekerm: Rachel beweende hare kinderen, en wilde niet vertroost wezen, omdat zij niet zijn!

Matth. 2 : 13—18.

De vlucht van het Kind Jezus naar Egypte en de kindermoord te Bethlehem, het zijn gebeurtenissen, die wel in schrille tegenstelling staan met wat er aan vooraf gaat: Jezus' besnijdenis en naamgeving, Zijn voorstelling in den tempel, waarbij Simeon zijn lofzang zong en de profetes Anna God verheerlijkte, en vooral: de aanbidding van de van-zoo-verre gekomen Wijzen. Toch ligt er in het laatste al een vingerwijzing naar het wondere feit, dat

de Heiland Zijn eigen land ontvluchten moet. Ge weet, dat koning Herodes, ja heel het officieele Jeruzalem, ontroerd is door het woord van die Wijzen, die kwamen om te aanbidden den jonggeboren Jodenkoning, omdat ze Zijn ster in haar opkomst hadden gezien. Vooral Herodes wordt beroerd, de man met het kwade geweten, die altijd, zelfs tegenover zijn naaste bloedverwanten, leefde in vrees voor troon en kroon. Zijn eerste gedachte is ook nu natuurlijk: dat koningskind is een gevaar voor mij, dus moet het uit den weg geruimd. Hij zal nu, naar zijn aard, op zeer listige wijs, trachten zijn doel te bereiken. Zijn zonde is daarom zoo schrikkelijk, omdat hij zeer wel geweten heeft, waar het om ging. Nietwaar, hij roept Overpriesters en Schriftgeleerden bijeen en vraagt hun: waar de Christus zou geboren worden? Waarop zij hem, aan de hand der profeten, naar Bethlehem verwijzen. Hij veinst dus belangstelling daarvoor, maar weet nu alvast, in welke plaats hij zijn tegenstander zoeken moet.

Een bewijs voorts, dat Herodes' bedoelingen niet zuiver waren, vinden we hierin, dat hij de Wijzen in het geheim tot zich roept, om hen uit te hooren, wanneer precies de ster hun verschenen was. Waaraan hij dan den leeftijd van het gevreesde kind kan bepalen. Tegenover hen speelt hij de mooie rol. Zij waren te Jeruzalem gekomen met de vraag: waar is die koning? Herodes geeft hun het antwoord: ze moeten naar Bethlehem gaan, en, als ze 't dan gevonden hebben, moeten zij het hem vooral boodschappen, want, dan kan hij ook komen en 't aanbidden. Zij hebben, naar ons bekend is, het Koningskind gevonden en hun hulde gebracht, maar God heeft er voor gezorgd, dat zij Herodes de juiste verblijfplaats niet zouden mededeelen: ze zijn door goddelijke openbaring vermaand, in den droom, niet naar Herodes terug te keeren, maar door een anderen weg weer naar hun land gegaan.

Uit dit alles zien wij, dat het jonge leven van den Zaligmaker der wereld nu al bedreigd wordt; het Licht nauwelijks opgegaan, of de duisternis begint zich al te weren. Maar, laat ons ook dit terstond daarbij opmerken: God waakt over Zijn kind met een zeer bijzondere

zorg. Dat blijkt, want, zoo staat er: Toen zij, die Wijzen, nu vertrokken waren, zie, de engel des Heeren verschijnt Jozef in den droom, zeggende: Sta op, en neem tot u dat Kindeken en Zijne moeder, en vlied in Egypte, en wees aldaar, totdat ik het u zeggen zal; want Herodes zal het Kindeken zoeken, (is van zins het te zoeken, ja is er, zoo te zeggen, al mee bezig) om Het te dooden.

Jozef is toch wel een begenadigde, om zoo telkens door God in den droom van zijn gewichtigste levensgebeurtenissen te worden op de hoogte gebracht. Inderdaad, maar, anderzijds, hij zal wel gesidderd hebben. Want, die eerste droomaanzegging, aangaande Maria, wat een geweldig offer heeft ze hem gekost: tot zijn vrouw nemen haar, die de wereld niet meer voor een reine bruid erkennen kon. Welnu, daarbij voegt zich thans een tweede offergebed: hij moet opstaan en onverwijld dat Kindeke (dat wordt eerst genoemd, want, daar gaat het tenslotte om) en Zijn moeder met zich nemen en daarmee vluchten naar Egypte. Dus: alles verlaten, woonplaats, arbeid, familie, vrienden, om als vreemdeling te verkeereren in een Heidensch land, waar hij misschien maar met moeite aan den kost kon komen. En, voor hoe lang het zijn zal, hij weet het niet: hij moet wachten, tot de engel 't hem weer aanzeggen zal. Dit is zoowel tot zijn geloofsoefening, als te zijner bemoediging: hij mag 't weten, God, die nu Zijn engel tot hem zond, zal het ook dan weer doen, hun verblijf in Egypte staat dus onder goddelijke hoede. Al weet Jozef dan niet, hoe lang zij daar zullen moeten blijven, hem wordt wel meegedeeld, waarom ze vluchten moeten: Herodes zocht het Kindeke te dooden. Dat is hem meer dan voldoende geweest, want diens wreedheid was spreekwoordelijk.

Zoo staat Jozef dan ook terstond op, neemt het Kindeke en Zijn moeder tot zich in den nacht, en vertrok naar Egypte, waarschijnlijk in dienzelfden nacht nog, onder bescherming van het duister, dien zegen Gods voor allen, die vervolgd worden. Het eerste, wat ons hierbij wel opvallen moet, is: de gehoorzaamheid van Jozef. Zonder eenig bedenken gehoorzaamt hij. De gestalte van Jozef staat in heel het heilsverhaal op den achtergrond, begrijpelijk naar den aard van

dit verhaal. Maar, dan mogen wij toch op wat ons van hem daarin beschreven staat, ook wel nauwkeurig letten. De Roomsche-Katholieke Kerk noemt hem met den bijnaam „de onzelfzuchtige”. En dat is waarlijk wel de meest in hem naar-voren-tredende karaktertrek. Dat blijkt ook hier, want, 't was toch geen kleinigheid, wat van hem gevraagd werd, om, als onaanzienlijk man, zonder eenig beschermend geleide, met vrouw en kind, die dagenlange, moeizame reis te maken.

De Schrift verhaalt ons niets van den tocht naar, noch van het verblijf in Egypte. Zoo kreeg de legende overvloedig gelegenheid zich dit gebeuren toe te eigenen, ge weet dat wel: bekend is het verhaal van den palmboom, die zich nederboog om de woestijnreizigers met zijn dadels in het leven te behouden, en van de roovers, die bij den aanblik van het Kind Jezus terugweken en hun boos opzet lieten varen, e. d. meer. Maar er wordt ons niets van dat alles vermeld, wij mogen ons ook niets daarvan voorstellen. Zeker is alleen, dat het een erbarmelijke tocht moet zijn geweest en zeer aandoenlijk is dan ook het beeld, dat menig kunstenaar ons van dit drietal heeft pogen te geven. Zonder groote gevaren is die tocht zeker ook niet geweest. Maar, er ligt een diepe waarheid in de vaak geuite gedachte, dat dezelfde engel, die Jozef waarschuwde, hen vergezeld heeft op de vlucht. En, als het van al Gods kinderen gelden mag (al denken wij gemeenlijk zoo weinig daaraan), zou het dan in verhoogde mate van het Kind Jezus niet gelden, het Psalmwoord: Want Hij zal Zijne engelen van u bevelen, dat zij u bewaren in al uwe wegen? Zóó stellen wij ons dan ook graag de vlucht voor van het Kind Jezus, onder engelenhoede.

Zoo zijn ze dan ook behouden in Egypte gekomen en daar gebleven tot den dood van Herodes. Toen zal hun goed van pas gekomen zijn het goud, dat de Wijzen het Kind in de kribbe vereerd hebben. Overigens doen zich hierbij, uitteraard, vele vragen voor: waarom heeft God Herodes niet verhinderd in zijn plannen, b. v. door hem te doen sterven? Zoo ergens, dan staan wij hier wel voor het raadsel der goddelijke voorzienigheid, dat wij bovenal te eerbiedigen hebben. Toch behoeven wij het daarbij niet te laten en kunnen wij

er wel iets meer van zeggen. Er staat trouwens in het verhaal nog bij, dat dit alles geschiedde, „opdat vervuld zou worden hetgeen van den Heere gesproken is door den Profeet, zeggende: Uit Egypte heb Ik Mijnen Zoon geroepen.” Waarlijk, de leidingen Gods bij dit alles ontbreken niet. Herodes mag uitbroeden, wat hij wil, tenslotte kan ook hij niet anders zijn, dan instrument in de hand Gods. — Ge kunt natuurlijk ook vragen: waarom moest Jezus nu speciaal naar Egypte, het land, waar Zijn volk weleer geknecht was? Dat *moest* zoo zijn, naar goddelijke beschikking. Dat Egypte heeft een zeer bepaalde plaats in de heilsgeschiedenis: het is het graf en de wieg tegelijkertijd van het volk Gods. Het graf, ja, want eens leken alle verwachtingen van het volk Gods in Egypte te zullen worden begraven, Israël leek daar te zullen worden uitgeroeid. Maar, anderzijds, de wieg Israëls ook; Egypte heeft zijn taak aan Israël volbracht, het, in de afzondering van het land Gosen, bewaard als volk van God voor vermenging met de Heidenen, naar den wil Gods. Om dat nu in herinnering te brengen, haalt Mattheüs een woord aan van den Profeet Hosea (11 : 1): „Als Israël een kind was, toen heb Ik hem liefgehad, en Ik heb mijnen zoon uit Egypte geroepen.” Dat ziet op Israël, dat toen, als volk, nog in zijn jeugd was; dat, Zijn kind, heeft God uit Egypte geroepen, het op een wondervolle wijs gevoerd uit het diensthuis. In den gewonen zin van het woord behoeft dit dus niet meer vervuld, het heeft zijn vervulling gevonden. Toch was dat woord daarmee nog niet uitgeput, er ontbrak aan zijn vervulling nog wat: 't is eens vervuld aan het *volk* Gods, 't moet ook nog vervuld aan het *hoofd* van dat volk. En, dat geschiedde, toen Jezus terugkwam uit Egypte. Toen heeft God Zijn Zoon, die eens al, *in* Zijn volk, uit Egypte gekomen was (vergeet dat vooral niet, *in* het uittrekkend Israël trok ook de Messias uit), ook in eigen Persoon geroepen uit Egypte. Wat zich eens aan Zijn volk in hun jeugd had voltrokken, voltrekt zich dan ook aan Zijn Zoon, in Zijn jeugd. Daar schuilt een troostrijke gedachte in: dan is die Zoon, ook om onzentwil, in dat Egypte, het diensthuis der zonde, geweest, en heeft daar onze plaats ingenomen. Dus, ook dat gaan naar en het

verblijf in Egypte van het Kind Jezus geschiedde mee om onzentwil. Zijn erbarmelijke vlucht daarheen paste geheel in het kader van Zijn vernedering, al was het natuurlijk tevens het middel (vergeet dat niet) om Hem in 't leven te behouden.

Zoo ontbreken de leidingen Gods in dat alles waarlijk niet.

Dat alleen Mattheüs het ons verhaalt, vindt voldoende verklaring hierin, dat hij zijn Evangelie in het bijzonder schreef om de Joden te overtuigen hiervan, dat in Jezus de lang-beloofde Messias verschenen is. Hij laat steeds, in de levensgebeurtenissen van den Christus, de vervulling der Schriften naar voren komen. Dat moest hij vooral hier wel doen, want al heel vroeg is bij de Joden de legende ontstaan, dat Jezus in Egypte tooverkunsten geleerd zou hebben, die Hij dan later bij het verrichten van Zijn wonderen in toepassing wist te brengen. Ook wees men, van die zijde, het volk er op, dat Hij, om wiens wil de kinderen te Bethlehem vermoord waren, toch al heel moeilijk de Heiland van Zijn volk zijn kon. Daartegenover legt de Evangelist er den nadruk op, dat heel die vlucht naar Egypte (die inderdaad wel heel weinig doet denken aan de Koningsheerlijkheid van den Messias) toch was overeenkomstig Gods wil en naar de Schrift. Dat God-zelf Zijn Zoon naar Egypte deed vluchten, om Hem van daar te kunnen roepen.

Het lichtende feit van het levensbehoud van het Kind Jezus, dat is, van onzen Heiland, door middel van die vlucht, heeft een droeve keerzijde en komt uit tegen een wel heel donkeren achtergrond. Immers, zoo staat er voorts: Als Herodes zag, dat hij van de Wijzen bedrogen was. Ja, dat was zijn opvatting van de zaak: hij had een kwaad geweten en hield het er voor, dat die Wijzen hem terstond doorzien hadden in zijn booze plannen en hem nu, zoo te zeggen, beetgenomen. Maar, dat was niet zoo: ze hadden hem niets beloofd. Herodes had hun bevolen 't hem te berichten, maar zij zijn voor de belofte bewaard.

Wij kunnen ons echter wel voorstellen, hoe het den kwaad-denkenenden koning zal zijn vergaan. 't Loopt al naar het eind van zijn leven, een ontzettende ziekte, waardoor hij langzamerhand

inwendig verteerde, onder vreeselijke pijnen, had hem aangetast. Daar ligt de koning in angstige spanning te wachten op de komst der Wijzen. Ze bleven lang weg. Zijn achterdocht doet hem zich schrikkelijke dingen fantaseeren, elk gerucht in zijn omgeving maakt hem benauwder. Straks (zoo heeft hij misschien in zijn koortsig-verhitte verbeelding gedacht) zullen de aanhangers van het koningskind komen (gewaarschuwd door de Wijzen) om hem, Herodes, te dooden. O, ze hadden al lang terug kunnen zijn. Ja, hij begrijpt het al: ze hebben hem verraden. En, zijn woede groeit, een krankzinnige drift drijft hem aan, zijn prooi zal hem toch niet ontgaan, hij zal ze vóór zijn. Hij geeft zijn bevelen: „eenigen afgezonden hebbende, heeft hij omgebracht (laten ombrengen, natuurlijk) al de kinderen, die binnen Bethlehem, en in al deszelfs landpalen waren, van twee jaren oud en daaronder, naar den tijd, dien hij van de Wijzen naarstig onderzocht had.”

Dat is nu de keerzijde van het levensbehoud van het Kind Jezus, dit schrikkelijk levensverlies van die kinderen van Bethlehem, dat ons voor zooveel vragen stelt. De schrikkelijkheid daarvan willen wij geen oogenblik ontkennen, integendeel: wie weet, welk levensgeluk er in kinderbezit gelegen is, en zich dan poogt in te denken, wat kinderverlies, zulk een kinderverlies zijn moet, dien krimpt het hart van een onuitsprekelijken weedom samen. Alleen een dichter weet daarvoor nog woorden te vinden, zooals onze Vondel daarvan gezongen heeft en ons het beeld van dien walgelijken moord voor oogen schildert in zijn „Gijsbrecht van Aemstel”, als de Rey van Klaerissen het overschoone lied aanheft:

O Kersnacht, schooner dan de daegen,
Hoe kan Herodes 't licht verdraegen,
Dat in uw duisternisse blinckt,
En wordt geviert en aengebden?
Zijn hoogmoed luistert na geen reden,
Hoe schel die in zijn ooren klinckt.

Hy pooght d' onnoosle te vernielen,
Door 't moorden van onnoosle zielen,

En weckt een stad en landgeschrey,
In Bethlehem en op den acker,
En maeckt den geest van Rachel wacker,
Die waeren gaet door beemd en wey.

Dan na het westen, dan na 'et oosten,
Wie zal die droeve moeder troosten,
Nu zy haer lieve kinders derft?
Nu zy die ziet in 't bloed versmooren.
Al eer ze naulix zijn geboren,
En zoo veel zwaerden rood geverft?

Zy ziet de melleck op de tippen
Van die bestorve en bleecke lippen,
Geruckt noch versch van moeders borst.
Zy ziet de teere traentjes hangen,
Als dauw, aen druppels op de wangen:
Zy ziet ze vuil van bloed bemorst.

De winckbrauw deekt nu met zijn booghjes
Geloken en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 't moeders hart.
Als starren, die met haer gewemel
Het aenschijn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een' mist betrocken werd.

Wie kan d' ellende en 't jammer noemen,
En tellen zoo veel jonge bloemen,
Die doen verwelckten, eer ze noch
Haer frissche bladeren ontloken,
En liefelijck voor ieder roken,
En 's morgens droncken 't eerste zogh?

Zoo velt de zein de korenâren.
Zoo schud een buy de groene blaeren,
Wanneer het stormt in 't wilde woud.
Wat kan de blinde staetzucht brouwen,
Wanneer ze raest uit misvertrouwen.
Wat luid zoo schendigh dat haer rouwt.

Verder hiervan handelen, kunnen en mogen wij niet. Trouwens, ook de Schrift-zelf geeft er ons, als immer in soortgelijke omstandigheden, geen nadere beschrijving van. Wat wij echter wèl kunnen (en dus behooren te doen), is: pogen, een zoo zuiver-mogelijke voorstelling ons te vormen van deze zaak, die in de verbeelding der menschen zoo'n reusachtigen omvang verkregen heeft. 't Is dus ook waarlijk niet om Herodes' schuld te verkleinen, dat wij dat doen. Al had hij maar één onschuldig kind laten vermoorden, zoo was het al meer dan genoeg. 't Gaat om de waarheid.

Vast staat, dat Herodes alles in 't geheim heeft willen doen, 't liefst had hij daarom dat kind stilletjes uit den weg geruimd, maar, dat kan nu niet meer. Hij wil er ook geen nader onderzoek naar laten doen, dan weten de menschen, dat hij bevreesd is voor dat kind, daar is hij te trotsch voor, daarom dan het bevel om alle knaapjes van twee jaar en jonger in Bethlehem, met de daarbij-behoorende, omliggende streek, om te brengen. Dan denkt hij er zeker van te kunnen zijn, dat ook het door hem gezochte koningskind daaronder is. Dus, *niet*: alle *kinderen*, er staat duidelijk: jongens. 't Vermoorden van meisjes zou zijn daad ook zineloos verergerd hebben. 't Ging om den koningszoon. Dan is ook wel zeer waarschijnlijk, dat het vermoorden van die knaapjes in het geheim, door sluipmoord, is geschied. Hij geeft ook geen bevel, dat er 'n heele troep daartoe moet uittrekken, er staat: „*eenigen* afgezonden hebbende.” Zoo ongemerkt mogelijk moesten eenige van zijn meest-vertrouwde aanhangers, die nergens voor terugdeinsden, zijn gruwzaam bevel ten uitvoer brengen. Hij kon natuurlijk wel weten, in welke huizen ze zijn moesten.

In het geheim moest 't alles gebeuren. Zoo stellen wij ons dat voor: vandaag hier een kind plots verdwenen, morgen daar een knaapje geworgd in de wieg gevonden, terwijl moeder even weg was. Alsof er een onzichtbare doodshand rondwaarde, die maar greep en greep, tot alle jonge gezinnen met denzelfden rouw geslagen waren en men terstond, op den achtergrond, gezien zal hebben ('t was net iets voor hem) de gestalte van den vreeselijken Herodes.

Hoevelen er omgebracht zullen zijn, dat is natuurlijk niet te zeggen, maar in ieder geval veel minder, dan men gemeenlijk zich voorstelt, zooals blijkt uit de beschrijvingen en afbeeldingen er van. Met de statistiek, in verband met de grootte van Bethlehem c.a. rekenend, komt men tot het vermoedelijk cijfer van dertig tot veertig, sommigen komen zelfs maar tot een getal van vijftien tot twintig jongens van dien leeftijd.

Zoo denken wij ons het verloop van deze schrikkelijke gebeurtenis. Te verwerpen lijkt ons de voorstelling, die meerderen er zich van vormen (o.a. Selma Lagerlöf in hare „Christuslegenden” en Peter Rosegger in zijn werk „I. N. R. I.”) als zou de moord hebben plaatsgegrepen in Herodes’ paleis, waarheen hij de moeders met hun kinderen dan, onder één of ander voorwendsel, zou hebben gelokt. De woorden van Mattheüs doen duidelijk denken aan een moord in Bethlehem zelf.

Maar, hoe het dan ook geschied mag zijn (wij gaven ook maar onze gedachte dienaangaande), dit is zeker, dat toen vervuld geworden is hetgeen gesproken is door den profeet Jeremia, zeggende: „Eene stem is in Rama gehoord, geklag, geweent en veel gekerm; Rachel beweende hare kinderen, en wilde niet vertroost wezen, omdat zij niet zijn.” Nu wordt ’t aanhalen van dit woord vaak misverstaan. ’t Geschiedt en moet verstaan in verband met den heelen inhoud van Jeremia 31. Wederom, die voorzegging-zelf was al vervuld, maar, Mattheüs wil zeggen: diezelfde rouw is nu weer vernieuwd. De uit haar graf verrezen Rachel wordt bij Jeremia voorgesteld te staan op de hoogte van Rama, bitter weenend over ’t verlies van haar kinderen, naar Babel gevoerd, dus voor haar verloren. Maar (en daarop komt ’t nu aan) Jeremia laat ’t niet bij dat: „zij weigert zich te laten troosten” maar doet er terstond op volgen: „Zoo zegt de Heere: Bedwing uwe stem van geweent en uwe oogen van tranen; want er is loon voor uwen arbeid, spreekt de Heere; want zij zullen uit des vijands land wederkomen; en er is verwachting voor uwe nakomelingen.” Daarom dan: niet zoo bedroefd, zij zal hare kinderen weerkrijgen. En, *dat* is nu het punt van vergelijking, waarom het Mattheüs te doen is. O, zeker,

't zou onmogelijk zijn om het geweeklaag en gekerm der bedroefde moeders en vaders te onderdrukken. 't Is veel beter, dat ze zich maar uitklagen. 't Woord van Jeremia gaat nu opnieuw in vervulling en wel op een ontzettende manier. Weer nu moedersmart, bovenal zooals die van Rachel, eens. Maar, dat geklaag mag toch niet als van een ontroostbare zijn. Groot mag de droefheid over de vermoorde kinderen wezen, maar, een wonderlijke troost is er daarbij: ook in dit schijnbaar-blind en doelloos-wreed gebeuren *moeten* Gods leidingen zijn. Laten die bedroefde ouders ook zien op dat andere woord van Jeremia (dat hun natuurlijk bekend was): „bedwing uw stem van gewezen en uw oogen van tranen, want er is loon voor uw arbeid.” Uw smart is, kan niet zijn tevergeefs. God heeft de mate er van bepaald, het ging waarlijk niet buiten Hem om. Gij hebt een ontzaglijk offer moeten brengen, maar het kan toch niet te groot zijn voor het doel er mee bereikt: zodoende werd de Christus, de Zaligmaker der wereld, behouden. Ja, die kinderlevens zouden immers nooit zoo verloren zijn gegaan, als Jezus Christus niet in de wereld gekomen was, d. i. Hij, die ons maar alleen zaligmaken kan, ook zaligmaken kan die vermoorde knaapjes en hun treurende ouders.

Ja, zóó moet het wel zijn: wij moeten die arme kinderen leeren zien (hoe zwaar dat ook vallen moge), niet in de hand van den bloedhond Herodes, den slimmen vos, geworden tot den grijpenden en verscheurenden wolf, maar, ook in dien ontzettenden nood en dood, in de hand Gods, in de hand van Hem dus, die niet zal sluimeren, noch slapen, de Bewaarder Israëls. Als we dat loslaten, is 't alles hier o zoo donker. Maar, wie boven dit bloedtafereel bovenal ziet den heiligen God (om wien wel wolken en donkerheid zijn kunnen, maar Wiens wegen toch altijd zijn in recht en gerechtigheid, en Die geen verantwoording geeft van Zijn daden, hoewel Hij ze alle goddelijk verantwoord kan), wie het zoo zien kan, die leert zelfs hier tenslotte zwijgen, ja, aanbidden ook. De raadselen van het Godsbestuur zijn vele en ze zijn ons menigmaal tot moeite. Wij staan ook hier voor zulk een moeizaam raadsel. Zalig de mensch, die zich, desnietteenstaande, aan den grooten, onbegrijpelijken God niet ergert, zelfs als God ons

in den meest-donkeren denkgang drijft, maar die het ook dan nog (daarom worstlend in het geloof) vasthouden mag:

Zijn doen is enkel majesteit,
Aanbiddelijke heerlijkheid,
En Zijn gerechtigheid onendig.

Inderdaad, het is met name bij een zoo-schrikkelijk gebeuren als de kindermoord te Bethlehem, wel heel moeilijk om aan Gods leidingen vast te houden, en, ze ook te zien. Toch zullen wij dat moeten *leeren*, anders kunnen wij geen rust hebben. De vragen zijn hier vele: hoe kon God dat toelaten? Dat is wel de eerste vraag. En dan gaat ons medelijden uit naar die bloesemjonge kinderen en hunne zoo deerlijk-geteisterde ouders en wij weten geen weg welhaast met de benauwende vragen. Toch, laat ons blijven pogen de dingen te bezien in hun eigen verband. Ook hier hebben wij een symptoom van den geweldigen strijd tusschen slangen- en vrouwenzaad. Deze daad van Herodes is een van de laatste uit een eeuwenlangen kamp tusschen Ezau en Jakob. Herodes was een Edomiet, heel het Godvijandige Edom is in hem vleesch geworden en heel het Godminnend Israël, Zijn volk, in Jezus Christus. Mocht deze aanslag gelukken, dan zou Edom triomfeeren. Dus, Herodes heeft geweten ('t zij nog eenmaal gezegd), wat hij deed, daarom is zijn daad zoo ontzettend, zijn doel was: Messiasmoord. En, wat leek gemakkelijker? Heel het wereldheil (o, is 't geen dwaasheid?) hing aan een zuigeling, dat Kribbekind. En, op Zijn vernietiging had de machtige Herodes het voorzien, wiens dolk nog nimmer had gemist. Maar, nu vond hij tegenover zich den Machtigere dan alle machtigen. God van den Hemel zou het hem doen mislukken, Hij waakte over dat Zijn Kind en onttrok het uit de hand van Herodes. En, ja, zijn voorgevoel heeft hem niet bedrogen: de gevreesde koning Herodes is overwonnen door dit Koningskind zonder heerlijkheid. Dät was: Gods werk. Dat is ook te zien aan het schrikkelijk levenseind van Herodes, toen zijn ziekte hem zoo kwelde, dat hij de hand aan zichzelf wilde slaan, maar hem dat verhinderd werd: hij heeft zijn smartenbeker tot den bodem

moeten ledigen. Zijn heengaan uit dit leven is, naar luid der historie, zóó geweest, dat niemand het er bij heeft kunnen uithouden. Zoo was zijn uitgang uit den tijd. Hoe zal dan zijn ingang geweest zijn in de eeuwigheid, zijn vallen in de handen van den levenden God, waar hij hier door al zijn daden zijn eigen hel reeds had gestookt?

O, dat lot van dien gruwelijken Herodes (zoo zult ge zeggen) is vanzelfsprekend. Maar, zeg ons liever wat van die arme kinderen. Nietwaar, het is nog niet zoo lang geleden, dat daar in Bethlehem's velden weerklonk het „Vrede op aarde, in de menschen een welbehagen,” terwijl er *nu* gehoord wordt, ja, om zoo te zeggen, een direct gevolg daarvan is, het bang geklaag der bloedende ouderharten, gewond in het teederste, waarin een ouderhart te treffen is. Inderdaad, de tegenstelling is wèl aangrijpend. Toch moeten wij gelooven, dat het „Vrede op aarde, in de menschen een welbehagen”, alleen maar werkelijkheid kon worden, ook door dit hartverscheurende gebeuren heen, anders zou God, Die altijd God blijft, het niet noodig geoordeeld hebben. En, wat nu die kinderen aangaat: zeker, hun dood is een slachting geweest, waarin wij ons feitelijk niet kunnen verdiepen, zoo schrikkelijk was ze. Maar, anderzijds: wat een genade, hun bewezen, dat ze hebben *mogen* sterven, om den Heiland der wereld in het leven te behouden! Zij zijn de eersten, die voor den Christus zijn gestorven, de eerstelingen der martelaren dus. En, geen prijs ter wereld kan te duur zijn, om het leven van den Zaligmaker te redden, dus ook, ja, hun jonge levens niet. En, wat een teedere gedachte, dat deze kinderen de dekking zijn geweest van het vluchtend Kind Jezus, dat kinderen voor het Kribbekind het eerst geleden hebben, gestorven zijn. Ja, kunt ge niet, mèt ons, veel gevoelen voor de door velen-geuite veronderstelling, dat er een band bestaan moet tusschen Jezus en deze kinderen? De oude Christelijke Kerk vierde op den 28sten December het feest der onschuldige kinderen, omdat ze stierven in hun onschuld, als Bethlehemiëtische kinderen der belofte, door den haat tegen Christus, en tot dekking van de vlucht van het kind Jezus en Zijn verberging in Egypte. Prudentius zong zijn hymne ter eere der onschuldigen „Salvete flores

martyrium" en Augustinus zei van hen: „Zalige kinderen, nog niet verzocht, nog niet in den strijd getogen en nu reeds gekroond." Dan zien wij in die kinderen de eerstelingen van Christus' gemeente, en dan zal ook hun lijden zijn geheiligd door het Zijne. Men heeft diezelfde gedachte ook wel zoo uitgedrukt: „Zij stierven voor Hem, om voor Hem te leven; Hij leeft voor hen, om voor hen te sterven."

Maar, dan hebben die kleine kinderen ook geen slechte ruil gedaan, dan waren ze geheven zoo uit de pijn in de zaligheid: voor veel bewaard, al vroeg in Gods zonnehof overgeplant. Zij, eeuwige vreugdekinderen geworden, opdat het Smartenkind Zijn loop zou loopen en straks ten einde brengen aan het jammerlijke kruis, in de vreeselijkste pijnen, toch ook om hunnentwil. Wie het alles zóó beschouwen mag, hoort, boven het gejammer en geweeklaag in Bethlehem uit, den zang der gezaligden ruischen, met als grondakkoord het „Eere zij God in de hoogste hemelen", een zang, waarin ook de stemmen der vermoorde kinderen zijn opgenomen, van wier oogjes ook alle tranen door het moederlijk gebaar der Vaderliefde zijn afgewischt en die bij Hemel-zang en -snarenspeel hun leed vergeten, zalig in de aanbidding van den grooten God, voor eeuwig veilig bij Hem geborgen.

Zóó zingt ook de Calvinistische predikant-dichter Jacobus Revius er van in zijn prachtige sonnetten: „Kinder-Moort" en „Salige Doot der Kinderen", die wij hier laten volgen.

KINDER-MOORT.

Doe ¹⁾ den gecroonden wolf ²⁾ de schaepkens nieu-geboren ³⁾
 Met zijnen wreeden muyl te Bethlehem verslont,
 Een clagelijck geschrey ⁴⁾ steech vander aerden gront
 En quam ten hemel in voor Gods gerechte ⁵⁾ oren.

Een vliegende geswerm ⁶⁾ der engelen vercoren ⁷⁾
 Omvinct den cleynen hoop geplettert ⁸⁾ en doorwont,
 En nam de witte siel van haren ⁹⁾ roden mont
 Die stellend' onbesmet Gods aengesicht te voren. ¹⁰⁾

¹⁾ Toen; ²⁾ Herodes (zie Matth. 2 vs. 16); ³⁾ pasgeboren; ⁴⁾ zie Matth. 2 vs. 18; ⁵⁾ rechtvaardige; ⁶⁾ geswerm = menigte; ⁷⁾ heilige, gelukzalige; ⁸⁾ verpletterd; ⁹⁾ hun; ¹⁰⁾ voor Gods aangezicht.

Hoe cort was haren ⁹⁾ tijt in ¹¹⁾ droevich tranen dal.
 Hoe groot is hare ⁹⁾ vreucht die eeuwich dueren sal.
 Hoe loven zy den Heer haer ⁹⁾ gonstigen weldader! ¹²⁾

Sy gingen haestelijck ¹³⁾ int leven ¹⁴⁾ door den doot,
 Gerucket onverwacht wt ¹⁵⁾ hares moeders schoot,
 Gedragen inden schoot van haren liefsten Vader. ¹⁶⁾

SALIGE DOOT DER KINDEREN.

Gesegent is de doot der kinderkens genettet ¹⁾
 In Christi ²⁾ bloet en Geest vant aengeboren quaet,
 Sy sterven onbelast ³⁾ van wrevelige ⁴⁾ daet,
 Des werelts ydelheyt ⁵⁾ en heeftse niet besmettet.

Haer lichaem in de rust wel vroege wert gesettet,
 De siel van daerse ⁶⁾ quam terstont weer henen-gaet,
 Sy sien van Godes Soon het minnelijck ⁷⁾ gelaet,
 Ontbonden van dat ⁸⁾ hier de salicheyt belettet.

Geluckiger dan wy, die ⁹⁾ t'crancke ¹⁰⁾ vleysch en bloet
 In sonden ongetelt ¹¹⁾ doet snevelen ¹²⁾ den voet
 So lange wy, eylaes! in dese hutte ¹³⁾ wonen.

O cleyne schaer, in eer den engelen gelijk
 Wel haeste ¹⁴⁾ wordy ¹⁵⁾ groot int soete ¹⁶⁾ hemel-rijck;
 Want kinders hebben daer het recht van outste sonen.

Wij willen nu ook nog denken aan die zielsbedroefde ouders. Zij (en dat is wel het allermoeijikst) hebben toch ook, in hun nameloos verdriet, moeten leeren, vast te houden, zich vast te grijpen, wilden

⁹⁾ hun; ¹¹⁾ het lidwoord *t'* is hier waarschijnlijk uitgevallen; ¹²⁾ genadigen weldoener; ¹³⁾ dadelijk; ¹⁴⁾ d. w. z. in 't eeuwige leven; ¹⁵⁾ uit; ¹⁶⁾ God.

¹⁾ gewasschen; zie Openb. 1 vs. 5; ²⁾ van Christus; ³⁾ niet gedrukt door; ⁴⁾ zondige; ⁵⁾ zondige wuftheid (de text heeft abusievelijk: *wereft*); ⁶⁾ van waar ze (nl. van God); ⁷⁾ lieflijk; beminnelijk; ⁸⁾ hetgeen; ⁹⁾ wie; ¹⁰⁾ zwakke; ¹¹⁾ talloos vele; ¹²⁾ struikelen; ¹³⁾ Dat is: dit lichaam (vgl. 2 Cor. 5 vs. 1; 2 Petr. 1 vs. 13 en 14); ¹⁴⁾ weldra; ¹⁵⁾ wordt gij; ¹⁶⁾ heerlijke.

Te vinden in: Jacobus Revius, Geestelijke Poëzie. Met inleiding en aantekeningen van Chr. Stapelkamp, Uitg. van „De Waelburgh” te Blaricum. Pag. 52/3.

ze niet ineensstorten, aan de leiding van hun God, in dit schrikkelijk gebeuren. Zij moesten ook leeren zien op dat woord, waarop ik reeds wees, van den klaagprofeet, d.w.z., zij ook, zij mogen tenslotte niet weigeren getroost te wezen. Zij mochten dan toch allereerst ook zien op de heerlijkheid, die hun kinderen deelachtig geworden waren. Ik herinner hier aan het slotvers van Vondels rei, waarin hij het de weenende moeders toeroept:

Bedruckte Rachel, schort dit waeren:
 Uw kinders sterven martelaeren,
 En eerstelingen van het zaed,
 Dat uit uw bloed begint te groeien,
 En heerlijk tot Gods eer zal bloeien,
 En door geen wreedheid en vergaet.

Zóó is het dan toch ook. Altijd weer, als er menschen lijden en sterven voor Gods zaak, en de klacht, om dat lijden en sterven, vernieuwd wordt, mag hierheen verwezen worden.

Wij willen, ten opzichte van deze ouders, zwijgen over een argument, dat men in soortgelijke omstandigheden vaak te berde brengt, dat ze nl. voor zeer veel leed, angsten, moeiten, zorgen zijn gespaard. Want, welk ouder zou niet graag duizend, duizend zorgen dragen, als hij zijn dierbaar kind maar mocht behouden? Maar, wèl staat het, ten opzichte van die ouders, zóó, dat ze verwaardigd zijn mee te lijden en te mogen offeren voor het levensbehoud van den Zaligmaker. En, wie God zooveel heeft afgevraagd (ook die meening is door menigeen geopperd), zou Hij die ook niet zeer begenadigen? Er is onder meer dit van gezegd: „En zeker heeft God hen niet ongetroost gelaten, die om den wil van Zijn heilig Kind Jezus scheiden moesten van hun bloed.” Zou dan ook uit dit aangrijpend verlies voor deze ouders (God vergist zich immers nooit) niet een eeuwige winst geboren zijn?

En, wat ons-zelf betreft, wij, die nu achter dit alles staan en danken kunnen voor de redding van het Kind Jezus: O, het moet ons toch tot nog iets anders drijven dan tot danken alleen. Wij

liggen toch, eer we 't weten misschien, naar het wezen van de zaak, midden in het verdriet der ouders van Bethlehem. In ieder geval staan wij bloot aan het gevaar met name onze kinderen lief te hebben boven God, zelfs zóó, dat wij ze, na hun dood, d. i. nadat God ze van ons nam, nog niet aan God kunnen overgeven. En dit geldt, wijder gezien, allen, die zich ergens zóó aan hechten, dat wij het maar niet aan God kunnen afstaan. En, als de groote Meester het ons dan ontnemt, weigeren wij getroost te wezen.

„Wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen.” Wij moeten het alles leeren overgeven aan God, ook onze kinderen. Dan kan er van een ongetroost willen zijn, geen sprake wezen, want dan leert ge ze zelfs begraven, want dan begraaft ge ze tenslotte in den wil van God. O, daartoe is heel veel noodig. Zoolang wij meten naar den maatstaf van aardsch, vleeschelijk, tijdelijk geluk, zullen wij, altijd weer, bij 't naderen van de smart, weigeren getroost te wezen. Maar, nu is God zoo goed over ons: door de smarten van het bestaan dwingt Hij ons tot Hem uit te gaan. O, er kan geweldig leed komen, zie maar op de ouders der vermoorde kinderen van Bethlehem. Maar, zie dan ook op Hem, om Wiens wil dit alles geschiedde, op den Christus, en wat Hij leed voor ons, denk, in 't bijzonder in uw vader- of moeder-smart, aan de liefde des Vaders, die Zijn eenig Kind, tot zulk een schrikkelijken nood en dood, in Zijn onschuldigheid, ons tot zaligheid overgaf.

Zwijg dan, het ga zoo 't wil, toch Gode stil.

Zalig, wie voor Christus lijden mag, al is het ook in de berooving van wat ons 't liefste was wellicht.

Houd vast, hoe donker 't worden mag (zie maar op het lot van het Kind Jezus, den Man van smarten met de doornenkroon, den Triumfantelijke tot in eeuwigheid) aan de leiding Gods, een leiding, die altijd voert tot heerlijkheid.

DE STERKTE VAN HET OUDE LEVEN

DOOR

G. SEVENSMA—THEMMEN

I.

Elken morgen zat ze op dezelfde plaats tegenover het portret en als ze na de boterham aan het bijbellezen toe was, dan moest ze even naar hem opzien, als om vergunning te vragen, dat zij het nu maar deed. Ze las hardop, want dan werden haar gedachten bij de zinnen vastgehouden door het geluid van haar eigen stem, het geluid, dat haar zoo nieuw en hard leek bij het uitspreken van de oude, bekende woorden, die in haar bewaard lagen met de muziek van zijn klank. Maar ze had tenslotte toch dit vreemde, dit van-haar-alleen aangedurfd, omdat anders haar immer-naar-het-verleden-reizende gedachten telkens wegzwierven. Ze wilde steeds nog luisteren, ook nu hij niet meer tot haar spreken kon. Haar heele leven was eigenlijk één luisteren geweest, als kind naar den vader, die met weinig woorden getracht had hun de dubbele opvoeding van vader en moeder beide te geven, en van heel jonge vrouw af naar den man, die haar schuchtere wezen omklankt had met de muziek van zijn liefde. Ze was nooit moede geworden te luisteren, haar innerlijk had nooit zijn woorden weg willen dringen, zijn woorden van raad, zijn woorden van terechtwijzing ook wel, ze wist zichzelf zoo klein en wankel in het groote leven, dat bij elke beslissing, die er genomen moest worden, bij elke keuze, waarvoor ze kwam te staan, haar vragende blik allereerst ging naar hem — hij zou het wel weten. Hij schertste er wel eens over :

„Maar, kindje, dat kun jij immers veel beter dan ik. Je bent altijd zoo bescheiden,” maar dan dacht ze meteen dankbaar : maar ik kan het door jou.

En nu hij er niet meer was — nu kon ze niets meer, dacht ze. Of eigenlijk, nu kon ze misschien nog één ding: hardnekkig verdedigen alles, zooals het was geweest met hem en afweren al het nieuwe, het vreemde, dat binnen wilde dringen van haar-alleen.

Toch kon ze haar leven niet dichtsluiten voor dit nieuwe. Het wonen hier al, in een andere omgeving, in een kleiner huis, waar de oude, zware meubels haar soms zoo wonderlijk stonden aan te staren, alsof ze wilden vragen:

„Wat doen we hier eigenlijk, jij en wij?”

zette haar elken morgen met een verschrikt gezichtje tegenover den nieuwen dag.

Ja, wat doen we hier eigenlijk? Zoo vroeg ook zij zich telkens af. Maar de jongens hadden besloten: ze moest maar bij de familie gaan wonen, dat was gezellig, voor hen ook veel handiger om eens over te komen dan daar heelemaal in het Noorden, waar ze eigenlijk niets hadden, dat hen trok. En ze had de billijkheid van hun verlangen dadelijk toegegeven: wat moest zij, als vrouw alleen, in een stad, waar ze ondanks hun lange woon, toch nooit waren ingeburgerd? Maar wat het verstand gereede aanvaardt, wil het hart daarom nog niet altijd en toen ze den laatsten keer door het groote, holle huis liep, waar ze ieder hoekje kende, ieder reetje in de verf, iedere plank, die kraakte, had ze de neiging om ergens verscholen te gaan zitten en te smeecken:

„Och, laat me maar. Ik had het hier zoo goed. Wat moet ik met een nieuw begin aanvangen?”

Ze hadden het zoo goed gehad. Hoe wijder de kloof werd, die haar scheidde van het verleden, hoe zonniger dat onbereikbare land haar scheen vanuit haar grauwe, eenzame heden. En toch was hun leven naar het uiterlijk zoo heel simpel geweest: haar man, een stoere, eenzame werker, die weinig gewaardeerd werd op zijn kantoor en die, daardoor belemmerd in zijn promotie, zijn weetgragen geest in vrije uren trachtte te voeden met allerlei studie en zij — een altijd dribbelend, heel bescheiden huismoedertje. Men merkte hem wel op; hij was geen persoonlijkheid, die men onverschillig voorbij kon gaan,

maar voor velen was zijn geestelijke superioriteit een oorzaak tot antipathie. Haar kende men nauwelijks en alleen een enkele heelingewijde wist, hoe haar zachte, stil-zonnige leven het ongeweten middelpunt was van het gezin. En geen kon vermoeden, hoe de sterkte van den man zich altijd weer boog tot de stille omkoesting van haar vereering, waarmede zij hem zoo gulweg schonk, wat de buitenwereld hem onthield. Hij voelde zich in zijn dagelijksch werk dikwijls als de gebondene, die met stroeve gebaren tracht nog iets zoo goed mogelijk te doen, maar zoodra zijn huisdeur hem binnensloot in de veiligheid van zijn eigen home en al het andere buitenhield als het verre, vreemde, dat hem niet meer raken kon, kwam de ontspanning over hem, lieten de handen los en over zijn bleek, strak gezicht daagde de zweem van een glimlach, als hij zijn huiskamer binnentrad. Zij zag het met een eersten blik en 't was haar een zoete pijn, dat zij hem dat vermochten te geven — de jongens en zij. Want de jongens namen hem van zijn binnenkomen af in beslag, heel den dag hadden ze hun ervaringen voor hem opgegaard en na zijn moeilijke eenzaamheid dook hij nu met hen onder in de vragen en den jool van hun kinderleven. Ook in den jool, hun huiskamer daverde dikwijls van den lach en Moeder moest wel eens wat wanordelijkheden door de vingers zien. Zij kon het niet van zich verkrijgen, belemmerend tusschenbeide te treden; als straks de jongens naar bed waren, zou ze wel weer opruimen, troostte ze zich en luisterde met een glimlach naar hun schallende vreugd.

Ze luisterde zooveel — de Moeder. Door den dag naar de verhalen van haar beide kinderen, die wel bij haar kwamen met de explosie van hun plotselinge, geweldige ondervindingen, maar die, wat dieper in hun hart lag aan vragen en ervaringen, bewaarden voor den Vader, die raad voor alles wist. En 's avonds luisterde zij naar haar man, als hij haar deelgenoot maakte van wat hij dien dag als last ontvangen had of haar mee wilde laten genieten van wat zijn geest aan rijkdom ontving. Zij vond, dat dit al het minste was wat zij kon doen — luisteren. Zij zag wel eens bewonderend naar andere moeders, die handelend en richtend optraden in het leven van hun

kinderen, maar voor zij de eerste poging daartoe zou willen doen, had ze al lang hulpeloos opgezien naar haar man. Nee, dacht ze dan, daar was zij niet bekwaam voor, dat kon ze niet. 't Was maar gelukkig, dat bij haar jongens de vader zoo'n vaste stuur en richting gaf.

En ze wist niet, dat ze in haar stille, begrijpende luisteren het kostelijkste werk deed, dat als een schat bewaard lag in het leven van haar man en kinderen. Een schat, waarvan nu nog niemand wist dan de Vader alleen. Al kwamen de jongens, vooral in het grooter worden, altijd bij hem, al scheen hij steeds als een kameraad in het middelpunt van hun belangstelling te staan, veel meer dan zij zelf vermoedden, oefende Moeders stille doen zijn invloed op hen uit, leefde, het meest in oogenblikken van ziekte en zorg, Moeders liefde als een troost om hen heen. En hij dacht wel eens: misschien — als ik er niet meer ben — dat ze 't dan bemerken.

Ze kozen geen van beiden Vaders loopbaan, een onuitgesproken tegenzin hield hen daarvan terug. Johan werd leeraar en Koos, die van kind af had zitten knutselen met raadjes en schroefjes, kreeg, na een grondige technische opleiding, een plaats als bedrijfsleider in een fabriek in het Zuiden van het land. Zoo bleven de oudjes met z'n beiden achter, maar in de vacantes was het, of het jonge leven opnieuw openbloede: bij de verhalen van zijn jongens kwam er een nieuw levensverschiet, kwamen er nieuwe mogelijkheden voor den Vader zelf opdoemen. De bitterheid over de ondervonden teleurstellingen verzachtte, hij mocht het immers nog weer overdoen — in zijn kinderen! En als hun bestaan maar vrijer en rijker mocht zijn dan het zijne, wat deerde het dan, of hij tot het afgaan van zijn dagen een gebondene bleef? Wat hij miste in zijn maatschappelijk werk, dat ontving hij immers met handvollen overvloeds in zijn huiselijk leven: liefde en waardeering. Hij zag zijn jongens groot worden zonder zorgen, waar andere ouders gebukt gingen onder het leed, dat opgroeiende kinderen hun aandeden. Zijn huis had nog altijd voor hem dezelfde lokkende vriendelijkheid als toen hij het nieuw en jong met zijn vrouw had gebouwd. Zou hij God dan niet danken voor zooveel zegeningen?

Toen, terwijl zijn dankbare deemoed hem verzoende met wat er aan bitters en krenking voor hem was geweest, terwijl zijn leven zich in hem toesloot tot een gaaf geheel, goed, omdat het van God kwam, voegde de Werkmeester plotseling de laatste schakel in en nam de keten weg.

Niemand had het verwacht, hij leek nog zoo sterk en robust, hij praatte nooit over ouder-worden of over een naderend einde. Maar hij leefde wel naar het einde toe, dat had zijn vrouw geweten aan duizend kleine dingen, aan den toon van zijn bijbellezen, aan de mildheid, waarmee hij het leven aanzag, aan den glans, die de matheid van zijn gezicht verklaarde. Zij had geweten en eigenlijk toch niet willen weten, omdat ze de gedachte aan de vereenzaming, waarin zij achter zou blijven, niet aandurfde. Hoe moest dat gaan — zij, die altijd achter hem geschild had in alle stormen, die God over hen losliet en dan — alleen, zonder bescherming, midden in het woeden van alle winden? Niet meer geborgen in zijn liefde, maar arm en beroofd, een klein, eenzaam mensch, die nooit geleerd had alleen te gaan?

Maar toen Gods hand hem gelegd had in de groote rust en ze neerzag op zijn stille, vredige gelaat, moest haar klein-egoïstisch bekommeren wel zwijgen en waren de tranen, die zij schreide, niet van leed om wat zij verloor, maar van een weenende blijdschap om de zaligheid, die hij van zijn Heiland ontvangen had.

II.

Mevrouw Godewaard zocht met haar breiwerk het schimmetje bleeke winterzon, dat nog even fleurde in het hoekje van de kleine voorkamer. Ze kon vanaf dit plaatsje de laan afzien en meteen het oog houden op de werkzaamheden van het nog-kinderlijke daghulpje, dat nu bezig was de tafel af te ruimen en dan de kamer moest doen. Het was haar eigenlijk alles zoo vreemd nog: in haar oude huis had ze een al-bejaarde, vertrouwde dienstbode gehad, die in de dagelijksche zorgen en beslommeringen deelde als een lid van het

gezin en die haar maar noode alleen gelaten had, toen ze van woonplaats veranderde. En nu was haar eenige aanspraak dit schuwe kind, dat wel haar best deed, maar dat voor de oude vrouw meer schichtig ontzag dan genegenheid had. Enfin — het was toch maar het beste zoo, een vreemd meisje heelemaal bij zich in huis, daar schrok ze ook wat van terug, ze kon het met dit kleine ding en zoo nu en dan eens een werkster best af in haar peuterige huisje. En als de jongens kwamen — dan waren ze onder elkaar — dan stoorde geen vreemd gezicht de gezamenlijke herinneringen.

Als de jongens kwamen — Ze staarde naar buiten in de grijze, wintersche dorpslaan, waar de huisjes kouwelijk achteruitgedoken stonden, waar wat traag morgenbeweeg langs ging van een melkkar of een slagerejongen, fluitend op zijn fiets. Wat trok het al naar de Kerst, ze moest er nu heusch aan gaan denken, het hielp niet meer, of ze tegen zich zelf zei: o, dat duurt nog zoo lang — Nee, het duurde niet lang meer — straks zou het Kerstfeest zijn — en dan —

Ze had zoo gehoopt, dat ze bij haar zouden zijn. Maar Johan had een paar dringende vergaderingen — misschien, dat hij Oud en Nieuw nog over zou komen — en Koos kon van te voren niets zeggen, dat hing heelemaal af van den gang van het werk: het kon evengoed niet als wel zijn. Het vorig jaar, bij Vaders leven, was hij ook niet thuis geweest, hij had een veel meer wisselvallig bestaan dan Johan. Ze waren allebei al eens komen kijken dit najaar, hoe ze hier zat, maar ze had ze samen nog niet aan haar tafel gehad en daarnaar verlangde ze, naar den naglans van het oude gezinsleven, al moest daar dan nu ook altijd een smartelijke gebrokenheid in zijn.

Het tuinkekje klapte en ze keek op van haar dwalende gedachten. Hé — Frans al, zoo vroeg op den morgen — wat zou die hebben? Terwijl hij over het grintpaadje toeliep op de deur, kon ze scherp zijn profiel zien en het viel haar op, hoe oud hij werd, hoe beverig en rimpelig de lijnen in zijn gezicht waren. — Och, ja, Frans ook al — gelijkmoedige, fleurige Frans ook — ze werden allen te zamen oud. Eén echter was niet oud geworden — haar eigen man. — Hij was neergeveld als een nog krachtige boom en nooit zou haar geest

hem uitgeteerd — afgeleefd zien — Hij was van haar heengegaan zooals hij naast haar geleefd had: een mensch van kracht.

„Ja,” schrok ze weer op, toen de klop op de deur herinnerde aan het bezoek, dat kwam.

De oude man trad de kamer binnen. Ze leken op elkaar, deze broer en zuster, ze hadden hetzelfde glanzend-kinderlijke in hun verouderende gezichten.

„Zoo, zus, goeien morgen. — Heb je 't zonnetje opgezocht? Je hebt gelijk, 't is buiten bar guur.”

„Dag, Frans. — Doe je je jas niet even uit?”

„Nee — nee — dank je. Ik blijf maar een oogenblik. Maar ik zeg tegen Frouke: dan ga ik meteen maar even.”

Ze zag vragend naar hem op, want achter zijn laatste woorden lag een heenwijzing naar iets moeilijks, dat komen ging.

Hij keek even om naar de andere kamer, maar het kleine meisje was in de keuken gebleven.

„Heb je al nader bericht van de jongens?” vroeg hij zacht en beschroomd.

„Nee,” antwoordde ze met een pijnlijk trekken om den mond, alsof het haar tot schande was.

„Nu, daarom,” zei hij, zijn moed verzamelend. „Kom dan de Kerstdagen bij ons. Frouke zei ook: wat zal ze nu die beide dagen in dat stille huis — Dan komen alle herinneringen maar boven. Ze kan immers veel beter bij ons zijn, dan heeft ze aanspraak en als de kinderen dan nog eens aankomen” —

Hij hield in, want tegenover hem schudde ze het hoofd met bevende lippen.

„'t Is heel vriendelijk van jullie, Frans,” sprak ze haperend. „Maar ik kan het toch niet doen.”

„Waarom niet?” drong hij aan. „Je zegt zelf, dat je geen nader bericht van ze hebt en 't plan is, dat ze niet zullen komen. Er is dus geen reden, waarom jij thuis zou moeten blijven.”

Ze haalde even diep adem. Het was zoo moeilijk iets duidelijk te maken, iets, dat eigenlijk niets is.

„Nee, die is er ook eigenlijk niet. Maar voor mij is hij er wel. Ik kan de deur niet sluiten, ik zou geen oogenblik rust hebben. Stel je voor, dat een van de jongens voor een gesloten deur kwam. Je zult misschien zeggen: nu, wat dan nog — dan komen ze bij ons. Och, ja, dat is ook zoo. Maar ik kan het toch niet doen, Frans. Ik moet het ouderlijke huis voor hen openhouden, ik moet klaar zijn.”

Hij keek haar een oogenblik zwijgend aan en haar hulpeloze, smeekende blik maakte hem zijn verzoek tot een wreedheid. Het was immers ook zoo — hij begreep het best — ze wou niet uit huis, als een van de kinderen nog eens kwam. Hij had het ook al tegen Frouke geopperd, maar die was veel practischer, die zei:

„Nou, maar voor die mogelijkheid hoeft zij toch geen twee dagen in eenzaamheid te zitten. De jongens kunnen den weg naar ons toch zeker ook nog wel vinden, hoop ik.”

Och, ja — och, ja — maar dat was het toch eigenlijk niet. Frouke begreep dat zoo niet, die vond het niet goed, dat Anne ook maar de kans liep de Kerstdagen alleen te zijn en daarom had ze 't al bedisseld, dat ze dan maar bij hen moest komen — ze greep altijd de gelegenheid aan om voor een ander een pleziertje te bedisselen — voor hij er eigenlijk nog goed over gedacht had. En ja, als Frouke 't zoo zei: „Ze moet niet zitten te prakkizeeren, 't is de eerste keer na zwagers sterven,” dan moest hij erkennen: „Ze heeft gelijk, 't is veel beter, dat Anne bij ons komt,” maar nu hij tegenover haar stond, had hij van 't eerste oogenblik af gevoeld, dat zijn reis vergeefs zou zijn en hij kon haar geen ongelijk geven ook. Maar 't was zoo moeilijk, om het Frouke duidelijk te maken, dat het geen onwil was bij Anne, maar dat ze toch eigenlijk niet weg kón.

Zijn zuster tegenover hem had zijn gedachtengang gevolgd naar zijn huis, want ze zei ineens:

„Je moet vooral aan Frouke zeggen, dat ik het erg hartelijk van haar vind, zoo aan mij te denken. Maar — ik moet klaar zijn — voor de kinderen. Ik hoop, dat ze dat begrijpt.”

Maar ze wist tegelijk, dat Frouke 't niet zou begrijpen. Frouke rekende niet met zulke onwezenlijke dingen, voor die was alles heel

nuchter en tastbaar. En ze zuchtte even. Och ja, 't was wel gezellig voor haar, de aanspraak van de familie, maar eigenlijk — kwam die gezelligheid te laat, ze kon haar leven er niet meer voor openstellen, 't was altijd te stroef-gesloten geweest voor wat van buiten kwam. Eenzaam, maar rijk hadden ze geleefd „in hun vesting,” zooals de jongens wel eens schertsend zeiden en ze had nooit hinder gehad van de eenzijdigheid van hun rijkdom. Om de kinderen hadden ze in de latere jaren wel eens omgang gehouden met ouders van kameraden, maar 't was altijd een verluchting, als ze weer met elkaar alleen waren. Voor de jongens eigenlijk ook. Ze konden goed opschieten met schoolvrienden, ze waren in het huis van hun kameraden graag-geziene gasten, maar 't mooiste van alles was toch een vrije avond van Vader thuis en dan in hun jongensjaren sjoelen of andere spelletjes doen en later, in hun rijpenstijd, een rustig gesprek over de onderwerpen, die hun aan het hart lagen.

En met den eerlijken jongensspot voor eigen zwakheden kon Johan dan soms kribbig zeggen :

„Och, kom, Koos, laten we d'r es uit gaan. We zitten ook net altijd als kikkers op een kluitje.”

Maar de heldhaftigheid duurde gewoonlijk niet lang en met een glimlach van vergevende teederheid keken Vader en Moeder elkaar aan, als na niet zoo heel lang de buitendeur weer ging. Thuis — thuis.

Als ze uit logeeren gingen naar de familie, die allemaal ver af woonde, konden ze zich uitbundig verheugen op hun uitstapje, maar ze zeiden elkaar nooit, dat ze zich nog veel meer verheugden op de thuisreis.

Dat was zoo gebleven, ook in den studententijd en later, toen ze hun maatschappelijke plaats ingenomen hadden. Een paar vrije dagen — naar huis. — Maar steeds meer strekte het groote leven de eischende hand uit naar hun tijd en hun kracht, steeds meer krompen de oogenblikken van intimiteit in huis. Totdat hun „vesting” uiteengeslagen lag, omdat de dappere verdediger op den muur was gevallen. Zouden ze nu ook behoefte hebben, schuts en kinderlijke veiligheid te zoeken bij de moeder, die uit de puinhoopen toch weer poogde te bouwen? En die de wacht betrok bij het bolwerk van hun jeugd?

Frans stond op.

„Dus —” zei hij langzaam en vragend.

„Als ze komen,” antwoordde ze opeens vief en sterk, „loopen we wel eens even aan. En anders — blijf ik thuis. — Je moet geen zorg hebben om mij, Frans, ik ben niet eenzaam — ook niet, als ik die dagen alleen moet zijn. Ofschoon —” haar lippen begonnen verraderlijk te trillen, „ik wel erg verlang, om ze dán bij mij te hebben.”

Hij knikte in begripen. Ze stonden nu naast elkaar, de beide oudjes, en zooals hij in hun kindertijd vaak beschermend neergezien had op het tien jaar jongere zusje, zoo zag hij nu naar haar met den milden weemoed van den ouden man.

„Ik weet het wel, Anne, wij kunnen je niet helpen. We zouden het wel graag willen, maar God heeft voor ieder den eigen troost. Ook voor jou. Dag, zus. Blijf maar, hoor, ik kom er wel uit. 't Is koud bij de deur.”

„Dag, Frans. Vooral dank aan Frouke.”

Hij knikte maar.

Ze bleef bij het raam hem even nakijken, hoe hij het grintpaadje afliep, wat gebogen en onzeker. Toen hij het tuinhekje sloot, keek hij naar haar en groette met de hand en ze zag een ontroering naglienzen in zijn oogen.

En ontroering beefde ook in haar om alles, wat verloren gegaan was in het groote leven, waarin ze eerst als kinderen samen waren geweest en waarin ze nu stonden, elk op zijn eigen post, met een verre liefde, die toch altijd weer tot naderen reikte. Maar de wind, dien God door hun leven had doen gaan, had hen gebogen, elk naar eigen zijde en zij konden nooit weer worden als de rechte, jonge stammetjes, die dicht opeen opschieten in de beschutting van het bosch.

Er bleef een onrust in haar, nu de dagen opengingen naar het Feest van het Licht. Als ze 's morgens met haar Bijbel zat, dan legde een stille schaamte zich over haar zoekende, dwingende gedachten, dan moest ze het belijden :

O, Heere, ik mag zoo niet. Ik kan immers geen zegen op Uw Kerstfeest vragen, als het voor mij niet Uw feest is. En als hun komen zich stelt tusschen U en mij, ach, laat mij dan alleen Uw feest mogen vieren, o Heiland. Als wij maar bij Uw kribbe mogen zijn — zij ook. — Dat is het al.

Ze wilde zichzelf vermennen, niet aan den posttijd te denken, maar voor ze 't wist, zat ze al weer in haar hoekje en keek de laan af, waar ze van verre den postbode kon zien aankomen. En als hij dan kwam — met het bundeltje in zijn hand, dat zooveel kon bevatten — en hier een hekje binnenging en daar — dan klopte de spanning in haar borst: het kon toch best zijn, dat zij nog even schreven — een van beiden. — Maar hij ging telkens voorbij — en een eenzame verslagenheid zakte in haar neer, die haar op deed zien naar het portret met een smartelijk verlangen naar de liefde en de sterkte, die altijd om haar waren geweest.

Ach, als ze nog maar samen waren — wat kon hij haar altijd plagen, als er een berichtje van de jongens uitbleef en ze naar zijn gezicht keek, telkens als hij de brieven gehaald had:

„Zit je weer op den uitkijk, moeder? Als ze je zagen zitten, schreven ze vast elke post. Ik zal je zoo eens kieken en hun dan de foto sturen, dan vergeten ze 't nooit weer.”

En zij dan:

„Ja, plaag jij maar. Je loopt zelf even hard naar de bus, als-ie maar tikt.”

Hun oude jaren waren nog vol geweest van jonge plagerijen, totdat het stil werd in hun huis, stil van den dood. En in die stilte ging ze nu het Kerstfeest tegen, het feest van de Geboorte. Hij had den ganschen feestgang nog meegevierd, want vlak na Pinksteren was hij gestorven, als de rijpe aar binnengedragen in de Hemelsche schuren. En nu stonden ze in de stilte van zijn dood voor den nieuwen feestgang — zij en de jongens. Was het wonder, dat haar hart kreunde om in de schuts van hun liefde op te mogen gaan naar de kribbe van Bethlehem?

III.

Johan Godewaard stond met een strak-verbeten gezicht voor de klas. Het was er roerig, hij had een paar malen tot stilte gemaand, maar natuurlijk — 't geval moest eerst druk besproken worden. Enfin — laat ze maar even — hij moest zelf toch ook even bijkomen — en zijn prestige was voorloopig toch weg. Ja, zoo'n rector, daar heb je steun van — werkelijk een paedagogisch genie, vooral tegenover de leeraren.

Terwijl hij zijn schare overzag, de dicht-bij-elkaar-gestokenhoofden, de steedsche blikken achteruit naar hem, ziedde opnieuw de drift in hem op en zijn strakke, samengenepen lippen hielden met moeite den hevigen toorn binnen, die naar buiten wou in snijdende woorden. Hij rechte zich wat strakker, tikte op den lessenaar en zei met een hooge kalmte in zijn stem :

„Ziezo — het is afgelopen. We gaan aan de les beginnen.” Het roezigde nog even na met een snel woord, een spottenden glimlach, zijn kant uit, maar zijn klare, sterke blik hield tenslotte de overhand over hun half-gedurfde tegenwerking.

Hij zette de les in en niemand zou dien middag in zijn rustige manier van uitleggen, zijn sterke beheerschen van de klas vermoed hebben, dat in hem zijn werklust en zelfvertrouwen ten bloede toe geknauwd lagen.

Hij had tot dusver met de orde niet veel moeilijkheden gehad. Er was iets in zijn optreden, dat de meeste leerlingen dadelijk tot gehoorzaamheid noopte, maar bij een enkele opstandige natuur scheen zijn woord soms plotseling de vonk in het kruit van de weerbarstigheid te werpen. Zoo was het met dezen jongen ook geweest. Een onverdraaglijk wezen, waarover de leeraren steen en been klaagden, maar dat bij den rector een wit voetje had, omdat de vader een man van invloed was. Maar daar bekommerde Johan met zijn stoere, Noordelijke natuur zich niet om. Hij had al vaker bemerkt, dat de rector een oogdienaar was, niet iemand, die een stempel drukte op de school, maar het hinderde hem niet in zijn werk : hij kon zijn eigen

paadje wel gaan, al voelde hij dikwijls de verholen critiek op zijn wijze van optreden in de uiterst-beleefde woorden van den chef. Ze waren uit verschillend hout gesneden — de eene buigzaam, de andere ijzerhard — ze moesten elk maar blijven op hun eigen terrein. Maar vanmiddag — Hij had ernstige kwestie gehad met den lastpost, dien hij van September af nu ook onder zijn leerlingen telde en het slot was geweest, dat hij hem voor na de vacantie voor een tijd den toegang tot zijn lessen had ontzegd. De zoon met dat vonnis naar Papa. Papa naar den rector, de rector in angst, de jongen was toch al niet vlug — als zitten-blijven het gevolg eens was — en Papa bleek zeer verstoord over deze behandeling van zijn zoon — sprak misprijzend van leerkrachten, die dadelijk hun toevlucht moesten nemen tot zulke „kracht” maatregelen — die daardoor den goeden naam van de inrichting in gevaar brachten. Hij hoopte, dat de rector de kwestie tot een goed einde zou brengen — hij had veel vertrouwen in het inzicht van den rector betreffende zulke gevallen — niet iedereen had tact met jongens van dien leeftijd om te gaan.

En de rector had, onder den hoogen druk van deze vermeende lofprijzing, de zaak tot een goed einde gebracht, een goed einde voor den jongen. Maar hij had — in uiterst beleefde termen — het goed recht van den leeraar met voeten getreden en daarom stond Johan Godewaard, die niet strijden kon met beleefdheidsformules, maar alleen met scherpe, eerlijke woorden, nu met een bleek-verbeten gezicht voor de klas en deed daar zijn werk.

't Was de laatste middag voor de vacantie, maar er kwam niets in van het half uurtje voorlezen, dat anders altijd als toegift overschoot. Strak en onverdroten zette hij de les voort tot aan de laatste minuut.

Toen sprak hij, innerlijk-bevend, kort en sober het dankgebed uit. Een enkele wenschte hem een prettige vacantie, maar de meesten liepen zoo het lokaal uit, al weer druk redeneerend over het gewichtige onderwerp, over den triomf, dien de rebellie behaald had in hun klas.

Johan streek zich met een vermoeid gebaar over het voorhoofd. Gelukkig, die marteling was afgelopen. Nu beneden nog afscheid

nemen van den rector en de collega's en dan — vacantie. — Als die vergadering er nu maar niet was. —

Terwijl hij de trap afliep, met het zware gevoel van ontmoediging in zich, dacht hij ineens met een schok aan zijn vader, en een benauwende ontroering vloog hem naar de keel. Was Vader ook zoo door het leven gegaan — zoo ontmoedigd — tegengewerkt — verkeerd beoordeeld? Hij zag hem nog binnenkomen met het bleeke, strakke gezicht, dat langzaam opklaarde, als hij eerst maar thuis was. — In zijn herinnering van kind was dat beeld vastgelegd, de langzaam loskomende vroolijkheid dan, als de ban van hem af was. — Hij had het toen niet begrepen, waarom Vader zoo strak keek, als hij thuis kwam, terwijl hij later de joligste van hen drieën was. Nu begreep hij het, nu eigenlijk pas ten volle en hij sidderde voor de consequentie, die hij in zich voelde rijpen: Zou hij denzelfden weg moeten gaan? Was dit de erfenis, die zijn vader hem ongeweten had medegegeven? Hij leek in zooveel dingen op zijn vader, veel meer dan Koos, moest hij dit ook aanvaarden als zijn levensdeel? Als in perspectief zag hij de komende jaren — eenzaam — vol verbeten leed. — En niemand —

Moeder. —

Als een kreet, die uit zijn binnenste voortbrak, was die naam opeens.

Moeder was er immers. — Moeder had het gedragen met Vader — Moeder zou het dragen met hem. — Moeder was sterk — de sterkte der lange levensjaren was in haar. —

In de leeraarskamer nam hij vluchtig afscheid van de anderen.

„Tot morgen,“ zeiden er sommigen, want ze zouden elkaar treffen op de vergadering.

Maar hij dacht niet meer aan de vergadering. Haastig groette hij ook den rector, die nog een zinspeling duchtte op het gebeurde, maar hij liet het onaangeroerd.

Op de stoep stond hij even, als in beraad, bleek en strak, en haalde diep adem. Als iets vijandigs voelde hij in zijn rug het schoolgebouw met alles en allen. Och, hoofd voor hoofd waren ze hem

misschien niet kwaad gezind, maar hij was niet tusschen hen ingeburgerd, hij ging te strak en zelfstandig zijn eigen weg en zoodra er conflicten dreigden, schaarden ze zich om den rector, die de macht had. Hij was een Noordeling, een stroeve, onwrikbare Noordeling, hij paste niet bij hun soepeler Zuidelijkheid.

Als Vader er nu nog was, dan zou hij het hem nu zeggen. — Vaak had hij de conflicten al voelen dreigen, maar hij had nooit iets gezegd om de late vreugd van den altijd-eenzamen werker niet te bederven. Maar nu zou hij het moeten vertellen, want het was er, het tastbare, en hij moest steun hebben — begrijpen. — En Vader zou die kunnen geven.

Maar Vader was er niet meer. — Zijn vreugd kon niet meer vernietigd worden. —

Die wetenschap was hem een oogenblik als een weldadige pijn, maar tegelijk schreeuwde zijn eigen gemarteldheid in hem om troost.

Moeder was er — zij zou hem bijstaan op den weg, dien hij moest gaan.

Met een diepen zucht liep hij den schemerenden wintermiddag in.

Koos Godewaard stond nog met den deurknop in de hand en er was iets in hem, dat aarzelde: teruggaan of niet? Maar hij wist op dat oogenblik niets meer te zeggen en zoo liep hij de hooge, schemerige gang door naar het geraas der machines, dat van achter de gesloten deuren het gebouw doortilde. Toch was het, of hij telkens terugkeeren moest, omdat er nog iets ongezegd was gebleven, iets beslissends, dat zich langzaam losmaakte uit zijn moeizame gedachten.

Hij was er steeds bang voor geweest, dat het niet gaan zou. — Veel banger nog dan het vorige jaar. — Toen was het ook een heele teleurstelling, maar den volgenden dag al had hij een langen, opgewekten brief van Vader, die hem wees op de werkelijke vreugde van Kerstmis, die hem ook heenwees naar de blijdschap van het wederzien, als hij er tegen het voorjaar eens een paar dagen tusschen uit mocht breken. —

Zou Vader het begrepen hebben, dat hij eigenlijk niet goed van

huis kon? Hij had toch nooit geklaagd, maar Vader was een, die tusschen de regels las je gedachten, die je niet gezegd had. En al toonde hij dan ook nooit, dat hij je zwakheid begrepen had, hij gaf je wel altijd den troost, die je neerslachtigheid verhelderde. Johan was zelfstandiger, meende hij, die leek op Vader, die ging zijn eigen weg bij 't ouder worden en kwam thuis als een volwassene, die meedeelt van zijn ervaring, maar niet hunkert naar de weldaad van een troostend begripen. Maar hij — o, wat zou hij niet willen geven voor een stil, vertrouwd uurtje in het ouderlijk huis, waar Vaders en Moeders aanwezigheid al zulk een blijdschap was.

Maar Vader was er niet meer.

Moeder — ja, Moeder nog wel gelukkig. Daarom had hij zoo naar het thuis-zijn op Kerstmis verlangd. Bij haar zou hij tenminste vinden iets van den ouden troost, die hem gesterkt weer voort zou doen gaan.

Maar 't kon niet, had de directeur daareven gezegd. Hij moest zelf uit voor familiebezoek, en er moest een vertrouwd iemand achterblijven voor het geval er iets in die dagen gebeurde. Koos wist wel: hij kon de heele zaak niet aan zijn lot overlaten, ook al werd er niet gewerkt. Misschien, dat hij er later eens tusschen uit kon.

Later. — Koos zuchtte. Hij opende de deur en 't lawaai sloeg met een bons tegen hem aan. 't Was, of het hem opeens benauwde, of een verstikking naar hem greep. O, hij moest er even tusschen uit — even maar — wat anders hooren en zien dan dit daverende fabrieksgeweld, waartegen al zijn gedachten en verlangens dood liepen. Hij hield het niet meer uit.

Als verloren voelde hij zich in zijn werk, dat hij altijd had beheerscht en zijn oogen, die her en der dwaalden, zagen niets, omdat zijn geest wegreisde naar het verleden en zocht — zocht naar het bekende — het geliefde.

Opeens was het, of een gedachte losflitste in zijn hoofd. Als hij eens vroeg voor nu — voor één dag maar. — Hij zou morgenavond terug zijn, dan was het nog twee dagen voor Kerst, daar zou de directeur wel geen bezwaar tegen hebben. — O, als dat eens kon —

vanmiddag, nu dadelijk weg, en dan morgenavond weer terug. — Onmogelijke reis, dat hinderde niet — hij moest even loskomen uit den dooden werkdwang, uit kunnen zeggen al de herinneringen aan Vader en aan zijn jeugd. — Ja, hij moest met iemand spreken over Vader — niemand van al deze menschen had hem gekend — liefgehad — en thuis was Moeder, zij droeg den weerschijn van het verleden.

Haastig, alsof hij bang was, telaar te komen, liep hij de gang terug naar het kantoor van den directeur. Deze keek even verstoord op, toen Godewaard na zijn „ja” binnentrad. Wat zou er zijn — toch geen „maren”?

Toen vroeg hij om zijn éénen dag. De patroon keek hem verbaasd aan.

„Maar, Godewaard, jongen. Zoo'n reis en dan morgenavond terug. Ja, als je 't graag wilt. Maar ik kan je geen dag langer geven, want Donderdag moet ik zelf weg. Dus, wat mij betreft, ik heb geen bezwaar. Och, ik begrijp het wel, 't is voor je Moeder natuurlijk ook een teleurstelling, als je heelemaal niet komt. Je bent er nog haast niet geweest na je Vaders dood. Dus, regel het dan maar. Als je maar zorgt, dat morgen alles zijn gang kan gaan.”

Koos slipte bijna tusschen zijn zinnen weg. Er was een jongensachtige schaamte in hem, omdat hij niet tot Moeder ging om haar steun te brengen, maar om steun te zoeken. Maar de blijdschap juichte er over heen: hij ging — hij ging. — Zijn vroolijke gedachten reisden vooruit: wat zou Moeder opzien — wien ze verwachtte, hem nu natuurlijk heelemaal niet. — Zou Johan er al zijn? Wat wonderlijk dan: het huisgezin samen — zonder Vader.

Hij jachtte zijn werk af, machinaal-punctueel, met een starren wil in zich, dat er morgen voor wat zijn deel betrof, niets verkeerd zou gaan. Toen, na een vluchtig afscheidswoord met den directeur, liep hij de fabriek uit, langs de portierswoning naar het groote hek. Op den weg was alles stil in den doezelenden, grauwen Decembermiddag, uit de verte rolde met een knerpend draaigeluid een wagen aan. Achter hem dreunde dof de fabriek.

Hij stond een oogenblik als in aarzeling. De plotselinge wijde vrijheid golfde over hem heen, hij voelde zich verzinken in een blijdschap, die tegelijk droefheid was, want: hij ging naar huis — naar huis. — Maar Vader was er niet.

Met een diepen zucht liep hij de schemerte in.

Ze troffen elkaar in de tram, voor het laatste eind.

En tegelijk wisten ze het van elkaar.

„Jij ook?” vroeg bevreemd Koos, en het was niet om het komen van Johan, want dat had hij kunnen vermoeden. Maar 't was om het bleeke, hunkerende in zijn gezicht.

„Ja — Jij ook?” vroeg Johan.

„Ja.”

Toen zwegen ze en dachten aan hetzelfde: hun thuiskomen straks, waar Vader niet meer was.

„Moeder weet zeker, dat je komt?” vroeg Koos tenslotte.

„Nee, want ik had een vergadering. Maar die heb ik laten lopen, want ik moest naar huis. En jij?”

„Van mij ook niet. Ik heb maar één dag. Met Kerst kon ik niet. En ik moest even naar huis.”

Ze keken elkaar aan, omdat ze onwillekeurig dezelfde woorden gebruikten. Zoo waren ze vroeger samen ook gegaan, als ze terugreiden van een logeerpartij en, zonder dat ze 't elkaar zeiden, toch in hun stemmen de vreugde doorklonk, dat ze weer naar huis gingen. En nu waren ze volwassen — ieder had zijn plaats in het leven — en de een had van den ander gedacht, dat hij sterk genoeg was om alleen voort te gaan. Hun bezorgdheid was na Vaders dood alleen uitgegaan naar de moeder, die zoo eenzaam achterbleef, die nooit gewend was geweest in eigen kracht de stormen het hoofd te bieden, maar altijd schuts gezocht had bij Vader of bij hun jeugd. Hoe zou ze nu voort kunnen — alleen — in den neergang van het leven, een oude vrouw, die geen beschermer meer had?

Maar nu wisten ze, dat de ouderdom een sterkte heeft, die de jeugd niet kent. Dat het wel altijd geschenen had, alsof Moeder

steunde op hen, maar dat zij in werkelijkheid steunden op haar. Dat zij, die altijd geweest was als een, die luistert, in de stilte van haar eigen leven een schutse gebouwd had voor het hunne, waarheen zij nu vluchtten met hun leed en hun verlangen.

De tram nam de laatste bocht en hield met een gierenden uithaal aan het eindpunt stil.

Zij stapten uit en sloegen de donkere dorpslaan in — twee eendere figuren — stoer en groot.

In de warme stilte van haar huisje zat Moeder Godewaard en wachtte. Haar kleine, grijze hoofd was juist gebogen binnen den lichtval van de lamp, de Bijbel lag nog open voor haar, maar ze las niet meer — ze wachtte. Niet meer met de dwingende onrust van de laatste dagen; ze had tot Frans gezegd, dat ze klaar moest zijn, en nu was ze werkelijk klaar. Klaar, om in haar bevende, geopende handen te ontvangen de vreugde van het Kerstfeest, de vreugde, die alleen gedragen kan worden door hen, die door de diepe smart om eigen verlorenheid zijn gegaan, een vreugde, die zoo groot is, dat ze de eenzaamheid tot volheid maakt en de duisternis tot licht.

En omdat die vreugde tot haar kwam, kon Moeder Godewaard nu stil zitten en wachten.

Het tuinhekje klapte.

Ze hief het hoofd op en luisterde. Ze had den geheelen dag geweten, dat Johan nu vakantie kreeg, dat dit zijn trein moest wezen, maar ze had haar verlangen stil gehouden.

Twee paar voeten knerpten na elkaar in het grint.

Haar gedachten verwarden zich. Wie konden er komen? Haar deur werd geopend. 't Moesten toch bekenden zijn, die zoo zeker door de gang binnenstapten.

Ze legde onwillekeurig de hand op haar hart — het klopte daarbinnen zoo.

Meteen kwamen ze binnen — twee hooge gestalten in haar kleine kamer — Allebei dus.

Toen zag zij ze aan en gelijk rees ze op. Zij moest gaan staan,

want zij was de sterke. Al stond ze daar ook in den schemer in al de schamelheid van haar ouderdom, zij had de kracht — en deze kinderen, ze kwamen tot h  ar. Nooit tevoren had ze ze zoo gezien, haar sterke jongens, die nog zoo zwak waren in het leven, die hun deel nog niet alleen konden dragen. Daar stond haar oudste, die het erfdeel van zijn vader droeg in zijn bleeke, strakke gezicht. En haar jongste met het hunkerende verlangen in zijn oogen, die schuts zocht bij haar, zooals zij bescherming had gezocht bij de sterke liefde van haar man.

Nu was in haar de sterkte, een sterkte, die weende over de schaduwen, die er waren in het leven van haar kinderen — een sterkte, die juichte, omdat voor hen ook de vreugde kon zijn, als zij met haar opgingen naar de kribbe van Bethlehem. Daar, bij den nieuw-geboren Koning werd het leven immers een feestgave, als zij het maar aanvaardden, knielend in schuldbesef aanvaardden uit Zijne Hand. Zijn verzoening dekte de pijnende wonden van elks leven toe en bracht het licht op de donkerste plaatsen. Liet Hij haar in dit uur niet aanschouwen den rijkdom van het deel, dat Hij haar gegeven had, altijd — ook toen ze het niet wist — maar nu in den ouderdom het meest?

Een aarzeling had ook de jongens bevangen, terwijl ze verder de kamer in kwamen. Er was zulk een wonderlijke sterkte in de moeder, een sterkte, die ze nooit hadden gezien, maar die nu als een moede glorie van haar uitstraalde.

Maar   en beweging — en ze was weer de oude.

Met uitgestrekte handen kwam ze op hen toe :

„Kinderen — ik heb zoo gewacht. Ik heb gedwongen om jullie komst. Maar God heeft mij stil gemaakt en mij doen zien, dat wij allereerst met bereide harten Kerstfeest moeten vieren, dat het het voornaamste is, hoe wij komen bij de kribbe van den Heiland. Dan wordt ook al het andere ons geschonken. Nu schenkt Hij ons zelfs nog dit wederzien en — ik heb het niet verdiend.”

Ze stonden dicht bijeen, de drie. Onwillekeurig gingen Johans oogen naar het portret. De kring sloot zich weer; ze waren thuis.

Een warme, weldadige ontspanning trok door hun wezen : hier waren ze kind — hier mochten ze volgen.

En terwijl Johan zich over zijn moeder boog en haar kuste, zei hij gesmoord:

„Moeder — wij zijn klein en geslagen — wij komen naar u gevluht. Maar als God het ons geven wil, zullen wij met u gaan naar Bethlehem, daar heeft Hij ook vreugde voor ons bereid.”

DE BOSCHMANNETJES

DOOR

D. HOGENBIRK JZN

Te Morsdael staat een huis.

Dat zal wel waar wezen, denkt ge, want dorpen, waar geen huizen staan, zijn er niet. Maar ik verzeker u, dat er lang niet op alle dorpen zoo'n huis staat, als hier wordt bedoeld. In de verte lijkt het een kerk, zoo groot en zoo hoog is het, ook heeft het twee torens, en de muren zijn zeker wel een halven meter dik, als 't niet meer is. De Morsdaelsche menschen noemen het nooit een huis, maar spreken altijd van: het Slot, en de Morsdaelsche kinderen doen desgelijks. Hoe oud het Slot is, weten ze niet goed, maar het is ouder dan het dorp. De kinderen zeggen soms, net als Keesje van het diakenhuis zei: „'et is zoo oud as de wereld." Dan moeten de menschen eventjes lachen, hetwelk ze beter konden nalaten, want in hun hart zijn deze menschen den kinderkens gelijk: ze kunnen evenmin zich voorstellen, hoe het stukje van de wereld, dat hun ter woning aangewezen is, er uit zou zien, als het Slot er niet was. Wat zouden menschen, die zijn gelijk een slaap, van eeuwen weten; ze kunnen er wat over praten, meer niet.

Vroeger stonden er meer groote, deftige huizen op het dorp, maar zonder torens en de muren waren niet zoo dik. Ze leken ook meer op paleizen dan op kerken. De menschen, die ze hadden laten bouwen, waren zeer blij geweest, toen die huizen klaar waren, want ze waren niet in paleizen geboren, ze waren maar geldkoningen, en dat kan ieder mensch worden, als 't meeloopt, sommige menschen worden het slapende.

Weet ge, hoe het komt, dat die huizen er nu niet meer staan?

Dat komt zoo: De slagregen is nedergevallen, en de winden hebben

gewaaid en zijn tegen die huizen aangeslagen, en toen zijn ze gevallen, want ze waren op het zand gebouwd.

Hier en daar, bij den ingang van een weiland, een sierlijk gesmeed hek; hier en daar, midden in de wei, een oude breedgetakte beuk; hier en daar, voor een simpele boerenhofstede, een verweerde steenen poort met een oud-Hollandschen naam er op — dat is alles, wat van die paleizen en lusthoven over is. Ondanks zijn geweldige rijkdommen en sierlijke levensvormen heeft dat geslacht der geldkoningen de plaats zijner woning moeten inruimen voor de beesten des velds. Dit is zijn gelijkenis: een herder, die in de woestijn zijn hut bouwt om te vernachten, en dan vertrekt zonder weder te keeren.

Dit geeft aan de omgeving des dorps iets weemoedigs, zoodat wie er met zijn ziel luistert, telkens een klagen hoort, zooals de torenklok klaagt, wanneer er iemand begraven wordt, maar het klinkt heel in de verte.

Het Slot is ook op het zand gebouwd.

Het is een Jobsbode, die maar alleen ontkomen is om den Morsdaelers aan te zeggen: „De gedaante dezer wereld gaat voorbij.”

Maar ze denken, dat teksten alleen in den Bijbel staan, en dat er alleen in de kerk wordt gepreekt. Ook zien ze aan, wat voor oogen is. Daarom behoort de lof van het Slot tot den overvloed huns harten, waaruit hun mond geduriglijk spreekt. Zouden ze het Slot niet prijzen, het deftige, oude Slot, van hetwelk het dorp zijn oorsprong en naam heeft, gelijk een kind van zijn vader?

Volgens alle beschrijvingen van kasteelen, welke in de wereld zijn, behoort bij een Slot, dat het, behalve door een rustige, diepe gracht, waarin eenden en zwanen statig rondzwemmen, ook omringd is door hoog hout, dat statig is; breede stammen met grillige takken, welke dienen tot woning der „gevederde zangers,” en de nachtegalen, de opperzangmeesters in den tempel van ongekorven hout, zijn steeds op hun post.

Het bosch nu, dat bij het Slot behoort, heeft twee deelen, welke scherp onderscheiden zijn. Het kleinste deel is rechts en het grootste

links van het kasteel. In beide deelen lachen de zonnestralen door het loover, zoodra de tijd om te lachen voor hen gekomen is. Wanneer de vogeltjes in het groote bosch zingen, zwijgen ze in het kleine niet. De bloempjes weten er zonder onderscheid van kleuren en geuren, bont en rijk. De boomen juichen er samen van lentevreugd en zomerweelde, en worden er moe, als de dag der dorre blaâren komt. Niet door de natuur is die scherpe onderscheiding gemaakt, maar door de menschen.

De Slotbewoners hebben het kleine bosch tot particulier gebruik gereserveerd. Daarom zijn er aan de boomen „Verboden-Toegang”-plankjes gespijkerd, hetwelk bepaald al lang geleden is, want van sommige plankjes is een stuk verdwenen, en overal is het schrift zoo goed als onleesbaar geworden; ze hadden ook beter ijzeren bordjes kunnen nemen.

In één ding onderscheidt het kleine bosch zich van het groote. Er staat een huisje, dat ook iets op een kerk lijkt, want behalve dat er boograampjes in de muren zijn, draagt iedere hoek een zeer spits torentje. Het dak van dit huisje is wat gedrukt, maar heeft toch ook den torenvorm. Er moet, zoo vertellen ze op het dorp, heel lang geleden een kruis op gestaan hebben, dat er, toen het eens geweldig stormde, afgewaaid is. Voorts is dit huisje aan den buitenkant wit gepleisterd, ook staat er een zwaar ijzeren hek omheen, en dat is zwart. Als er bloemetjes bloeien, zijn het viooltjes, zacht als fluweel en donker-paars, ook wel vergeet-mij-nietjes.

In de archieven van het Slot is beschreven, wanneer en door wie dit huisje is gebouwd, zelfs worden er zorgvuldig de papieren bewaard, die vermelden, hoeveel die bouw heeft gekost, maar er ontbreekt een document, dat verhaalt, hoe de Slotbewoners tot dien bouw gekomen zijn. Dit staat in het boek der binnenste gedachten hunner harten, welks geschrift nog minder goed leesbaar is, dan de verbleekte letters op het vergeelde perkament. Maar er is nog wel wijs uit te worden, als men maar scherp-ziende oogen heeft.

Nadat ze vele, vele jaren hun dooden verstoken hadden in graven, zooals alle menschen graven hebben, was de gedachte bij hen opge-

komen, dat ze den Dood zouden eeren boven de eere, welke hij van gewone menschen ontvangt, wanneer ze voor hem een eigen huis lieten bouwen op hun grondgebied; dat was natuurlijk een dooddoener. Hoewel het den Dood niet de moeite waard was om er één woord met hen over te spreken, heeft hij hun toch aan het verstand weten te brengen, dat hij geen andere woning verkoos dan onder den grond, met veel ruimte, maar zonder licht en lucht. Toen ze dit naar zijn wil in orde hadden gebracht, heeft hij van zijn kant ook de beleefdheid in acht genomen, door hen boven den grond een huisje te laten bouwen naar hun gelusten. Eenparig oordeelden ze, dat het aan het einde van het kleine bosch komen moest, zoodat ze het vanuit het kasteel niet konden zien, want zelf werden ze ook niet graag bekeken, en toen was er bedrog in hun geest. Het mooiste was, dat ze, toen alles klaar was, den Dood met een glimlach naar dat huisje hebben zien kijken, alsof hij zeide: „Gij wordt vriendelijk bedankt voor de eer, welke gij mij aandoet.” Maar het is hun eigen glimlach geweest, want de Dood geeft niet om mooie, witte huisjes boven den grond, met bloemetjes er omheen. Ook lacht hij nooit, hij kan het niet. En den menschen complimentjes te maken, komt niet in hem op.

Er is nog meer van dit huisje te vertellen.

In den zijgevel, waar de ingang tot den grafkelder is, hebben ze een nis gebouwd. Daar staat nu een levensgroot Christusbeeld, met uitgebreide armen, wit marmer. Omdat dit beeld wel een mond heeft, maar niet spreken kan, hebben ze boven die nis een stukje van een Christuswoord gebeiteld, dat aldus luidt: „Komt herwaarts tot Mij en Ik zal u rust geven.” In den voorgevel staat, boven de dubbele eikenhouten deur met zwaar beslag, wederom een Christuswoord; het is dat machtige woord: „Ik ben de Opstanding en het Leven.” Maar wat Christus er bij gezegd heeft, van het vermoeid en belast zijn en van het gelooven in Hem, staat er niet bij; het is misschien te lang geweest.

Op marmeren platen, welke aan de wanden ingemetseld zijn, staan in de kapel de namen der dooden. In de familieregisters staan die

namen ook, maar de volgorde is er anders. Vooral ten dage, dat er weer een naam bij moet in de kapel, zijn ze nieuwsgierig, welke de volgende wezen zal. Maar dat verklapt de Dood nooit, hij weet het zelf niet. Hiervan kunnen ze echter zeker zijn, dat hij geen enkelen naam vergeten zal. Zonder mankeeren zorgt hij, dat allen, die op het Slot geboren zijn, ter bestemder tijd derwaarts wederkeeren. Tegen moeite en kosten om hen te halen ziet hij volstrekt niet op; zelfs is het meermalen gebeurd, dat hem geboden was een verre, buitenlandsche reis te maken — en hij ging.

De godsdienst van de kapel zit niet enkel aan den buitenkant. Ook in haar binnenste is zij godsdienstig, want rechts is een schrift aan den wand, dat uit de profetie genomen is: „Zij zullen rusten op hunne slaapsteden.” Links spreekt wederom de profetie: „Uwe dooden zullen leven.” Heel mooi is, wat er gebeiteld is in het steentje van de freule, die in den vijver van het Slot verdronken is: „Het dochtertje is niet dood, maar slaapt.” Voorts hebben ze er nog een bidstoeltje te pronk gezet van zwart-gelakt palisanderhout met wit-satijnen bekleeding, zeer oud. En de baar, welke er staat, wacht maar . . .

Zelden wordt de kapel in haar rust gestoord. Zoo nu en dan komt de tuinman om te luchten of te ragen, en de metselaar om wat bij te witten. Het gebeurt wel, dat de Slotbewoners dan even inloopen, vooral om naar het steentje van de freule te kijken. De andere teksten kennen ze al lang, daar behoeven ze niet meer naar te kijken.

Maar als er een doode bijgezet wordt, is het er zeer druk. Dan gaat de familie met het lijk er in en de dorpingen staan er voor. Dan wordt er gesproken en gezongen, gelijk lieden, die bij halve teksten leven, plegen te spreken en te zingen: van de rustplaats na den strijd der deugd. En den Dood belachen ze, zingende: „Zouden wij voor 't sterven beven, sidd'ren voor dien jongsten nood . . . ?”

De Dood verbiedt dit zingen niet, want hij heeft te veel bij zijn korte bezoeken op het Slot meegemaakt, om niet te weten, wat hij van die heldhaftigheid denken moet. Van „de zoete vreugd,” waarmee ze in hun lied beweren aan zijn woning te denken, heeft hij weinig bespeurd.

Maar de Slotbewoners denken, dat hij meezingt. Hierover verblijden ze zich, want nu ze bemerken, dat de Dood van den godsdienst houdt, gelijk zij er van houden, wordt de klove, die er gaapt tusschen hun huis en het zijne, minder diep. En de Dood laat dat maar zoo, hij geeft er niet om, wat de menschen, rijken of armen, dat doet er niet toe, van hem denken — zoo zeker is hij van zich zelf en zijn werk. Als het straks weer stil is in de kapel, gaat hij in de donkere ruimte daaronder rustig zijn gang. Hij spreekt niet, hij zingt niet, hij zorgt maar, dat hij zijn werk afmaakt, gelijk hem bevolen is — en nooit mankeert er iets aan.

Dit is het huisje in het kleine bosch.

De Morsdaelsche jongens, die niets dan leven in zich vinden, zoodat ze niet weten, wat ze van dood en sterven moeten maken, storen zich aan die grimmige plankjes niet. Ze begrijpen niet, waarom ze hun voeten niet zouden zetten op paden, waar God Zijn zonnestrallen lachen doet. Evenmin, waarom zij minder dan de vogels en de bloemen zouden zijn. Als ze meenen, dat hun levensvreugde in de omgeving van de kapel kan verhoogd worden, hebben ze doorgaans durf genoeg om er te komen. Alleen om den rentmeester durven ze soms niet, want als die hen snapt, zijn ze zuur. Hij vertelt het vast aan hun vader, en die werkt voor het Slot. Maar anders . . . nou, ze zouën er best in durven, scheppen ze tegen elkaar op, in den grafkelder bedoelen ze. Er in blijven, dat is iets anders, vinden ze, daar hebben ze niet van terug

De Morsdaelsche menschen zijn wijzer.

Ze durven er ook wel in, ja, zouden er hun hand niet om verdraaien, als ze er moesten slapen — anders zouden ze er toch ook wel voor bedanken om in hetzelfde vertrek te slapen, als er bij hen een dooie boven aarde staat. Zoo'n lijk zal je niks doen, als je geweten maar zuiver is, zie je.

Maar dat onderscheid maken, dat zit hun dwars. Die rijke lui denken zeker, dat ze beter zijn dan een arm mensch. En dan zoo'n beeld van „onze lieve Heer” en dat bidstoeltje. Net

goed, dat de wind dat kruis er afgekieperd heeft, anders zou het compleet een Roomsche kerk zijn geweest. Foei, foei. Als het zoo eens te praaf kwam, zouën ze het best tegen den baron durven zeggen

In dit ééne ding zijn de Slotbewoners dom en dwaas in hun oogen, en prijzen ze het Slot niet.

„Juist zoo,” denkt de Dood, „die steenen, wel samengevoegd en met teksten versierd, zijn een onderwijs der ijdelheden.”

Om de jongens, die nog niet weten, dat het geen pas geeft om zoo'n leven te maken bij graven, buiten het verboden terrein te houden, zeggen de menschen wel eens: „Het spookt in het kleine bosch, pas maar op, hoor.” De kleinere jongens gelooven dat, maar de grootere lachen er om, en dan krijgen ze ruzie.

Maar de Dood maakt zulke praatjes met de jongens niet. Hoewel hij hen eerst maar laat begaan bij zijn woning, komt hij hen later de waarheid zeggen. Dit doet hij zoo. Hij laat door den herfstwind het gordijn van bladeren wegschuiven van voor zijn huisje, zoodat ze het van-den-weg-af kunnen zien. Als die jongens dan voorbijkomen, is het net, alsof hij door een van de boograampjes naar hen kijkt, in het donker voelen ze dat. Ook is het, alsof hij roept: „Zie hier ben ik.” Natuurlijk houden ze zich, alsof ze niets zien en hooren. Als ze alleen zijn, doen ze een stapje aan of gaan een deuntje fluiten. Maar wanneer ze hun meisje bij zich hebben, zeggen ze een aardigheidje. Het zal er een aardigheidje naar zijn, niet veel zaaks. „Zeg, doe niet zoo akelig, flauwe knul,” vermaant het meisje in liefde. Maar de Dood heeft zijn zin. Het meisje, net zoo goed als die jongen, heeft zijn stem gehoord en zijn aangezicht gezien, zoodat ze nu weten, dat de Dood geen spook is, al weten ze nog niet, wat hij wel is. Als het er van komt, dat ze man en vrouw worden, zullen ze nooit echt met hun tweetjes zijn, de Dood zal bij hen inwonen, precies zooals hij woont bij het Slot, ook al schijnt het den meesten tijd, dat hij zeer verre is.

Hun ziel heeft geluisterd — en het is de ziel, die overwint.

II.

Het groote bosch is lang zoo ernstig niet, want in plaats van de dorpelingen dreigend op een afstand te houden, lokt het hen vriendelijk om zijn stille paden te betreden en zijn rijkdom van kleuren en geuren te genieten. Daar begint het mee vroeg in de lente. Ieder jaargetijde verandert het zijn stem en gedaante, maar altijd lacht het den menschen toe, zelfs tot den laten najaarsdag. Ze mogen er niet alleen vrij kuieren, maar kunnen er ook, des kuierens moede, lekker uitrusten, want er staan ouderwetsche banken, die gemakkelijk zitten.

Natuurlijk komen er de jongens, als ze tijd hebben, hetwelk volstrekt niet iederen dag het geval is, want hoewel ze gelukkig geen huiswerk van school meekrijgen, hebben ze vaak hun handen meer dan vol om klaar te komen. Behalve op school, weten ze niet, waar de tijd blijft. En als ze komen, is het lang niet altijd hemel in hun ziel en alles even blij, want de dingen, welke ze mogen doen, daar hebben ze dikwijls geen zin in, terwijl de dingen, welke ze dolgraag zouden doen, verboden zijn, als daar zijn: namen in de banken en de boomen snijden, vuurtje stoken, in den vijver zwemmen, nestjes uithalen.

Er komen ook moeders.

Maar zij komen niet allen voor hun plezier, liever zouden ze stilletjes thuisblijven, maar ze hebben kindertjes, welker longetjes ze niet vertrouwen. Daarom hebben ze den dokter eens aangeropen, en die heeft gezegd: „De lucht in” — en wat is nu beter dan boschlucht? Het valt niet mee om er zoo maar uit te loopen, maar hun mannen hebben gezegd: „Mensch, 't is voor jou ook goed.” Nou, ze zouën liegen als ze zeiden, dat ze geen verzetje noodig hadden. Dit zijn zwaar-beproefde moeders: zieke kinderen en zelf niet sterk

De moeders, die het boven al haar lotgenooten druk hebben, zijn de moeders met één kind. Toch richten ook zij hun schreden boschwaarts, pronkend met hun kind en hun wagen. Dit zijn overgelukkige moeders.

Overigens ziet men er niet veel menschen; ze hebben wel wat anders te doen op zoo'n dorp dan uit wandelen te gaan.

Maar met de oude mannetjes is het iets anders.

Voor hen is de drukte voorbij, ze hebben gewerkt, zoolang het dag was — nu kunnen ze niet meer werken. Gelukkig behoeven ze het niet meer te doen, want wel hebben ze niet zooveel overgehouden, dat ze kunnen leven, maar er wordt voor hen gezorgd. De diaconie doet wat, het Slot doet wat, en sommigen hebben zelfs kinderen, die wat doen; al is het maar twee kwartjes in de week, het helpt toch. En dan de Ouderdomsrente, dat is toch maar een mooi ding, hoor. Ze hebben een goeien ouwen dag.

Wanneer het maar even kan om het weer, komen zij naar het bosch. Op de schoolbanken hebben ze nooit zoo gemakkelijk gezeten als op de boschbanken. De jeugd wordt niet herboren, dat weten ze wel, maar als ze in het bosch zijn, hebben ze vaak een gevoel, alsof ze weer jong worden.

Men noemt ze vanouds: de Boschmannetjes.

Heinrich Lhotzky heeft gezegd, dat mannevrienschap zelden een gesloten huwelijk overleeft, daar de vrouwen geen andere goden naast zich dulden. Het groote bosch geeft in de mannetjes te aanschouwen, dat men met hem gelijk te geven, niet te voorbarig moet zijn, want het schijnt daar, alsof de afgehouden tronk van mannevrienschap uit nieuwe scheuten vruchten voortbrengt, ook tot verhooging van der vrouwen levensgenot.

Maar niet voor alle mannetjes is deze weelde even groot, want, gelijk onder de moeders, die naar het bosch komen, zijn er ook onder de mannetjes: overgelukkigigen en zwaarbeproefden.

Overgelukkig zijn de mannetjes, die door hun vrouwen het bosch ingestuurd worden.

Die vrouwtjes zijn vroeger niet gewoon geweest om den geheelen dag haar mannen over den vloer te hebben. Voor dag en dauw gingen ze de deur uit om te werken, totdat de dag was gedaald. „Dat is toch eigenlijk geen leven,” hebben ze geklaagd. Maar ze

schikten zich in hun lot, de drukte met de kinderen maakte veel goed, en voorts heeft het vooruitzicht hen getroost, dat ze wat aan hun leven, d. w. z. aan elkaar, zouden hebben, als ze samen op jaren mochten komen.

Thans zeggen deze vrouwtjes, dat hun mannen er maar eens uit moeten, dat dit goed voor hen zal zijn . . .

Ze zijn ook niet van gisteren!

Als Vader weg is kunnen ze thuis beter opschieten. Vader wil wel helpen, maar daar houden ze niet van. Met de schoonmaak en den uithaal is het wat anders, maar met het gewone werk kunnen ze het nog best aan. Als het mooi weertje is, zetten ze fijn raam en deur open, om het eens lekker te laten doorwaaien. Ze zijn wel erg bang voor tocht, doch ze wagen het toch maar, want een mensch weet niet, waar al dat stof vandaan komt. Als je de hoekjes en gaatjes maar laat zitten, nou, dan ben je gauw klaar, maar van zoo'n aard zijn ze niet, zie je.

Hoewel de mannetjes opperbest begrijpen, wat Moeder in haar schild voert, doen ze doorgaans maar, alsof ze er niets van begrijpen; dat is aardiger voor Moeder.

Op hun bankje in het bosch lachen ze hun vrouwtjes uit. Die lach klinkt soms als een klacht om eigen droevig lot, maar is toch wezenlijk een lach, waarin ze tegen elkaar opbieden, om voor hun vrouw den eerepalm te bemachtigen als de meest krasse, de zindelijkste en ijverigste van het dorp.

„As Trui van mijn niet meer werkt, is 't gedaan hoor,” zegt Janus.

„Mijn wijf kan nou — 't is zonde, dat ik het zeg — geen vijf minuten met leege handen zitten,” beweert Tinus.

„Nee, dan mot je de mijne hebben, met Vrouwendag is ze d'r vier en zeuventigste ingegaan, en nog werken as een jonge meid, en loopen, man, loopen, as een kievit,” verzekert Driekus.

Sommige mannetjes echter moeten in den verleden tijd spreken, wanneer deze lofzang op de vrouwen aangeheven wordt. Zij prijzen de dooden boven de levenden: „Je had *mijn* vrouw motten kennen, zoo iets heb je nog nooit beleefd . . .”

Dàt zijn nu de zwaarbeproefden, de weduwnaars.

Toen ze alleen overbleven, zijn ze bij hun dochter of schoondochter gaan inwonen, want de kinderen zeiden, dat het geen doen was om alleen te blijven, en een huishoudster nemen, och, dat viel ook niet mee. Maar als ze alles vooruit geweten hadden, zouden ze hun boeltje niet opgebroken hebben. Ze zouden het niemand aanraden.

Klagen, dat de kinderen niet goed voor hen zijn, zullen ze niet, want dan zouden ze zonde doen. Ze hebben het goed, ze hebben het best, ze krijgen alles op tijd, maar ze zijn niet thuis, ze zijn hun aanspraak kwijt, ze missen de samenleving zoo. Hun vrouwen hadden het altijd wel voorspeld. En nu kunnen ze wel van den een naar den ander trekken, maar och, hier laat je wat en daar vind je wat.

„De gansche Bank van Engeland is te arm om een verlies te vergoeden, gelijk het mijne,” schreef Newton na het sterven zijner vrouw — dat is dezen mannetjes naar het hart gesproken. Maar hij schreef ook, dat hij na haar heengaan nog geen enkelen treurigen dag en geen enkelen troosteloozen nacht had gekend — dat is een sprake, welke ze niet verstaan.

Oude oogen weenen niet gemakkelijk, de tranen zinken onvergoten in het hart terug, maar als ze hadden kunnen weenen, deze zwaarbeproefde mannetjes

Ze zeggen: „Een vrouw is de rechterhand van een man, zie je, en nou kan een mensch wel leven zonder rechterhand, maar gemakkelijk gaat dat niet.”

Het is de eenzaamheid, die hen benauwt.

Dat ze heel hun leven tegen de eenzaamheid gestreden hebben, is nooit tot hen doorgedrongen, want ze hebben niet diep geleefd. Hun vrouwen en zij hebben steeds samen gestreden. Verdwenen de vrienden, gingen de kinderen de deur uit, stierven de familieleden, zoodat er ledige plaatsen kwamen in hun kring, dan schoven ze, gelijk spelende kinderen, dicht bij elkaar, en hielden elkaar steviger vast, naarmate de kring kleiner werd. Het ging daarbij naar de wet, dat de dingen, naarmate ze ouder worden, de scherpe trekken, welke

hen van elkaar onderscheiden, kwijtraken. Nooit waren ze zoo één van geest geweest als de laatste jaren. Ze waren naar elkaar toegegroeid, de mannetjes waren zachter, de vrouwtjes vaster van gemoed geworden, en ach, toen ze het meest gevoelden, dat ze elkaar niet konden missen, kwam de Dood.

In het bosch trachten ze in de vrienden een stukje van het leven vast te houden, gelijk ze het in hun vrouwen hebben verloren. Het is een slechte ruil, dat voelen ze wel. Hun vrouw krijgen ze nooit terug.

En als ze nu maar *vrienden* vonden

Maar dat behoort tot het kleurenspeel en de sprekende tinten van den morgenstond, de weelde der jeugd.

Ze vinden slechts *gezelschap*.

Gewoonlijk duren deze mijmeringen en beschouwingen niet lang. Daar zorgen de mannetjes, die nog „een rechterhand” hebben, voor, maar zonder te kunnen zeggen, of deze zorg geschiedt uit behoefte om hun naaste te troosten, dan wel om zelf verre van den weemoed te zijn — het wordt hun ook niet gevraagd.

Er zijn onderwerpen, welke hen meer interesseeren, omdat ze zich daardoor midden in het leven voelen geplaatst, met hun rug naar het graf. Derzelve sommen zijn zoo machtig vele, dat ze niet in orde te verhalen zijn; er zit ook volstrekt geen orde in. De dominee, die wel eens een praatje komt maken op de banken, zegt, dat wanneer het alles in boeken beschreven stond, wat daar behandeld wordt, hij acht, dat het dorp de geschreven boeken niet zou kunnen bevatten.

Midden in het leven van dorpsmensen staat de kerk, dus praten de mannetjes over de kerk.

Over het voornaamste, dat daar gebeurt, zijn ze echter gauw uitgepraat. Dat brengt de ouwe dag zoo mee. Vroeger hadden ze „een flinke opsluiting,” zoodat ze best de heele preek konden naverellen, met de psalmverzen er bij. Maar nu is het al mooi, dat ze soms 's Maandags den tekst nog weten. Ze hooren nog altijd maar 't liefst uit het Oude Testament preeken, zich herinnerend, hoe hun

grootmoeder placht te zeggen : „De beste dominees nemen veel hun tekst uit het Oude Testament.” En die kon dominees hooren

Het gebeurt soms, dat de dominee in de preek dingen zegt, welke in geenerlei verband staan met den tekst, verzoekende de gemeente minder te hoesten, opdat zij meer luistere. Het is dan geen weer om in het bosch te zitten en daarom moeten ze dit onderwerp kuiierend behandelen. Het houdt hen langer bezig dan de preek, het brengt soms twisting onder hen, zelfs verbittering.

Kobus, die erg borstig is, beweert : „As dat gescheld niet ophoudt, blijf ik thuis, hij heeft nou altijd wat bizonders, zoo jaagt-ie de ouwe menschen uit de kerk.” Maar Dorus zegt : „De man heeft gelijk, er mot in de kerk geen leven zijn.” En Janus constateert, dat het een lawaai is geweest als in de ark van Noach.

Dit is echter niet al het leven, dat in de kerk wordt gemaakt. Sommige jongedochters leveren het bewijs, dat de liefde zich evenmin laat inhouden als het hoesten. Daarom worden ze „naar” onder de preek. Als er één „naar” wordt, komt er meestal een tweede, die het ook wordt, soms een derde. Het komt niet van de kou en het komt niet van de warmte, zooals het hoesten, maar dat het van de liefde komt, weten ze niet.

Daarom zijn ook ten opzichte dezer leven-makende maagden der mannetjes meeningen verdeeld.

Janus beweert stoutelijk, dat ze zouden bedaren, wanneer ze, in plaats van op sterke mannenarmen, op kruiwagens naar buiten werden gebracht, zooals hij van den dominee heeft gehoord, dat in vroeger jaren op andere plaatsen is geschied, waarbij hij meestal niet nalaten kan den lof der koude baden te zingen, al worden ze maar per emmer toegediend.

„Het most jouw meid maar es zijn, die er mee aangehaald is, dan zou je wel anders praten,” ketst Kobus kregel terug, en dan spreekt zijn grootvadershart.

Doch er zijn ook mannetjes, die zoowel met de jongedochters als met den jongen dominee zachtkens handelen, profeteerend, dat het met de jaren wel slijten zal.

Van de kerk tot den kerkeraad is maar één schrede.

De ouwe Bertus heeft een zoon gewonnen, die heerlijker dan zijn broederen geworden is, doordat ze hem in den kerkeraad hebben gekozen. Het spreekt vanzelf, dat deze in den familiekring dubbele eere waardig wordt geacht. Hij is ook een beste broeder, maar heeft met al zijn medebroeders in de bediening gemeen, dat hij tot de volmaaktheid niet gekomen is. Volgens zijn vader kent hij den Bijbel van voren naar achteren en van achteren naar voren. Dus zal hij ook wel weten, dat alles onder de zon een bestemden tijd heeft. Maar zijn gebrek is, dat hij soms leelijk in de war is met den tijd. En dan gaat hij afbreken ten tijde, dat hij moet bouwen, klappende wat in de vergadering besproken en besloten is, waarbij hij, gelijk een braven zoon betaamt, zijn vader de primeur van het kerkeraadsnieuws gunt, wanneer de vergadering niet te laat geëindigd is om even thuis aan te loopen, want anders geniet zijn vrouw de eer.

Ze weten al vooruit, wat er komt.

„Het is gisteravond weer hommeles geweest, nou, je zal er wel meer van hooren, wacht maar . . . de dominee is een groote paus, maar me zeun houdt z'n mond niet . . . er mosten meer van zulke kerels, die van d'r af durven spreken, gekozen worden . . . wat heb je an die knikezels.”

„Da's niks dan Bertus z'n hooge borst,” denkt Janus, maar dat zegt-ie niet. Hij zegt: „Ik heb gehoord, dat ze jou wel op de ollemenasie voor ouderling zouën zetten, maar dat mag niet, omdat je zeun d'r in zit.”

Dan wordt de ouwe Bertus giftig op Janus, dien mallen kwibus, en wenschen de andere mannetjes, dat die twee hun mond maar hielden over den kerkeraad, wat hebben ze aan die ruzie.

Alzoo brengt de kerk meer doodsschaduwten dan levensglansen in het bosch.

Met het dorpsnieuws gaat het beter, al gaat het lang niet altijd goed.

Kleine zielen, die ze zijn, vinden ze alles, wat op het dorp gebeurt, groot.

Morsdael is hun dierbaar plekje grond, waarvan ze spreken als van *het* dorp, dat al naar het zoo uitvalt, alle vlekken, dorpen en steden des ganschen aardbodems overtreft, of door dezelve overtroffen wordt. Als ze het over „het dorp” hebben, hebben ze het over zichzelf, maar dat weten ze niet.

Toch komen ze pas op dreef, als ze aan den praat raken over den ouden tijd, waartoe meestal de nieuwe tijd hen inspireert.

Janus leest het krantje, en vertelt graag van wat er in de wereld gebeurt. Maar een man, die op jaren komt, heeft Gladstone gezegd, wordt vanzelf historicus. Daarom worden ze, hoezeer ook bij het heden geïnteresseerd, telkens, als door instinct, gedreven, om het heden tegenover het verleden in de weegschaal te werpen, en dan is het resultaat in verreweg de meeste gevallen, dat de evenaar flink doorslaat naar de dagen vanouds. In den lof op het voorbije leven prijzen ze zichzelf als menschen, die weten, wat er in de wereld te koop is.

Thuis hebben ze het lang niet gemakkelijk gehad: vroeg van school om wat te verdienen, en hun weekgeld tot den laatsten cent overgegeven zestien maanden onder dienst gestaan bij het paardenvolk toen weer hard aangepakt om tot een trouwdag te komen. Hoe arm zijn ze begonnen, hoe hard hebben ze gezwoegd. Hun vrouw vele jaren de derdedaagsche koorts, en om de veertien maanden een kind. Met die wurmen hebben ze getobd om hen aan den groei te krijgen, maar dikwijls is het kerkhof het eindje geweest. Soms weken lang bijna niet uit de kleeren. Honger hebben ze geleden in het jaar van de aardappelziekte, den kelératijd zullen ze nooit vergeten. Door duizend zorgen en duizend dooden zijn ze heengegaan

Maar gelukkig hebben ze handen aan hun lijf gehad, en zijn ze niet te lui geweest om die uit te steken. Ook zijn ze zuinig geweest, zoodat ze, toen ze trouwden, een puik veeren bed hebben kunnen koopen, waar ze nu al bijna vijftig jaar op liggen. Hun kinderen hebben ze niet verwend, ze zouden hen liever half dood geslagen hebben. Hun vrouwen hebben er, als het maar even kon, een centje

bijverdiend. Schuld hebben ze niet willen maken, den schenker hebben ze opgehangen, maar den bakker laten leven. Alleen de dokter heeft wel eens lang op zijn centen moeten wachten, maar is toch geen cent aan hen tekortgekomen, zie je — jongens, dat was zulk kwaad geld

Tegenwoordig hebben de menschen geen geweten meer. Voorts is er geen eerbied voor de meerderen onder het menschdom meer. Kinderen zijn er ook niet meer. Als ze maar meheer en juffrouw kunnen spelen, pret maken, cigarettten rooken maar werken, zooals zij gewerkt hebben, daar mot je niet om komen.

„Ze werken nou met d'r voeten,” zegt Janus.

„Als het niet zoo treurig was, zou je er om lachen, maar wat mot er nou toch in vredesnaam van het opkomend geslacht groeien?”

„Luie leegloopers, man.”

„Maar de ouwers, dié mosten er anders an gaan staan, het zou bij mijn niet gebeuren, dat ik bang was voor een zwart gezicht van me jongens; ik zou zeggen: „Zoo verkies ik het — heb je me verstaan? — en as-et je niet bevalt, dan ga je d'r maar uit.”

„Weet je, wat ik maar zeg?” beweert Janus, „ik zeg maar, dat teugeswoordig alles te kort is; de haren zijn te kort, de rokken zijn te kort, de namen zijn te kort, de werkdagen zijn te kort, maar de tongen, die zijn te lang.”

Het doet hun echt goed, dat ze zoo nog eens met elkaar kunnen praten, zonder van dat jonge goed te moeten hooren: „Opa is uit de mode.”

Ze sluiten echter het oog niet voor de zegeningen van den modernen tijd. Dat er teugeswoordig veel voor den werkman wordt gedaan, zullen ze niet tegenspreken, maar wat geeft het, als er geen tevredenheid onder het menschdom is. Over den veelvoudigen arbeid, die tot heil der jeugd gezegd wordt te geschieden, moeten ze hun schouders ophalen. Alleen wat voor de ouwe menschen wordt gedaan heeft hun volle, ongeveinsde instemming. Die Ouderdomsrente is een mooi ding.

Hoewel ze maar weinig buiten het dorp komen is hun gezichtskring verre van beperkt. De daverende dingen dezer dagen, welke op en onder en boven de aarde geschieden, als daar zijn: moorden en doodslagen, aardbevingen en overstromingen, oorlogen en geruchten van oorlogen, vliegtochten, ongelukken, brandstichtingen, werkstakingen, gaan als in een caleidoscoop hun geestesoog voorbij. Over „de Duitsche keizer” en „die smerige Belgen” en „die rommel in Rusland” oordeelen ze met veel verzekerdheid des gemoeds. Hun leidraad is het krantje van Janus. Maar er is één onderwerp, dat ze de moeite niet waard achten om het te noemen, en dat is: de sport. De lui zijn tegenwoordig niet eer tevreden, dan wanneer ze d'r nek gebroken hebben, vinden ze. Liever verdiepen ze zich in bespiegelingen over de radio, van welke ze eenparig zeggen: „Hoe is 't in de wereld mogelijk!”

Natuurlijk doen ze ook aan de politiek.

Hierbij stijgt hun wijsheid als met adelaarswieken omhoog, de problemen oplossende, voor welke „de Heeren in den Haag” nog geen oplossing hebben, hoewel dezelve met veel pratens zoekende. Ze zijn erg bang, dat de Roomschen weer de baas zullen worden, en dan zal het weer net gaan, zooals ze, „als kind zijnde”, in de boekjes van de Zondagsschool gelezen hebben. Voor „de soosejalen” zijn ze ook bang, maar niet zoo bang als voor de Roomschen. Over de drooglegging van de Zuiderzee zijn hun meeningen verdeeld, omdat ze maar niet kunnen begrijpen, waar nou al dat water blijven moet.

En de sociale kwestie is volgens hun diepe overtuiging op staanden voet de wereld uit te helpen, als ieder maar zijn plicht doet.

In summa: de boschmannetjes hebben praatstof genoeg in hun vaten, alzoo gaan de lampen van hun discours nooit uit. Alle wijsheid is voor hen traditie-wijsheid, raadselen hebben ze schier niet, daarom zien ze niet, dat hun lampjes vaak walmen.

Dit praten is hun leven.

III.

Als de klok luidt moeten de mannetjes opstappen, want dan heeft Moeder het sobere middagmaal klaar. Ze is altijd blij, als Vader zegt, dat-ie de klok niet noodig heeft, maar het aan zijn maag wel voelen kan, hoe laat het is, want dat is een gezond teeken voor een oud mensch.

Vroeger beschouwden ze praten en eten als tegenstrijdige dingen, want als kinderen waren ze onderwezen, dat poesjes, die muizen, niet mauwen. Dit onderwijs hadden ze getrouwelijk doorgegeven aan hun zaad, zelf een voorbeeld gevende. Er was wel wat anders te doen, dan te praten onder het eten. Dat was goed voor de rijke lui. Maar nu ze samen zijn, behoeven ze voor de rijke lui niet onder te doen

Eerst even stil zijn, natuurlijk.

Vader bidt met zijn pet onder zijn neus en Moeder met haar handen in haar schoot. Hoewel ieder voor zichzelf bidt, weten ze toch heel goed van elkaar, wat ieder bidt, want ze bidden het gebed, dat alom op het dorp gebeden wordt. Het is het gebed, dat ze hebben moeten leeren, toen het „Heere, zegen deze spijs, amen” te kinderachtig voor hen werd, omdat zij zoo groot werden. Het is een gebed op rijm, dat officieel genoemd is: „Bedezeang voor het eten,” hoewel het nergens gezongen wordt.

Er moet voor de engelen iets ontroerends in zijn om zulke menschjes te hooren fluisteren: „Leer ons voor overdaad ons wachten.” Ze lachen daar niet om, die engelen, maar verwonderen zich er over, mij dunkt, op gelijke wijze als ze zich verwonderen, wanneer ze de gemeente hooren zingen: „En wordt niet ijdel, als 't vermogen gedurig aanwast” — en de behoeftigen onder de kinderen der menschen zingen devotelijk mee. De engelen hooren dit bidden als een bedezeang.

Als Vader zijn pet weer opzet en Moeder even zucht, is het gebed uit. Niet wanneer ze hun oogen weer opendoen, want dat gebeurt wel eens vroeger. Het gebed voor de groote menschen heeft hen

nog niet in alle dingen geleerd te niet te doen, hetgeen eens kinds is.

Het is weer: „Dominee, brand je bekkie niet.”

Moeder houdt er niet van om koud eten op tafel te brengen, want dan gaat het lekkere er af, en ze zegt maar, als Vader soms knort: „We hoeven niet te gaan hooien, hoor.”

Ze zullen nooit een aanval op den schotel aardappelen doen, zonder hun linkerhand onder de tafel te deponeren, dat is netjes. Soms hooren ze nog het dreigement van hun moeder: „As je nou je hand niet weg doet, dan zal ik 'em met een touw aan den poot van de tafel vastbinden.” Ze hebben die linkerhand volstrekt niet nodig, want als er wat te snijden is, dient Moeder het gerecht gesneden op, dat behoort zoo.

Zonder daartoe door Moeder uitgenoodigd te zijn, begint Vader de notulen van de ochtendzitting in het bosch te lezen. Hij houdt zich hierbij verre van de beknoptheid, welke de duidelijkheid bedriegt, zoodat Moeder nooit te klagen heeft, zooals er alom in den lande over het verslag van de kerkeradsvergadering in de kerkbode wordt geklaagd.

Soms legt Moeder even haar ijzeren vork neer, zoo luistert ze.

„Wel Vader, wat zeg je . . . een mensch weet teugeswoordig niet, wat-ie hoort . . . wel heb ik van me leven . . . 'et mag geen daglicht zien . . . 'et is zonde en schande, dat is 'et . . . ja man, zeg dat wel: 'et is verschrikkelijk, zooals 'et menschdom teugeswoordig gekleed gaat . . . 'et is net, of de vrullie teugeswoordig geen schaamte meer hebben . . . net juinen met één schil, die meiden . . . en dan die nakende harten, je wordt koud, as je er na kijkt, hoe houën ze het uit . . . ik zeg maar: de wereld loopt op een end.”

Dat getrouwde vrouwen, moeders van kinderen, zoo'n kleedasje toestaan, en goed praten, en zelf er aan mee doen, is meer dan Moeder verwerken kan. Als ze daarin komt, kan het gebeuren, dat haar verbaasde geest gaat vlammen van verontwaardiging, zoodat ze „vloekt”, gelijk de Morsdaelsche menschen van ouds de gewoonte van vloeken hebben, sprekende aldus: „Gorting alevel.”

Voor Vader is deze belangstelling van Moeder steeds een verkwikking. Vooral wanneer hij op het bankje door zijn collega's tegengesproken is, doet het hem goed van Moeder te hooren, dat-ie groot gelijk heeft gehad. Want Moeder weet wel, hoe ze Vader hebben moet. Zij heeft hem al bijna een halve eeuw gelijk gegeven, ervarende, dat dit voor haar de uitnemendste weg is om van hem gelijk te krijgen. Vader is niet kwaad, alleen een beetje stellig

Zoo eten ze, zoo praten ze.

Maar ze hebben ook gebeden: „Doe ons het hemelsche betrachten, sterk onze zielen door Uw Woord.”

Als Vader zijn bril voor den dag haalt en zijn pet afzet, staat Moeder op, om „Het Boek” aan te geven.

Vader leest nu eens lang en dan weer wat korter, want daar is een mensch zelf geen baas over.

Hij leest zaligsprekingen en vloekpsalmen; hij leest geslachtsregisters en priesterlijsten; hij leest van de gordijnen en stijlen des tabernakels, mitsgaders van de offeranden en andere plechtigheden der wet; hij leest van de breedte, en lengte, en diepte, en hoogte der liefde van Christus, die de kennis te boven gaat; hij leest van de woede der duivelen, van den dienst der engelen, van de goddeloosheid der goddeloozen, van het heillot der rechtvaardigen. Hij leest van de blijdschap, den strijd, de moeite, de verwachting der vromen, zeer overvloedig. Hij leest geschiedenissen, spreuken, psalmen, profetieën, evangeliën, brieven, openbaringen, ja, hij leest alles, wat er in den Bijbel te lezen is — en alles is voor hem hetzelfde, behalve dat-ie een mier aan die vreemde woorden heeft.

Ook voor Moeder is er geen onderscheid; zij kijkt, en luistert, en knikt altijd even ernstig.

Maar zij heeft ook haar kruis, want soms is het alsof de duivel er op uit is om haar te plagen. Als er een koopman aan de deur komt . . . en zij roept: „Niks noodig vandaag” en die vent trekt de deur niet toe, zoodat ze op moet, en niet kan nalaten om te foeteren op dat anstrante volk

Praten over het Woord doen ze hoogst zelden, want ze zijn maar domme mensen.

Alleen als Vader in de lijdensgeschiedenis is, kan-ie soms z'n eigen niet inhouden om „die vuile, smerige Joden.” En eens was hij in het geslachtsregister van Genesis V. Toen zei Moeder: „'Et is net, of je op een kerkhof loopt,” waarop Vader antwoordde: „Ja mensch, da's de weg van alle vleesch: en hij stierf.”

Na het eten zijn ze weer even stil.

Ze danken, gelijk ze bidden, met een lied, maar deze dankzang na het eten is voor de helft een gebed.

Als mensen, die zich „mild en wel gevoed” weten, bidden ze aldus:

Doch geef, dat onze ziele niet
Aan dit vergank'lijk leven klev',
Maar alles doe, wat Gij gebiedt,
En eindlijk eeuwig bij U leev'.

Maar zal het eten gedijen, dan moet het zakken, daarom volgt, dat ze „even stil zitten”, hetwelk ze ook wel noemen: „even een uiltje knappen”, of: „even de slaap door je lijf laten gaan”, of: „even een dutje doen”, of: „even weg zijn”; maar welke namen ze ook gebruiken, steeds wordt het „even” geaccentueerd, want als ze 's middags te lang slapen, moeten ze het 's nachts bezuren.

Ontwaakt uit den slaap, behoeft Moeder niet naar werk te zoeken, want als ze voor eigen huishouding niets te doen heeft, kan zij zich op velerlei wijze nuttig maken voor haar nageslacht. Dewijl haar leuze is, dat een paardentand en een vrouwenhand in beweging moeten zijn, heeft ze tot haar dochters en haar schoondochters gezegd: „Breng de kousen maar hier”. Maar ze behoeven er niet op te rekenen, dat zij aan „die lichte lorren” begint, want Opoe is wel goed, maar niet gek. Je zou Opa eens hooren, als ze dat deed . . .

Vader zou ook wel wat voor zijn jongens willen doen, vooral met die lange dagen. Maar hij weet niet, wat, en de jongens weten het ook niet. Dit is de schaduw in zijn ouderdom, welke Moeder

poogt te verdrijven door te zeggen, dat-ie lang genoeg voor zijn jongens heeft gewerkt, maar hij antwoordt: „En jij dan?” waarop Moeder hem steeds herinnert, dat een vrouw geen man is.

Ze drinken maar eenmaal per dag thee, en dat is 's middags. Het is thee zonder suiker, maar met „een kussentje” en veel melk. Het minimum voor Vader is drie bakkies, soms neemt-ie er vier, al naardat Moeder „verliefd” is geweest. Doch Moeder houdt er voor zichzelf geen taks op na, maar drinkt, zolang er te drinken is, de pot mot leeg, want wat je door het gootgat giet, daar heeft niemand iets aan

Ook bij dit drinken praten ze, gelijk ze onder het eten hebben gepraat totdat Janus of Manus of Tinus of Bertus of Kobus of Driekus voorbijkomt. Dan zegt Vader: „Kom, ik zal maar eens gaan kijken, wat ze in het bosch te zeggen hebben”. En Moeder zegt: „Welja, man, je ken 'et nou nog doen, as 'et weertje omslaat, mot je weer binnen blijven”.

Ge moet niet denken, dat Vader Moeder groet, als-ie opstapt. Dat doet Moeder ook niet, maar hoezeer zijn hart bij haar blijft en haar hart met hem meegaat, dat bewijst zijn scherts: „Een vrouw hoort thuis”, en haar informatie: „Vader, heb je je tabaksdoos?”

Alleen 's Zondags kan het gebeuren, dat Moeder meegaat, maar dan mag het niet te zonnig, te winderig of te stoffig zijn. Er is dan maar weinig kans om in het bosch te zitten, hetwelk voor Moeder, die haar beste jak aan heeft, geen teleurstelling is. Zitten doet ze thuis genoeg, ze wil nu eens kuieren, dan ziet ze nog es wat.

In de week is ze maar het liefst thuis, in haar eigen gedoetje, ze is nooit een uitgaanster geweest. De getrouwde kinderen, die zeggen: „Je ziet Moeder nooit,” laat ze maar praten, want even vast als ze den Bijbel gelooft, meent ze, dat de kinderen beter naar haar kunnen komen, dan zij naar de kinderen kan gaan. Dan maakt ze geen zure gezichten en schele oogen, omdat ze meer bij den een dan bij den ander komt. En wat haar boven alles aan haar huisje bindt, is de overtuiging, dat het voor een man niet prettig is, als de vrouw er maar uitloopt. De ouwe dominee Stijfstra placht te zeggen, dat

iedere man, als hem gevraagd wordt: „Waar is uw huisvrouw?” moet kunnen antwoorden; „Zie, in de tent.” Ze hoort het den man nog zeggen

Zoo drinkt Moeder in stil genieten het eene bakkie thee na het andere; gelukkig heeft ze een sterke maag.

Zoo stopt Moeder met rustigen ijver de eene kous na de andere, soms het oude hoofd schuddend, omdat ze niet begrijpen kan, hoe het in de wereld mogelijk is, dat de jongens er zulke gaten in krijgen.

En als er, wanneer de school uitgaat, een van de kleinkinderen komt binnenrollen, steekt ze de naald even in de kous, om „een kussentje” uit het busje te nemen, en dan moet het kind netjes met twee woorden spreken, en dus: „Dank-u, opoe” zeggen, anders gromt ze. Maar als er een van haar dochters of schoondochters, of een van haar zusters of schoonzusters, of een van haar nichten of achternichten, of een van haar vriendinnen, of kennissen, of buren komt, dan schuift ze de kousenben onder de tafel en zet haastig den ketel op het stel voor een bakkie troost. En dan praten ze, zooals vrouwen praten, over dingen, waarvan de mannen toch geen verstand hebben, zelfs wijlen dominee Stijfstra niet uitgezonderd totdat Vader tegen boterhammen-etenstijd wederkeert uit het bosch.

's Avonds zitten ze, als 't een warme dag is geweest, samen op het bankje bij het schuurtje, maar voor Moeder is het er al gauw te trekkerig, zoodat ze tot haar hoekje wederkeert.

Vader leest z'n krantje.

Moeder heeft geen rust in huis, want ze is bang, dat Vader kouvat, en heeft altijd hooren zeggen, dat dit 's zomers veel gevaarlijker is dan 's winters.

Als „het groote licht” uitgaat, wordt het tijd om „op de koets van hun bedde te klimmen,” zooals dominee Stijfstra altijd zei.

Ze kunnen goed slapen, en dat is voor ouwe menschen veel waard.

Wat hebben ze toch een leventje samen; ze weten niet, waar de tijd blijft

Eenmaal per jaar is er vanwege het Slot feest, echt feest, in der boschmannetjes hart en huis.

Ge moet nog weten, dat ze de gewoonte hebben om, vooral als het wat broeierig is in de lucht, het bosch den rug toe te keeren, evenals de straatjongens, gelijk Jonathan heeft opgemerkt, bij een parade de muziek den rug toekeeren. Er staan banken aan den zoom van het bosch, waar ze een prachtig uitzicht hebben op de bezittingen van het Slot: grazige weiden en zeer stille wateren. De moeders zitten daar nooit, want het is er voor de kleuters te gevaarlijk, en als ze onophoudelijk dat kleine grut in de gaten moeten houden, kunnen ze beter thuisblijven. Daarom zitten de mannetjes, ook als het niet broeierig is in de lucht, graag aan den waterkant, ze hebben daar rust.

Maar als de visschers met hun netten en fuiken komen, wordt zeer tot hun vreugde deze rust verstoord.

Deze visschers zijn ras-echte Morsdaelers, kerels als reuzen, met een stem als een bazuin, en waarlijk, hun hart, al is het niet van goud, is beter dan der boeren hart, die de weiden van het Slot pachten, gelijk zij de wateren. Behalve op het water, zitten ze ook in den kerkeraad en het schoolbestuur, waar de boeren hen soms geniepig uit willen houden, maar de stemmen der boschmannetjes krijgen ze altijd en die van den dominee.

Evenzeer als de liefde tot wat zich in de wateren beweegt, zit de liefde tot wat de pastorie bewoont hun in het bloed.

Voorts is er, gelijk tusschen de visschers en den dominee, ook tusschen de visschers en de boschmannetjes een hecht vriendschapsverbond, van geslacht tot geslacht. Bij deze verbonden behooren vischoffers, welke bij den dominee op vastgestelde tijden gratis thuisbezorgd worden, steeds de fijnste kwaliteit, maar de boschmannetjes krijgen ze voor zoo goed als geen geld en brengen ze zelf thuis, in hun zakdoek. Eenmaal per jaar bestaan deze offers uit palingen, en ziet, dan is het feest.

Meestal begint dit feest niet mooi.

„Maar Vader, wat heb ik nou an de hand . . . ik docht, dat je

wegbleef de aardappels zijn al een half uur gaar 't is zonde van het kostelijke eten waar heb je toch gezeten, man heb je de klok niet hooren luiden?"

Vader heeft echt schik, als-ie bij z'n thuiskomst van Moeder zoo grommes krijgt, en zegt droogjes: „Het zal weer vastendag worden, Moeder.”

Meer behoeft hij niet te zeggen, want als Moeder dat hoort, nou dan weet ze al, hoe laat het is: de visschers zijn in den polder geweest. Ze loopt kwansuis naar het pottenkassie, waar Vader gewoon is de visch te deponeren, en behoeft niks meer te vragen: de beessies kronkelen den zakdoek uit — levendige paling!

Laat ze nou eerst om de kat denken, die haar verlejen jaar — nee, het wordt nou twee jaar — zoo leelijk te grazen genomen heeft, toen Vader dat lange capittel zat te lezen. Zij heeft toen gezworen: „Dat zal-je me niet voor den tweeden keer lappen, verduvelsche kat.” Dies brengt ze in tegenwoordigheid van poes het feestgerecht in veiligheid, maar als poessie zoet is, dan krijgt-ie strakkies een lekker velletje, hoor.

Ze eten aardappelen met boontjes, maar proeven reeds de paling — dat is van de lucht.

„Denk er om, dat je me een schoonen zakdoek geeft,” vermaant Vader onder het eten. „Ja, da's waar ook,” stemt Moeder toe. Maar ze heeft geen rust in d'r lijf, ze zal het maar dadelijk doen, anders gaat het haar door d'r hoofd.

Het praten wil niet vlotten dezen middag. Ook de slaap is uit zijn doen en gaat in versnelden pas door hun lijf.

Hoewel de eerste drukte voor Vader is, vanwege het schoonmaken der beessies, komt de grootste drukte voor Moeder. Een deel wil ze stoven en een deel wil ze bakken, twee smaken voor één geld, zie je. Vader hoeft de beessies niet in mootjes te snijden, daar gaat ze liever zelf over, as-t-ie het broodmes maar even aanzet. Ze mot goed uitkijken, dat ze d'r eigen niet vergist met de hartelijkheid, niet te zout en niet te flauw en de mootjes stuk voor stuk goed afdrogen 't is nog een heel karwei, hoor.

„Nou Vader, dat zal een dure week worden, je zal in je portemenee motten, man,” plaagt moeder. Ze denkt aan haar boterrantsoen, waar ze deze week niet mee rond komt, want ze hoort het haar moeder nog zeggen: „Trui, zee ze, meid, leer dat van mijn, as je paling bakt, mot de boterpot er bij.”

„Nou nog mooier,” weert Vader af, „tracteeren en nog geld toegeven, dat zal niet gaan, hoor, dan kan ik overal terecht.” Hij weet wel, dat Moeder een achterdeurtje heeft, en, als het most, best boerenboter kon nemen, maar dat hoeft niet, geen overdadigheid.

Dat zijn reeds feestklanken voor de brave oudjes, maar de muziek begint pas goed, als het sissen in de koekenpan wordt gehoord.

Het is voor Moeder een heele toer om van het baksel niet te proeven.

Nou, één staartje zou ze maar nemen haar vader placht te zeggen: „Wie wijn vaart, wijn drinkt” ze is haar eigen baas. Zou ze d'r nog eentje nemen? nou ja, maar dan niet meer, want ze mot oppassen, dat ze haar maag niet bederft die warme beessies zijn zoo machtig en die mootjes op een grauwen zak leggen, om er de vettigheid wat uit te laten trekken, nee hoor, dat doet ze niet je doet dan het beste weg „Vort kat! — och, zoo'n stom dier is al net as een mensch.”

De „vastendag” begint 's avonds met boterhammen-etenstijd, gelijk bij de Joden de Sabbat bij het ondergaan der zon.

„Zijn ze goed van hartelijkheid?” informeert Moeder.

„D'r zal een bakkie op smaken, Moeder, je heb den zoutpot niet vergeten.”

„Nou ja, ieder ding mot z'n gerechtigheid hebben, zeg ik maar, je kan geen paling bakken met suiker.”

„Ik dacht, dat je meer beessies gebakken had.”

Dat heeft ze ook, maar Wullem en Aai, haar getrouwde jongens, houden ook van gebakken paling, daarom heeft ze voor ieder een paar mootjes weggezet. Vader vraagt naar den bekenden weg. Moeder bederft die getrouwde jongens, maar hij is zoo maltenterig niet. Toch geniet hij in Moeders zorgen voor hen, en eet een paar

mootjes minder dan hij lust. Die zijn voor Jans en Jaantje, de vrouwen van Wullem en Aai, die ook dol op paling zijn. Je mot voorzichtig zijn met den kouwen kant, is Vaders stelregel, want aangetrouwd wordt nooit eigen. En Moeder zegt uit 's harten diepsten grond: „Je heb gelijk, Vader.”

De eigenlijke feestdag is morgen, als Moeder de meeste beessies stooft.

Dat doet ze op haar manier, met een stukkie boter en een fijn gewreven beschuit, en dan maar zachies laten zeuteren op 't stel.

Van de malle dingsigheden, waarmee de paling bij den rijkdom wordt klaargemaakt, mot ze niks niemendal hebben. Ze zou het zoo goed niet weten, maar Jans van Wullem, die voor keukenmeid heeft gediend, heeft haar verteld, dat ze er bij den rijkdom een rommel van belang in doen: peperkorrels, kruidnagels, laurierblaadjes, stukgies citroen, ja mensch, en ook bier. Nou, ze kunnen voor haar part zulke paling wel houën, want een kind kan toch wel begrijpen, dat je zoo den echten palingsmaak wegneemt. En wat is nu paling, die niet naar paling smaakt? Zoo met de pan op tafel en een kroppe slaai er bij, zóó zijn ze het lekkerst; wil je wel gelooven, dat ze blij zal zijn, als ze de klok hoort luijen

De lezing der notulen wordt dezen middag uitgesteld; zoo eten ze. Moeder heeft een paar aardappeltjes meer geschild dan anders, want die palingdoop is toch zoo echt

„As je maar op de graatjes past, Vader, ik zou me geen raad weten as-t-er een in je keel schoot,” waarschuwt Moeder.

„Ze zijn dutmaal malscher dan verlejen jaar, ik kon het al merken bij het snijden,” constateert Moeder.

„Ze willen wel eens zeggen, dat je de lekkerste paling krijgt, als het in de lente veel rauw weer is geweest,” filosofeert Moeder.

„Je zou er je tong bij inslikken,” jubelt Moeder.

De rollen zijn omgekeerd, Vader eet en zwijgt, Moeder eet en praat. De nood der graatjes vordert, dat ze eten met twee handen.

Verzadigd met de vettigheden der wateren, grijpt Moeder den vaatdoek om haar vettige, magere vingertjes af te vegen en haar

mond. Terwijl Vader desgelijks doet, krijgt zij „Het Boek”. Vader leest en Moeder luistert, ze danken, en voor ze hun siësta nemen, zegt Vader: „Een koningsmaal”, en Moeder: „Man, ja haalt me de woorden uit me mond.”

Ze zal vanmiddag den grooten theepot maar nemen, dien ze 's Zondags gebruikt, als ze nogal aanloop krijgt na de middagkerk, want visch mot zwemmen.

Dit eten en drinken is hun leven.

IV.

De ouwe Trui kon maar niet in slaap komen, hoewel het al bij elven was.

„Mensch, ik wou, dat je maar onder zeil ging, want je houdt mijn ook wakker,” zei Janus wat korzelig. Dit gezegd hebbende, zal het zoowat tien minuten geduurd hebben, en Janus sliep, gelijk hij gewoon was te slapen, zóó vast, dat ze gerust met het meziek van 't dorp voor de bedsteê konden komen, en dan mochten ze voor zijn part niks dan heele noten blazen, maar hem wakker krijgen, dat zouën ze niet.

„Het zal van de drukte wezen,” had ze gezegd.

Nu, dat kon best, want het was Oudejaarsavond, en het was vanouds een gewoonte in Morsdael, dat de vrouwen alsdan 's middags oliebollen bakten en 's avonds naar de kerk gingen. Men kon het in de kerk ruiken, da's geen dollen. Alleen in de mobilisatie hadden ze het een paar jaar niet gedaan, dewijl ze niets hadden, dan een handvol meel in de kruik en een weinig olie in de flesch. En toen hadden ze gezegd, naar de kerk gaande: „'t Is net, of het geen Ouwejaar is.” Dewijl nu Janus z'n vrouw te dezen dage gedaan had naar de wijze der vrouwen des dorps, had het best van de drukte kunnen wezen, dat ze zoo woelig was.

Het kwam echter niet van de drukte, maar van de preek, hetwelk de ouwe Trui zeer goed wist, maar niet durfde zeggen, want Janus deê zoo kort . . .

Wie preek zegt, zegt dominee.

Hoe nu de dominee van Morsdael heet, doet er niet toe. De Morsdaelers vinden, dat-ie mooi kan preeken, en dit vooral doet, wanneer hij het over de jeugd heeft. Dan zitten de oude menschen hem groot gelijk te geven. Maar dezen avond had-ie zoo gepreekt, dat zoowel de oude als de jonge menschen dachten: „Hij preekt over ons”. Doch de dominee had bedoeld om tot hen te spreken.

Dat kon hij natuurlijk op Oudejaarsavond niet doen zonder er den Dood bij te halen. Hij wist echter, dat de menschen nooit, en allermintst bij het einde des jaars, met aandoeningen en stemmingen te voeden zijn. Want dat zou alzoo zijn: gelijk wanneer een hongerige droomt, en zie, hij eet, maar als hij ontwaakt, zoo is zijn ziel ledig. Om deze oorzaak hield hij er niet van, wanneer hij er den Dood bijhaalde, door gelijkenissen te spreken. Maar dezen avond had hij eerst gedaan, alsof hij er wel van hield.

„Van avond,” zoo begon hij, „staat er iemand bij u aan de deur en hij klopt; het is, alsof er met ijzer op hout wordt geklopt. Hij wacht niet, totdat gij „binnen” roept, maar loopt regelrecht door. Hij laat de deur achter zich open staan, zoodat gij denkt: „Je brengt ook de warmte niet mee, man,” en huivert even. Hij wil niet gaan zitten, want hij heeft haast. Als hij alle aanwezigen, één voor één, even aangekeken heeft, stapt hij weer op, en mompelt zoo iets van: „Tot ziens!” Dit is alles, wat hij zegt, en het klinkt niet hartelijk. Als hij weg is, denkt ge: „Had ik nu maar gevraagd, wanneer hij terugkomt.” Maar hij zou het u toch niet gezegd hebben.”

„Het is een groote man, die er heel slecht uitziet, met een beenig, bleek voorhoofd, diep liggende oogen en magere handen, net een geraamte. Ge hoeft niet te vragen: „Wie is deze?” want hij komt geregeld op het dorp, soms ziet ge hem in de verte aankomen, soms staat hij onverwachts voor u. Hij is meermalen onder uw dak geweest, en had dan niet zoo'n haast. Dat zult ge nooit vergeten.”

„Ik zeg u: Van avond staat de Dood aan uw deur.”

Toen luisterden alle menschen, zelfs de kinderen luisterden, en de jonge menschen dachten: „Dat is mooi.” Er was onder hen

slechts een enkele, die ook dacht, dat hij zoo iets wel eens in een boek gelezen had, hetwelk hij niet mis had, want het ging den dominee van Morsdael, gelijk het allen dominees gaat, van welke de menschen roemen, dat ze mooi kunnen preeken: ze brengen de mooie dingen lang niet altijd uit den schat huns harten voort.

Maar deze dominee overtrof hierin velen van zijn geslacht, dat hij de mooie dingen uit de boeken terdege in zijn hart verstandig had overdacht.

Daarom vervolgde hij en sprak: „Ik zeg dat niet goed, want de Dood is evenmin een mensch als een engel, hij is geen maaier met een zeis op zijn schouder of een grijsaard met een zandlooper in zijn hand, hij is geen persoon, maar een kracht. De Dood is een kracht Gods tot rampzaligheid voor een iegelijk, die niet gelooft. Daarom moet ik zeggen: Het is God, Die u van avond bezoekt. In de wenteling der jaren laat Hij u gevoelen, dat de ziel, die zondigt, sterven zal. Maar Hij brengt u samen als de gemeente, welke Hij ten leven roept, opdat Zijn lof zou klinken als van een God, bij Wien de uitkomsten zijn tegen den dood. Hij verschijnt u niet alleen in den tijd, die henenvliegt, maar ook in het Evangelie, dat blijft, opdat ge zoudt heerschen in het leven door Jezus Christus, in Wien een overvloed der genade is. Daarom moet ge niet enkel even huiveren bij de gedachte aan het sterven, maar luisteren, luisteren met uw ziel”

Dat was „de voorafpraak.”

Daarna zongen ze van hun beste dagen vol stof tot klagen, van hun matte ziel, doorknaagd van zorg, verdriet en jammerlijke plagen, en van: de levensdraad wordt schielijk afgesneên, maar ook van: Uw gena, Uw werk, Uw heerlijkheid, Uw liefde, Uw macht — en intusschen werden „de liefdegaven voor armen en kerk” opgevischt. Degenen, die zongen met hun hart, klaagden en baden, en van de collecte had niemand last.

Toen kwam de preek.

Het was een gewone preek over een man, die leefde in een woestijn en stierf op een berg. Die man was Mozes, de man Gods.

Veelbewogen was zijn leven, zwaar zijn taak, maar de heerlijkheid des Heeren was over zijn pad. Hij had altijd gediend, en daarbij wel eens gezondigd, zoodat hij niet als een heilige zijn levenseinde tegemoet-ging. Maar de Heere sprak ook op den laatsten dag zijns levens, en toen nog liefelijker dan te voren: „Genade zij u en vrede.” Mozes' eenzaam sterven was zaligheid. Zelfs wilde God zorgen voor het graf van Zijn knecht.

Eenvoudig, duidelijk, hartelijk predikte de dominee, dat alzoo het deel van den Christen is: leven in de woestijn, waar vele moeiten en bezwaren zijn, maar toch gewandeld wordt in het licht van het Goddelijk aanschijn, en dan sterven op een berg, van waar het land der eeuwige rust wordt aanschouwd. Zonde tot den laatsten snik, maar ook bij het ouder worden al meer een toebereid hart, om tegenover de pijnlijke ervaring, dat de bezoldiging der zonde de dood is, te gelooven, dat de genadegift Gods het eeuwige leven is, door Jezus Christus, onzen Heere.

Hij greep hun ziel om een antwoord te geven op de vraag: „Is dat uw weg?” En hij zeide, dat ze in de woestijn konden zijn, maar zonder te sterven op een berg, wanneer ze geen knechten des Heeren waren, maar afgodendienaars, gelijk geschreven staat: „Het volk zat neder om te eten en te drinken, en zij stonden op om te spelen.”

Aan het slot vertelde dominee iets van Bunyan, en als hij dat deed, luisterden de menschen nog beter, dan wanneer hij de Schrift opende. Hij herinnerde aan den man met de hark, van wien het eigenaardige was, dat hij alleen naar beneden kon kijken. Dat er vlak achter hem een lichtende gestalte zweefde, die hem een kroon aanbod met de bedoeling, dat hij die voor de hark zou inruilen, daar had hij niet het minste besef van. Hij harkte, harkte maar door, al maar strootjes en stokjes. Dat was maar een man, niets meer dan een man — geen man Gods.

Ze voelden, dat ze door dit beeld bij hun aardschgezindheid werden bepaald, en dachten, dat ze nu wel ernstig vermaand zouden worden, want dat behoorde toch zoo in een oudejaarsavondpreek.

Het deed een mensch goed, als hem nog eens flink de waarheid werd gezegd.

Maar de dominee vroeg: „Zijn er zulke mannen en vrouwen onder u?” Daarna antwoordde hij: „Helaas, ze zijn er maar al te veel.” Toen zei hij: „Amen” — en het was, alsof zijn hart schreide.

Het dankgebed was het gebed van Mozes, den man Gods: „HEERE, Gij zijt ons geweest een toevlucht van geslacht tot geslacht”

Ze vonden het vreemd, dat de dominee zoo maar een gewonen psalm stond te bidden.

Ten slotte zongen ze:

Want deze God is onze God;
Hij is ons deel, ons zalig lot,
Door tijd noch eeuwigheid te scheiden;
Ter dood toe zal Hij ons geleiden.

Toen ze opstonden om den zegen des Heeren te ontvangen, verhieven niet allen hun harten tot God, want ze waren te zwaar, die harten, door dingen, die beneden zijn. Ook kwam er bij sommigen wat neerdrukkende weemoed bij — en de orgelist met zijn „Uren, dagen, maanden, jaren,” maakte ze nog zwaarder.

Ze waren koud geworden in de kerk, dies haastten ze zich huiswaarts om te eten en te drinken, besproeiend de bollen, hier met een kommetje heete melk, daar met een glaassie warme pons, en sommigen dronken bisschop. Ze prezen de bollen met hun woorden, gelijk ze de preek geprezen hadden met hun gedachten, de bollen als lekker luchtig en de preek als zwaar, gelijk betaamt. Langzamerhand werden ze ook vroolijk, want de indrukken der vergankelijkheid vlogen als een schaduw heen.

„Zalig uiteinde” wenschten ze elkaar toe.

In dezen nacht nu was de slaap van Janus z'n vrouw geweken.

Hoe heette die berg toch, waar Mozes in dat mooie land kon kijken? daar kon ze niet òpkomen maar ze wist, dat die

berg in haar woestijn niet was het zou niet lang meer duren, en dan kwam haar eindje God had altijd voor haar gezorgd, maar o, wat was ze toch een verkeerd schepsel geweest ja, ook zij was een vrouw, die altijd met die hark in de aardse dingen aan het krabben was, naar strootjes en stokjes „Een mensch kan niet meer doen, dan er om vragen, en dan mot-ie het overgeven,” had ze altijd gezegd, maar nu kon ze het niet overgeven. Het was, alsof ze iemand met een gouden kroon zag ja, daar in het hoekje van de bedstede bij het lichie op de plank en ze keek naar boven en ze vroeg maar ze kon niet veel vragen, dacht ze en toch vroeg ze alles, wat er voor een zondaar te vragen is ze bad om genade haar schuldige, moede ziel zuchtte: „Heere, gedenk mijner” en ze wist niet, dat Jezus van Zijn hemeltrouwen nog altijd dezelfde haast heeft, welke Hij aan het kruis heeft getoond — haast om zondaren te redden van het verderf.

De oude staartklok sloeg drie, en toen dommelde ze weg

Trui was altijd het eerst op, om voor de koffie te zorgen, zoodat Janus het eerste bakkie met een geklutst eitje er in op bed genieten kon. Zijn stelling was: „Je leit warm en je brandt je eigen niet.” Moeder wou nou eenmaal niet anders

Nieuwjaarsmorgen bleef ze echter liggen.

„Nou Moeder,” dacht Janus, „je haalt je schaai in.” Hij zou haar nog maar een poosje laten bronzen, want het werd weer een drukke dag — maar wat deksels, hoorde-ie de klok niet? dat was hem nou z'n heelen trouwdag niet gebeurd, dat-ie vergeten had de klok op te halen door die drukte van 't ouwe en nieuwe.

Toen de melkwagens uit de stad begonnen te rijden, werd het tijd om op te staan.

„Hoe denk je d'r over, Moeder?”

Maar daar was geen stem en geen antwoorder.

Het gebeurde maar zelden, dat ze zoo vast sliep, daar zou vandaag weer hoofdpijn van komen.

„Zeg Moeder, ben je van plan om het jaar” hij greep haar

hand, en toen was het, alsof die man, van wien de dominee zoo mooi verteld had, voor de bedsteê stond

Eerst kwamen de buren en die haalden de kinderen. Ook kwam de dokter. Het was geen slaapberoerte, zooals Janus had gehoopt, de asem was er uit, hoor.

„Zeker stilstand in 't bloed, dokter,” informeerden ze, en de dokter zei maar wat.

„Zou ze nog een benauwdten dood gehad hebben, dokter,” informeerden ze wederom, en de dokter zei: „Ze heeft een zachten dood gehad, rustig ingeslapen.”

Janus wist er meer van.

„Het heeft haar gisteravond al verkeerd gezeten ze had ook wijzer motten zijn ik had gezegd: „Mensch, laat nou een van de meiden komen voor de oliebollen” maar je weet net, hoe ze was werk uit haar handen geven, dēe ze niet en als ze nou maar niet naar de kerk was geweest.”

Het dorp was vol van de ouwe Trui, die gisteravond nog op haar stoeltje zat en nou al op het stroo lag dat zal ze ook niet gedacht hebben, toen ze gisteren aan het bakken was wat kan het toch gauw gedaan zijn met een mensch.

Intusschen was er blijdschap in den hemel.

— — — — —
Toen het voorjaar kwam, waren de mannetjes zeer blij, want ze hadden in jaren zoo'n vroege lente niet gehad, het was compleet warm in het zonnetje. Maar Janus zag den lenteblos op de twijgen niet, zoo keek hij naar de blaären tusschen de boomen, de bijna vergane herfstblaären. Ook kon hij niet begrijpen, dat ze het warm vonden. Hij dacht steeds aan dien laatsten avond, toen-ie gezegd had: „Mensch, ik wou, dat je maar onder zeil ging, want je houdt mijn ook wakker”. Kon-ie dāt woord maar terughalen

Toen het zomer geworden was, zaten de mannetjes weer op de bank, om het laatste stukje van hun leven op te knabbelen, en het smaakte hun zoet, maar dikwijls zeiden ze: „Begrijp jij nou, waar die Janus toch blijft?”

Het liefst zat hij op het bankje bij het schuurtje, waar hij zoo dikwijls met Moeder gezeten had.

Daar kon hij beter denken dan in het bosch.

Hij dacht over Moeder, wier lot nu voor eeuwig was beslist, maar ook over zichzelf moest hij denken. Over tekortkomen en telaar komen moest hij denken, en hoe de dominee op Moeders begrafenis had gezegd, dat God op tekortkomers gerekend had, maar er voor telaar komers geen hope was. Hij dacht er zoo sterk over, dat hij niet dacht aan zijn pijp.

Dan zei de kleine Janus, een aardige dreumes, die sprekend op zijn Opa geleet, vonden ze: „Opa, mot je nog een beetje peutefeu?” Soms hoorde hij het niet, maar als-ie het hoorde, zei hij met een lachje: „Wel ja, jong, Opa zal d'r den brand maar inhouden”. Maar dat lachje had haast om te verdwijnen, want zijn hart weende om Moeder en beefde om hemzelf.

En 's avonds kon hij den slaap niet vatten.

De kinderen zeiden, dat-ie het eens in de andere bedstede probeeren moest, maar dat wilde hij niet. Moeder hield hem wakker, en dat was al het licht, dat nog in zijn leven scheen. Als ze nu nog leefde, wat zou-die dan veel met haar praten over hun arme ziel.

Voor al op zijn bed bad hij, maar hij kon niet bidden, en nog veel minder gelooven, dat hij verhoord werd, want hij kwam zoo laat

Toen de herfst begon, zagen ze Janus maar zelden in het bosch. Het is zoo goed voor een oud mensch om wat in de beweging te blijven, beweerden de mannetjes, maar hij liet hen praten. Door de vreeze des doods aangegrepen, was te midden der mijmeringen over Moeder, zijn ziel één bede, één roep: „Hebt ge nog een lach, late Najaarsdag?”

Hij was maar blij, als het tijd was om de lamp aan te steken, want dan kon hij stilletjes in den Bijbel lezen, heel anders dan vroeger als een die zoekt.

In bijna tastbaren schemer zette de winter zijn eersten voetstap op het dorp.

Het zou nu gauw een jaar van Moeder zijn eerst Korsemis,

en dan nog een week . . . waar bleef de tijd — dat waren kwaje dagen.

Op Kerstmis sneeuwde het niet, maar hield de dominee een goede preek, hetwelk voor hem niet gemakkelijk was.

Hij preekte over een mensch te Jeruzalem, wiens naam was Simeon.

Janus had meer van dezen mensch gehoord, maar zag hem thans voor het eerst. De preek kon hij niet vasthouden, maar de tekst hield hem vast, vooral dat stukje, dat Simeon een boodschap gekregen had, dat hij den dood niet zien zou, eer hij den Christus des Heeren zou zien.

Dat was de lach.

Nu Moeder weg was, had hij geen leven meer — dat was erg. Maar het kon, dat hij zou sterven, zonder geleefd te hebben — dat was veel erger. Doch dat behoefde niet.

Als hij maar den Christus des Heeren mocht zien . . .

Wakker, wakker wilde hij blijven.

Het heele dorp was, als het er op aankwam, niets dan een kerkhof, met het Slot er bij, ja, de heele wereld . . . overal is het eindje — de dood.

Sinds deze ure dacht Janus zoo nu en dan, vooral als hij in de kerk zat of zijn Bijbel las, dat hij iets van den Christus des Heeren zag, maar hij wist niet, of hij goed zag.

„Het is net, of Opa een tekst mot leeren voor de Zondagsschool,” zei kleine Janus.

„Echt waar, moeder.”

„Opa zeit iedereen keer: „Al ging ik ook in een dal der schaduw des doods . . .”

Vader verouwert hard, vonden ze, als 't zoo doorgaat zal-ie Moeder gauw volgen.

Ze hadden niks te eischen: op zoo'n leeftijd was iedere dag er één, en hij had toch eigenlijk geen leven meer . . .

FRITSJE EN DE GEHEIMZINNIGE GEBEURTENIS

DOOR

J. L. F. DE LIEFDE

Heerlijk lag ze nu, zoo kalm voldaan en lekker opgefrischt. Het bed met de spreij er gladjes overheen, haar eigen haar, de nachtpon, alles aan en om haar zoo in-keurig en pronkhelder. Zwakjes als ze nog was, deed het liggen en de rust voor den geest haar zoo weldadig aan na het zorgvol gescharrel van de baker om haar heen. Die was nu met de kleine kleertjes bezig, buiten in het zonnetje.

Alleen was Elise dus. Met zichzelf, met haar geluk. En . . . met haar kindje.

Rondom haar stilte. Zoo'n heel bijzondere stilte. Elken morgen keerde dit uurtje terug als een zeker hoogtij in haar dag. Dan lag ze maar te genieten, in haar ééntje stilletjes te genieten van haar eigen blijdschap en dankbaarheid.

De geheele kamer was door de baker met eerezuchtige en tegelijk zoo liefkoozende zorgvuldigheid tot in de puntjes in orde gebracht. Alle stoelen op hun plaats en ieder meubelstuk glom van een extra afwrijving. Op tafel een vaas met bloemen, vandaag de roode rozen, die haar man had meegebracht.

Juist nu ze alleen was en de kamer geen geluiden meer had, voelde Elise, hoe de stilte rondom haar leefde. Dat deze stilte sprak en het was zoo heerlijk daarnaar te liggen luisteren. Je mocht jezelf de rust nu ook zoo ten volle gunnen, vrij van huisvrouwelijke plichten.

Dit zwijgen was geen doodsche verlatenheid, waarin je je eenzaam ging voelen.

't Scheen wel, alsof de heele kamer zelf vol eerbied meeluisterde

naar hetgeen de stilte te fluisteren had. Het was immers zoo rustig en stil, omdat . . . er iets *was*. Een jong, door God geschonken leventje. Het kleine kindje, onzichtbaar nu achter het gordijntje van de wieg.

Het was dit pas geboren leventje, heel teer en toch zoo vol groeikracht en toekomstbeloften, heerlijk onbezoedeld nog, dat de stilte zoo anders maakte. Ze verhief tot een sfeer van intiem geluk en wijding, waarin je heilige gedachten ging denken van vreugde en hoop en . . . aanbedding van God, den Schepper, den Gever.

Al kon ze nu niets zien van het kleine rose kopje met het zijzachte, zwarte haar, omdat de wieggordijntjes dicht waren, al hoorde ze het adempje niet gaan, het wiegje was niet ledig. Dat wist ze niet alleen. Dat voelde ze ook. Dat was het wat de stilte tot haar overdroeg zooals de wind den geur van bloemen. Ze kòn zich niet vergissen, het kindje, zoo pas nieuw door God geschapen, het jonge leventje *was* er en het trilde samen met den klopp van haar eigen hart.

Wat was het toch iets prachtigs, dat geboren worden van een mensch! Dat zoiets bestond! Dat zoiets kon! Dat dit vermogen door God in den mensch was gelegd . . . hem was *geschonken*. Dat niet ieder mensch afzonderlijk door God geformeerd behoefde te worden gelijk Adam, maar dat het leven voortbloede en groeide als de bloemen.

Een wonder was het toch elken keer opnieuw als zoo'n klein teer popje, waaraan in- en uitwendig alles reeds volkomen was van lichaamsbouw, ter wereld kwam.

„We zien het . . . , maar doorgronden 't niet,“ fluisterde ze voor zich heen.

„We zien het“ Ja, het lichaampje, dat zag je, maar . . . het zieltje? De geest? Dat kleine kindje bezat toch ook reeds een ziel, onontloken, als in knop, maar toch evenzeer levend. Het niet-zichtbare, datgene wat later . . . later, als het lichaam oud en uitgeleefd was, onsterfelijk bleef en ten hemel mocht gaan, door God geheiligd . . . Hoe zou het daarmee zijn? Groeide de ziel ook uit de moederziel? Of . . . schonk God aan ieder kindje bij de geboorte, dus zoodra

dat lichaampje zelfstandig kon leven en een ziel ter woning kon dienen, *opnieuw* den uit God gevloeiden geest, gelijk Adam dien ontving „uit den adem Zijns monds”?

Maar . . . ? Ze huiverde even. Dat vorige kindje dan? Dat geen leven hier op aarde had bezeten, zelfs geen uur en geen dag? Hoe was het daarmede dan?

„God heeft het dadelijk weer meegenomen,” had kleine Frits toen gezegd en wat had hij haar daarmede getroost.

Ook voor hem was het zoo’n droeve teleurstelling geweest. Hij had zich zoo verheugd op „het kleine kindje”.

Met zijn oogjes vol tranen had hij haar aangezien, zoo wijs nadenkend als hij ondanks al zijn guitigheid soms zijn kon.

„Was het niet sterk genoeg, Mammie? De lieve Heer heeft zeker gedacht: „Och, dat arme kindje zal zoo vaak ziek worden, als de wind koud is. Ik moest het maar dadelijk weer meenemen. Naar den hemel. Bij Mij. Dan kan ik er zelf voor zorgen en wordt het nooit ziek.”

Toen dit Broertje dan ook gekomen was en hij het voor ’t eerst mocht zien, had hij gezegd: „Dit Broertje is héél sterk, niet Baker? Ja, natuurlijk, want *dit* laat de lieve Heer *wel* hier.”

En toen op een morgen, weer in dat voor Elise altijd zoo rijke uurtje van stil genot, hoorde ze Fritsje buiten. Het raam stond open, maar tegen de felle zon was het rolgordijn neergelaten.

Hij was niet alleen, Elise hoorde verschillende stemmen. Jantje van den meester, die vaak kwam spelen. En dan nog neen, die stemmen herkende ze niet.

Het schenen wel grootere jongens te zijn, de stemmen waren zwaarder en ze spraken het dialect van het dorp.

„Wij hebben gisteren beschuit met muisjes gehad,” vertelde Jantje, nog nasmullend bij de herinnering.

„Zie je” begon Fritsje heel gewichtig uit te leggen, „wij hebben een kindje gekregen. Een broertje voor mij Zondag is het gekomen. Toen is het ge” Hij weifelde, net alsof hij het

woord niet kon vinden. „Toen heeft toen is het gebracht nee, geboren.”

„O” zei een van de vreemde grove stemmen met een langen veelbeteekenenden uithaal, waarvan Elise, die achter het gordijn, in bed, geen gezichten zien kon, huiverde. Ze luisterde scherper en met argwaan toe.

„Zeg, Klaas” Dat was Jantje weer. „Weet jij hoe of dat gaat?”

„Dat de kindertjes geboren worden? Nou, die kommen immers uit de rooie kool.”

„Nietes,” viel een ander lachend uit. „Jie weet der ook niks van. Die brengt de ooievaar.”

„Och, nee. Zit 'm nou gin malligheid wies te maake.” Dat was een goedig beschermende toon. „Nee, hoor, Jantje. Niks van geleve, hoor! Ze wille je wat wies maake.”

„Wie ebbe ook pas een deerntje ekregen, de dokter brengt ze mee in sien rietuug. Da heit de baoker mie zulvers ezeg.”

„Hè, hoor hèm 's. Die weet het. Phoe Waor haolt de dokter ze dan vandaon? Zeker uut de kikkertjesviever van den ooievaar! Gao jie ook maor 's visschen. Misschien haol jie der ook wel 's eentje op.”

Algemeen gelach.

„Dat *kan* toch niet” Dat was het beschaafde stemmetje weer van haar eigen Fritsje. Zoo beredeneerd kalm als hij soms iets kon zeggen. „Dat *kan* toch niet. Kleine kindertjes kunnen niet uit het water komen. Mijn moeder zegt, dat de lieve Heer ze ons geeft. En moeder weet het, want die was er zelf bij, toen mijn broertje gebracht is.”

Even stilte. Elises hart klopte sneller, ze voelde het bonzen. O, als ze nu dat gevaarlijk gesprek maar staakten. Als ze maar niets besmeurden of verknoeiden aan haar kleinen vent.

„Natuurlijk,” viel Jantje zijn vriendje vol ernst bij. „Maar zie je hoe komen ze dan *hier*? De hemel is zoo heel hoog *Hoe* worden ze gebracht? Dat wou ik weten.”

„Nou, heel gewoon . . . ,” begon Frits weer en Elise hield angstig den adem in om te luisteren.

Ze had het voor oogen, alsof ze zien kon door het dichte gordijn heen, hoe ze daar stonden.

Een troepje jongens, meest grootere en wat ruw, misschien wel van de fabriek. Allen om de beide kleintjes heen en op hen neerkijkend. Wat ging haar kleine onbedorven vent zeggen? En wat voor ooren waren daar om dat antwoord aan te hooren?

„Heel gewoon natuurlijk . . . De lieve Heer laat ze uit den hemel naar beneden. Aan . . . een touw . . . of zoiets . . .”

Hard, aanstellerig schaterlachen. „Phoe . . . ! Nou zeg, nou weten we het dan allemaal iniens.”

En toen met een valsch tintje van spot in den toon: „Draoi jie je eigen der 's om . . . Waor heit het touwtje dan ezeten? Daor? Zet je pet maor 's of. Achter an je kop soms?”

„Nietes . . . nietes . . . ,” streed Fritsje verontwaardigd en heftig tegen. Zijn stem beefde van opkomende tranen.

Elise opende den mond reeds om hem naar binnen te roepen. Wat kwam het er op aan, of al die jongens dan vermoedden, dat ze beluisterd waren? Dan konden ze zich schamen. Maar vóór ze had kunnen roepen, hoorde ze Fritsje verder gaan: „Nee. Zoo niet. Natuurlijk niet. Je kan het niet zien. Geen gewoon touwtje . . . Maar . . . maar . . . ik weet dan toch dat het er is, want . . .” — z'n stemmetje werd dieper van ernst . . . — „want dat kun je voelen . . . Als we stout zijn, dan trekt de lieve Heer er aan . . . Dan kunnen we ons bedenken, of we het wel doen zullen . . .”

Toen lachte er geen. Het bleef heel stil.

Opeens gilde de schelle fluit van de fabriek over het land.

Meteen sprak de grove stem, die zoo gespot had: „Nou, gao julder mee? De piepers benne gaor. Hoor maor! Adjuus.”

Elise nam den zakdoek en veegde haastig een traan af.

„Dan kunnen we ons nog bedenken . . . of we het wel doen zullen . . .”

„Mijn kleine schat . . . mijn Frippie. Jij weet het. Beter dan al die anderen. Beter ook dan Moeder, „die er zelf bij is geweest”. Och, wat weet je dan nog? Dan zie je nog niets meer dan je met je lichamelijk oog kunt te zien krijgen. Maar jij, kleine Frippie, *jij weet* het. Het groote mysterie, dat Moeder niet kan begrijpen met haar groote-menschenverstand, *jij weet* het. *Jij weet* het. Het uit God gevloede leven. Het contact tusschen God in den hemel en onze ziel . . .”

„Den kinderkens geopenbaard,” fluisterde Elise zacht voor zich heen. „O, God, maak mij als een van deze kleinen.”

HET KIND IN DE SCHILDERKUNST

DOOR

HERMAN HANA

Het kind staat vóór u. Het heeft een rond koekje in de hand, en neemt er een flinken hap van. Nu houdt het de rest, met den gaven kant naar onder, in de hoogte en zegt: dat is een boot!

Gij neemt het kind op schoot en schommelt het heen en weer. Gij vaart nu samen in die boot, . . . die het in de hand heeft.

Het kind vindt u nu lief en slaat de armpjes om uw en hals. „De boot” valt achter u neer, die is vergeten.

De klok wijst kwart voor drie. Kijk, roept het kind: de klok lacht!

Het laat zich van uw schoot glijden, vindt het koekje terug en brengt dit aan „het paard”, dat op zijn vier wieltjes op den grond staat. Het schuift een stoel over het paard. Nu staat dit op stal.

Gij hebt inmiddels de krant genomen en uw bril opgezet. Het kind maakt twee o-tjes van duimen en wijsvingers en kijkt u door die gaatjes aan, met aandoenlijken ernst, want nu heeft het óók 'n bril, en is „groot”.

En als gij dan de genade ervaart, van eenige oogenblikken, met dat kind mee, en met uw hart mee, in die zeepbel-achtige sfeer tusschen droom en werkelijkheid, tusschen onbevvangen oorspronkelijkheid en vertrouwensvolle navolging te mogen verwijlen, met een ernst en een lach, die als de ernst en de lach van een kind zijn . . .

Dan zijt gij, zoolang dat dan duren wil, in de sfeer waarin de schilder leeft als hij een kunstwerk maakt.

Maar als dat zoo is, — denkt gij nu, — als dat zoo is, dan hooren de kunst en het kind zóó innig bijeen, dat de schilder het liefst en het meest het kind moet schilderen, ja, dat het kind zèlf eigenlijk graag schilderen moet.

I. Geertgen tot Sint Jans — Allegorie op het zoenoffer des nieuwen verbonds

Nu, wat dit laatste betreft: hoeft ge maar even te denken aan dat altijd welkome kinder-geschenk: de verfdoo's, en . . . daarnaast en ook al daarvóór: aan dat boeiend „getoover met licht en kleur”: het bellen blazen uit een pijp.

Met den volwassen schilder, die dan, naar gij dacht, wel het liefst en het meest „het kind” zou moeten schilderen, staat het echter een beetje anders.

Want wat hij „is”, dat schildert hij, ondanks zichzelf, verholten. En waar hij „naar uitgaat”, dat schildert hij zichtbaar voor den eersten blik.

Is hij „een kind”, dan zal zijn werk zèlf kinderlijk zijn, maar het zal niet „het kind”, doch de tooverdroom zijn, dien hij bij voorkeur tot onderwerp kiest.

En . . . als daar dan kinderen bij in 't spel komen, zooals op onze eerste plaat, dan moet het ons niet al te zeer verbazen als juist die kinderen hem het minst gelukken, die kinderen, die hem toch eigenlijk het naaste staan.

Zoo ziet men ook immers wel moeders probeeren, haar wederzijdsche kleintjes plompverloren bij elkaar te brengen met de gedachte: hoe lief die lievertjes elkander wel zullen vinden. En gij weet: als die moeders daar dan niet bij oppassen, dan geeft dat meestal krakeel en malleur.

Van hun ouders houden, dát doen kinderen vanzelf. Van elkander, dat is, van kinderen houden, dat moeten zij leeren; de kinderen zoo goed als de kinderlijke schilders.

Als gij nu, naar ik hoop, dit alles geduldig hebt willen lezen en overwegen, alvorens gij met volle attentie onze eerste plaat bekijkt, dan zult gij in dat schilderij van Geertgen, die in het laatste kwart van veertienhonderd in Haarlem werkte en zeer jong stierf, veel vinden dat bij de voorgaande overwegingen past.

Geertgen behoort namelijk tot de zoogenaamde „primitieven,” of kinderlijken, en de schilderkunst zelve, verstaan als het schilderen

met olieverf, op paneel of doek, was nog maar zoowat een halve eeuw oud.

Toch heeft zij, juist in dien eersten tijd, reeds wonderschoone werken voortgebracht, die echter alle iets weg hebben van dezen droom of allegorie van Geertgen tot Sint Jans.

Wie al die schaduwlooze figuren mogen zijn, of verbeelden, is nu bijzaak. Bijzaak is zelfs, in dit geval, dat wonderlijk, kinderlijk contrast tusschen het onwezenlijke van deze gansche, symmetrisch gegroepede, bijeenkomst, en de nauwgezet verantwoorde sterke werkelijkheid van het gebouw, den vloer, de kleedij en vooral de hoofdsche hoofdtooi der figuranten, zooals ook het mandje, de bril en het boek.

Maar de hoofdzaak, en eigenlijk toch ook wel de hoofd-figuren: „het kindeke Jezus” en „de jonge Johannes”, zijn niet het best geslaagd.

Het kindeke Jezus is hier geschilderd als een pop, en de jonge Johannes heeft, ondanks zijn kinderlijk gebaar, „iets ouwelijks”, evenals de drie kinderen op 't midden van den vloer, en dat geeft dit laatste groepje iets potsierlijks.

En toch heeft Geertgen hier, voor zijnen tijd, in het kinderfiguur reeds veel bereikt.

Zijn hart gaat nog uit naar „de Moederkerk” met haar Hemelsche Macht, die hij in aardsche praal te vertolken zoekt. Het Wonder des Geloofs wil hij beleven en dóen beleven, door het, op zijne wijze, om te scheppen tot levende werkelijkheid.

Maar er is reeds iets in hem, dat ook een verstolen blik aan de buiten-kerksche, echte natuur gaat gunnen, en gij kunt dat zien, tusschen de marmeren zuilen door, aan den linkschen kant.

En het is die nog aarzelende liefde voor zoo'n stukje echte natuur, die hem ook reeds het kind, — dat immers evenééns een stukje echte natuur is, — zooveel beter doet schilderen dan men dit in de Middeleeuwen deed, — wat gij wel van mij gelooven wilt al komt het Middeleeuwsche kind hier nu niet onder de illustraties voor.

Ik wil, tenslotte, aangaande dit schilderij nog opmerken, dat ons uit de zeer strenge groepeerings der figuren, en uit hun vrijwel wezen-

looze gelaats-uitdrukking blijkt, dat de schilder, ondanks allerlei zeer origineele, onbevangen „invallen”, zich toch nog over het geheel een volgzaam leerling toont van een school of richting, die het streng Middeleeuwsche voorschrift betreffende houding en gebaar nog niet durft los te laten. Het is namelijk van belang dit goed voor oogen te houden, om daardoor met des te meer waardeering te kunnen genieten van den sterken vooruitgang, vijftig jaar later, bereikt in het nu volgend schilderij.

Gij ziet, dat is een stoute sprong: van de ingepakte houten poppetjes naar het spiernaakte kinderfiguur van afbeelding II.

Daar moet de schilder: naar men zegt Pieter Aertsz., bijgenaamd Lange Pier, met echt schildersplezier aan hebben gewerkt.

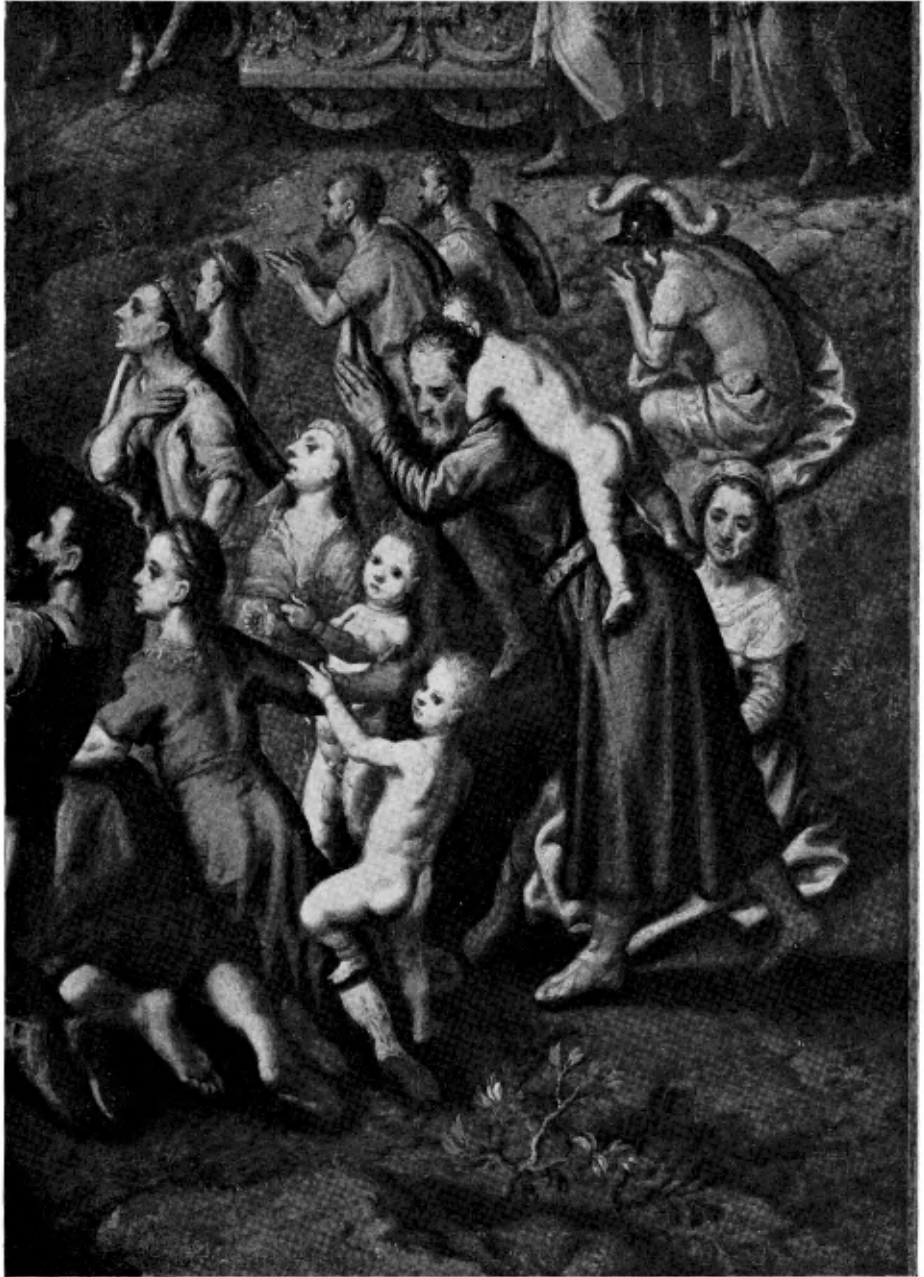
De afbeelding vertoont ons een deel van een grooter schilderij, getiteld Nebucadnezar, en we zien hier een groep van Zijner Majesteits onderdanen, den Koning aanbiddende.

Dat is dus feitelijk een heidensch onderwerp, hetgeen bewijst, dat „de kunst” zich van „de kerk” losmaakt. Immers: de „kerkelijke kunst” schildert het onstichtelijke niet, ook niet als dit onstichtelijke „in den bijbel staat”.

Maar dat de kunst bij die losmaking van de kerk voorloopig krachtig gedijt, dat ziet ge aan de losse levendigheid van de figuren, hun echt menschenlijke, eerbiedige vervoering, hun sterke werkelijkheid, die thans ook schaduwen werpt op den grond, en gij ziet het ook aan de smeuege penseelvoering, die de penseelstreek niet verdoezelt maar volop herkenbaar laat, en er niet voor terugschrikt, ons in een schilderij in olie verf, die verf zelf te laten zien.

Wel blijft er nog veel echt kinderlijks te waardeeren, zooals die frappante familie-gelijkenis, die alle hier compareerende mannen tot broers en de vrouwen tot zusters maakt.

Maar het aller-verwonderlijkst en het allerboeiendst is dat zotte verschijnsel, dat een schilder van zoo onmiskkenbare bekwaamheid als deze man, een schilder tevens, wiens hart reeds in zoodanige mate uitgaat naar „kindervleesch”, dat hij elke verberging daarvan

II. Pieter Aertsz. — Deel van het schilderij: „Nebukadnezar”

een zonde acht, dat nu juist zóó'n man toch nog weer zóó blind blijkt voor de werkelijke verhoudingen van het kleine kind.

Gij kunt er staat op maken, dat deze figuren naar het levengeschilderd zijn, en dat dus, onder meer, een naakt jongetje in het atelier heeft rondgedarteld. Maar dat dit kind dan juist toevallig zóó'n misbaksel van 'n jongetje geweest is, behoeven we geen oogenblik te gelooven.

Zie, dezelfde man die zoo echt „oog” blijkt te hebben voor die aardige plooiën bij den enkel en in de dij, — waar deze plooiën wat te regelmatig zijn, — en voor zoo'n stevig kuiltje in de bil, — alles op te merken aan het rechte been van het jongetje op vaders rug, — diezelfde man schildert de hoofden zóóveel te klein en de rompen zóóveel te lang, dat zijn zoogenaamde kinderfiguurtjes noch mannetjes, noch kindertjes, doch kortweg mislukkingen zijn.

Ook deze schilder is dus, ondanks al zijn voortvarende bravoer: nog zelf te veel kind om „het kind” te zien. Hij heeft het voor oogen gehad, hij heeft het, eigenlijk, ook wel kunnen schilderen, maar hij heeft het niet dūrven schilderen omdat hij niet heeft dūrven gelooven: dat een kind iets zòò gansch anders is dan een mensch.

Inmiddels teekent in dezen zelfden tijd, de trouwens wereldberoemde Hans Holbein de jonge, het kinderfiguur van afbeelding III, zijn eigen dochttertje, op moeders schoot.

Dit is een deel van een grooter teekening, waarop moeders ver-

III. Hans Holbein de jonge —
Kind op moeders schoot

IV. Jan Steen — Sintnicolaasfeest

vreten, verschreid gelaat, — haar man was losbandig, en verwaarloosde zijn gezin, — niet te zien komt.

Maar hoe dit zij: hier is een kind. Gij doet goed, dat mondje en kinnetje aandachtig te bezien en te onthouden. Hier is volkomen objektieve, eerlijke waarheid. Het oor is niet mooi, maar wees overtuigd, dat Holbeins kind zoo'n oortje had. Holbein verheimelijkte niets.

Alleen kan het zijn, dat het droevig verwijtende in den blik, die niet geheel de blik van een zoo jong kind is, er meer door Holbeins geweten dan door het kind zelf in is gelegd. Hij was een slecht vader en hij stond ver van de naïeve kinderlijkheid van Geertgen tot Sint Jans.

En zie: déze man ziet „het kind.”

Zijn hart, althans zijn kunstenaars hart, gaat er naar uit.

Hetzelfde wordt beweerd van Jan Steen, — die, als mensch ook niet vlekkeloos, — niettemin als schilder, honderd jaar later, onze gouden of zeventiende eeuw tot eere strekt.

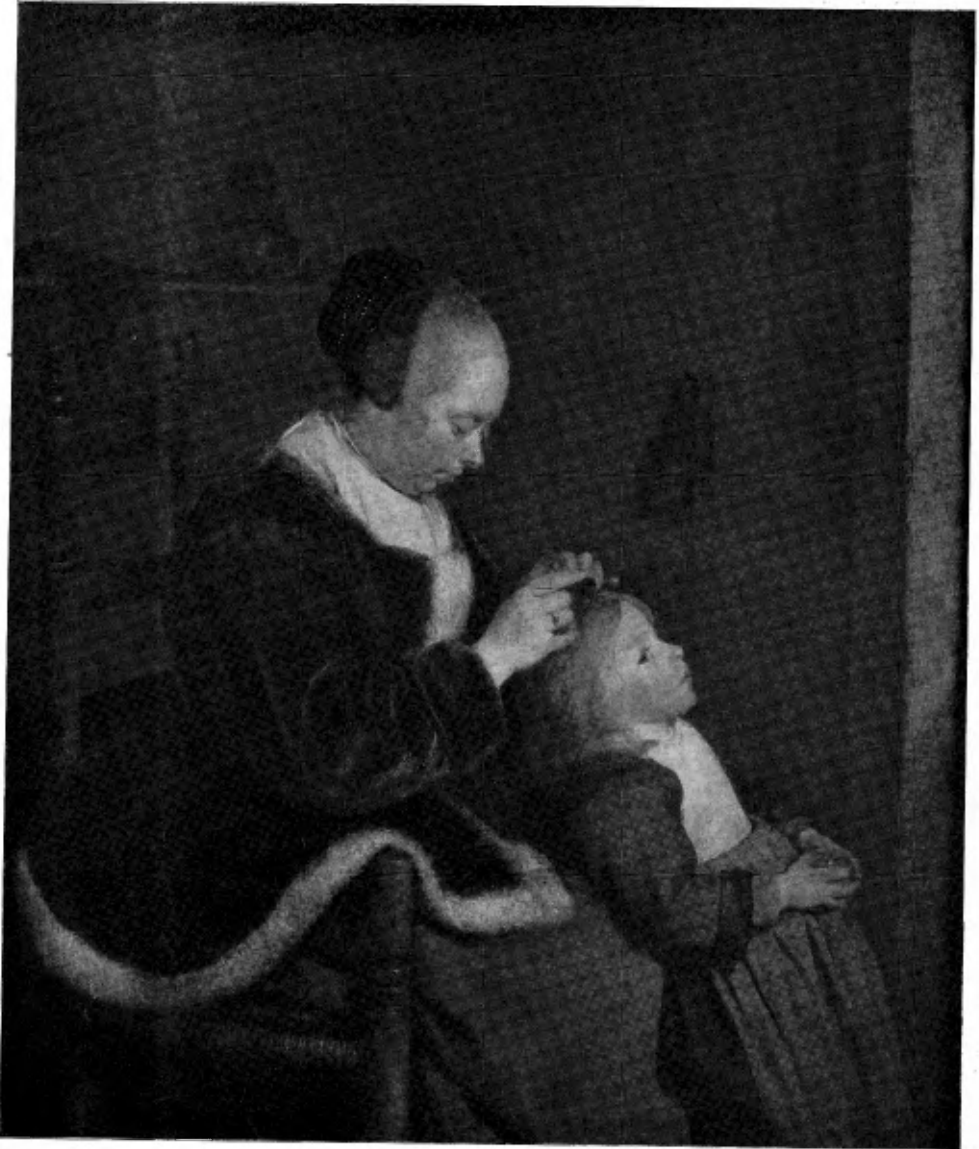
En het is waar: de kinderfacie, die hij gaarne levendig bewogen gaf, is hem soms wel goed gelukt. Zoo ook hier, op onze afbeelding IV, in dat aanminnige, guitige jongensgezicht op den achtergrond.

De familie is bijeen voor 't Sintnicolaasfeest, en de groote jongen, die niets dan een gart in den naast hem staanden schoen heeft, kijkt verdrietig, maar niet natuurlijk-verdrietig. Het is een ouwelijke grijns, en ook het handgebaar naar het oor is onecht.

Het kleine meisje op den voorgrond: de hoofdfiguur, is beladen met een koekvracht die ons behalve voor haar gezondheid, ook voor haar leven vreezen doet.

De rijkgekleede moei zegt: „Mag ik nou dien grooten koek?” en de schilder vraagt ons te gelooven, dat dit kind, als antwoord, zóó'n oud-wijs-zuur gezichtje trekt.

Beziet ge echter de wonderbaar geschilderde handjes van dit kind, de handen der moei, de handen der oude vrouw, en het onvergelijkelijk schoone, in halflicht gehouden, kopje der moeder die het kind een plagend duwtje geeft, dan ziet gij wel dat Jan Steen een zeer groot schilder was.

V. Gerard Terborch — Moederlijke zorgen

Wij doen echter goed, met nog eens verder rond te neuzen in onze gouden eeuw, want het is de tijd waarin men ten onzent juist in dat stadium was waarin het onbevangen kinderbeeld als het ware vanzelf ontstaat.

Men is niet zóó kinderlijk meer, dat men het kind niet ziet, en men is nog juist kinderlijk en eenvoudig genoeg, om er dat stukje echte natuur in te waardeeren, dat elk normaal kind altijd is.

Welnu: beschouw dan gerust zonder ééning voorbehoud het meesterwerk van Gerard Terborch, Jan Steen's tijdgenoot, gereproduceerd in afbeelding V.

Men kan, als men wil, aan Terborch een zekere teekenmeesterachtig nauwgezette verzorging van het bijwerk verwijten, een nauwgezetheid, die hij, evenals Gerard Dou en vele anderen van zijn tijd, nog met de primitieven gemeen heeft.

En datzelfde geldt ook, in niet geringe mate, voor de compositie der groep, die in een zuiver gelijkzijdigen driehoek past, als gij de ruglijn der moeder tot aan de onderlijn van 't schilderij doortrekt. Rafaël en Leonardo da Vinci hebben dat trouwens ook, doch Terborch laat deze grooten zeer ver achter zich op 't stuk van de onvolprezen natuurlijkheid, waarmee zich zijn figuren in deze strenge compositie schikken.

Ik zit nu almaar naar dit schilderij te kijken, terwijl ik het met u beschouw, en al kijkend en met den schilder meelevend, ervaar ik het eigenlijk onsmakelijk bedrijf dat hier bedoeld is, als een gewijd kinder-moederlijk ritueel.

Dit kindje krijgt geen kans om „au” te roepen, bij 't prikken van den kam of bij 't uitrukken van een haar. Zie maar naar het gezicht dier moeder en naar de zachte zorg die in haar handen leeft.

Zie ook naar den heiligen ernst, die in dat omhooggewende oog van het kind ligt uitgedrukt. En het vertrouwen, en het behagelijk bevrijdingsgevoel: Moeder maakt de pietjes dood. De handjes houden den bal nog, maar de bal is geheel vergeten.

En het is een weifelloos rechte lijn, die van dien bal naar boven, over het oog van het kind, over de bezige vingers, in Moeders oog belandt.

VI. Antoon van Dijk — Schets voor het schilderij: „Het gezin van Karel I”

Gij moet nu niet zeggen: Wat heeft dat er mee te maken, dat die punten in ééne lijn liggen? Want daardoor wordt hier een soort „Jacobs ladder” gebeeld, die leidt van het kinderlijk vangen van den bal naar het moederlijk vangen van heel iets anders. Van het spel naar de zorg, van de zorgeloosheid naar de zéér toegewijde liefde waarvan dat moeder-gelaat overtoegen is, en die den blik van het kind reeds omhoog-roept, . . . dáárheen, waar dat kind naar toe groeit.

En dat ik u nu op zoo'n onderdeel van de compositie eens wijs, heeft geen ander nut, dan u het zout in de pap eens bewust te laten proeven. Gij vindt, natuurlijk, de voorstelling tòch reeds verheven, al begreep gij dan niet hoe dat kòn, apropos van een schijnbaar zóó onverheven handeling, en wij hebben ons nu, door die „Jacobs ladder” te ontdekken, even rekenschap gegeven van een klein stukje van onze stille bewondering voor dit stille, zeer schoone schilderij.

En nu wij, als het ware, dusdoende „een kijkje achter de schermen” genomen hebben, wilt gij misschien ook wel even een anderen grooten kinderschilder „aan het werk” zien?

Beschouw dan, een oogenblik, afbeelding VI, een schets in olie-
verf van den grooten Vlaming: Anton van Dijck, leerling van Rubens.

Die schets is groot, breed, frisch en frisch.

De schilder maakt zich nog geenerlei zorg over al die fijnheden en rijpheden, die zijn voltooide werken vaak tot onnaspeurbare geheimen maken.

Hij preludeert met eenige grepen, waarin toch reeds de gansche compositie, in al haren zwier, besloten ligt.

Men kon hier haast meenen, een impressionist aan het werk te zien. Maar Van Dijck gaat, door deze fase heen, naar den vorm toe, en deze vorm dan doorweven van licht.

De impressionist, later, neigt vooral naar het licht, een licht dat door de vormen van het onderwerp, welke vormen dan min of meer bijzaak worden, gedragen wordt.

VII. J. A. Backer — „Portret van een jongen man”

In afbeelding VII waardeeren wij het werk van een zeer bekwaam portretschilder, — leerling van Rembrandt, — getiteld: „Portret van een jongen man”. Ik zou liever zeggen: Jongensportret, want dit uiterst gevoelige, dichterlijk-droomige kopje met de diepe gazelle-oogen staat heel wat dichterbij het kind dan bij den man.

Hoe langer gij dit kopje bekijkt, destemeer zult gij het gaan bewonderen, want het is zeer „groot gehouden”, — wat zeggen wil dat er nergens overtollige bijkomstigheden in geschilderd zijn, — en het heeft, naast een weifellooze stelligheid van vorm, overal, tot in het zwierig geschilderde sluik-haar toe, iets teeders, dat ons vooral treft in de zeer kinderlijke mond en kin. De schilder heeft van dien jongen gehouden; toen hij hem schilderde, ging zijn hart naar hem uit.

Ook de kleeding, en vooral de mantel, is edel en groot van penseel-hanteering. De afhangende hand is het zwakke deel in dit schilderij en ik vraag mij af of die mantel wellicht opzettelijk zóó gedrapeerd is, dat een zwakke of zieke arm daardoor een schijnbaar ongezochten steun erlangt?

Hoe dit zij: dit is een kind, geschilderd zooals het is, zonder dat de schilder daarbij iets heeft gedacht of bedoeld, dat aan „het kind” niet van nature eigen is.

En ik zeg er dit laatste apart bij, omdat wij thans, in de volgende afbeelding, iets anders gaan zien.

Want als ik over afbeelding VIII, die kort ná den goeden of gouden tijd gemaakt is, ging schrijven naar mijn gemoed, dan was dit gansche kerstboek te klein.

Het schilderij is, — ik erken dit vóór alles, — ontegenzeggelijk zeer knap, maar het is tegelijk zéér leelijk.

Doe mij, bijvoorbeeld, even het plezier dit stuk te vergelijken met afbeelding VI, die schets van Van Dijck, óók een familie-groep.

Oppervlakkig beschouwd zitten bij Van Dijck die koning en koningin betrekkelijk stijfjes naast elkaar, en is hier, bij Ovens, de groepeeringswijze vrijer, lossere.

VIII. J. Ovens — Familiegroep

Ja, als gij uiterst oppervlakkig kijken wilt. Maar als gij even kijken blijft, al is het alleen maar naar dit echtpaar met z'n zotte tooneel-pose, dan voelt gij behoefte om dien vent, die vrouw, of den schilder, enfin, om iemand een klap te geven.

Hoe dat zij, laat nog een oogenblik dit stukje on-natuur op u inwerken; kijk nog niet naar de kinderen, maar vraag u af, hoe kinderen van zulke ouders, of, beter: hoe kinderen, door zóó'n on-vent geschilderd, op 't doek paradeeren zullen.

Immers „natuurlijk” met on-natuurlijk gebaar en gelaat?

Welnu, aanschouw het aanvallig drietal en constateer hoezeer uw bángste verwachting overtroffen wordt. Een vroeg-wijze, grootemensch-achtige, weeë pathetiek en toch . . . harde, als uit hout, ja steen, gesneden kopjes.

Deze gansche compositie is een rommelzoo, en net precies waar de schilder het meest dichterlijk zijn wil: in zijn „Jacobs-laddertje”, — waarop het middenste „kind” zoo „veelzeggend” wijst, — en dat, o „geestige” vondst, een „hemelsch” pendant is van het drietal beneden, daar is hij even plat als een pannekoek, en veel banaler.

Een ander engeltje, geheel rechts, geeft water aan een laurier-boompje, in een vaas geplant.

Neem tevens nota van de nieuwe mode: in plaats van de zuilen en de grootsche draperie van Van Dijck, — die ik overigens geenszins verdedig, — hier „Natuur”, „Natuur”, — althans dat meent de schilder zoo.

En nu tenslotte: apropos van die „Jacobs ladder”; — herinnert gij u dat zelfde beeld, maar daar verholen, vergeestelijkt, bij de moeder en kind van Terborch?

Dáár álles innigheid, en liefdevolle ernst. De Hemel in de ziel. Hier: de Hemel op het doek, en de heele groep, ondanks de ineengrijpende handen, zonder innerlijk contact, liefdetje-spelend voor . . . den toeschouwer!

De man kijkt ons weliswaar niet aan, maar hij wijst ons toch op „vrouw en kroost”.

IX. N. Pieneman — Kinderportret

Summa summarum: de korte tijd, waarin men „het kind” kon schilderen, is voorbij; men vindt „het gewone kind” te gewoon, en men streeft er naar, het kind zijn eigen weeë grootmenschenomantiek op te dringen.

Ditzelfde geldt óók nog voor Pieneman en Ten Kate, — afbeeldingen IX en X, — en ik weet niet wat ik erger noemen moet, het schilderen van een kind van een jaar of vijf in de gedaante eener coquette vrouw, en zoo’n kinderkopje te schenden door een wulpschen mond, om van het dito décolleté en „buste” nog te zwijgen, —

òf om het religieus gevoel tot onderwerp van een zóó geforceerd „genre-stukje” te maken, als hier Ten Kate doet, al doet hij het ontegenzeggelijk „knap”. Het is on-waar en zeer on-waar-àchtig”.

Ik hoop met deze opmerkingen geen pijnlijk oogenblik te bezorgen aan dezen of genen lezer of lezeres, die mogelijk reeds bezig was dit schilderijtje buitengewoon aandoenlijk te vinden.

Het is namelijk soms uiterst moeilijk, er niet in te loopen, als men tegenover een handige vervalsching van iets dat in zijn echten vorm van groote waarde is, komt te staan.

En er zijn trouwens gansche perioden geweest, waarin geen mensch op dit of dat gebied, den schoonen schijn doorzag, zoodat niet alleen een iegelijk er inliep, maar ook . . . er aan medeed.

Wat wij nu hier, in die beide jongens van Ten Kate voor ons hebben, dat is bombastische sentimentaliteit, of gevoelerig-

heid, die met echt, sterk, frisch gevoel niets te maken heeft.

Het rijkgekleede jongetje, dat over een stoel, een boek, en ook nog over een op dien stoel hangenden mantel beschikt, voelt zich in die kerk „heel gewoon”. Hij ervaart niets aan of in zijn hart. En hij kijkt dus, — terecht, — een beetje nieuwsgierig naar dat heel „opzichtig” met zijn armoede te kijk loopende arme jongetje, dat daar zoo pathetisch doet en kijkt alsof hij inplaats van in een publiek gebouw, in zijn „binnenkamer” is, en in die binnenkamer in een zéér ongewonen toestand verkeert.

En nu zou men zich wel het eene of andere „verhaal” kunnen fantaseeren, waarbij het dan tenslotte zóó uitkwam, dat het toch niet zoo héél gek was, dat in dit geval die beide jongens daar op die manier en in die kleeding en gemoedstoestanden bijeen waren, maar, daargelaten of zulk een verhaal overtuigend, levend, waarachtig zou kunnen zijn, — zoo is toch, daarnaast, dit schilderij geen verhaal, maar een schilderij.

Een schilderij dat, ondanks zijn zeer dik opgelegde gevoelszwoelte, niet overtuigt en niet sympathiek is. Ten Kate's verontschuldiging is, dat zijn tijd zoo was. Het was, trouwens, de tijd van Nicolaas Beets, en gij weet vermoedelijk wel hoe deze schrijver, — die er toch, ondanks zichzelf, óók nog aan meedeed, — de onnatuur en de bombasterij van zijnen tijd verfoeide en bestreed.

X. H. F. C. ten Kate — In de kerk

XI. H. A. van Trigt — Luther bij het ziekbed van zijn kind

Met Van Trigt, afbeelding XI, — zijn we weer bij „het kind”, en met Greuze zelfs bij het springlévende kind.

Wij hebben intusschen aan Van Trigt onze hulde te brengen voor de eenvoudige, en overtuigende waarachtigheid, waarmede hij ons hier het doodzieke kindje beeldt.

Hoe licht was een man van minder gemoeds-adel er toe verleid om in het gelaat van „Luther's dochterken” iets van „vrome berusting” te penseelen? Hij schildert echter niets anders dan een heel lief kind, dat heel ziek is.

Ook de koppen van Luther en van de moeder zijn behoorlijk van gelaats-uitdrukking. En de gansche compositie ademt eenen eenvoud, die ons tenslotte doet vragen, waarom Van Trigt dan niet beroemd is?

Inmiddels begon in Frankrijk het impressionisme op te komen, en schilderde de wél beroemd geworden Greuze de pathetische voorstelling van afbeelding XII.

Dat zóó'n groot kind, dat toch minstens anderhalf jaar is, nog om de borst bedelt, èn 'm nog krijgt, is ook nu nog, bij onze boeren, heel gewoon.

Dit vrouwtje echter is niet erg boersch, en haar coquet geschoeide voetje getuigt, evenals de stoel waarin zij zit, van verfijning.

Evenwel, dat alles is onze zorg niet. Wij beschouwen slechts dat kinderfiguurtje, en bewonderen den schilder om de bekwame, luchtige schildering van dat gansche, ranke, lenige lichaam en om het volkomen kinderlijk gedrens en gedrein, in het kopje uitgedrukt, bewonderen wij hem in het bijzonder.

Wij vergeten daarvoor de weë aanstellerij der moeder, en kijken dan liever naar de zéér gevoelige schildering van de händjes dier vrouw.

In Holland schildert men intusschen, nog lang na Greuze, — die stierf in 't begin van achttienhonderd, — nog áltijd in den uitvoerigen trant van de tweede- en derderangschen onder de zeventiend' eeuwers,

XII. J. B. Greuze — Verboden spijs

maar men houdt den herwonnen kijk op het kind, — den kijk op het kind in zijn eigen sfeer, — en men houdt dien kijk vast.

In zekeren zin onovertrefbaar is, vooral wat de gelaatsuitdrukking, maar ook wat de houding betreft, het bedeesd-pedante jongetje op Van der Kooy's schilderij: „Vadertrots'', afbeelding XIII.

Men noemt zulke „gevalletjes'', met zoo'n soort psychologische spanning er in, geen zuivere schilderkunst. Het is dan ook een schilderkunst, waar de letterkundigen dier dagen dol op waren. Immers, zooals zij vertellen en beschrijven met de pen, vertelt en beschrijft hier de schilder met het penseel, en hij streeft er zóózeer naar: die vertelling, als een stukje geschiedenis, werkelijk te maken, dat hij alle penseelstreken en alle verschijnselen waaruit blijken kon dat zijn schilderij geschilderd is, naarstiglijk wegwerkt.

Zóó hebben Vermeer en De Hoogh, — die groote zeventiend'-eeuwers, en ook Brouwer en Jan Steen niet geschilderd. Van der Kooy sluit, wat dien schildertrant betreft, nog aan bij Terborch, terwijl Jozef Israëls reeds bezig is zich naar het impressionisme te keeren en de jonge Breitner zich reeds beklemd voelt door het academisch gareel.

Dat is een modelstudie, die ge in afbeelding XIV ziet. Dat jongetje is er voor gehuurd om z'n jasje te laten zakken en nu voor Breitner een spel van licht en vleesch te zijn.

En inmiddels ontstaat daar die jongenskop, waar nu eens heelemaal niets anders uit spreekt dan „de jongen''.

Breitner schildert zijnen jongen frisch, sterk, aardig en levendig, omdat hij nu eenmaal zoo werkt. Het zou hem nooit of nimmer invallen om dien jongen blij of boos of bang of dapper te schilderen. Want Breitner is zóó groot, anders gezegd: zóó ontvankelijk, dat het vlak voor de handsche, heel gewone, hem in buitengewone mate boeit.

Hij toovert u een overrompelend stuk leven voor oogen en als gij naar dit stuk leven lang genoeg, in stille ontvankelijkheid, blijft kijken, dan kunt gij daardoor contact krijgen met den schilder, op

XIII. W. B. van der Kooy — Vadergeluk

ongeveer dezelfde manier waarop gij, bij 't lezen van een brief en ook bij 't lezen van een boek, contact met den schrijver krijgen kunt.

En dat contact met den schilder, zooals hij was en zooals hij zich voelde zijn, toen hij dat schilderij maakte, dat is, bij het beschouwen van schilderkunst, ons allerbeste deel.

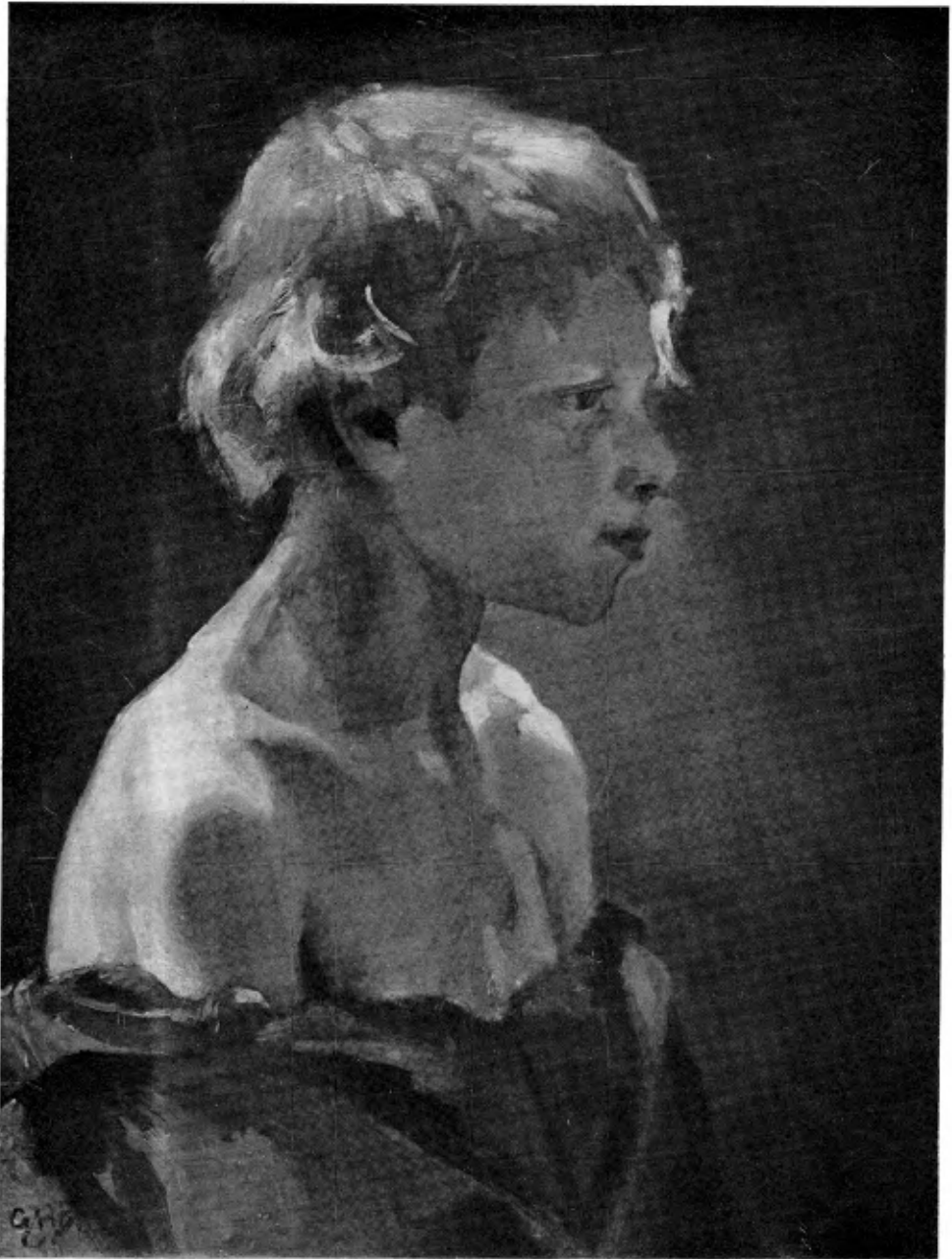
Als gij dat haar beschouwt, dan kunt gij het eerste oogenblik denken: dat is geschilderd door een brutalen vent, die een paar

slordige vegen geeft en dan zegt: ziezoo, dat is goed genoeg. Maar als gij dat oppervlakkige kijken van uzelf nu eens nièt „goed genoeg” vindt en de wemelingen van licht en donker op u laat inwerken, dan gaat gij allerlei fijnheden waardeeren en als gij uw blik laat gaan, langs den omtrek, van dien warrigen vlok bij den nek, tot aan die van zonlicht tintelende voorhoofdslok, dan bemerkt gij dat ge zoo nu en dan den adem inhoudt om een uiterst ijle verglijding van licht naar donker mee te beleven of om den schilder bezig te voelen bij het plaatsen van een penseeltoets die schuchter van het licht getuigt, — van het licht dat gij dan als een zegenenden adem over dat hoofd voelt zijgen; — en als gij daarop uw blik verspringen laat naar dat oog, dat als een hert in het bosch, in een wereld van schaduwen te droomen ligt; — en als gij dan dien neus ziet met den adem die daaruit neerwolkt; en dien mond bekijkend, aan de tegenstelling denkt van dézen mond met den mond in het meisjeskopje van Pieneman, dan hoef ik u niet eens meer te vragen om nu ook eens het stuk natuur van deze jongens-schouders met het stuk on-natuur van dat „kinder-décolleté” te vergelijken; want gij hebt nu, met Breitner mee, naar een kind gekeken . . . en gij beseft hoeveel afgronden diep dat krulletjes gedraai en oogen-getoover en lipjes-gepenseel van Pieneman, beneden dit ruige en toch zoo teere, want op en top natuurlijke werk van Breitner staat.

Veel dichter bij Breitner, — en somtijds bóven hem, — staat Van Gogh, hoewel deze laatste vooral in zijnen begin-tijd, dikwijls pathetisch was, wat zeggen wil dat hij wel eens een klein beetje in de richting van Ten Kate ging.

In den jongenskop van afbeelding XV bespeuren wij van zoo iets gelukkig niets. Ook hier: het gewone kind, maar dit dan op een zeer belangwekkende wijze behandeld.

En ik bedoel daarmee niet, dat dit kind, als zoodanig, ons sterker vermag te boeien dan het kleine prijswinnertje van Van der Kooy, of ook het impressionistische jongetje van Breitner, maar het is hier vooral de schildertrant, die onze belangstelling wekt.

XIV. Breitner — Modelstudie

Want hoewel Van Gogh zelf zich voor een impressionist hield, was hij dit toch nimmer, of althans maar zelden.

En in dezen jongenskop is hij het zeker niet, want het impressionisme legt den nadruk op licht en kleur, en het vervaagt den vorm.

Van Gogh echter vervaagt den vorm niet, doch verstelt dien, door er overal donkere lijnen omheen te trekken. En dat doet hij niet alleen bij de groote onderdeelen: muts, kop, jas, maar ook bij de kleinere: oog, neus, knoop.

XV. Van Gogh — Jongenskop

Het is waar: Breitner doet zoo iets ook wel eens, bijvoorbeeld aan kin en keel van zijn jongenskop, maar bij Van Gogh is regel, wat bij Breitner uitzondering is.

Die schilderwijze van Van Gogh, die trouwens niet speciaal van hem is, doch die tijdens en na hem, meer is toegepast, heet expressionisme.

En het expressionisme versterkt of accentueert den vorm door middel van omtrekslijnen, omdat het expressionisme de vormen vaak opzettelijk anders teekent dan zij zijn, en omdat een stevige omtrekslijn elke gedachte aan toevallige vertekening uitsluit.

En dit veranderen van den vorm heeft ten doel, daarmede iets uit te drukken, dat in den vorm zooals iedereen dien ziet, minder sterk of in het geheel niet tot uitdrukking komt.

Expressie is uitdrukking. Expressionisme is uitdrukingskunst. Dit laatste is weliswaar alle kunst, maar het expressionisme legt daar den nadruk op, en onderscheidt zich door het nadrukkelijke, somtijds harde, van haar vormen en kleuren.

XVI. Charley Toorop —
Moeder met kinderen

Tot op zekere hoogte ligt hierin een gedeeltelijk loslaten van de schilderkunst, en een toenadering tot de teekenkunst. En dat het expressionisme deze bijkomstigheid heeft, ziet gij behalve bij Van Gogh, ook zeer duidelijk bij Charley Toorop.

Dit bewust aangrijpen en veranderen van den vorm is iets speciaal moderns, en de meeste beschouwers kunnen zich daar niet goed mee vereenigen.

Dit verschijnsel behoeft ons, op zichzelf, niet te verontrusten. Al wat leeft, verandert; en dat de schilderkunst, vooral tegenwoordig, sterk verandert, is voor sommigen een bewijs, dat zij sterk, of intens leeft.

Welnu, voorzoover men ook van het rijpend graan kan zeggen, dat het intens leeft, stem ik gaarne met deze opvatting in.

Maar men heeft dan bij dit rijpend graan, — dat zich immers eveneens, naar den vorm, verandert en verstelligt van groen gewas tot gouden aar, — men heeft dan bij dit graan de sikkel van den maaier alreede voor den geest.

En het resultaat: des bakkers brood, is gansch iets anders dan wat tevoren, als golvend „goud”, den dichter bezighield.

Het brood is de waarheid die den denker wenkt achter en door dien gouden schijn.

En zoo bergt ook de kunst haar waarheid, die verdoken ligt achter de bekoring van het schilderij. En zooals de rijpe aar overneigt naar den grond, en in dit neigen, zichzelf verbreekt,

Zoo keert zich ook de kunst, van de bekoring van het gevoel weg naar de waarheid van den geest heen, als voorafschaduwning van haar einde.

Wij kunnen dit alles konstateeren in afbeelding XVI, — „Moeder

met twee kinderen," — naar Charley Toorop, en wij kunnen daarin de tegenstelling waardeeren tusschen die vermoeide, verbloede, bloedarme moeder en haar appelrond „onnoozel wicht" van 'n kind. En wij kunnen het dat kleine meisje beneden heel goed aanzien, dat ook zij reeds in de gaten heeft, „dat het leven geen pretje is".

Het is een harde kunst, de kunst van Charley Toorop. Zij schildert, zooals een spreker spreekt die u de woorden toe-bijt. Zij doet nooit lievig, maar zegt „de waarheid". En die waarheid van Charley Toorop is hard, naakt en koud, maar dan ook zeer verfrisschend voor een iegelijk die zich met afkeer heeft afgewend van Ovens, Ten Kate en Pieneman.

XVII. Jan Sluyters — Kinderportret

Ik eindig met afbeelding XVII, — „portret van een jongetje", door Jan Sluyters. Deze terecht vermaarde kunstenaar is misschien het meest bekend om zijn vrouwe-figuren, die hij, over het algemeen, zeer expressionistisch, en zeer boeiend, maar tevens zeer on-kinderlijk gezien, schildert.

Zijn kinder-portretten, en afbeeldingen van „het kind" in het algemeen, zijn echter heel iets anders. Wel herkent men duidelijk denzelfden sterken en toch ook zeer teederen stijl, maar wij leeren hierin den schilder toch kennen van een gansch anderen kant.

Men heeft gezegd: Jan Sluyters heeft ons „het kind" getoond op een wijze, waarop het ons nog nooit getoond is.

En ik wil er mij niet toe beperken, deze uitspraak te be-amen. Want ik geloof daaraan te mogen toevoegen, dat niemand zoozeer

als hij, in elk kind den eigen aard van dat kind ervaart en uitbeeldt.

Zijn geniale ver-teekeningen, — door een enkelen schoolmeester mis-teekeningen genoemd, — laat hij bij zijn kinder-beeltenissen weg, en voor zoover zulke ver-teekeningen er tóch zijn, zijn ze on-opzettelijk.

Het jongetje dat wij hier voor ons hebben, zit als 't ware ingeperst in een hoek van het vertrek. Nu zal hij vanzelf wel tamelijk stil zitten. Dat is het echter niet alleen. Dit in een hoek zitten hoort bij dit jongetje. Gij kunt dat zien aan zijn gezicht. Dat gezicht is heel lief, maar ook heel schuchter. Angstig zelfs. Kruidje-roer-mieniet-achtig. Zoo'n kind voelt zich thuis in een hoek; aan twee kanten in den rug gedekt. Daar hoort bij: de manier waarop dit kind zijn pop vasthoudt. En daar hoort óók bij: dat scheeve, eenigszins verlegen zitten, en dat opgetrokken voetje met den afgezakten schoen.

En het is alles geschilderd op een manier, die gij op deze bladzijden nog niet ontmoet hebt. Ik kijk naar het kopje. Het licht plat in 't gezicht. Dat heeft alleen Charley Toorop óók gedaan. Maar voorts, welk een eenvoud en tegelijk welk een teederte.

Ik kijk nu naar de armen. Kijk met mij mee en konstateer in die armen een summum van eenvoud en toch ook weer van gevoeligheid. Immers gij hadt daar nog niets van gezien, dat die armen zóó eenvoudig en grootsch van teekening en van schildering zijn. En dan daarbij dat aardige, dat Sluyters een eigenaardigheid in de manier waarop de stof het licht weerkaatst, — als aanleiding aangrijpt om in de beide onder-armen deze interessante donkerten binnen de lichte omtrekstinten te zetten.

En daarbij komt dan nog de kleur, die bij Jan Sluyters altijd een gamma is, dat het gevoel op een zeer bijzondere wijze treft en streelt.

Maar ook zonder dat ik er de rijpe en over-rijpe kleur-kontrasten van Jan Sluyters bij heb, geniet ik van deze schildering in reproductie, alsof ik een drank drink die buitengewoon smakelijk, en opwekkend, en voedend is.

Gij wilt dit wel van mij gelooven, en ook gij vindt dit jongetje verrassend geestig geschilderd; maar gij hebt bezwaar tegen de verteekening van het gezicht. Dat de afstand van het ééne oog tot den mond zóóveel grooter is dan de afstand tusschen den mond en het andere oog, noemt gij een ontoelaatbare mis-making. Ook zegt gij: En dan zoo'n pop. Een zóó wanstaltige pop bestaat immers niet.

Naar mijn overtuiging heeft Jan Sluyters hierop geen ander antwoord dan: Dat afstands-verschil tusschen oogen en mond moet, in mijn schilderij, blijkbaar zoo zijn. Anders had ik het immers niet zoo geschilderd. Het is waar, bij het kind-zelf kunnen die afstanden normaler zijn. Maar als ik hier nu op ging terugkomen en aan zoo'n oog knoeien, dan deed ik véél beter met een heel nieuw schilderij te maken, maar gij zoudt dan dâärbij wel weer vallen over een andere verteekening. Als gij een portret zonder verteekening wilt, moet gij naar den fotograaf, — en dan nög?

Over die gekke pop spreekt gij, na zoo'n antwoord, heelemâäl niet meer. Ik ook niet.

En als wij nu die spanne van vijftien geslachten, welke deze beknopte beschouwing omvat, weer in gedachte overzien, dan bemerken wij dat de gave om het kind kinderlijk te beelden, wisselend is. Wij zien het peil dier gave eerst rijzen, dan dalen en vervolgens weer rijzen, zoodat wij haar veranderingen als een golflijn zouden kunnen weergeven.

En nu zijn wij gewend, op 't stuk van schilderkunst, den hoogsten top van die golflijn in de zeventiende eeuw te vinden; maar thans, nu het dat zeer bizondere geval van het kinderlijk schilderen van het kind betreft, geloof ik niet dien regel ook hier bevestigd te zien.

Als ik dat kopje van Breitner nog eens beschouw, en via Van Gogh en Charlie Toorop bij Jan Sluyters' knaapje beland, dan vraag ik mij af of wij eigenlijk niet eerst thans op den top van ons beeldend vermogen zijn aangeland, wat de natuurlijke en argelooze schildering van „het kind” betreft.

Welnu, gesteld dan dat ik hierin gelijk heb, hoe zal het dan verder gaan? Zal een volgend geslacht dit werk nóg beter dan Jan Sluyters leeren, of hebben wij nu eindelijk weer een nieuwe inzinking te wachten?

Dit laatste vermoed ik, vooral omdat toch de gansche schilderkunst langzamerhand op haar einde loopt, en zeer zeker de kinderschildering vandaag of morgen zal meesleepen.

Het is daarmee als met de zand-kasteelen die de kinderen aan het strand bouwen, bij vloed-getij. Het eene voor, het andere na, begeeft en men kan dan veilig voorspellen dat ook het sterkste, mooiste zandkasteel toch weldra zal vergaan.

En wat is dan die vloed, die de kunst verspoelt?

Die vloed is: het algemeen, direkt, verstaan.

Die vloed is, in het algemeen, een direktheid van kontakt tusschen den mensch en de buitenwereld, die de kunst, als wekkende en leerende macht, niet meer van noode heeft.

Wij beginnen er ons reeds aan te wennen, dat onze horloges, onze wekkers, zelfs onze klokken geen kunstvoorwerpen meer zijn, hoewel zij allen dit vroeger wél waren.

Ook een kanon was oudtijds een kunst-voorwerp, en elke rijkemans-koets of wagen was er een.

Een kanon is thans een kanon, een horloge een horloge en een auto een auto, een vliegmaschine is een vliegmaschine, en geen sterfelijk mensch vraagt naar de fantasterij der kunst, die oudtijds onze vliegmachines tot draken en onze auto's tot „gouden koetsen" zou hebben om-getooverd.

En ook wijzelf, wij hullen onze lichamen niet 's morgens in de kunst, zooals de zeventiend'eeuwer met zijn kunstvolle, zij het bombastische kleederdracht, wel degelijk deed.

En zooals wij allengs minder kunnen verdragen: de kunst aan de dingen en aan ons lichaam, zoo kunnen wij allengs óók minder verdragen: de kunst als middelaar tusschen ons en de buitenwereld, tusschen ons en onzen medemensch, tusschen ons en ons kind.

ALS 'N OUDE ROMANCE....

DOOR

W. G. VAN DE HULST

Achteraan, — alleen, — zat het jongetje; in den schaduwhoek van den muur naast het venster. En over zijn bank en over zijn speelsche handjes gleed nooit zon.

Hij zat er wel heel dikwijls op te wachten.

Soms, als er zon viel door de vergoorde, gordijnlooze ramen van 't oude schooltje, en er zoo'n gouden streep vol van dansende dingetjes dicht bij hem kwam, ging-ie stilletjes op z'n buik over 't tafelblad liggen en dan, ineens, sloeg-ie z'n kleine vuist dwars door de wemelende zonnestofjes heen En zoo raar ze dan deden, zoo räär! Ze schrökken zoo!

Dan glansde z'n heele gezichtje.

Maar als-ie te hard sloeg, en de meisjes op de bank vóór hem raakte, en als ze het dan met booze gezichten dádelijk tegen de juffrouw zeiden, en als die juffrouw dan zoo boos met al d'r grijze haar schudde en over haar bril heen naar hem loerde

Dat jongetje was eigenlijk een heel schuw jongetje Hij leerde wel heel voorzichtig te zijn met de zon.

Voor die oude juffrouw was hij bang Ze had zulke kleine, kromme handen, en heel veel, heel hoog, grijs haar; en als hij matjes-vlechten moest, en 't niet kòn, en van de mooie reepjes fijne kurketrekkers kringelde, — o, dan kwam ze, en dan griste ze met haar kleine, kromme handen al 't moois ineens weg van z'n bank; haar nagels krasten over 't hout hu! En dan was haar booze hoofd opeens zóó griezelig dicht bij hem, dat haar grijze haar hem kriebelde over z'n neus.

Maar als ze dan weer bij de andere kinderen was, en tóch niet meer naar hem keek

Dan gleed-ie heel langzaam, heel stilletjes al dieper weg van z'n bank naar de veilige diepte er onder, — de diepte vol geheim, waar de oude juffrouw nóóit kwam; waar apennoten-doppen lagen, en verdroogde kauwtjes zoethout, en een stukje glas, en een deksel van een sponsedoos met „Klein Duimpje” er op, en zwarte kousenpluisjes, waarmee je blazen kon

Maar toen-ie zoo'n mooi, groen vlechtreepje vond, schrok-ie toch Hij klauterde met een rood hoofd gauw naar boven en lei het netjes op z'n tafelblad, bovenaan.

Z'n vinger opsteken? Het zèggen tegen de juffrouw? ja, maar dát durfde hij eigenlijk niet goed. Hij bleef maar stil zitten, z'n armpjes heel gehoorzaam op z'n rug, en als dan de juffrouw dicht bij kwam, kreeg-ie wéér een kleur. Zou ze blij zijn, dat *hij* dat mooie reepje gevonden had?

Toen klaterde er opeens, van het benepen speelpleintje, diep onder de ramen, luid kinderrumoer los De beneden-klas van 't schooltje ging spelen.

Nou mochten *zij* ook!

Het naar-beneden-gaan, het met z'n allen bonkend hompelen de trap af met 'er versleten treden, — bij goed weer naar het schoolpleintje achter tusschen de hoge huizen, bij slecht weer naar de oude speelzaal met 'er verzakten, zacht op en neer veerenden vloer, — het drinken uit de tinnen kroesjes bij het waterfonteintje, het gedring en gewring om 't eerst weer weg te komen, 't was wel 's levens groote gebeurtenis elken dag.

Hij ruziede mee om wat speelgoed, verloor het dikwijls, trok er zich niet bijster veel van aan; vreemd jongetje, dat hij was, negeerde hij nog de kudde, had aan zichzelf en zijn mooie verzinsels genoeg.

Verdoken in eigen spel, toch telkens weer gestoord en gehinderd door vreemde plichten en noodzakelijkheden, waarvan hij niets begreep, dommelde hij z'n lange-dagen-leven van bewaarschooljongetje door.

Tot — dien wonderen morgen — zij in z'n leventje kwam

Hij had haar opeens zien zitten, — toen ze spelen gingen op het plaatsje; op den rand van den zandbak.

Ze was ja, ze was een *juffrouw*, een echte juffrouw van school, ja!

Ze had een lange, een prachtig-witte schort voor, zonder kreukels; en haar tanden glinsterden; en ze hielp een meisje d'r klompjes, waar zand in zat, uitkloppen En de zon scheen op 'er haar; en dat haar was net van goud.

Het jongetje bleef staan, toen hij haar zag; hij móest wel; — vreemd, in een blijen schrik. Dat haar was net van goud.

Ze lachte met het meisje, ze deed haar lange, mooie handen zoo- maar om het hoofdje van het meisje, en ze knuffelde haar; ze nam het meisje zachtjes op haar schoot, zoo maar op die lange, die prachtig witte schort zonder kreukels.

Wat 'n *mooie* juffrouw was dat!

Het jongetje stond, zijn mond wat open, in ongeweten verbazing het wonder, dat geschiedde, aan te zien. En een vreemd-bang verlangen joeg in hem op

Toen, opeens, keek ze hem aan, lichtelijk verbaasd om z'n vreemde aandacht voor haar.

Hij schrök!

Hij holde wèg, met een vuurroode kleur, liet zich daar ergens verlegen-baldadig over een kruiwagentje heenvallen, trappelde wild met z'n beenen in 't grint; — sloop toch heel gauw weer weg tusschen de andere rumoerende kinders in, rumoerde mee.

De juffrouw keek al lang niet meer naar hem.

Hij wel naar haar; — stilletjes.

Of zij dien morgen voor het eerst op het schooltje gekomen was? Of ze er misschien wel altijd geweest was? Hij wist het niet, peinsde er niet over. Er gingen zooveel geweldige dingen zijn kleine leven voorbij.

Maar dien morgen voor het eerst, — zag hij haar.
't Was een vreemd-heerlijke bangheid in hem geworden.
Wat 'n *mooie* juffrouw was dat!

Er waren nog wel meer juffrouwen op school. Soms, als zijn eigen, oude juffrouw, — de hoofdjuffrouw, — niet kwam, stond er een andere voor zijn klas.

Hij vond het wel goed; hij dommelde zijn dag wel door; 't deerde hem niet.

Maar eens, — eens kwam zij.

Hij schrok, toen ze binnenkwam; — in 't voorschooltijdsgeroes zóómaar binnenkwam, en de deur dicht deed.

Hij stond naast zijn bank een te grooten knikker moeizaam in een leeg lucifersdoosje te duwen. Hij klom haastig op zijn plaats; z'n knikker viel; hij vergat 'em.

Zijn hoofdje een beetje gebogen, probeerde hij toch naar haar te kijken. Hij zag, hoe zij heel rustig haar lange, blanke handen samen-vouwde tegen haar witte schort. Ze lachte tegen de kinders en haar tanden glinsterden, en ze had een prachtigen ketting van witte kralen om haar hals, en die glinsterden ook

„Alle kinderen handjes samen doen, en oogjes eerbiedig dicht!”

Ze zei wat, ja, dat hoorde hij wel; maar wát ze zei, verstond hij niet. Alles was zoo mooi, zoo vreemd ineens. *Hij* bleef zitten in starre gehoorzaamheidshouding, z'n armpjes trouw op zijn rug, en z'n oogen verloren naar haar.

„Jij ook!” zei ze.

Hij hoorde haar wel, maar dat ze tegen hèm sprak, begreep hij niet.

„Jij, jongetje jij ook je handjes”

Toen zag hij, dat ze naar hèm keek, tegen hèm wat zei, tegen hem alléén. Hij sloeg, vuurrood, z'n oogen neer, vouwde gejaagd z'n handen.

Haar zachte stem bad.

't Jongetje verstond er niets van. Zijn hartje bonsde nòg

Maar hij hoorde haar zachte woorden vleierend zingen om zijn hoofd, en luisterde in stille verrukking.

Toen ze al lang klaar was, en toen hij eindelijk voorzichtig door de kiertjes van z'n oogleden heen, weer naar haar kijken durfde, keek ze gelukkig een anderen kant uit.

Hij was, na dien eersten morgen bij den zandbak, altijd heel verlegen voor haar geweest.

Als ze in zijn nabijheid kwam, als hij haar hoorde lachen of praten, op de nauwe trap, of bij het waterfonteintje, of op de speelplaats, — altijd wéér joeg dat vreemde verlangen in hem op, dicht bij haar te zijn en naar haar te kijken; altijd wéér maakte hij, dat-ie wegkwam Uit de verte, dån durfde hij.

Als ze eens *gezien* had, dat hij naar haar keek; als ze hem eens *geroepen* had, o, nee, néé!

's Avonds soms! Zoo mooi was dat, — als hij 's avonds op zolder in bed lag, in den donker tusschen twee van z'n broertjes in, en hij z'n oogen dichtdeed, dan, soms, zàg-ie de juffrouw. En dan — dån durfde hij wel zachtjes wat zeggen tegen haar, en wel heel eerbiedig haar prachtig-witte schort aanraken met z'n hand. Maar op schóól!

Zoo groeide in het jongetje de stille, onbegrepen vereering voor haar; — het groote meisje, dat in zijn oogen een heel voorname juffrouw was.

Ze ging vertellen.

Ze zat op het tafelblad van de voorste bank, haar glanzend witte schort strak gestreken over haar knieën, haar rustig gevouwen handen er op.

De kindertjes luisterden wel goed, ook al door de attractie van zoo'n-andere-juffrouw-op-eens.

Maar 't jongetje luisterde wel 't allerbèst.

Hij zat, z'n hoofd in z'n handen, z'n ellebogen op de bank, met een gespannen gezichtje naar de juffrouw te kijken.

En de vele ongedurigheden, die hem, ook onder de Bijbel-vertellingen, anders altijd weer beslopen, bleven nu verre.

Hij gleed nú niet hoe langer hoe dieper van zijn bank in onrustig verlangen naar 't veilige donker daaronder; — hij probeerde nú niet met zijn kleine nagels schilfertjes verf van 't verhavende tafelblad te wippen en allerlei monsters te ontdekken in de grillig kale plekken; hij vischte nu niet met z'n kousevoeten pluusjes van den vloer; — hij speelde nu niet in stilte kiekeboe — achter 't haar van 't meisje vóór hem — met een of ander zacht-wiebelend blad van den spichtig-uitgegroeiden kastanje, die stond te kwijnen voor het hooge raam

Hij luisterde; — op zijn manier.

De juffrouw keek niet naar hem. Dat was wel heel goed. Nu kon hij stil kijken naar haar En de zon glansde over haar haar en 't was net van goud; en er hing een klein krulletje tegen haar wang zoo zoo raar, zoo móóí! Als ze èrg mooi vertelde, ging dat krulletje op en neer; en 't was net van goud.

Soms *ving* de vertelling hem, vergat hij om 't verhaal z'n juffrouw; soms spon hij z'n eigen verbeeldingen door haar woorden heen.

Hij zàg Jozef meegesleurd worden door een kameel: 'n groot beest met een bult op z'n rug De melkboer had ook een bult op z'n rug, en er zat een donker lapje in z'n blauwen kiel, net op z'n bult, zoo gèk! Au, maar dàt deed pijn! Jozef had een dik touw om z'n handen, en dat leelijke beest tròk zoo De juffrouw hield haar handen een beetje in de hoogte, net of ze óók pijn had. O, toen kwam er opeens een armband onder d'r eene mouw uit, maar hij wipte weer weg. Een klein puntje kon-ie nog zien: 'n kop van een beest; ja, maar niet van een ècht; natuurlijk niet. 't Was van goud. Mooi was dat Floep, nou was 't heelemáál weg Met je bloote voeten in het zand? Nou, lekker! *Hij* mocht nooit zijn kousen uittrekken voor z'n moeder, jammer Maar 't zand was héét. Jozef z'n voeten verbrànden haast in 't zand. Dàt was toch wel erg! Waar zou-ie z'n kousen hebben gelàten? „Arme Jozef!” zei de juffrouw, en ze hield haar hoofd een beetje schuin, en ze keek

zoo bedroefd. De juffrouw hiéld veel van Jozef, vâst! O, en nou trok ze zomaar aan dien mooien ketting Als-t-ie nou 'es brâk, en als al die mooie kralen dan 'es op den grond vielen Die ééne, dât was 'n mooie, 'n dikke. Wat glom die, hê? — er zat een blauw vlekje op.

Toen kwam opeens de hoofdjuffrouw weer binnen. Dat scheurde 't wonderlijk weefsel van zijn gepeinzen aan flarden. Z'n juffrouw vertelde nog even door, heel haastig, heel anders dan eerst En vóór het jongetje 't goed begreep, was ze verdwenen, en hoorde hij de andere, de oude stem: „Wij gaan mooie matjes vlechten” 't Heel hoge, heel grijze haar schudde bedenkelijk.

Hij zakte, zakte dieper. En toen de juffrouw naar de kast ging, schoot-ie weg de veilige donkerte in.

De stille vereering voor die ééne juffrouw bloeide als een bang-blij geluk door zijn klein-jongetjesleven heen.

Thuis, in 't groote, havelooze gezin, waarin hij nooit koestering had gekend, omdat jonger broertje of zusje hem te vroeg wegdrong van moeders teederheidsvlagen, die waren voor de wiegekindertjes alleen, — waarin hij nooit aandacht vond voor z'n wondere levensproblemen, — waarin hij, als een vereenzaamd jong in 't nest, alleen met ruzie en slimheid zich handhaven kon, — thuis vertelde hij nóóit van haar: 't kòn niet.

Dagenlang vergat-ie 'er ook soms. Het leven van klein jongetje was zoo rijk aan gebeuren en zoo rijk aan emotie; maar als hij haar weer zâg, bloeide óók haar vreemde bekoring over hem heen.

Ná schooltijd, een enkelen keer, zag hij haar ook wel op stráát. Vóór schooltijd nooit.

Soms liepen wel kinders met 'er mee een eindje; ook wel kinders uit *zijn* klas.

't Zelf ook te wagen? Hij dacht er niet aan. Ze was zoo ver, zoo hoog, zoo rijk, zoo mooi voor hem, dat zijn stille verlangen nooit tot een heftig begeeren uitgroeien kòn.

Zijzelf, — ze keek nooit naar hem, merkte hem niet, wist niet,

wat er leefde in zijn klein-jongetjeshart; ze zou er met haar grootmeisjeswijsheid misschien ook niet veel van begrepen hebben.

Ze kende hem niet eens. 't Achterbuurtsbewaarschooltje bergde zoo véél kinderen, en elken dag weer zag ze nieuwe gezichtjes; aardige en minder aardige snuitjes; oogjes vol ondeugd, oogjes vol vertrouwen

Hoe zou ze 't schuwe jongetje ontdekt hebben, en van zijn stille vereering geweten?

Op een morgen, vóór schooltijd nog wel, toen-ie over de verschunnigde stoepen en stoepjes aankleppen kwam in aandachtige verbazing voor 't gekke geluid van z'n eene klomp, die gebarsten was, — zag-ie opeens z'n *juffrouw*.

Ze stond in een zijstraatje dicht bij school, om den hoek, en ze had zoo'n roode kleur op haar wangen, en ze lachte zoo; hij zag haar tanden glinsteren. Er stond een lange meneer bij haar, en die lachte ook

't Jongetje vergat z'n klompenmuziek, liep hard voorbij, in een wijde bocht, — keek toch weer om.

O! De juffrouw wou weggaan, ook naar school; maar de lange meneer hield haar hand vast: ze kòn niet, en hij fluisterde haar wat in haar oor Maar ze werd er tòch niet kwaad om, nee, heelemáál niet. Ze lachte er om en ze tròk; — en toen liet-ie haar hand los.

Ze kwam op een drafje naar school loopen.

't Jongetje, — hij máákte, dat-ie weg kwam. Hij drong de gang in, hompelde haastig tusschen de anderen door de trap op.

Maar z'n juffrouw kwam ook al de trap op, héél haastig; — hij keek verschrikt om O, ze had zoo'n kleur en ze stoof hem voorbij en d'r rok streek zomaar langs z'n gezicht.

Boven aan de trap stond de hoofdjuffrouw met een heel boos gezicht.

Ze zei wat tegen z'n juffrouw, en ze praatte zoo gauw, en zoo kwáád, en dat heel hooge, heel grijze haar schudde zoo erg.

De kinderen bleven staan; en ze kèken allemaal. Hij ook; — achteraan.

„Vooruit, jullie!” snauwde de hoofdjuffrouw. „Naar je plaats! Vooruit, gauw!” Maar om het hoekje van de lokaaldeur bleef hij toch de gang in loeren.

„Te laat komen! en met een jongen op den hoek van een straat staan! 't is, 't is”

En de hoofdjuffrouw stak haar eenen, kleinen, krommen vinger in de hoogte; — en er zat een nagel aan met 'n punt; — en ze duwde 'em haast tegen *zijn* juffrouw d'r neus

„'t Is 't is ongepast!”

Zijn juffrouw zei niets. Ze stond maar aan d'r mooien, gouden armband te trekken, en ze keek naar d'r schoenen, en ze had zoo'n èrge kleur

En juist dienzelfden morgen kwam ze weer in *zijn* klas vertellen.

Ze kwam binnen met gebogen hoofd; de hoofdjuffrouw deed nijdig de deur achter haar dicht.

Ze kwam voor de klas; ze vouwde haar handen. Op haar prachtig-witte schort waren donkere vlekjes.

Toen ze even opkeek, om wat te zeggen 't Schrijnde door 't jongetje heen, hij zag het in een benauwende verbazing: de juffrouw had *gehuild!*

Hij kreeg er zèlf een kleur van, bleef in verbouwereerdheid zitten, zooàls hij zat, z'n eene been buiten de bank; maar in zijn groot-open oogen brandde het medelijden En die mooie schort was nàt.

Die nare hoofdjuffrouw, *die* d'r schuld was het.

Om z'n kleinen mond krampte woede; z'n stille, onbegrepen afkeer voor 't vinnig oude mensch groeide geweldig dien morgen; maar rijker en inniger dan ooit te voren ook bloeide de wonderschoone vereering op voor die andere, de uitverkoorne van zijn klein-jongetjeshart.

Even, heel even was het, of hij nú, in eens, veel beter zou durven, niet meer zoo vreemd-bang voor haar zou zijn; of hij nu, ineens, dichter bij haar was gekomen.

't Duurde niet lang.

Toen ze haar neus snoot, om tersluiks nog even langs haar behulde oogen te wrijven, zag ze hem zitten half buiten z'n bank, zag ze ook z'n leuk jongenssnuetje vol van medelij; — zeker om háár. Ze móest glimlachen; maar hij, — hij schròk, schoot de bank binnen

Dagenlang in 't roezig schooltje zàg-ie haar soms niet, verdween ze ook uit z'n verbeelding, scheen-ie haar wel vergeten; — vocht-ie tegen de vele onbegrepen plichten hem door de oude juffrouw opgelegd, ruziede hij met de andere kinders, dolde hij mee in hun dollé spel.

Tot — op den grooten dag — het wonder geschiedde.

't Was bij het spelen-gaan, dat op de nauwe trap stagnatie kwam. Of nu de eene onrust de andere duwde, of er op de uitgesleten treden een uitgleed misschien, of 't kwam, dat de oude juffrouw, — die altijd vooruit ging, — in haar vele besognes het dezen morgen verzuimde, en de kleine bengels te haastig de vrijheid zochten, — op eens klonk bang gegil; twee, drie woelwaters bonsden tegen den houten zijwand, bleven hangen aan de leuning; — één sloeg naar beneden.

„O, jüffrouw, jüffrouw, Henkie is gevallen!”

De juffrouw, op het bovenportaal nog bezig met 't uitzoeken van klompjes, die in de war waren geraakt, gaf een schreeuw van schrik, stooft naar de trap, zag, over de opstopping van kindertjes heen, daarbeneden het neergesmakte hoopje liggen, beweegloos.

„O, vreeselijk, hoe kòmt dat nu?”

Ze drong zich nerveus tusschen de kinderen door, moest nog voorzichtig zijn, om geen nieuwe ongelukken te veroorzaken; — kreunde van ontsteltenis.

„Wie, wie heeft dat nu gedáán?”

Maar — beneden is al hulp.

Daar schiet iemand toe uit de speelzaal, bukt zich over het kind heen. 't Is een van de juffrouwen van 't benedenschooltje; 't is het

mooie meisje met de witte schort en het gouden haar. Ze tilt den kleinen stakker op in haar armen, drukt hem in medelij tegen zich aan: Henkie, hêt jongetje

't Valt gelukkig mee. Hij heeft een bloedende knie, en een schram aan z'n wang, en z'n eene armpje schijnt hem nogal pijn te doen; maar bewusteloos is hij niet Wel ziet-ie erg witjes. Hij lag daar ook zoo roerloos ineengesmakt, z'n oogen gesloten; zeker door den schrik versuft.

Nu, in haar armen, kijkt hij op.

Begrijpen, wät er eigenlijk met hem gebeurt, doet hij niet, snikkend begint-ie te huilen.

„Stil maar, hoor! stil maar!” is er opeens een zachte, lieve stem dicht bij zijn hoofd.

Die stem?

Een schok gaat door het jongetje heen Die stem? In schrik knijpt-ie z'n oogen weer dicht, stijf dicht; durft zich niet bewegen.

Zij; — ze meent, dat ze hem pijn doet.

„O, stil maar, stil maar!” sust ze zacht.

Voorzichtig was hij naar het spreekkamertje gedragen; de hoofdjuffrouw had haastig de bloedknie gewasschen, de schram gebet, het armpje bevoeld Er was niets ergs. Gelukkig maar!

Nu moest er nog een verbandje om de knie.

Bedrijvig, blij, dat 't nare geval zoo goed afliep, was ze heenge-tippeld, om wat linnen te halen.

„Blijf jij nog zoo lang bij 'em, hoor!”

De juffrouw, — het groote meisje, — bleef met het kleine jongetje alleen.

Ze zat op 'n stoel; hij stond bij haar, zacht tegen haar knie getrokken, — vreemd-bang, durfde niet opkijken.

Ze praatte tegen hem; lachte, streek hem door zijn ruige haar.

Hij zei niets; reageerde alleen door schuw z'n kopje nog dieper te buigen. Ze nam z'n hand, legde die op haar knie: z'n smoezelig

knuistje op haar glanzend-witte schort; . . . het handje beefde . . .

Wat 'n vreemd, wat 'n wonderlijk-verlegen jongetje was dat!

„Toe, Henk, kijk me 'es an!”

Ze tilde zijn hoofdje op. Ze zag zijn oogen . . . strálen; leuke, donkere oogen. Vreemd! En dadelijk weer doken ze weg.

„Toe Henk, . . . je bent toch niet bang voor me?”

Ze trok hem op haar schoot, vleide hem tegen zich aan.

„Henk, . . . rare jongen, ben je nu nõg bang?”

Ze voelde z'n lijfje trillen, — dacht, dat-ie pijn had; maar z'n leuke, donkere oogen . . . stráalden: dat wàs geen pijn.

Schuw nog, als een gevangen diertje, dat toch vertrouwen krijgt en blijdschap toont, lei hij z'n hoofdje tegen haar aan; en een heerlijk lachje leefde om z'n kleinen mond.

Ze vond hem zoo'n leuken, lieven jongen opeens, — gek, dat ze hem nu eigenlijk voor 't eerst góed zag; — en wat lag-ie nu heerlijk vertrouwelijk tegen haar aan, scheen z'n pijn te vergeten; en z'n lieve, donkere oogen keken haar zoo vreemd-blij aan, zoo dankbaar, net of ze haar iets heel moois wilden vertellen; . . . een schat van 'n jongen!

Maar z'n zeere knietje trilde zoo, en die venijnige schram langs zijn wang . . .

En de-moeder-in-het-meisje kreeg zoo'n innig meelij met 'em, zoo'n teeder-heerlijk verlangen hem te koesteren, te verzorgen, te helpen.

„Mijn jongen ben je!” fluisterde ze.

En dieper boog ze zich over hem heen, haar wang tegen zijn hoofdje.

„Mijn jongen!”

Door het geel lancaster gordijn, — voor de zon bijna geheel neergelaten, — zeefde een mat gouden licht. 't Glansde over de blink-witte schort van het meisje, gloeide over haar blonde, weelderige haar, en streefde fijne schijntjes van goud en violet langs haar paarlmoeren kralen.

Het jongetje lag stil-verdoken bij haar. Hij hoorde haar gefluister, begreep het niet goed; maar 't was een bange verrukking voor hem. Hij rook den fijnen geur van haar schort. Hij zag haar oogen, hij zag het mooie glinsteren van haar tanden, hij voelde haar mooie gouden haar streelend tegen zijn voorhoofd O, 't was zoo mooi, zoo mooi; mooier dan ooit te voren. Ze was nu zoo vlak bij hem, ze was over hem heen, ze trok hem tegen zich aan Hij zag zijn eigen handje, donker en vuil zoo maar liggen op haar prachtig mooie schort. En hij vond 't niet eens gek meer, zoo dicht, zoo héérlijk dicht bij z'n juffrouw te zijn Haar hand met de mooie lange vingers kwam over *zijn* handje heen.

En toen — het jongetje zag het komen als de zegening van een engel, — toen, heel even, heel schuchter, kùste ze hem op z'n voorhoofd. Het jongetje rilde.

De deurknop krikte; — in de gang was de stem van de hoofd-juffrouw.

Haastig liet het meisje 't jongetje weer van haar schoot glijden; de juffrouw zou 't misschien zoo zoo vréemd vinden; en dàt, dat heel mooie, — neen, dat was 't geheim tusschen haar en haar ongetje alleen

* * *

Veel jaren gingen voorbij.

Eens stond hij op de tram, op 't voorbalcon; 't jongetje van vroeger, nu een krachtige vent. Hij kwam van den grooten nieuwbouw, waar hij opzichter was; — een rol teekeningen onder den arm.

't Was een zonnige herfstdag, tegen schemer al; er lag een fijne stilte over de dingen.

De conducteur kwam het kaartje geven. Het glazen klepje klikte, en automatisch keerde de man op 't balcon zich om, keek gedachteloos de tram in, waar de late zon, door een paar gekleurde affiches heen, fleurig nog naar binnen lichtte.

Hé ! Een bekend gezicht Wie is dat?

't Doet hem aangenaam aan: ja . . . een wel zeer bijzonder gezicht is het. Hij kènt het, kent het heel goed; maar — wat is nu die eigenaardige bekóring er van ineens. *Wie is het dan?*

Het klepje gaat dicht. Hij draait zich weer recht; — maar die juffrouw, *wie is ze toch?*

Nog 'es even kijken Ze zit in 't hoekje, net in dat kleurige licht van de zon; een groote jongen zit naast haar, vertelt haar wat; dat moet wel een zoon van d'r zijn Ze knikt, ze lacht een beetje: haar tanden glinsteren

Z'n juffrouw! z'n juffrouw van de bewaarschool van jaren hèr! O ja, ontwijfelbaar zeker, dat is de juffrouw, van wie hij als klein jongetje zooveel gehouden heeft Is dàt nu opeens weer die vreemde bekoring? Ze lacht nog net als eens, jaren, jàren hèr

Gek! Er gaat iets wonderlijks door hem heen, en — hij kijkt haastig voor zich; bang, dat ze hem zien zal, — als . . . ja, als jaren, jàren her! Idioot is dat! En tòch, hij ontkomt er niet aan. Hij glimlacht stil voor zich heen

Het jongetje was z'n mooie juffrouw van de bewaarschool vergeten, natuurlijk; — finaal vergeten; had 'er nooit meer gezien, en maar zelden meer aan 'er gedacht. Hoe ze verdwenen was uit z'n leventje, wist-ie niet eens. *Of hij 't eerst naar de groote school was gegaan, en haar dáárdoor niet meer zag? Of zij misschien al vóór dien tijd, 't bewaarschooltje vaarwel zei?* Dat alles was zoo vèr, zoo vaag

Eens ja, — dàt wist hij nog, en hij moest er nu eigenlijk met een lachje van verlegenheid aan terugdenken, — ééns was de herinnering aan die wonderlijk verre dingen in felle heerlijkheid opgevlamd 't Was, toen hij eens als half-was timmerman van een steiger was gevallen en in 't ziekenhuis lag. Op een morgen, toen-ie lag te kreunen van de pijn, was de zuster gekomen om hem wat makkelijker te leggen. Ze had hem voorzichtig opgetild, haar hoofd zacht tegen zich aangelegd. Toen rook hij den geur van haar kraakhelder ge-

steven schort En opeens was er in felle klaarheid de herinnering geweest aan lang, heel lang geleden: aan 't kamertje met de gezakte gordijn, aan z'n juffrouw met de prachtig-witte schort en 't gouden haar, aan haar handen, haar kus

„Is je pijn nu wat minder?” had de zuster gevraagd.

„Ja, zuster, ja” had-ie maar gauw gezegd, en z'n oogen gesloten, om dat oude, dat heel-heerlijke-zoo-opeens nog even te bewaren.

Gekke dingen in het leven toch! Nu staat-ie op de tram, een man in bonis, ziet een oude schooljuffrouw van 'em, een van 't be-waarschooltje nota bene, en nu komt wéér diezelfde oude, vreemde bekoring over hem. Gekke dingen, ja; maar — ze zijn toch zoo mooi; je zou ze aan niemand durven, ja ook niet goed *kunnen* vertellen; — ze maken je toch blij. Zou een mensch daar-heel-diepv-an-binnen dan toch *altijd* een kind blijven?

Nog 'es even kijken; — *tersluiks*.

Voelt-ie nu nóg iets van die oude, vreemd-mooie verlegenheid voor haar? Dwaas ja, maar eigenlijk *is* het zoo Zou ze hem óók herkennen? Natuurlijk niet; nee, absoluut onmogelijk: zoo'n groote, zware kerel als hij nu is.

Hij háár wel; o, zonder eenigen twijfel Ze is oud geworden. Het beetje haar, dat onder haar hoed uitkomt, lijkt heelemaal niet meer op goud, maar de krul zit er nog in, en 't is nóg mooi. En haar hand, zoo rustig op haar schoot, is ook weer mooi Ze lijkt nog zoo precies op vroeger; ze is eigenlijk nog heelemaal dezelfde voor hem; — en dat „oud geworden,” is alleen een conclusie van z'n verstand. *Zien* doet-ie 't niet

Gekke dingen toch. Nog heeft die vrouw dezelfde charme als jaren hêr; nog voelt hij *iets* van de oude vereering voor haar Waaròm Ja, waaròm? Dat zal hij wel nooit goed begrijpen, maar — een vreemd-mooie vreugde *is* het.

't Heele geval lijkt toch eigenlijk maar een onbenulligheid in z'n leven, 'n bagatel; — en toch is 't *rijkdom* voor hem, diepe blijdschap.

Ze moest 't eens weten! Wat zóu ze 't vreemd vinden, en 't natuurlijk nog minder begrijpen dan hij

Hij nadert z'n halte; — 't spijt hem even. Hij loopt den bestuurder voorbij, kijkt nóg eens naar binnen Ze ziet toevallig op. Hij groet, — onhandig; weet niet eens, of ze teruggroet; — springt van de tram.

't Is voorbij.

„Wie is dat, moe?” vraagt de jongen.

„'k Wéét het heusch niet 'k Denk, dat de man zich vergist. Hij ziet me zeker voor een ànder aan”

Langzaam door den stillen avond ging hij naar huis. Hij voelde iets van weemoed; en hij moest er om glimlachen.

Wonderlijk toch dat verborgen leven daar diep in je. Je hebt er niks an, lijkt het wel, en 't maakt je toch zoo rijk. Je bezit eigenlijk niets, en je wil het toch niet missen Zoiets, zoiets *moois!*
't Is vreemd, ja!

SLOEBERKE OP HET FIEST VAN BREUGHEL

DOOR

FRANS VAN SCHOTELVELD

Opgewonden stooft de jeugd de groote schoolpoort uit. Kadeiëne ¹⁾ spoedt ule, het Breughelfiest is in vollen gang, juichte Sloeberke, zijn makkers met gichtig armgezwaai wenkend.

En inderdaad, op de Brusselsche Hoogstraat ²⁾ hadden de feestelijkheden ter eere van den vermaarden schilder reeds een aanvang genomen. De niet al te breede straat wemelde van volk. Geroep van winkeliers bij hun kraam klonk boven het stemgeluid der druk klappende wandelaars uit.

Sloeberke verloor spoedig zijn makkers en verdween tusschen de menigte.

Hij kon zijn oogen niet gelooven. Dat de straat schoon gepaleerd ³⁾ zou geweest zijn, had hij wel gepeinsd, maar zò had hij het zich niet voorgesteld. Het was terribel, zooals er nu drapaukes hingen in de helle koleuren van zwart, rood en geel.

Sloeberke kende zijn straat bijkans niet meer en was diep getoucherd ⁴⁾ door het feestelijk uitzicht van heel de gebuurte.

En dat was nu allemaal ter eere van dien artist-peintre, die langen, langen tijd geleden geleefd had en wiens huis op de Hoogstraat nog te zien was.

De meester had er vandaag op school van verteld en gezegd, dat het 'ne toffe artist was, die wriedig veel van het plezante leven hield

¹⁾ Jongens.

²⁾ De Hoogstraat en hare omgeving, aan den voet van het Justitiepaleis gelegen, is de meest typische volkswijk, het Marollenkwartier geheeten. Hare bewoners spreken een kernachtige taal van Vlaamsch en Fransch doorengemengd.

³⁾ Versierd, ⁴⁾ Aangedaan.

en daarom op zijn tableau's meestendeels feestmaaltijden, boerekermissen geschilderd had. De meester had „billekes" ¹⁾ laten zien waarop allemaal dikzakken van venten stonden, die door vrouwen met kaken zoo dik en zoo rond als een meloen, getraceerd werden op stapels van worsten en vlaaiën.

Er waren op die billekes zelfs mannen die dansten op muziek, en dat was zoo kuriëus geschilderd, dat ge het plezier op hun gezichten zaagt — en ge wel zoudt willen mee dansen hebben.

Die Breughel was gekend in heel de pays en tot zelfs wijd over de frontiëre ²⁾ had de meester gezegd. En Sloeberke voelde zijn borst van fierheid zwellen als hij daar goed over peinsde.

Breughel was dus 'ne marolien, maar 'ne marolien van bijzondere reputatie, waar iedereen zen klak ³⁾ voor afnemen moest.

Ha . . . dat de snotters, die in 't nobele kartier woonden, nu nog dorsten zeggen, dat de Hoogstraat de coté was van de cajoubereers, ⁴⁾ de mosselwijven, zonnekloppers ⁵⁾ en tonneklinkers ⁶⁾. In heel het nobel kwartier, zoo groot als het was, had van zen leven geene mannemensch gewoond, die nevens den fameuzen Breughel staan kon.

Sloeberke had al lang in 't snotje gehad ook, dat zijn marollenkwartier er zijn mocht. Immers, al sedert eenige weken hadden chique tippen ⁷⁾ de Hoogstraat op en af geloopen, mannen met lang haar en 'nen breeden slappen hoed, dat waren zeker ook artist-peinters van de genre van Breughel geweest en die hadden het Breughelfiest georganiseerd. En de heele week hadden er al groote artikels in de Brusselsche journaals gestaan, met photo's van de huizen er bij.

Daar konden de krabbers van den nobelen kartier met al hun educatie en fafoulerij ⁸⁾ niet aan rieken. Dat ze nu nog maar eens hunnen toot ⁹⁾ opendeden en dorsten jullen van: „coté van cajoubereers, mosselwijven, zonnekloppers en tonneklinkers."

Maar nu kwamen ze wel afgezakt, de menheerkes met hun fijn colleke ¹⁰⁾ aan en hun schoon hoedje op, nu kwamen ze afgezakt

1) Prentjes. 2) Grens. 3) Pet. 4) Volk dat de vodden uit de vuilnisbakken raapt.

5) Luierikken. 6) Dronkaards. 7) Nette heeren. 8) Aanstellerij. 9) Mond. 10) Boord.

naar de Hoogstraat, die anders van geenens tel was en waarvoor ze steeds verachtelijk hunnen neus optrokken. Nu wilden ze ineens allemaal komen en erkenden ze het marollenkartier ineens voor een voorname partie van Brussel. Ehwel . . . ze mochten komen. Ja, ze mochten komen! Want nu zouden ze zien, dat het volk van het marollenkartier ook wat kon. Ze moesten maar eens kijken naar de façades der huizen. Die waren nu gepaleerd, zóó schoon, dat de tranen er u van in de oogen schoten. Overal waren drapaukes en nog eens drapaukes, en op de pignons ¹⁾ stonden blauwe, roode en geele vetpottokes, die als 't donker was, zouden branden en een kouleur zouden geven, zoo schoon als de regenboog. De commerçanten hadden hun best gedaan.

Bovendien hadden ze hun magazijnen gegarnierd met een overvloed van de schoonste en beste marchandieze die ze krijgen konden en die zoo treffelijk voor de vitrines geëtaleerd, alsof ze den keunink verwachtten. En zelf stonden ze in costumes van vlammende roode en zacht groene kouleuren. De venten droegen korte broeken en schoentjes met zilveren gespen en hadden hoeden op met breede randen. Sommigen hadden zelfs 'ne degen aan hunne ceinture hangen, precies gelijk er in de oude historieboeken geteekend stonden. En de madame's van de commerçanten, die hadden breeë baaië rokken aan, neusdoeken met bloemekes over hun schouders en witte kappen op hun hoofd. Ze waren precies gelijk de menschen uit den antieken tijd en trokken wonderwel op 't volk, dat op de tableau's van Breughel stond.

Sloeberke gloriëerde bij het zien van al die pracht en hij verschoot er van, als hij zag, dat zelfs de crême à la glace ²⁾ karrekes gepaleerd waren en een der mosselwijvekes een nieuwe kar in den vorm van een schip had laten fabrikeeren, zoodat het wel leek, alsof er 'ne bateau ³⁾ zoo regelrecht uit 't water naar hier gekomen was, vol met mosselen, waar het riekend zee gras nog tusschen hing.

Sloeberke spalkte zijn oogen open van verbazing. Overal en overal was iets versch te zien en het was al om ter schoonst. Maar het

¹⁾ Puntgevels. ²⁾ Ijskarrekes. ³⁾ Boot.

terribelste ¹⁾ was toch het huis waar Breughel gewoond had. Daar was aan de façade een portret van den fameuzen peintre zoo groot als een portecochère ²⁾ en hingen de vensters vol met electriche lampkes en was een groot doek gespannen, met een opschrift over den artist.

En daar bleef het volk opeengedromd staan al klappend en gesticuleerend.

Sloeberke slenterde de straat op en af en dacht aan geen naar huis gaan. Hij liet zich eigenlijk maar voortduwen door de groote menschenmassa. Ge kont toch niet gaan hoe ge wildet, want gedurig kwam er nog volk bij, zoodat het een gedrang en geduw was, nog erger als bij den uitgang van Janneke en Mieke ³⁾. Nu en dan kroop Sloeberke evenwel tusschen de beenen der grooteren door. Dat was, als hij bij een toonbank wilde komen, die de winkeliers van eetwaren hadden opgericht. Omdat Breughel de vriend van de eters geweest was, werd er nu vettig eten in overvloed op straat verkocht. Dat was de braderij, hoorde hij zeggen. En hij zag op toonbanken, die op straat stonden, bergen van saucissen, hoopen pistolets met hesp en stapels van vlaaiën liggen. Er werd gekocht en op straat gegeten, alsof heel de massa, die daar liep, familie van Breughel was. En goed rieken dat het er deed! Sloeberke voelde er het water van in den mond komen. Hij beneed de koopers, die daar met hun tesschen ⁴⁾ vol cens zaten en kosten koopen waar hun herteke goesting ⁵⁾ naar had. Maar gelukkig was iedereen nu uitermate goed gemutst en bijzonder medeelzaam. Als Sloeberke een pooske had staan kijken naar een krakend volgeladen kraam, was er ineens 'ne menheer, die hem grat 'nen heelen pistolet met hesp in de knuisten duwde. Sloeberke stond er een oogenblikke stom van, maar dan mompelde hij iets als van 'ne „merci” en beet er door tot achter zijn ooren. Dat smaakte hem danig goed, temeer, daar nu iedereen, klein en groot, liep te eten. Sloeberke had zijnen pistolet gauw naar binnen gespeeld. Maar hij was van de kramen niet meer weg te slaan nu. En overal wist hij iets te krijgen. Hier een dikke

¹⁾ Verschrikkelijkst. ²⁾ Koetspoort. ³⁾ Brusselsche reuzen. ⁴⁾ Zakken. ⁵⁾ Zin.

spie saucisse, daar een breede snee peperkoek, ginder een stuk rijstevla zoo groot als een schalie. ¹⁾

Sloeberke smulde dat zijn buikske spande en hij peinsde terwijl aan de venten van Breughels printjes, die ook zoo smulden. Hij voelde zich nu van hunne partje en dat deed hem nijg ²⁾ deugd.

Als het begost donker te worden, schoot onverwacht het licht van de illuminatie boven de straat aan, en loste het volk zen verbazing in een plotsen O . . . !

En de illuminatie was zoo eeuwig schoon, dat Sloeberke een daver van ontroering door zen lijf voelde schokken. Boven de straat zoo wijd als ge zien kost, hingen duizende en duizende electriche lampkes van verschillende kouleuren. Het was één zacht getemperd licht zoo groot als de straat was. Niet lang daarna kwamen de harmonika-spelers aangezet en ze trokken uit hun muziekinstrument zulk een zoetaandoenlijke vooiskes, dat Sloeberke er weemoeiëg van werd en wegzonk in een week gemijmer.

Als Sloeberke vele, vele malen de Hoogstraat op en af gedrenteld had, hield hij stil voor een langen smallen corridor, waar hij een heelen reesem oude pekes ³⁾ zag binnensletsen. Sloeberke kende dien corridor en wist dat hij voerde tot 'ne zaal waar kramakkele ⁴⁾ en versleten vagebonden ⁵⁾ goedkoop eten kosten krijgen. En Sloeberke kreeg ineens goesting de afgeleefde kweddeleers ⁶⁾ te volgen. Er was daar zeker ook fiest. Misschien wel een speciaal fiest voor de oude karottentrekkers. ⁷⁾

Binnengekomen zag Sloeberke, dat hij goed geraden had. De groote zaal was versierd met papieren bloemekes en klimop. En dweers over de groote ruimte stonden lange tafels met blank hammelaken van effen wit papier. Op de tafel stonden al weerskanten de tellooren te blinken in het licht. Dat was dus een klaar bewijs, dat het hier ook al fiest was.

Bedeesd kroop Sloeberke heel achter in de zaal op een bank, die daar verlaten tegen den muur stond. Hij wilde kost wat kost zien, wat hier gebeuren ging.

¹⁾ Lei. ²⁾ Erg. ³⁾ Mannen. ⁴⁾ Gebrekkige. ⁵⁾ Stumpers. ⁶⁾ Landloopers. ⁷⁾ Luierikken.

De zaal kwam van langerhand vol leven en geruchte. Van voren bij het verhoog liepen net gekleede menheerkes rond te daggeren ¹⁾ en met elkander te klappen. ²⁾ Dat waren voorzeker de heeren der sociëteit van het evangelie.

En in de zaal zelve schoven maar gedurig de vagebonden achter de tafel. De ruigzwarte koppen met verwerzeld haar staken donker af op het puur witte papieren hammelaken. Sloeberke zag de bedelaars, leurders en vaartkapoenen ³⁾ binnenkapikkeld komen met hun scheefgelopen schoenen zonder polleviën. ⁴⁾ Die vieze pe's die anders hunnen snebber ⁵⁾ roeren konden met ruige stekelachtige woorden, hielden nu hunnen toot ⁶⁾ en trokken het onnoozelste gezicht van de wereld. Als gedweeë lammekes sukkelden ze achter tafel, waar ze in stijve houding bleven zitten, af en toe schuin loerend naar de heeren van voor, die het fiest besturen moesten.

Sloeberke kende velen van de lantefanteraars, die hier achter de tafel zaten. Het waren allemaal habitue's ⁷⁾ van de Hoogstraat en sommigen hadden rare dingen op hunnen kerfstok staan. Er waren er bij, die het grootste gedeelte van hun leven in het prison van Gilles in 't pensionaat geweest waren. Dat waren zij, die stoppelkes haar met grijs witte puntjes en een gezicht zoo flets-bleek als een gesmolten platten kees hadden. Maar daartegenover waren er ook dikke bleezen, ⁸⁾ met bolstere kaken van het vele bier slurpen. Dat waren de pottezuipers, die 's morgens bij de herbergen de resten bier uit de tonnen dronken en altoos 'ne droogen lever hadden. Verder waren er nog, die den menheer uithingen, hun haar in een recht streepken droegen en een wit colleken aan hadden. Die meenden, dat ze beter waren dan al de rest, hoewel ze precies gelijks al de anderen hun heele klerkas aanhadden en geenen nagel bezaten om zich te krabben. Wanneer Sloeberke daar eenigen tijd gezeten had, begost het fiest — en werden dampende patatten met fijn riekend vleesch voor de landloopers opgediend. Het was te merken, dat de oude pe's ze zagen vliegen, ⁹⁾ want ze stopten vlug vorkend hunnen

¹⁾ Trippelen. ²⁾ Fraten. ³⁾ Kringetjesspuwers. ⁴⁾ Hakken. ⁵⁾ Mond. ⁶⁾ Mond. ⁷⁾ Bekenden.
⁸⁾ Gezichten. ⁹⁾ Honger hadden.

tandeloozen oven ¹⁾ vol, vergetend hun gemaakte pose, die ze bij het begin hadden aangenomen. De stramme armen gingen boven de tafel op en neer, terwijl de hongerige ruige koppen zich naar de dampende tellooren ²⁾ negen.

Maar, als er dan van voor op het verhoog 'ne menheer recht stond, iemand van de evangeliemannen, dan keken de eters loensch van over hun stapel eten naar het podium op. Het spreken van den menheer deed al het vorkengerucht stille vallen. Voorzichtig knabbelend luisterden de vagebonden naar de woorden, die daar van boven af de zaal in vielen.

De menheer die sprak, had op het platte van zen hand 'ne boek openliggen en hij zei, dat dit het woord van God was, en hij daar wilde uit voorlezen. En de oogen van het publiek aftrekkend en turend in den boek las hij :

En Jezus antwoordende, sprak tot hen wederom door gelijkenissen zeggende: Het koninkrijk der hemelen is gelijk een zeker koning, die Zijnen zoon een bruiloft bereid had en zond zijne dienstknechten uit zeggende: zegt den genooden: zie, ik heb mijn middagmaal bereid, mijne ossen en de gemeste beesten zijn geslacht, alle dingen zijn gereed: „komt tot de bruiloft”.

Sloeberke kreeg een schok van verbazing.

Dat was nu grat over 'ne bruiloft, precies gelijk op de tableau's van Breughel. Had de artist-peinter dat misschien uit dien boek getrokken? Het was effenaf kurieus, hoe de printen van Breughel en hetgeen de menheer hier voorlas opeen trokken. Het was al van eten en fiestferen. En er was een abondance ³⁾ van eten dat het wried was. Op de printen van Breughel waren soms stapels van saucissen te zien en hier in dien boek, werd verteld van een trouwfiest, waar 'ne vetten os en een gemest beest op tafel kwam. Sloeberke kost er geen kop noch staart aan krijgen. Maar hij vond het tof en had er danig plezier in. En in zen gedachten probeerde hij de bediedenis van het voorgelezene aaneen te knoopen, halvelings luisterend naar wat de menheer er daar van voor over uiteen deed. Sloeberkes

¹⁾ Mond. ²⁾ Borden. ³⁾ Overvloed.

gedachten speelden voortdurend rond den zin: Het koninkrijk der hemelen is gelijk aan een koning, die zijn zoon een bruiloft bereid had.

Was dat dan de hemel . . . , een bruiloft, een feest, een tafel vol met danig fine spijs . . . allo . . . gelijk Breughel er zoo veel geschilderd had? Als dat dan de hemel was, waarom begeerden de menschen er dan niet meer naar? De spreker op het verhoog zei wel in zijnen discours, ¹⁾ dat dit slechts een parabel, ²⁾ een exempel was, om de menschen iets van het koninkrijk Gods en hunne verhoudingen daartegenover duidelijk te maken. Maar Sloeberke begreep dat maar half. Hij luisterde trouwens maar half ook, zijn imaginatie tooverde zijnen kop vol vizioenen en in zijn gedachten zag hij maar èèn simpel idee, en dat was, dat de hemel, de hemel waar zijn bon-ma ³⁾ zaliger zoo dikwijls over verteld had, gelijk was aan een schoon feest. Dat ontroerde hem danig. Want dan was de hemel zeker heel wat anders dan de wereld, waar zooveel zoere dagen doorgebracht worden. Als 't dan waar was, dat het in den hemel altijd feest was, wel . . . dan wilde Sloeberke daar ook zijn, dan . . . dan was Sloeberke's bon-ma, die verleden jaar gestorven en van den armen begraven was, nu heel, heel gelukkig. Spraken vader en moeder daarom van bon-ma *zaliger*?

En nu peinsde Sloeberke ineens aan zijn overleden zuster Betteke, die op 'ne teer gesukkeld was en bloed gespeekt had. Moeder en vader zeiden, dat Betteke, die zoo terribel veel gesouffreerd ⁴⁾ had, in den hemel was. Als de hemel dan zòò was gelijk in dien boek stond, dan was Betteke nu toch effenaf bij de goei.

Sloeberke was zoo geen klein beke content, dat hij door het feest van Breughel en hetgene hij uit den boek gehoord had, kost zeggen wat de hemel was.

En hij kon zijn ooren maar niet gelooven, dat er volgens den boek menschen geweest waren, die de invitatie tot het keuninkfeest veracht hadden. Het was hun pourtant ⁵⁾ zoo eenig schoon aangezegd: „Zie ik heb mijn middagmaal bereid, mijne ossen en de gemeste beesten

¹⁾ Rede. ²⁾ Gelijkenis. ³⁾ Grootmoeder ⁴⁾ Geleden had. ⁵⁾ Nochtans.

zijn geslacht en alle dingen zijn gereed." Wat konden ze nog meer begeren? Hadden ze hier nog geen *choix* ¹⁾ genoeg? Die dat nog niet accepteerden ²⁾ waren voorzeker hertefreters en erwtetellers. En dan waren er nog bij die zoo ingrati waren van de *envoyés* van den keunink te affronteeren ³⁾ en kalle ⁴⁾ te slaan. Die dat deden, dat waren apachen ⁵⁾ van de ergste soort.

Ha niet willen komen naar den bruiloft van het keuninkrijk van den hemel! De die, die gerefuseerd ⁶⁾ hadden, hadden voorzeker geen *tableau* van Breughel gezien. Anders zouden ze wel geweten hebben wat ze weigerden!

Toen Sloeberke dan hoorde, dat de keunink daarna andere *envoyés* ⁷⁾ had uitgezonden en de menschen uit de zijstraten en *impassen*, ⁸⁾ de menschen van eenvoudigen komaf had doen inviteeren, ⁹⁾ dan schitterden Sloeberkes oogen van contentement. Want die laatste invite's, dat waren er voorzeker van het kaliber ¹⁰⁾ van den marollenkartier. De die sloegen de *envoyés* van den keunink hun kaiken niet in, maar accepteerden *reconnaissant* ¹¹⁾ de invitatie. De soort van den marollenkartier, dat was geen pezeweversvolk en hielp een schoon fiest niet om „ziep". Wijd van daar!

Sloeberke voelde zich zoo geen klein beetje in zijnen hof, als hij hoorde, dat het fiest van den grooten keunink toch gereusseed ¹²⁾ was. Het zou toch schandaleus geweest zijn, ware het door de schuld van die nijdige broddeleers in 't water gevallen.

Plots schoot Sloeberke in een hartelijken lach. Het was als de menheer, daar van voor, uiteen deed, dat er zich iemand op 't keuninklijk fiest binnengefoefeld had, die geen bruiloftskostuum aan had. Mijne kop af als dat geene „baron-ziep" ¹³⁾ was, mompelde Sloeberke in zijn eigen. Het was evident, ¹⁴⁾ dat dit een baronziep moest geweest zijn. Die stoefers ¹⁵⁾! Die peinsden immers, dat ze het waren. Daar moest iedereen voor op zij gaan. Die hadden een air alsof de rest der menschheid een stuk vuiligheid was. Die peinsden, dat ze

1) Keus. 2) Aannamen. 3) Beleedigen. 4) Dood te slaan. 5) Roovers. 6) Geweigerd.
7) Afgezanten. 8) Steegjes. 9) Uitnoodigen. 10) Hoedanigheid. 11) Dankbaar. 12) Geslaagd.
13) O. W. 14) Duidelijk. 15) Opscheppers, pronkers.

een beetje daar waren. Hawel, met heel hun air van, gaat op zij, laat me door, met al hun gerammel van goud, waren die nog niet kapabel ¹⁾ om op 'ne keunink zijn fiest te komen. Want op een keuninksfiest moet ge niet den chikkentip gaan uithangen, moet ge niet laten zien dat ge veel poen ²⁾ hebt, maar moet ge treffelijk en zonder ambarras gekleed zijn. En de deze, die hier met zen pikkelen buitenvloog, dat was zeker zoo 'ne chikkentip, een fafouleke, eene die veel van zijnen theather maakte, eene die peinsde dat zijn dagelijksch stoeferskostuum goed genoeg was voor het bruiloftsfiest en er geen speciaal kostuum wilde voor aandoen.

Hawel, hij was er fijn nevens. En hij ging 'ne gang . . . !

Hij kreeg een toefeling ³⁾ en werd buiten gezwierd! Doch bots ⁴⁾ daarop kwam Sloeberke tot bedaren. De menheer zei zulke rare diepzinnige woorden in zijnen discour, dat Sloeberke er van duizelde. Sloeberke meende te verstaan, dat het bruiloftskleed, een kleed was, dat ge over uwe ziel moest aandoen, een kleed, dat gewasschen was in het bloed van Jezus Christus. En daar verschoot Sloeberke danig van. Om over uwe ziel een kleed aan te doen, moest ge dood zijn, meende Sloeberke. En als dat zoo was, dan kost ge dat kleed niet eerder aandoen, alvorens ge veel gesouffreerd ⁵⁾ had gelijk Betteke. Zou zijn zuster Betteke dan zulk een in bloed gewasschen kleed aangekregen hebben, toen haar zielke, volgens de uitdrukking van moeder, naar den hemel was gegaan? Zou bon-ma er ook een gekregen hebben? Was het daarom misschien, dat Betteke, toen ze dood was, daar zoo eenig schoon lag, met een koppel plooiikes om haren mond, precies alsof ze wilde beginnen te lachen? Was dat van kontement, omdat ze het bruiloftskleed aan had? Was het daarom, dat de menschen, die Betteke op haar doodsbed waren komen zien, gezegd hadden, dat ze precies een Engelke van ons Heer was? Sloeberke geraakte hoe langer hoe meer verward in zijn gedachten. Nu kost hij er geen rechten tek meer aan krijgen.

En dat werd nog erger als de menheer herhaalde, dat het spreken over het keuninkrijk van den hemel als van een bruiloftsfiest, slechts

¹⁾ In staat. ²⁾ Geld. ³⁾ Pak slaag. ⁴⁾ Dadelijk. ⁵⁾ Geleden.

een comparaison ¹⁾ was. Sloeberke meende te moeten besluiten, dat het keuninkrijk van den hemel dan geen bruiloftsfest in den echten zin van het woord was. Sloeberke was dan in het begin mis geweest. Maar alhoewel hij het niet goed begreep, toch geloofde hij, dat de hemel iets ontzaglijks begeerlijks moest zijn. Dat kon niet anders iets iets zoo aantrekkelijks als een groot bruiloftsfest! Dat hield Sloeberke vast. En wanneer de menheer in zijnen discours nu wijders beweerde, dat het keuninkrijk der hemelen nu weer de hemel zelf niet was, dan volgde Sloeberke den spreker niet meer, dan wilde hij hem niet volgen, maar keerde hij terug tot zijn eerste combinatie, de hemel is gelijk een bruiloftsfest! In den boek stond het en Breughel had het op zijn tableau's geteekend. Sloeberke kon niet mis zijn, want als 't anders was, dan zou er geen lach van kontentement rond Betteken haren mond gespeeld hebben toen haar zielke naar den hemel ging.

Sloeberke voelde zich innig, innig gelukkig en hij had nooit gepeinsd, dat het fest van Breughel hem dat gebracht zou hebben.

Maar over één ding maakte hij zich vervaard, dat was over het kleed. Het komen op 't fest van het keuninkrijk van den hemel, dat was nu zijn eenige begeerte. Maar dat kleed, dat kleed! Als hij het kleed, dat in bloed gewasschen was, maar kreeg. De schrik sloeg hem om het hert, als hij overwoog, dat hij het kleed wel eens zou kunnen mankeeren. En nu lachte hij niet meer, met den man uit den parabel, die buiten geworpen werd. Nu had hij er innig compatie ²⁾ mee.

Sloeberke klampte zich nu aan ieder woord, dat er in den discours nog gesproken werd, ten einde te weten te komen, hoe hij het bruiloftskleed krijgen kon. En als hij telkens en telkens, den naam van den Heer Jezus hoorde, die aan het kruis voor de zondaren zijn bloed vergoten had, kwam hij tot de gevolgtrekking, dat het ons Heer Jezus was, die het kleed gaf aan hen, die er deemoedig om vroegen. Dan fonkelden Sloeberkes oogskes van zuiver geluk. De Heer Jezus

¹⁾ Vergelijking. ²⁾ Medelijden.

zou hem het kleed geven, Hem zou hij het vragen, stil zonder dat iemand er iets van wist.

Sloeberke lette nu voorts niet meer op hetgeen er op het fiest voor de vagebonden gebeurde. Hij bleef met zijn gedachten bij het keuninkrijk van den hemel, dat een bruiloftsfiest was en bij het kleed, dat zij, die er wilden komen, aan den Heer Jezus moesten vragen.

Wanneer het fiest gedaan was en de vagebonden lippelekkend van tafel opstonden verliet Sloeberke wonder begeesterd de zaal. Aan den uitgang kreeg hij een billeke ¹⁾ mee. En met stijgende blijheid bemerkte hij, dat er het portret van ons Heer op stond, ons Heer, die aan het kruis zijn bloed vergoten had, om het kleed, het geheimzinnige kleed, te wasschen.

In vervoering schreed Sloeberke naar huis. De lucht hing vol van lauwe warmte. Op de Hoogstraat was het boven de hoofden der massa, die het fiest van Breughel vierde, een gespetter van kleurvol licht. Overal klonk muziek. Brallend stemgeluid van dronken feestvierders sloeg uit de menigte op. Sloeberke keek met dweependen blik de massa aan en sloeg een krotsteeg in, waar de donkerte in de eenzame stilte weggekropen lag.

Sloeberke stapte door de steegskes met scheef bultende muren huiswaarts, steeds meer mijddend de wilde massa, die den zin van het fiest van Breughel niet begreep. In zijn eigen dankte hij ons Heer, omdat Hij hem de groote favorisatie ²⁾ geschonken had, de bediedenis van Breughel zijnen dag te begrijpen.

Thuis gekomen stiet hij voorzichteke de wak vermolmde deur der ouderlijke woning open. In de kamer, die diende tot keuken, woon- en slaapkamer, brandde een walmend petroollamke. Vader en moeder waren uit, blijkbaar ook naar het fiest op de Hoogstraat.

Sloeberke plaatste het printje van ons Heer op de schouw en een vetpotteke, dat hij op straat had weten te bemachtigen, uit den zak halend plaatste hij dat voor het printje, ter eere van Hem die gestorven was, om het bruiloftskleed te wasschen in Zijn bloed.

¹⁾ Prentje. ²⁾ Voorrecht.

In zen beddebak kruipend, die stond achter het ledikant van zijn ouders, neep hij vermoeid de oogen dicht. Hij zag een eindelijk schoonen bruiloft met ons Heer in het midden en Betteke en bon-ma er bij.

Zoetekes lachend viel hij toen in slaap.

SNEEUWGEVECHT

Vanmorgen was de wereld blij en frisch en tintelicht
van sneeuw, die heel de nacht gevallen was.
Goud blinkend zat het vroolijk blonde zongezicht
te lachen in den blankgewasschen hemelplas.

Een witte wollen sneeuwendecken
lag uitgespreid over de huizen en de boomen.

't Was winter in één nacht, de wereld lag te rust.
Een man op 't pad leek dubbel zwart in al die dubbelblanke dingen;
Een blozend meisje zag 'k opweg naar mij, en ik kreeg lust,
Om luid, om huizenhoog, om hemelhoog te zingen.

Ik gaf — ik kreeg een morgenzoen, wij keken
Een vader en een broer waren in den tuin gekomen.

„Hela, goeie morgen, zoo, wat sta je stil, wat wacht je lang.”
Een grijp, een gooi, een sneeuwbal op m'n bol. En 't sneeuwgevecht
was plots in vollen gang.

JAN H. DE GROOT.

DE TWEEDE

DOOR

L. A. LEVER—BROUWER

Bedrijvig dribbelde Mevrouw Van Reeden in haar zonnige vóór-suite héén en weer.

Ze verzette even het kannetje met vuurroode tulpen op 't buffet en bedacht dan opeens, dat ze haar planten nog geen water had gegeven.

Rechtop en slank in haar nauwsluitende zwart-zijden japon liep ze door de lange gang naar de keuken, om 't blauwe melkkannetje vol water te halen. Voorzichtig droeg ze het, en ging er mee naar de breede vensterbanken, waar tusschen de schuin opgenomen gordijnen met de geplooidde strookjes, een volle bloeiende azalea en een rose begonia oversproeid van zonlicht voor de glanzende ruiten stonden.

Voorzichtig goot ze, door 't kleine spits toeloopende tuitje, 't heldere water op de vochtige zwarte tuinaarde in de potten en glimlachte, toen ze zag, hoe fleurig de zachtgeplooidde azalea-bloemen en de wiegelende begonia-klokjes stonden achter de spiegelende ramen. Met de tulpen op 't buffet en de witte narcissen in de kristallen vaas op 't kleurige tafelkleed, maakten ze de van gouden zonlicht doervloeiende kamer feestelijk en gezellig.

En dat moest het vandaag zijn.

't Was immers een feestdag, nu Rie met haar jongen kwam.

Was alles nu klaar?

Even lichtte Mevrouw Van Reeden de filtreer op en keek of er al koffie genoeg was in 't bruine potje. Nog één keer goot ze voorzichtig wat kokend water op de geurige koffie en draaide dan 't gaspitje naast 't buffet uit.

Op de theetafel verschikte ze nog wat aan de kopjes van 't blauwe servies, waar Rie zoo graag uit dronk.

't Was maar voor den vorm, want alles stond onberispelijk, keurig, zooals alles aan en om de oude dame onberispelijk en keurig was.

Dan ging ze in den grooten fauteuil zitten, die schuin bij de vensterbank met de azalea stond, en keek naar buiten.

In 't kleine plantsoentje stonden de boomen te pronken, met hun eerste, frissche groen en warm kleurden de langgesteelde tulpen op de ronde perken in 't kort-geschoren gras.

„Wat een heerlijke dag die Rie toch trof,” dacht de oude dame en keek dan naar de vergulde pendule.

Ja, Rika was wel heel vroeg weggegaan en stond nu zeker al wel tien minuten bij 't station te wachten.

Ze had haar misschien wel wat te veel gehaast, maar 't zou toch ook te erg wezen als Rie niemand bij den trein vond en ze den zwaren jongen zelf zou moeten dragen.

Ze was ook graag zelf naar 't station gegaan, om Rie te halen, maar Rie had geschreven :

„Tante, laat Rika nu even met den ouden kinderwagen aan 't station komen. Dan leg ik broer neer en we laten hem den heelen dag er in liggen. Blijf u dan thuis, dat vind ik veel leuker, dan dat we elkaar in de drukte, aan 't station ontmoeten.”

Natuurlijk had ze 't juist zoo gedaan als Rie 't geschreven had, — als 't kind het nu graag had, zoo

Maar nu was ze toch niet rustig. Alles was in orde, om de gasten te ontvangen, nu moesten ze er dan ook maar zijn — en voor de zóóveelste maal stond Mevrouw Van Reeden op, verschikte hier wat en daar wat, keek op de pendule en keek dan weer door 't raam, naar den hoek, waar Rika, nu al een kwartier geleden, achter den ouden kinderwagen aan verdwenen was.

Een snerpande fluit sneed door de zonnige ochtendsfeer en even later knarsten de remmen van den binnenloopenden trein.

't Station was vlakbij, om den hoek en de treingeluiden waren Mevrouw Van Reeden als oude getrouwen bekend.

Nu duurde 't niet lang meer.

Ze ging niet meer van 't raam weg en leefde mee 't gebeuren bij 't station.

Nu stapte Rie uit — ze liep naar den uitgang, 't kind in haar armen.

Rika zou wel vlak bij 't hek staan, dan kon broer zóó in den wagen en nu kwamen ze hierheen, direct zouden ze den hoek omslaan.

't Vriendelijke oude gezicht keek langs de azalea heen, tusschen de witte gordijnen door en zóó was 't precies, als Rie zich haar komen had voorgesteld.

Tante achter haar bloemen uitkijkend.

Daar kwamen ze den hoek om.

Rika duwde den wagen en hoog en slank in haar nauwsluitenden grijzen voorjaarsmantel liep Rie er naast.

Ze wuifde, en de oude dame wuifde en knikte, liep dan met vlugge, voorzichtige stapjes naar de vóórdeur, die ze wijd opendeed.

Daar wáren ze al.

Rie de eerste.

Ze kusten elkaar en in vier oogen stonden tranen.

„Dag Rie, dag kind.”

„Dag Tante — voor 't eerst weer hier, ik heb zoo verlangd.”

Dan reed Rika de breede vestibule binnen en boog zich de oude dame over 't witte bundeltje in den kinderwagen.

Opgetogen klonk haar trillende stem.

„Dag schat, dag jongen — o Rie, ik ken hem niet meer, wat is hij gegroeid — o, en wat lacht hij allerliefst — dag dotje — kom toch even bij me.”

En voorzichtig beurden haar oude handen 't wit-wollen pakje uit den wagen omhoog dat 't rose babygezichtje vlak bij haar zachte gerimpelde wangen kwam.

„Net zoo groot als jij, toen je bij mij kwam, is hij nu, Rie.”

En ze keek naar de jonge vrouw, die glimlachend toezag hoe haar jongen bewonderd werd.

„Doe je mantel af, kind — help je maar zelf, want ik moet hem nog even vasthouden, zoo'n schat,” en zachtjes droeg ze den kleinen jongen de zonnige kamer in.

„Rika, rijd den wagen nu in 't hoekje bij 't raam, daar heb ik al een oud kleedje neergelegd.”

Rie trok haar mantel uit, zette haar hoed af en tipte voor den gangspiegel even wat aan haar donker krulhaar. Dan ging ze achter Rika de kamer in en keek rond.

„Tante, wat heerlijk, dat 'k alles weer zie.

Beeldige bloemen hebt u natuurlijk weer, is dat ter eere van mij?

O, alles is nog precies eender als altijd — niets nieuws dan de bloempotten voor 't raam.”

De oude dame lachte:

„Maar kind, je moet bij mij geen verandering meer zoeken — daar ben ik te oud voor.”

„Te oud,” lachte Rie: „Te oud. U ziet er zóó jong uit — u wordt beslist jonger, elken keer, als ik u zie.”

Mevrouw Van Reeden lachte maar en speelde met den kleinen jongen, die kraaiend naar haar handen greep.

„Moet hij niets hebben — Rie?”

„Ja, straks wat van zijn moeder, maar hij moet nog een uurtje wachten — laat ik hem nu maar in z'n wagen leggen.”

En ze bukte zich naar het kind, dat Tante haar dralend overgaf.

„'t Is een schat, hoor, en zoo gezond ziet hij er uit.”

Vol trots keek Rie op haar jongen neer.

„Ja, hij is reuzen gezond, maar we zullen hem niet verwennen, 't baasje moet weer liggen, hoor.”

Even peuterde ze aan 't lintje van zijn witte muts, zette hem af en streek de blonde zij op 't rose kopje wat glad. Dan deed ze 't manteltje uit en droeg broer naar den wagen.

„Heerlijk staat hij hier,” praatte ze onderwijl tegen de oude dame. „Fijn in 't zonnetje.”

„Ziezoo, vent, en nu zoet zijn vandaag, hoor, Tante en ik moeten praten.”

Glimlachend, bedrijvig, schonk de oude dame koffie.

Telkens keek ze naar Rie, die nu op den stoel bij 't raam zat.

„Wat zie je er goed uit, kind, en wat staat je die japon uitstekend.”

„Ja, — die heeft Leo uitgezocht — goeie smaak, hè?” en als liefkoozend streelde even haar hand over de soepele donkerblauwe zij, die haar zoo goed stond.

„Ik heb Leo's smaak altijd bewonderd.”

Plaaglachend keek ze Rie aan.

Die lachte terug.

„Ik ben zelf 't levend bewijs van z'n goeden smaak, bedoelt u zeker?”

„Natuurlijk. Hoe is 't met Leo?”

„O best — u hebt een berg groeten van hem, hij vond 't maar half goed, dat ik wegging. Hij is dol op broer en kan hem eigenlijk geen dag missen.”

„Net zoo min als zijn vrouw.”

„Ja, net zoo min als zijn vrouw — lastig is dat.”

Met een gelukkigen lach in haar bruine oogen keek Rie telkens weer in de kamer rond.

Wat wàs alles toch heerlijk — wat wàs ze rijk. Thuis haar man, die haar nog net zoo verwende, als in hun verlovingstijd — broer, die voorspoedig opgroeide — 't was eigenlijk schande, dat ze nog ontevreden oogenblikken kende. Wilde een mensch dan altijd meer? Was 't zonnigste leven dan nog niet zonnig genoeg?

Even gleed een schaduw over haar gezicht — dat zou ze straks aan Tante vertellen, die zou wel opkijken.

Samen dronken ze de geurige koffie.

„Ze is gelukkig,” dacht de oude dame: „dat zie je aan alles. Zonnig kind toch.”

Dan vroeg ze weer naar Leo en naar de kennissen in 't kleine stadje, waar Rie woonde.

Die vertelde vroolijk van haar huishouding en praatte over honderden kleinigheden uit haar leven van pas-getrouwd-vrouwetje.

Openhartig vertelde ze alles; was Tante niet altijd een Moeder voor haar geweest, van den tijd af, dat ze als baby in haar huis was gekomen?

Ze sprak over allerhande dingen heel openhartig — ook over hun financieele aangelegenheden.

't Ging uitstekend — Leo had pas weer salarisverhooging gekregen en verdiende veel met lesgeven.

„En jullie buitenlandsch reisje in de vacantie — gaat dat door?” vroeg Tante dan.

Rie kleurde — nu moest ze 't zeggen — aarzelend keek ze Tante aan:

„Nee — 't kàn niet — ik zal dan niet meer kunnen — eind September verwachten we onze tweede.”

Verrast keek de oude dame op:

„Is 't wáár? Dàn al?”

Even aarzelde ze — keek onderzoekend naar Rie, over wier gezicht een schaduw vlekte, de lach was uit haar oogen verdwenen.

„Ja — gauw al, hè?”

Weer die schaduw — klonk er een tikje bitterheid in haar stem? Maar dät mòcht toch niet.

Tante was haar verrassing te boven.

„Och — broer is dan ruim een jaar — 't is wel gauw, maar je bent gezond, hè? 't Is toch ook heerlijk — weer zoo'n schat er bij.”

Rie keek even Mevrouw Van Reeden aan en aarzelde dan langzaam: „Ja . . . och ja.”

Dan keek ze weer neer op haar blanke handen en draaide nerveus wat aan haar trouwring.

Ze dacht aan het oogenblik, waarop ze Leo over haar nieuwe verwachting had gesproken.

De oude dame keek ernstig het jonge vrouwtje aan — ze wilde 't gesprek zoo niet laten glijpen:

„Je vindt 't toch òök fijn, Rie?”

Langzaam hief Rie het hoofd weer op.

„Nee, als ik eerlijk moet zijn — ik vind broer een dot, maar de tweede had om mij nog wel een jaar of wat weg mogen blijven.”

Mevrouw Van Reeden kleurde, haar oogen werden donker, en kort, heftig sprak ze:

„Rie, dat màg je niet zeggen.”

„Tante, ik beweew niet, dat ik niet graag nog meer kinderen wil hebben, maar zoo gauw al — dät vind ik niet prettig.”

Ze zat nu rechtop — ook háár oogen waren donker en haar fijne handen kneep ze stijf samen.

„Hoe kàn ik dat nu prettig vinden. We zouden naar Zwitserland — u weet, hoe ik daar altijd op gevlast heb, nu zou 't gekund hebben — we hadden er samen al zóó vaak over gepraat, en . . . nu dit . . . Met twee kinderen kom je er lang zoo makkelijk niet toe, er uit te gaan. En den heelen zomer ben ik er mooi mee. 'k Kan nergens heen. U kunt 't me niet kwalijk nemen, Tante . . . maar wij zijn jong, wij willen óók weleens genieten.”

De oude dame zat nu heel rechtop.

Nòg scheen de zon in de kamer, nòg bloeiden de azalea en de tulpen, de begonia's en de narcissen, maar er was geen feestelijks meer.

Mevrouw Van Reeden was verontwaardigd.

Boos fonkelden haar oogen Rie tegen.

„Rie — je weet niet, wat je zegt.

Ja — je zou wel meer kinderen willen hebben, maar dan God precies voorschrijven — hoeveel en wanneer. Ik begrijp het, dat je jong bent en wilt genieten. Is dat dan géén genieten, als je zóó'n kostelijk kind in je armen hebt? Is één zoo'n kind niet tien buitenlandsche reizen waard? Nee — ik begrijp je niet. Je hebt een schat van een jongen, God wil je nóg een schat geven, en jullie zeggen: Och — wacht er nog wat mee. Als je nu nog arm was en tobben moest om rond te komen, kon ik het begrijpen — maar nu . . . nee Rie, dát valt me van je tegen.”

Rie trok wat met haar schouders.

„Och Tante, kunt u dan niet begrijpen, wat een teleurstelling het voor ons was, dat ons reisje nu niet dóór kan gaan — u weet, hoe ik er altijd op gevlast heb, al jaren, om Zwitserland eens te zien. En Leo óók. Broer is al heel gauw geboren, en nu straks alweer een tweede, nee, ik vind kinderen een zegen — maar ik had nu eerst wel eens wat willen genieten — we zijn toch òók nog jong.”

Maar Mevrouw Van Reedens oogen werden nog donkerder.

„Ja — genieten — genieten, dààr gaat 't tegenwoordig om. Maar

ik vraag je, wáár ben je nu eigenlijk voor op de wereld? Om zelf maar zooveel pret en plezier en moois te hebben of om je aan anderen te geven — in de eerste plaats aan je naaste omgeving?

En is voor een getrouwde vrouw niet elk kind een nieuwe heerlijkheid — een nieuwe bron van vreugde zóó groot, dat ze er graag een buitenlandsch reisje voor over moet hebben?"

Rie werd ongeduldig en wrevelig zei ze:

„Och Tante, u begrijpt me niet — ik *wil* immers nog wel graag meer kinderen, maar ik heb 't er over, dat ik nu nog wel wat had willen wachten.”

„Jawel, jawel — Rie, ik begrijp je best — de Heere had moeten wachten, tot 't jónu paste. Neen, *dit* redeneeren van jou kan ik niet goedvinden.”

Rie antwoordde niet.

Waarom had ze maar niet liever niets gezegd. Ze had 't kunnen weten, dat Tante natuurlijk haar veroordeelen zou.

Ze stond op, en ging naar den wagen.

Dan nam ze broer er uit en ging hem zwijgend helpen.

Tante zou wel weer goed worden, maar 't was tóch vervelend, dat er nu juist op dezen éénen dag iets tusschen hen moest zijn.

Broer stak zijn armpjes uit en kraaide.

Even lachte Rie tegen hem, maar 't was niet van harte.

Tante scheen te denken, dat ze 't niet prettig vond, weer een kind er bij. Maar dát was 't geval niet. Alleen, als zij 't voor 't zeggen gehad had, zou ze liever tot 't volgend jaar gewacht hebben. Was dát nu zoo verkeerd? Toch vervelend, dat Tante nu zoo uit haar humeur was, juist vandaag. Ze moest 't maar weer goedmaken. — Tante meende 't toch zoo best.

Plotseling keerde ze zich om en legde broer op den schoot van de oude dame.

„Wilt u hem eens even vasthouden? En weet u wat — als het zusje er is — want 't wordt natuurlijk een zusje — dan komt u bij ons logeeren — om me te troosten, hè?"

Rie kuste het lieve oude gezicht en lachte haar zonnigen lach.

De oude dame mompelde nog even:

„Troosten — er is niets te troosten, ondankbaar kind.”

Dan keek ze Rie in 't jonge kinderlijke gezichtje en zei:

„Je bent beter dan je je nu hebt laten kijken, Rie — ik wed dat als alles goed gaat, er geen mensch in jullie stadje is, die zoo blij is als jij.”

Toen lachte ze óók weer en beurde broer in de hoogte die trappelend van plezier z'n armen op en neer sloeg.

— — — — —
't Wèrd geen zusje — maar een klein stevig broertje met een groote zwarte kuif boven een smal fijn gezichtje.

In de zonnige slaapkamer lag 't jonge moedertje met een gelukkigen lach in haar oogen en keek naar 't rose wiegje schuin in den hoek.

Op 't tafeltje bij haar ledikant stonden roode rozen in een tinnen beker — lieve attentie van den gelukkigen vader.

Met voorzichtige bewegingen was 't wit-geschorte blonde zustersertje in de kamer bezig.

Alles was nu in orde.

Even nog verschikte ze wat aan de tullen spreij, over 't groote ledikant, zette dan de fruitschaal met glanzende appels en goud-gele bananen op 't nachtkastje bij Rie en zei:

„Mevrouw zal nu wel gauw komen, 't is bij halfelf.”

„Ja, fijn,” lachte Rie: „U hebt de koffie klaar, hè zuster?”

„Zeker, Mevrouw.”

Beneden klingelde de bel.

„Daar is ze,” lachte 't jonge moedertje: „Laat ze maar direct boven, zuster.”

De zuster ging weg en even later tripten vlugge voetstappen de trap op.

Verlangend keek Rie naar de deur.

Daar was ze al.

De oude dame deed voorzichtig de deur open en dan zagen ze elkaar aan.

„Dag Rie.”

„Tante, fijn, dat u al zòd gauw komt.”

„Hoe is 't nu, kind? En van harte gefeliciteerd, hoor.”

„Ja, hij is een felicitatie waard, de kleine schat. Kijk toch eens gauw — 't is een dotje.”

Op haar teenen liep de oude dame naar 't rose wiegje en hield 't fijne gordijntje schuin in de hoogte. Lang bleef ze gebukt staan, en toen ze zich omkeerde, straalde haar oude lieve gezicht.

„O Rie — 't is een heerlijk kind — wät een prachtig haar, hè?”

Een glans lichtte in de oogen van 't moedertje.

„Vindt u 't niet een bijzonder fijne jongen? Ja — over zijn kuif heeft iedereen het.”

Mevrouw Van Reeden zette zich op een stoel naast 't ledikant.

Rie vatte haar zachte gerimpelde hand.

„Tante, ik heb nooit kunnen denken, dat 't weer zoo heerlijk zijn zou. 'k Geloof, dat 'k nòg blijer ben, dan toen broer geboren was. Ik schaam me nu zoo, over toen — u weet wel. Die kleine dot is me wel tien reisjes waard”

Zachtjes streelde de oude dame haar hand.

„Ik wist het wel, Rie — ik wist het wel.”

DE DRIE JONGEREN IN DEN OVEN

„Buig,” was 't bevel, „sla neer uw oogen,
Dit beeld is God, wie weigert sterft den dood.”
Toen klom de gouden God ontzag'lijk groot
wyl allen bogen.

Drie jonge mannen weigerden, men greep en sloot
ze vast. Voor 's Konings troon getogen
sprak één: „Uw Godsbeeld is een logen,
Jehova leeft, Hij is 't die ons verbood.”

Een witte hel van vuur was de oven,
verstikkend heet de laaiengloed. De grove
stokers vielen voor den ingang dood.

En in het vuur, drie mannen, gansch omtogen
van vlammen, die niet schroeiden, want God zond uit den hooge
een engel, die beschermend hen omsloot.

JAN H. DE GROOT.

MIDDAGWANDELING DOOR ROTTERDAM

Aan L. B.

't Gerommel van den trein stilt op 't perron,
lawaaï en leven klinkt in duizend galmen,
jachtige menschen spoeden uit 't station,
op zijde drijvend wie — onwennig — talmen.

Buiten cirkelen vliegtuigen in de zon,
aan reeksen wagens vlechten eindloos schalmen;
de trams met vlaggetjes aan beugels en balcon
draven de huizen langs, de onstoorbaar kalmen.

Op 't vroolijk water viert de middag feest
en kruist een keur uit aller landen vloten,
het woelt en wemelt alles, onbevreesd.

Verheven spant, in tintlend goud gevat,
de trotsche boogbrug boven Maas en booten
in 't glanzend licht: de kroon der sterke stad!

A. J. D. VAN OOSTEN.

DE BOODSCHAP

DOOR

JOH. P. RUIJS

Tine de Groot deed haar laatste inkoop op dien grauwen middag voor Kerstmis.

Ze liep, weggedoken in 't bont van haar dikken, grijzen wintermantel, met haar handen in de zakken, de boodschappentasch nonchalant bungelend aan haar zij, langs de winkels op de Thomsonlaan, soms even prakkizeerend, of ze heusch niets vergeten had.

Voor 'n poeliersraam bleef ze even dralend kijken: natuurlijk allemaal konijn en haas. 'n Goed idee van Henk, om niet als alle andere menschen te doen. Kip was ook eigenlijk veel fijner en zoo tegen Kerst moest je maar gelooven, dat 't haas of konijn was, plaagde Henk altijd; 't idee alleen deed haar griezelen.

Ze vond 't toch wel gezellig, zoo ééns in de week hier te winkelen; er was nu zoo'n gemakkelijke verbinding met de bus van Kijkduin naar de stad — heel wat beter dan in 't begin . . . dat leed was gelukkig geleden!

Laat eens zien — dacht ze, 'k geloof, dat ik er nu zoowat ben. —

In 't rose lichtschijnsel van een kerstetalage keek ze nog eens haar tasch in, somde in gedachten, soms half-overluid, haar boodschappen op, kneep eens weifelend in een zakje — ja — ze kon zoo langzamerhand wel naar huis gaan.

En, terwijl nog vage vermoedens van iets vergeten te hebben door haar hoofd speelden, rook ze opeens den prikkelenden geur van een brandende pijp van een voorbijganger, die stevig dampte tegen de kou.

— Gunst — da's waar ook — die goeierd, . . . verbeeld je, hij heeft me er nog zóó aan herinnerd . . . Snel zag ze om zich heen,

zoekend naar een sigarenwinkel. Bosje pijpen-reinigers, pakje van Nelle's van dertig, doosje import — ze had 't goed onthouden, gelukkig. Toen ze er mee klaar was, zag ze in de zaak daarnaast een reclame voor anijstabletten. Gretig aanvaardde ze 't snel opkomend plan: eens heerlijk-ouderwetsch te doen vanavond, juist nu Henk zoo verkouden, en 't buiten zoo guur was.

Ze kocht twee tabletten, rook er eens aan, glimlachte tegen den kruidenier, en holde, buiten gekomen, naar den hoek van de eerste zijstraat, waar de autobus naar Kijkduin nog stilstond. Hijgend sjoorde ze haar tasch omhoog, klampte zich vast en heesch zich binnen.

— Ook 'n bof, zei ze lachend.

Toen, eenmaal zittend, tikte Mien Verboog haar op den schouder.

— Gunst . . . jij ook naar de stad geweest? Koud, hè?

— Nou — 'k zal tenminste blij zijn, als ik weer in m'n huuske ben, zei Mien.

Toen stakte 't gesprek weer, de motor ronkte aan, en de bus gleed voort.

Tine keek nog naar buiten, waar door de beslagen ruiten overal de roode feestglans van de winkels heen waasde.

Ze voelde zich heerlijk gestemd en dankbaar. De heele kerstvacantie zou één aanhoudend feest zijn — Henk den heelen dag thuis of in 't dorp, volop genietend van z'n werkkamer en haar verwennende nabijheid, als stille, rijke vergoeding voor het soms évendeprimeerend gevoel van eenzaamheid gedurende het daagsche leven, als hij er 's morgens uittrok en er eerst om vijf uur weer inkwam, omdat het 's middags niet loonde vanwege den grooten afstand.

Ze wist hem nu heerlijk op den divan liggen, te verkouden om mee te gaan winkelen, waarom zij er alleen op uitgetrokken was, wat haar, nu ze terugkeerde, een nieuwe sensatie gaf: te weten dat hij, in hun stille, warme landhuis, waaromheen de avond al gedaald was, het zachte schemerlicht liet gloeien en op haar wachtte . . . ; misschien wel even ongeduldig als toen ze verloofd waren . . .

In deze blijde, wintersche dagen werd ze niet moe aan haar geluk

te denken met warme, milde gedachten, alles wat maar eenigszins zou kunnen schaden, voorzichtig werend, om de sfeer zoo zuiver en blij mogelijk te houden.

Het was hun eerste winter buiten.

Ze dacht nu aan al de vooroordeelen van hun wederzijdsche familie en kennissen. Ze hadden gemeesmuild en geglimlacht, toen ze met 't plan voor den dag kwamen: in Kijkduin te gaan wonen.

Maar ze hadden dapper stand gehouden en elkaar geholpen tegen alle bezwaren.

In hun laatste verlovingsjaar was 't groote plan gegroeid: iets anders dan al de anderen, iets anders dan een Duinoord-etage met vier deuren naast elkaar en een hooge steenen trap, die je maar onderhouden moest en die toch altijd vuil was.

Geen van beiden had gehunkerd naar dat gewone bestaantje van al hun kennissen: Henk en zij waren altijd, ondanks hun steedsche gewoonten, buiten-menschen, natuurliefhebbers geweest.

Geen Zaterdagmiddag was voorbijgegaan zonder lange wandelen fietstochten. Den geheelen omtrek van den Hoek tot Haarlem, kenden ze op hun duimpje.

Jullie genieten maar, hadden ze wel 'es gezegd — waar haal je den tijd vandaan!

Ze hadden den tijd er voor genómen. Wat minder gewinkeld en in huis gehangen, maar heerlijk er op uit getrokken, soms heele dágen, en altijd was 't een groot en zuiver feest geweest, te toeven aan zee — te dwalen door de duinen, en meer dan eens had Henk gezegd: Ik zou ze er wel uit willen trèkken . . . uit de mufte huisjes met konkelende kennisjes . . ., in de natuur, onder Gods wijden hemel, kùn je niet klein en stumperig zijn, kùn je niet dom-conservatief blijven, het is een ongekende rijkdom . . .

Al de kleine netelige levensdingen waren van hen afgegleden, als ze er op uit trokken, wèg van de pralende lokkende stad, in de zuivere, wijde schoonheid van de natuur.

En op hun Zondagmiddag-wandelingen, dwalend door 't kleine

landhuisdorpje Kijkduin, hadden ze vaak verrast stilgestaan voor de typische lage woningen, zonder trappen, alles gelijkvloersch, met een groot stuk grond er bij.

Zoo'n huis moet gezellig en toch niet duur zijn . . . had ze gezegd. Van toen af hadden ze niets anders gewild dan daar te wonen, dicht bij de zee, met 't wijd uitzicht over 't land met de koeien . . . Midden in den zomer waren ze getrouwd — hun huwelijksreisje was geweest naar hun eigen landhuis, dat vroolijk en licht-getint gemeubileerd was.

't Was veel voordeeliger uitgekomen dan in de stad: geen loopers, kleine, lage gordijntjes — en de meubileering in den stijl van het huis: modern, goed van vorm en verhouding. Verwoed was Henk op de ontginning van hun tuin aangevallen, liep in een manchesterpak rond en smoorde lustig z'n pijpje. Ze had hem een paar klompen cadeau gedaan, en de Duinoord-kennissen, die gaarne eens langs fietsten, hadden de wonderlijkste verhalen van hen verteld. Ze voelden zich 'n tikje buitenissig, en lieten 't zich gaarne aanleunen; immers, hoe veel gemakkelijker en ongedwongener leefden ze hier dan een half uur verder in 't quasi-deftige Duinoord, waar ieder, noodgedwongen, z'n stand moest ophouden in allerlei opgedrongen en onnatuurlijke grootdoenerij. Het was hun wel eens opgevallen, hoe collega's, bij hen op bezoek, hen stil benijdden om hun origineele, gezonde levenswijze.

Hartogs, een oudere collega, die tot over z'n ooren in 't verenigings-leven zat, had wel eens erkend: Als ik naar jullie toefiets en ik laat den klopper op de deur vallen, dan krijg ik 't gevoel, of ik voor een poosje in een andere wereld kom . . .

O — de na-zomer en de herfst waren heerlijk geweest: één aanhoudende weelde, en als ze, in den avond, nog in den voorhof zaten, de hemel nog na-gloeide, in de verte de lichtjes begonnen te glimmen en ze zich allengs terugtrokken in de veilige, vertrouwde beschutting van hun huis, dan hadden ze wel eens na-gestameld: „Maak het niet te veel, o Heer . . .”

En nu was 't morgen Kerstmis.

Voor 't eerst zouden ze 't vieren in hun eigen huis — drie dagen Henk was niet te bewegen geweest er een dag tusschen uit te trekken — waarmee ze zich spoedig verzoend had — daar hij een plan had uitgewerkt om den tweeden Kerstdag familie met kinderen uit te noodigen bij den kerstboom.

Ze hadden een aardigen boom in den tuin, dien ze, met eenige moeite, wel in leven konden houden.

Vanmiddag hadden ze samen 't karwei volbracht en in den namiddag reeds een aanvang gemaakt met de sobere, voorname versiering: zilverdraad met smalle witte kaarsen.

Niet lang hadden ze gearzeld; als ze een kerstboom namen, er dan géén pronkerige klater-goud uitstalling van te maken, met verkapte Sint-Nicolaas surprises.

Misschien voor de komende gasten een teleurstelling, die ze er dan maar op den koop toe bij moesten nemen: het was hier, als bekend, tòch „anders dan anders.”

O — ze verlangde nu reeds hem te zien branden — 't beverig schijnsel, langzaam, al meer òp-stralend, en dan de kinderstemmetjes te hooren: Sterre van 't Oosten

Met haar mouw veegde ze eens tegen het glas van een der ramen, om zich te oriënteeren, doch het liet geen doorzicht toe.

— Gunst, zou 't regenen? vroeg ze aan een mede-passagier.

De conducteur remde.

Dat was de eerste halte in 't dorp al.

De deur schoot open en tegelijkertijd voelde Tine een kouden tochtstroom en iets nats binnendwarrelen

— Mènschen . . . , 't snééuw! riep ze, bijna kinderlijk-verrukt.

Een paar lachten er om.

Mien Verboog kreeg er een kleur van — die Tine ook altijd . . . !

Ze schoof reeds naar voren, want ze waren dicht bij huis.

Tine hielp haar uitstappen.

— O, Mien — kijk es 't is haast niet te gelooven nèt 'n verhaaltje uit een Zondagsschool-boekje Kerstmis met sneeuw Prachtig, hè?

— 't Zal wel natte zijn nuchterde Mien. — Niks op gesteld, die slobber

— Nou maar je zal 'es zien morgenochtend alles prachtig in 't wit, hoor heerlijk! Nou, dag hoor! riep Tine, terwijl ze de Noordwijkschelaan inliep.

Wat een zuurpruim, dacht ze.

Boven hun deur zag ze plots 't lampje gloeien. Henk had zeker de bus gehoord.

Als-ie nou maar niet aan de deur overnieuw ging kouvatten, de goeierd.

Ze stak werktuiglijk haar hand naar den klopper uit, doch bemerkte toen, dat de deur reeds op een kier stond.

Ze wilde openduwen, doch voelde, dat Henk haar tegenhield.

— Eerst zeggen of je de pijpenreinigers niet vergeten hebt — plaagde hij.

— Toe jòh! 'k sta te verhippen van de kou Ga maar gauw naar binnen met al je kwaaltjes!

Toen, in de vestibule, begon ze hard te lachen.

Henk, in z'n manchester-jasje, had een wollen ijsmuts uit haar meisjestijd op z'n hoofd en keek, jongensachtig-begeerlijk, naar haar tasch, die verleidelijk opbolde.

Hij kuste haar op haar koude frissche gezicht.

— Wat heb je me lang laten wachten!

— Ben net anderhalf uur weggeweest jokkert Als je zóó begint, krijg je niks plaagde ze. — Heb je wel gezien dat 't sneeuwt?

— O, zei hij, achteloos leunend tegen een deurpost — z'n fez recht omhoog. — 'k Dacht al, wat glimt je neus weer

Terwijl ze haar mantel uithing, liep Henk met de veroverde tasch naar binnen, waar hij zich, even na-rillend van de gang-kou, weer op den divan liet vallen, temidden van een serie verstrooide Kerstnummers, wachtend tot ze binnen zou komen.

— Hè, hè, eerst even bijkomen, hoor!

Ze nam plaats op haar stoeltje, griste de tasch naar zich toe, en

begon langzaam, met de noodige toelichting, haar boodschappen op tafel uit te stallen.

— Ruik je nog niets? vroeg ze.

— Zeker met m'n verkouden neus!

— O, ja, stumperd, da's waar ook — en daar *is* 't nota bene voor!

Triumphantelijk hield ze de anijstabletten omhoog.

— Vanavond nog, hoor!

Hij knikte tevreden, begon aanstonds z'n pijp schoon te maken, om zich daarna te verdiepen in de courant, door Tine uit de gang gehaald en bij hem neergelegd.

Hij kon zeker in de keuken gemist worden.

Dien avond, nadat Tine nog druk bezig was geweest voor 't kerstmaal, versierden ze samen den boom.

Hij kneep de slanke witte kaarsen in de hulzen, terwijl zij het zilver ster-draad leidde over de takken. Bovenin prijkte de groote zilveren ster.

Tine had een kleur van inspanning.

— Ze moeten 'em mooi vinden, wat zeg jij . . . ! Als de menschen even goed nadenken zullen ze toch moeten toegeven, dat al die andere kleurige prullen den kerstboom eerder òntsieren!

— Maak je niet àl te veel illusies, temperde Henk. — De meeste menschen worden verblind door den schijn . . . dat is toch op alle gebied zoo . . . Om soberheid en schoonen eenvoud te waardeeren — moet je met véél uiterlijkheden afgedaan hebben . . . dat weet je toch ook wel . . . bij de meeste menschen is dat toch niet het geval . . . denk maar aan het „succes" van geliefde volks-redenaars met hun aplomb en helle kleuren . . .

— O — maar ik weet vast dat Gréét 't erg mooi zal vinden, zonder al die sousah . . .

— Greet, zeg je . . . dat denk ik ook wel, maar Greet is niet iedereen! Jammer, dat ze toch niet eens meer hier kan komen. Ze heeft 't toch ook zoo noodig, zoo nu en dan eens éven uit die

drukte . . . met al dat grut . . . Denk je heusch, dat ze zal meekomen? Is 't nog weer niet zoover?

— Ze hoopte stellig, dat ze zou kunnen. — Nee . . . 'k geloof eind Januari of begin Februari . . . 'k Weet niet zoo precies . . .

Er viel even 'n stilzwijgen.

Rustig werkten hun bezige handen voort.

Henk dacht aan z'n oudere zuster, die zoo'n heel ander leven had dan zij hier, in hun stille, rustige bestaan.

Zij, met 'er zeven jongens — zeven zonen, die elkaar snel waren opgevolgd, en die de stilte en de rust uit huis joegen — die 't haar ook wel eens vaak tē druk maakten.

En tōch 'n bewonderenswaardige vrouw — met, ondanks haar eigen zorgen — nog de warme belangstelling voor anderer leven, ook al was dat minder zwaar dan 't hare . . .

Dankbaar had ze de uitnoodiging voor tweeden Kerstdag aangenomen. Natuurlijk — héérlijk voor de kinderen — maar hij wist, dat 't ook een feest voor haar zèlf zou zijn.

Het was al laat, toen ze klaar waren en Tine de kamer had opgeruimd. De boom stond nu voor 't raam, in voornamen eenvoud te wachten op den feestelijken glans van het licht.

Tine was voldaan.

Ze keek er vele malen naar, en had een hoogroode kleur van inspanning.

In de kamer hing den geheelen avond de geur van anijs. Henk liet zich gaarne wat verwennen en bedienen, en ten slotte nam de stilte bezit van hun huis.

Toen hij ging sluiten, kon Tine niet nalaten even naar buiten te wippen, waar ze, in 't naar buiten stralende licht van de gang, in gestadige dwarreling de sneeuw zag, die prachtig wit bleef liggen.

Vreemd-huiverig trok ze zich terug. Wat ging alles toch gauw — vreeselijk gauw. Nu was 't morgen al Kerstmis . . . alleen nog maar

vannacht slapen Misschien bleef 't wel den geheelen nacht doorsneeuwen

* * *

Dof dreunde den volgenden morgen de klopper door 't huis.

Henk zat ineens rechtop in bed, en moest even bedenken.

O — ja —, Kerstmis. Hij zag op z'n horloge, dat acht uur aanwees.

Wie, in vredesnaam, kon dat zijn?

Hij schoot z'n pantoffels aan, en liep in z'n pyama naar de voordeur, schoof den grendel weg en zag zich, stom-verwonderd, tegenover Karel en Wim — de twee oudsten van Greet.

— Dag oom — zei Karel, en frommelde een briefje uit z'n zak.

— We zijn wel wat vroeg verontschuldigde hij, jongensachtig verlegen met 't geval —, maar we hebben vannacht een *zusje* gekregen

— Zoo jongens is me dat een nieuwtje herstelde Henk zich — kom binnen kom binnen je ziet ik ben nog maar en negligé maar we zijn toch maar jongens onder mekaar, niet? 's Jonge wat zeg je me daar een *zúsje*, dat is dan een kerstkindje, hè? lachte hij.

— Ja bekende Karel, met zijn glimlach van zorgen-meelevende oudste, maar 't is maar zoo'n klèin kindje zoo vrééselijk *klein*.

Henk knikte eens, las toen in 't briefje van z'n zwager; wat hij verwachtte: te vroeg en zonder hulp.

Bedaard vulde hij den fluitketel met water voor de thee liet de jongens in de voorkamer achter en liep toen naar Tine, die nog sliep.

Zwijgend zag hij naar haar voelde iets van medelijden en tegenzin, om haar te stellen voor deze levens-realiteit, zij, met 'er kinderlijk blijde verwachting van 't eerste Kerstfeest in eigen woning.

— Tine

Ze zat al overeind.

— Ja wat is 'er d'er is wat, hè? zei ze, half verschrikt. Hij glimlachte geruststellend.

— Greet heeft een dochter — de jongens komen 't zoo juist zeggen vannacht

Hij gaf haar 't briefje, dat ze inkeek, maar niet las.

— Wat heerlijk voor haar! zei ze plotseling en sprong 't bed uit, liep naar 't raam en zag naar buiten, waar, in den tuin en op den weg, groote plassen lagen.

— Zijn de jongens er nog? vroeg ze, zich omkeerend naar Henk, die zwijgend had toegezien.

— Ja ik ben bezig thee te zetten, antwoordde hij, speurend naar de wisselende uitdrukking op haar gezicht.

— Hou ze dan even bezig, hè? Ik kom direct.

Hij voelde, haar nu alleen te moeten laten, en ging naar de keuken, waar 't water reeds raasde.

Toen, weer in de kamer, begon hij met de jongens een verward gesprek over 't weer en de vacantie, schonk de thee op en verschikte een paar scheef gezakte kaarsen in den kerstboom.

Wat later hoorde hij Tine roepen.

Hij ging naar binnen en sloot de deur achter zich toe.

Ze was al bijna klaar.

— Zeg Henk, wil je me even m'n bruine japon uit de gangkast aangeven?

Toen ze naar hem opblikte, zag hij, dat ze gehuild had.

— Je bruine japon? vroeg hij weifelend — nog niet recht haar bedoeling vattend.

— Ja, zéker — zei ze nu rustig. — Ik ga naar Greet toe — ze heeft me toch nóódig

En toen, na eenig zwijgen — stil, een beetje beschaamd, terwijl ze haar hoofd tegen hem verborg: Zei je niet gisteravond, dat we met véél uiterlijkheden moeten afrekenen, eer we 't ware vinden? 't Is net of ik ineens wakker geworden ben uit een droom Ik had bij dit eerste Kerstfeest eigenlijk nog aan niets anders gedacht dan aan allerlei bijkomstigheden

Zwijgend had hij haar biecht in den vroegen morgen aangehoord.

Toen kuste hij haar.

— Toch heerlijk, dat je dit alles zoo ziet en voelt Ik heb dat ook wel gehad als je er dan eenmaal overheen bent, voel je je opeens veel lichter, hè?

Ga maar hoor, Tineke Ga maar naar Greet en der kleine kindje Ik kom vandaag wel 'es even aan en zal morgen de jongens wel hier nemen misschien komt Moeder nog wel een uurtje.

— Dus vin-je 't ook goed? Heusch?

— Ik ga altijd nog méér van je houden, zei hij.

Een uur later liep Tine met de jongens naar de bus.

Nu en dan vroeg ze nog wat aan Karel, die nog weer eens herhaalde, met z'n voorzichtige stem, dat z'n zusje zoo vrééselijk klein was

Glimlachend keek Tine naar hem.

Arme jongen dacht ze. Hij heeft al vroeg zorgen meegemaakt. Soms moest ze over groote plassen heenstappen, voorzichtig balancerend met haar kippensoep, 'n deel van 't kerstmaal, dat ze nu, zoo heel anders dan gisteren, ging offeren in liefde.

Hoe kan een groot mensch — een getrouwd mensch, zich toch zóó vergapen aan den schijn, dacht ze.

Hun sobere, eenvoudige kerstboom, voelde ze niet als excuus.

Haar *hart* was vol geweest van een kleurig, warm-huiselijk feest — vol van zichzelf en Henk — alles had ze onwezenlijk mooi en goed gewild, tot in de natuur toe maar 't Kindeke in de kribbe had ze vergeten

En terwijl ze voortliep, in den stillen, natten wintermorgen, met de jongens, die zwijgend naast haar gingen, bad ze stil om een waren kerstzegen bij Greet en haar kindje.

JAN SANDERS

DOOR

K. LANTERMANS

Al duk was de meestersjong bij de ouwe Kee gewest, um ze op te beuren ien d'r ziekte. Nou zattie wer veur d'r bed: ze zou 't wel nie lang mer make.

— „Bliefde lang op 't dêrrep, meesterke?”

— „Nee! De vrouw en de kiender kos ik van 't jaar nie mee-bringe: 't is allemaol zoo duur. Nou blief ik hier mar 'n paor dage. En dan goi ik wer de wereld ien.”

— „Ache nog 'n week blijft, kunde de ouwe Kee nog mee hellepe begrave.”

— „Niet zoo bedroefd weze, Kee. Ge kunt nog best wer opknappe: ge bint al zoo duk ¹⁾ slecht ²⁾ gewest. Toen ikke nog 'n kiend was, sukkelde gij al.”

— „Och jong, sukkele is 't gewest van m'n twintigste jaor af. En nou bin ik t'r zeuventig.”

— „Vertel me nou toch 's wat van oe leve, Kee. Van oe geluk, en van oe ongeluk. Is 't leve riek veur ou gewest? Of êrrem?”

— „Praot t'r niet van, meesterke. As t'r gin ongeluk was, dan kos ik van geluk spreke. Ik heb me altoos gelukkig genuumd, as ik niet ongelukkig was. Allinnig zoo umme-ende-bij m'n twintigste jaor was 't geluk, vol geluk. Daor hedde zeker wel 's van gehurd, wor?”

— „Ja. Wel zoo wat. Mar ik weet 't toch niet goed. Vertel 't me eiges 's.”

— „Och, wat zoude d'r nou aon hebbe! Vertelsels van 'n oud wief.”

— „Wilde me niks vertelle? Vertrouwde me niet?”

— „Dat witte wel beter . . . En 't is waor ook: as ge weer komt,

¹⁾ vaak ²⁾ heel ziek.

dan kan Kee oe niks mer vertelle. Kom 'n bietje dichter bij 't bed zitte. Geef me 'n bietje waoter Zoo dank oe ik geleuf, da'k wer 'n bietje beter wor."

Ze streek mitte rimpelhand de grieze haoren onder de witte muts. Toe stook ze de lippe veuruut, mummelde wat op de bribbels zonder tand, en dee de mond los um te gaon praote. De deur van de kamer gong los, en Kee zei tegen 't djenje, dat de huushouwing veur d'r dee :

— „Anna, godde ¹⁾ gij erst 'n brood haole?"

Toe keek ze ernstig mitte flauwe oog naor 't meesterke.

— „Zie zoo, menneke, nou zien we allinnig. Nou zal ik ou 's vertelle van 't geluk en de dwaosheid van 'n jonge djen. Toen gij d'r nog niet ins weurt. Ou vaoder was hier nog niet ins meester: den Ouwen Otter was t'r nog. 't Was anders 'n best kjelje, ou vaoder, heur, ik mot altoos mar aon 'm dinke, als ik ou zie."

— „Mar begin nou toch te vertelle, Kee. Ik gleuf, dache me wer veur-de-gek wilt houwe, krek as toe ik nog zo'n jongske was en gij me d'r mit 'n zekske zout op uut stuurde, um musse te vange Mar nou vertelde gij van oe eige, heur! Was 't niet mit 'n jong uut Herreveld?"

— „Nee. Uut Zette. Sanders hietten ie, Jan Sanders We hadde al meer as 'n jaor gevreje, toen hier 'n nije ondermeester op 't dêrrep kwam. Och, dat de kjel den dardendaagse koorts ien de wieg gekrege had en hier nooit gekomme was Die lag me aon de kop te sjenke mit z'n mooie woordjes, dat ik t'r heelemaol beduusd van wier Scholmeestersvrouw te worre, dat leek mien beter as mit Jan de kiepekremer Ik gaf Jan d'r aon Die is toen ien die tied naor de Oost gegaon of naor Amerika Jong, wat bin ik laoter veur m'n grutsigheid gestraft. Mit Jan Sanders zou ik gelukkig geworde zien En nou is 't mien heele levent ziekte gewest En dāt is de straf 't Kwam erst al mittie aonranding Daor hedde wel over heure praote zeker?"

— „Nee, nooit!"

— „Op 'n aovend, da'k naor de schuur wou, om kachelhout te

¹⁾ ga.

haole, wier ik ien ins van achteren aongevat en tege de grond gegooïd. Toen ik wer bij m'n eigen zelvvers kwam, lag ik hier op dit eigeste bed, mit 'n gat ien de borst, van 'n mes Ze hadde me aongerand. Gurtse de veldwachter, en ok de burgemeester het t'r altoos kermisvolk van verdocht, dat hier onder de liendeboom stond mit 'n tent. Mien vaoder, die toen nog leefde, had die dag krek 'n vet keujen afgeleverd. Nou hat die kjel uutte tent mit m'n vaoder staon te praoten over 't keuje en die had gevraagd, hoeveel hij nou wel van de slager ien Aorem veur zo'n vërreke kreeg. En nou docht Gurtse, dat die kjel dat geld had wille stele. Nou, dat kon wel. Wat zegde gij! Mar mien hadde ze wille vermoore. Dat is zeker. Mar ik bleef leve. 't Gesukkel duurde wel 'n vol jaor, en recht gezond bin ik nooit mer gewest."

— „En de meester? Kwam die duk naor oe kieke?"

— „Binde gek? Gin eene keer! Al gauw daarop is hij hier eweg gegaon. Hij had mar 'n bietje mit 't djenje gespeuld. 'n Fris gezichje. En 'n mooi lief had ik. Ja, ge mot *nou* niet naor me kieke. Dat is t'r van jaor tot jaor wel afgegaon. Krek as de grutsigheid van binne Toch bin ik duk nog dankbaar, dat den Heer me zoo gestraft het. Want nou heb ik geleerd mien vertrouwen op den Heer te stelle, en niet op minse En toch geleuf ik duk, dat as ik mit Jan getrouwd was, dat ik dan den Heer ok nie vergete zou hebbe. 'k Heb zoo duk mit den Heer ligge vechte."

— „Hedde laoter nog wel 's van 'm gehurd?"

— „Nee, nooit mer. Of ze ien Zette gehurd hebbe, hoe 't hum vergaon is, dat weet ik niet: ge durft t'r ok niet zoo naer te vraoge, wor? 'k Heb t'r laoter toch zoo duk spiet van gehad, dat ik hum had afgezeïd. En as ik 'm dat nou mar eene keer had kunne zegge. Van die spiet, mein ik. Nou istie meschien allang dood. En as dat mit mien en hum verrekend was, dan zou ik ok mekkeliker kunne stërreve 't Zal toch wel nie lang mer dure"

Ze gong achterover op 't kusse ligge van de muuiheid. Zoo lag ze wat uut te ruste van al 't praote. Ze was ok wat overstuur deur al die naogedachtenisse, zei ze.

Mar nao 'n poske beurde ze de kop wer op. Toe hebbe die twee, die ouwe en die jonge, nog 'n heele poos mit mekaore liggen en zitte te fluustere. Over wat? Och, daor het nou gin mins wat mee te make.

Diejen eigesten aovend is Kee nog gesturreve. De meestersjong stond 'n paar dage laoter bij d'r graf mit traon ien de oog. Want al z'n jongesverdriet, en al z'n jonge-kjels-vreugde, Kee had t'r gern naor geluusterd, as hij 't heur zat te vertelle. Zoo duk wastie gegaon naor 't kleine huuske ien den achterstraot um Kee op te zuken ien d'r ziekte. En astie dan terugkwam, was *hy* de getrooste, en niet *zy*.

Daorum stond die jongekjel mit 'n bedroefd hart aon Kee d'r graf.

't Zal zowat 'n jaor daornao gewest zien, dat de meestersjong ien 'n groote stad ien 't Tehuus veur Onbehuusde kwam en daor veur die vrakke van minse van den Heere Jezus stond te vertelle. Daorbij liet hij 't nog al 's 'n inkelde keer uitkomme, dat minse, die veul werreking ien d'r hart hebbe, meer last ondervienden um d'r eigen ien 't goeie spoor te houwen as andere, die daor mar heenleven as de plante, en bij wie 't leve zoo zutjes verbijschiet as 't waoter van de Vlore Zeeg en de Wattering.

Nao de preek zattie zo'n bietje mitte dirikteur te naobere. ¹⁾ Ze hadden 't natuurlik veul over de manne, die daor ien dat huus 'n onderdak viende.

— „Ze komen uit alle hoeken van 't land,” zei de dirikteur, „en overall op de wereld zijn ze geweest. Ze weten heel wat meer van 't leven te vertellen dan u of ik. Die menschen kennen 'n kant van 't leven, die voor de meesten van ons onbekend is. Ze blijven hier 'n paar weken, maanden soms, en dan gaan ze weer verder. Vooral als de lente in 't land komt, hebben ze heelemaal geen rust meer. Dan gaat 't hun als de vogeltjes: ze willen de wijde wereld in. Slechts enkelen komen hier geheel tot rust. Die blijven hier dan voorgoed. Zoo hebben we er hier 'n paar, die al tien of twaalf jaar bij ons zijn.”

¹⁾ praten.

Klop, Klop, gong 't op te deur.

— „Binnen!” riep de dirikteur . . . „Zoo Jan, wat is er?”

— „Ik wou die meneer graag even alleen spreken. Kan dat?”

— „Best. Ga dan eerst maar koffiedrinken. Dan zal ik je wel laten roepen.”

Jan weg.

— „Dat is er nu een, die hier al meer dan tien jaar is. Hij zal wat te vragen hebben over uw preek. Want hij denkt flink na. We hebben hier soms wel knappe lui: 'n advocaat, 'n schoolmeester, dominee, allemaal verlopen luitjes. De drank natuurlijk. Maar vroom is Jan niet, hoor. Hij geldt hier onder de lui zoowat voor vrijdenker.”

— „Maar is 't dan wel vertrouwd, dat ik alleen met hem ben? U hebt hier het uitvaagsel van de maatschappij, als u zelf zegt.”

— „Geen gevaar bij! Jan is de beste vent van de wereld. Ik kan me maar niet begrijpen, dat zoo'n goeie vent zich niet heeft staande kunnen houden. Die drank, die drank! Nu is hij oud en kan den kost niet meer verdienen. Maar vroeger toch wel! Hij moet in Amerika geweest zijn. Ik zal 'm roepen.”

Nao 'n hortje of 'n ding sting Jan ien de kamer.

— „Wel man, wat is er van je dienst?”

— „U hadt 't daar straks in de preek over kersenplukken. Weet u wel, dat zoo'n jongen geen *spreeuwenjongen* heet?”

— „Ja zeker: die heet eigenlijk *kersenkeerder* Waarom lach je?”

— „Kan meneer Betoews praote?”

— „Best heur! En gij?”

— „'k Zij d'r jong geweest!”

— „Waor vandaon?”

— „Van Zette!”

— „Ikke uut Valburg,” zei meneer.

— „Daor bin ik ok wel 's geweest. Ien m'n jonge jaore.”

Hij streek de haor achter 't oor, krabde zich eiges 's op de kop, trok de vingers as 'n kam deur de haorige baerd, en veegde de neus af.

— „Hoe hiette?”

— „Sanders, Jan Sanders Kende me soms, dache me zoo aonkiekt?”

Meneer keek 'm hortje strak aon en zei:

— „'k Zal niks meer zegge, as dit eene, dan begriepste me wel: Kee!”

Jan keek veur zich op de vloer en pruttelde:

— „Ien lange jaore he'k niet over de Betoew kunne praote. En nou ik m'n eigen moedertaol wer heur, wordt 't me zoo kiender-echtich van binne. 'k Heb oe hier duk zien loope. 'k Wiest ok, dat ge uitte Betoew kwam. Ik dorst oe eerst niet aon te spreke. Mar toen gij 't daor strak zoo over kerseplukke had, zag ik m'n eige wer opte leer ien den boom staon. Ik zou wel 's gern wat wille vraoge.”

Jan mos t'r bij gaon zitte. Ze stoken 'n sigaor aon en meneer zei zoo:

— „Nou zien we twee Betoewse jonges.”

— „Ja! Mar den eene meneer, en den andere verongelukt. Ik zal gauw de krëjemars blaoze. Kiek, nou komme die uitdrukkinge ok werum. Nog 'n poske en dan is Jan 'm gepiept.”

— „Waor hedde al zoo gezeute, naodat ge uut Zette gevluucht bint?”

— „Ien Amerika, ien Canada en ien Californië. Veul geld verdiend as bakker op fabrieke. 'k Bin ok 'n paor keer werum gewest. De leste keer mitte vrouw.”

— „Binde dan eigelik getrouwd?”

— „Gewest! 'n Beste vrouw zoo verstandig ien alles. Goed veur de huushouwing. Mar d'r zat gin gevuul ien. Alles verstand. Ik durf zegge: we hebben 't goed by mekaar gehad. As ze was blieve leve, was 't nooit zoo wiedz mit me gekomme Toch had ik altoos 'n ander idee van den trouwdag gehad. Ze was 'n Ingelse. Als u 'n Engelsch boek voor me hebt: Engelsch lees ik graag.”

— „Gern!” zegge ze ien de Betoew, wor?”

— „Nee: ik schei er mee uit: ik praat geen Geldersch meer: 't maakt me maar van streek Toen de vrouw gestorven was,

ben ik 't stuur heelemaal kwijt geraakt. 't Ging in Amerika met me van den berg af. 'n Rijke Hollander heeft me in New York op de boot geholpen. En daar stond ik in Rotterdam. Zwerven langs de straat van jaar tot jaar. Ook 'n paar keer door de Betuwe. Maar nou ben ik hier tot rust gekomen."

— „Kiender hedde niet gehad?"

— „Laten we Hollandsch spreken, meneer. Door dat Betuwsch denk ik weer aan Zetten, aan Valburg en aan m'n moeder. Dat is niet goed voor me."

— „En ik wou hier zoo gern as twee Betoewse jonges zitte te praote! Die zwerver uut Amerika die ken ik niet. Mar Jan Sanders uut Zette die ken ik, en daor wou ik 's wat van heure, umdat ik Kee zoo goed gekend heb en zoveul van d'r gehouwe heb. Hedde gij nog wel 's wat van Kee gehurd?"

— „Ja. 'n Ouwe schoolkameraad uut Zette schreef me zoo nou en dan. Deze zommer kreeg ik 'n brief van z'n zoon en die schreef, dat z'n vaoder gestorven was, en Kee uut Valburg ook Ze zien allemaol dood En nou zit dat hupke botte nog hier, en geet nog mar niet kepot. Vluke zou ik wille, krek as vroeger, toen ik uutte Betoew vort gegaon bin, en jenever drinke, en de boel kepot slaon. 'n Kan jenever achter mekaor, en alles, alles vergete!" Hij vloekte.

— „Jan, Jan, nu ken ik je weer niet."

— „Dat weet ik wel, dat u me niet kent! En geen mensch hier!"

Hij sprong van de stoel overend. De lippe trilden 'm en 't schuum stond 'm opte mond.

— „Ik ga hier weer weg!" knarste de kjel tusse de tand deur. „Hier 't huis uit Nee, blijf maar van me af Laat me de deur uit Er is water genoeg in de stad Vort met 't beest! Vort met de schooier! Miserabele wereld! Laat me d'r uit! Ik ben m'n eigen baas!"

— „Daar gaan zitten!" kommandeerde meneer. Hij vatte 'm bij den êrrem en douwde 't ouwe kjelje opte stoel. Wat had de kjel z'n eigen overstuur gemakt! Hij zat maar mitte rooie zaddoek deur

't gezicht te vege, en trok elleke keer aon de kraag van de jas.

— „Dat had je me voor twintig jaar niet hoeven te probeeren, meneer! Ik zou je gekregen hebben!”

— „Ik ben net zoo goed 'n Betuwsche jongen als jij: ik gebruik ook 's graag m'n handen voor 'n vechtpartij! Ik kan ou wel baos, menneke. Ik had je nog wel van Kee willen vertellen. Ik weet veel meer van haar dan jij. En ik heb ook veel langer van haar gehouden. Weet je wel, dat ik de laatste ben geweest, met wien ze gesproken heeft? En dat ik met 'n bedroefd hart bij haar graf gestaan heb? En zou je dat wel gedacht hebben, dat ze den laatsten middag van haar leven met mij zooveel over Jan Sanders heeft gepraat?”

Jan wier kalmer. Hy keek mitte ouwe oog mar naor meneer. De ooge wieren 'm vochtig. Hij zat maar mitte zaddoek tusse de vingers te friemele. Meneer zei 'n poske niks en keek 's 't venster uut.

— „Kiek nou, meneer,” begon Jan, „nou kan ik m'n eige wer nie mer baos. Dat hedde d'r nou van. Waorum hedde ok mit dat Betoews gepraot al die ouwe herinneringen opgehaold? Ik zou d'r van kunne schrouwen as 'n klein kiend.”

— „De goeie Jan komt weer boven. En die zou ik zoo graag 's heelemaal zien.”

— „De slechte Jan, zou ik zegge!”

— „Nee: de goeie! Die aan z'n moeder denkt. En aan Kee! Je moet me nog 's wat van je moeder vertellen.”

— „En as ik daar strak 's 'n mes getrokken had? 't Zou de eerste keer niet zijn!”

Meneer noom 'n meske uut te zak, waor ge mit alle geweld nog gin muus mee dood had kunne make. Dat hieldie Jan veur en zei:

— „Kom mar op, as ge durreft! Valburg bove! Zetten ien de geut!”

— „Flauwe kul!” zei Jan verechtelik en keek naor 't raam.

— „Krek zoo, menneke, flauwe kul. Mar van ou is 't ook flauwe kul, dache me niet eerlik wilt laote zien, hoe ge nou over oe eige dinkt, nou ge 'n ouwe kjel geworde bint. Ik ken die Betoewse jonges wel. Ze wille wel wat zegge, mar 't wil de keel niet uut. 't Is krek,

of t'r 'n ballek ien de keel zit. Daor wille de woorde niet overheer."

Toen keek Jan meneer onderzukend aon. En toe meneer dat zag, proetste 't t'r ien ins bij hum uut:

— „Ik heb 'n bodschap veur ou, van Kee. Heur leste bodschap. En dat is, dat ze ou deur mien vergeving vraogt veur alles, wat ze aon ou ongeluk gedaon het Eiges kan ze 't niet mer doen Mar ze lit ou deur mien zegge, dat ze ou al lang vergeve het want die kjel uutte kermistent was 't niet gewest. Mar gin mins is 't ooit te wete gekomme, zei ze me, want 't mes (ge wit wel: dat op te Nimweegse kermis gekocht was) dat mes het ze laoter, toen ze 't ien de dreuge zeeg gevonde het, daolik ien de kachel gesmete. Mar ze had ou alles vergeve, Jan, en 't geheim jaore lang ien heur hart gedrage, as 'n straf veur 't onrecht, dat ze ou aongedaon had."

Woude nou soms wete, wat Jan mit 't meesterke toen nog bepraot het, daor ien de kamer van 't Tehuus? Vraog t'r mar niet naor: ge zult 't van *mien* niet heure.

Nao 'n ketiereke dee meneer de deur veur Jan los en zei:

— Goed dan. De volgende Zondag kom ik wer 'n poske praote. Mar dan: schonne hand, den baord en 't haor geknipt, en ok geschore. Vraog den dirikteur mar um 'n Zondags pak."

Wat gavve die twee minse mekaore hartelik de hand.

Diejen eigeste Zondagmiddag gong de dirikteur van 't Tehuus nie wandele mitte vrouw. Hij bleef tuus. En elleke keer kwam de kjel 's ien de werkzaol kieke, waor de kjels zatte te lezen en te slaope. Jan zat mar ien 'n hoek veur zich heer opte grond te kieke.

Die week kwam de meestersjong (zuwwe mar zegge) duk bij den dirikteur vraoge, hoe 't gong mit Jan. Mar daor mërrekte Jan niks van.

Den andere Zondagmiddag um twee uur was Jan wat fijn aongetrokke: 'n halfhemdje veur, geschoren en geknipt, jong, zoo fijn. Ze hadden 'm erst wel lang motte zuke, en ze dochten ok vast, dattie eweg was, mar ze vonden 'm toch. Hij gong wandele mit 't meesterke, zou Kee gezeid hebbe. 't Gong heel zachjes, vuutje veur vuutje,

want Jan was zoo kort van ojem. 't Was hum zoo vrimd opte straot, zaidie.

— „'t Is mit Koninginnedag zeuve jaor geleje, dat ik de leste keer de poort uut gewest bin,” lachte 't ouwe kjelje.

Ze zatten al gauw op 'n bankske. En um drie uur ware ze wer tuus. Jan was muui van al 't loope en 't praote, zaidie.

Dat was de leste keer, dat Jan was gaon wandele.

Drie weke laoter kwamme ze hum mit 'n karreke van 't Ziekenhuus haole. 't Was ien 't Huus te stoffig veur Jan, zei den dokter, mit dat houtzage: daor mos Jan zoo van hoeste.

Toen hij deur de gang aongestapt kwam um naor 't Zieekarreke te gaon, drêjde de kjel z'n eigen nog um naor 't meesterke en zei:

— „'n Ritje op gemeentekosten. Maar toch geen man met blinkende knopen er bij. Daar ben ik altijd nog bang voor geweest.”

— „Kom maar gauw terug, Jan, als je beter bent,” zei de dirikteur.

Mar Jan zei, mit eene voet opte treeplank:

— „Jan komt niet terug. Nog 'n paar weken, dan krijgt Jan z'n laatste ritje. (Hij wees op z'n borst) 't Uurwerk is versleten: de rikketikketik staat gauw stil.”

Zoo erg was 't toch nog niet, als de dokter in 't Ziekenhuis zei tegen 't meesterke, die hem nogal 's kwam opzuke.

Wat koste ze zitte te klessjeniere, de mestersjong en Jan.

Zoo zaidie 's 'n keer:

— „Hedde nou nooit ien oe leven 's behoefte aon troost gehad, Jan? Ge het zo'n riek leve gehad, ge het zoveul beleefd. Hedde nou nooit troost noodig gehad? Ik mein, zooas minse dat mekaore niet kunne geve.”

— „O, ge meint de dominee en de kerk, wor? Daor heb ik nooit wat mee aon de pet gehad. Zwieg me d'r mar over.”

— „Dus gij het altoos zoo mar vortgeleefd als de vërrekes ien 't hok. Allinnig mit dit verschil, dat gij 'n klein bietje meer verstand had as zo'n vërreke, 'n heel klein bietje meer. Hedde daor as oud mins nou volkome vree bij?”

— „Och, vree? vraogde? Dat zit nog. Ik heb wel altoos 't goeie gewild. Mar 't wou niet. Altoos mit m'n eige ligge vechte. 't Liekt wel, of t'r hier van binne twee zitte, 'n goeie en 'n slechte. Mar de kwaoje wint 't zowat altoos.”

— „En nou het 't goeie 't mar heelemaal opgegeve?”

— „Nee, dat niet. Dat za'k niet zegge. Mar ge wordt t'r zoo muui van, van al dat ligge dinke en vechten mit oe eige.”

— „Ge het me toch wel 's gezeid, dache snachts duk ligt te dinke, as ge niet slaope kunt. En nou moste mien 's 'n plezier doen, en as ge nou wer zoo ligt en zoo muui wordt van 't dinken en vechte mit oe eige, dan motte 's zacht fluusterend zegge: Jezus. Drie keer achter mekaore. Jezus help me, ik bin zoo muui, ik kan m'n eige niet helpen Zulde 't doen? Dat is de leste wuns van Kee, dat 't zoo wied mit ou nog 'n keer komme zou. Zulde 't doen?”

— „Gij het nooit mit me over die dinge gesproken ien de leste weke, as ge bij me was en toch was al ou praote preeke veur me ik zal 't doen veur Kee en veur 't meesterke.”

Toen gong 't meesterke gauw eweg. Hij zou den anderen aovend werum komme.

Mar dat hoefde niet.

Den andere mērege kwam den oppasser van 't Ziekenhuus 't meesterke vertelle:

— „De directeur van 't Ziekenhuis laat u zeggen, dat Jan Sanders van nacht om twee uur overleden is.”

— „Och man, dat spijt me.”

— „Had meneer betrekking op hem?”

— „Nee, heelemaal niet. Hij kwam uit dezelfde streek als ik, anders niet.”

— „'t Mot anders 'n goddeloos mens geweest zijn, meneer. De zuster vertelde me nog, dattie van nacht, toen hij haast niet meer praten kon, nog maar had liggen vloeken. Jezus, Jezus mot hij maar gezegd hebben. En zoo is hij de eeuwigheid ingegaan.”

DE GALILEESCHE ZEE

DOOR

Dr. J. R. CALLENBACH

Galilea, het land waar de Heiland Zijn werkzaamheden aanving, (Hand X : 37; Lukas XXIII : 5) was en is nog het liefelijkste deel van het heilige land, dat terecht „een tuin des overvloeds” werd genoemd.

Het is zeker niet zonder beteekenis, dat de Heere Jezus in deze schoone omgeving Zijn arbeid begon. Hij, die op de bruiloft te Kana Zijnen discipelen openbaarde, dat Hij niet van de Zijnen verlangde een leven in de woestijn met het kemelsharen kleed, dat Zijne heerlijkheid aanschouwd werd in het volle rijke leven van vaders en moeders, Hij brengt de blijde boodschap allereerst daar, waar heel Gods schepping medegetuigt van 's Vaders vriendelijk aangezicht, van Zijn lust om wel te doen.

Al bleef dit schoone land het schoonste deel van het ontluisterd Palestina, toch is er sinds de dagen toen de Heiland daar rondwandelde veel veranderd.

Van Jeruzalem, dat met Jaffa, het oude Joppe waar aan Petrus geopenbaard werd, dat hij tot den heidenschen hoofdman Cornelius mocht gaan om dezen het Evangelie te verkondigen (Hand. 10 : 1—20) en dat met Egypte door een spoorweg verbonden is, kan men ook per trein, over Sichem, naar Galilea reizen. De reiziger komt dan aan den Zuidoever van de Galileesche zee. Van dat punt kan hij per spoor de kust bereiken aan den voet van den Karmel (1 Kon. 18) waar de havenstad Haïfa ligt, niet ver van het uit de kruistochten zoo bekende St. Jean d'Acra, thans Acca geheeten.

Wil de bezoeker van Palestina Noord-oostwaarts trekken, de trein voert hem van de Galileesche zee naar Damascus, en van daar weer naar 't Westen naar Beiroet, aan den oever van de Middellandsche zee, ten Noorden van de oude steden Tyrus en Sidon.

Op die reis van Galilea naar Damascus doet zich het opmerkelijk verschijnsel voor, dat over het grootste deel van den weg twee spoorlijnen parallel loopen, eigenlijk moet ik zeggen liepen, want van den eenen ziet men slechts de resten. Toch noem ik dit opmerkelijk, wijl het ons aanstonds iets doet zien van het rassenprobleem in Palestina.

Oorspronkelijk liep van Damascus een goede Fransche spoorlijn naar Palestina. De Mohammedanen wilden echter met die lijn niet reizen als zij de heilige bedevaart naar Mekka deden. Zij brachten kapitaal bijeen voor een eigen spoorlijn en geruimen tijd liep de Hedschaslijn, de lijn die naar Arabië gaat, over een afstand van ongeveer 75 K.M. evenwijdig met de Fransche.

Gedurende den grooten oorlog werd het materiaal van dezen, toch reeds in verval geraakten spoorweg, gebruikt om de Hedschaslijn te onderhouden.

Deze droge opsomming van spoorverbindingen, die men op de kaart moet volgen om hun beteekenis te zien, toont ons de groote verandering, die in Galilea is ontstaan. Verandering was er echter reeds vóór een spoorweg tot stand kwam. Door jarenlang slecht bewind, door het uitroeien van boomen, door de heerschappij die roovende Bedouïnen hier konden uitoefenen, is veel van Galilea's oorspronkelijke schoonheid teloorgegaan. De spoorlijn, hoe vreemd dit klinke, brengt daarvan iets terug, de verbetering in het vervoer toch bevordert den landbouw; de noodzakelijkheid van toezicht maakt het mogelijk gaarden aan te leggen, zonder dat gevreesd behoeft te worden, dat rooverbenden ze zullen verwoesten en hierdoor krijgt het aangezicht des lands weer enkele trekken, die het had in 's Heilands dagen.

Dit neemt niet weg, dat andere trekken zullen verloren gaan. Nu nog zijn ze overvloedig, de vuil witte, op dobbelsteen gelijkende woningen, met de buitentrapp, die voert naar 't platte dak. De primitieve ploeg is nog het belangrijkste werktuig van den Arabischen landman. Nog ziet ge hem veelvuldig, getrokken door het juk ossen.

Nog ziet ge de meisjes, de kruik op den schouder, gaan naar de

bron, zooals eenmaal Rebekka (Gen. 24 : 15). Maar dat alles gaat veranderen. De nieuwe tijd dringt ook Palestina binnen en al is de Arabier oer-conservatief en al heeft hij eeuwenlang zijn oude gewoonten behouden, waardoor leven en bedrijf in Palestina, zooals het was voor twee en drie duizend jaren, ons voor oogen geteekend wordt, de tijd nadert van de nieuwe landbouwwerktuigen, de waterleidingen, de huizen waarin 't licht kan binnenvallen.

Eén ding blijft echter onveranderd: het uitzicht op de groote natuurtafereelen. Nog ligt de vruchtbare vlakte van Esdrelon tusschen den Tabor en het gebergte van Gilboa. Nog steekt de Hermon zijn met sneeuw gekroonden top hoog uit boven alle andere bergen en wordt aanschouwd van de Galileesche zee, die daar nog altijd ligt in den vorm van een cithar, het geliefde instrument, waaraan zij een harer namen, meer van Kinnereth, ontleende. Dat meer, ook de zee van Tiberias geheeten, naar de door Herodes Antipas gestichte stad, waaraan deze den naam gaf van den door hem gevreesden en geveliden keizer, is door den Heiland keer op keer bevaren. In de steden aan zijn oever heeft Hij Zijn grootste krachten gedaan, aan den arbeid op zijn wateren gelijkenissen ontleend.

De Galileesche zee is wel de plaats waar wij het meest herinnerd worden aan Zijn arbeid als prediker van het Koninkrijk Gods.

Moge de Galileesche zee zelve gebleven zijn wat zij was, hare oevers zijn deerlijk veranderd. Eens lag daar een krans van steden: Magdala, Kapernaüm, Chorasin, Bethsaïda, bewoond door een opgewekte, welvarende bevolking, thans ligt daar behalve het kleine, eerst in den lateren tijd ontstane haventje Semak aan de zuidelijke punt van het meer, alleen de stad Tiberias.

In het 17e jaar onzer jaartelling was deze stad gesticht door den viervorst Herodes Antipas. Gestrenge Joden hadden een afkeer van deze stad, die gebouwd was op graven. Een volksbeweging ontstond toen de inwoners zagen de heidensche voorstellingen, waarschijnlijk tafereelen ontleend aan de Grieksche fabelleer, waarmede de viervorst zijn paleis liet versieren.

De stad Tiberias wordt in het Nieuwe Testament haast niet ge-

noemd. Tweemaal spreekt Johannes van de zee van Tiberias en eenmaal verhaalt hij dat scheepjes van Tiberias gekomen waren: dat is alles. Nergens lezen wij dat de Heiland deze stad heeft bezocht. Toch was zij, toen Hij Galilea doorging, een aanzienlijke stad met vele inwoners.

Dat vermijden van Tiberias treft ons. Hij vermeed die stad, Hij, die rustig twee dagen bleef in Sichar, de stad in het door de Joden gemeden en gehate Samaria. Daar moet een andere reden geweest zijn, waarom Jezus Tiberias niet bezocht, dan die waarom vele Joden niet in die stad wilden komen. Het antwoord op de vraag: waarom kwam Hij er niet? vinden wij in Lukas 23. Daar staat Jezus voor Herodes Antipas, den stichter van Tiberias en zwijgt. Voor den overspeligen moordenaar van Johannes den Dooper heeft Hij geen woord.

Daar zijn personen voor wie Jezus zwijgt; zulk een mensch was deze Herodes, die eens vele dingen deed ter wille van Johannes en dan den mond der waarheid doodt.

Daar zijn plaatsen waar Jezus zwijgt en zulk een plaats is de stad door dezen Herodes gesticht.

Tiberias is thans de eenige stad aan de Galileesche zee.

In 69 n. C. werd de stad door Vespasianus ingenomen. Zonder dat hij haar behoefde te belegeren, werd zij aan hem overgegeven. Hij schonk haar voorrechten, die misschien wel oorzaak waren, dat, na de verwoesting van Jeruzalem, Schriftgeleerden uit deze stad zich in Tiberias vestigden en het maakten tot een middenpunt van Talmudische studie. Hier werd, bij het meer en meer verdwijnen van het Hebreeuwsch als volksspraak, het nieuwe schrift met de klankteekens vastgesteld, waardoor het lezen van het Hebreeuwsch vergemakkelijkt wordt. Een drietal graven van beroemde rabbi's wordt hier nog aangewezen.

Tijdens de Kruistochten was Tiberias de hoofdstad van een Christelijk Prinsdom; doch in 1247 kwam de stad voorgoed in handen van de Mohammedanen.

Thans telt zij ongeveer 7000 inwoners, waarvan 300 Christenen.

DE GALILEESCHE ZEE, DE BERG HERMON, DE BERG DER VERHEERLIJING

UITVAREN TER VISCHVANGST

In den omtrek heeft Tiberias geen goeden naam; het heet: de residentie van den koning der vlooiën. Europeanen, die het heilige land een twintig jaren geleden bereisden, sloegen hun tenten gewoonlijk buiten Tiberias op. Thans vindt men er een goed onderkomen in het door een Duitscher bestuurd hôtél Tiberias of in het klooster der Franciscanen. Reizigers van den laatsten tijd kregen van Tiberias een vrij goeden indruk.

Beroemd zijn de heete zwavelbaden der stad. Boven de andere huizen steken de koepels uit van het badhuis. Er is een afdeeling voor vrouwen en een voor mannen. Men daalt niet af in het badwater, maar ligt rondom het bassin, waarin het water, dat bijna kokend heet uit den bodem komt, eenigszins afkoelt en de baders overgieten zich daar het lichaam met het geneeskrachtige vocht.

Na vele overgietingen gaat men, in een deken gewikkeld, rusten in een der vele nissen.

Rheumatiek- en jichtlijders vinden hier baat.

Tiberias moge een merkwaardige Oostersche stad zijn met zijn koepeldaken en palmen, het heeft niet veel wat den Christen, die in Palestina aan zijn Heiland wil herinnerd worden, aantrekt. Hij keert de stad den rug toe en treedt door de resten van een zeer oude poort naar den oever van het meer.

Hier rijzen de herinneringen in overvloed.

De Heiland heeft dit watervlak en gindsche bergen aanschouwd, zooals wij ze nu zien. Zijn oog heeft gerust op den met sneeuw bedekten top van den Hermon, den grooten berg, die machtig uitsteekt boven al de andere bergen en Hij heeft mede-ervaren met den Psalmist: Tabor en Hermon juichen in Uwen naam.

Het meer zelf vertoont nog veel, dat heden nog is als voor 2000 jaren. Zeker, er vaart een stoombootje van het spoorweghaventje Semak naar Tiberias; maar 't gewone verkeer op het water gaat nog in vaartuigen, die het midden houden tusschen een roeiboort en een schip. Booten die met riemen bewogen worden, doch die ook een mast en een zeil kunnen voeren.

Daar varen ze uit, de eene met reizigers, die de ruïnen van

Magdala gaan bezoeken, een andere bemand met visschers, terwijl een derde koopwaren naar de overzijde voert.

Soms ziet men heel een familie uitvaren, de netten opgestapeld in het achterschip.

Er wordt nog veel gevischt in de Galileesche zee, al is het visschersbedrijf niet meer zoo groot als eeuwen geleden, toen een der poorten van Jeruzalem de „Vischpoort” heette, omdat daardoor de uit Galilea aangebrachte visch werd ingevoerd.

Van zulk een boot, als waarmede thans de visschers nog uitvaren, heeft Jezus gepredikt aan den oever van dit meer. En zij hebben geluisterd, deze Galileeërs, die van nature niet ongodsdienstig waren, al werden zij door de Judeeërs veracht als menschen, die niet om wijsheid gaven en ongevoelig waren voor de merkwaardige spitsvondigheid der Schriftgeleerden. Deze Galileeërs dankten met groote innigheid God voor het vruchtbare land waar Hij hen deed wonen. Zij stonden ontroerd voor Zijn grootheid, op de wateren der zee zoo menigmaal aanschouwd. Ook zij hadden eerbied voor Gods wet, maar hielden, bij het volgen der overgeleverde gebruiken, zich aan de eenvoudigste, de meest menschelijken opvatting.

Toen de Heere Jezus onder hen te spreken begon, hebben zij gevoeld: deze rabbi verstaat ons, hij veracht ons niet en zij hebben geluisterd en ingedronken Zijn woord.

Hier aan het strand dezer binnensee, een meer ongeveer 21 K.M. lang en in zijn grootste breedte 12 K.M. breed, riep Hij enkelen, die Hem reeds gevolgd waren, om Zijne discipelen te zijn. Visschers waren het; menschen, die toen hun bedrijf uitoefenden in de open booten, waarop een zeil wordt geheschen of die met roeispanten worden voortbewogen.

Het verbaast ons niet, dat de Heere Jezus visschers riep om Hem te volgen.

Een visscher geeft zijn bedrijf niet gemakkelijk op. Vader moge verdronken zijn, grootvader op zijn ouden dag een kommervol bestaan leiden, de jonge knaap wil toch weer visscher worden. Een der moeilijkheden bij de droogmaking van de Zuiderzee is: wat te

doen met die visschers uit Bunschoten, Huizen, Harderwijk? Die menschen zijn niet te onhandig voor een ander beroep; maar de zee zit in hun ziel en het visschen in hun bloed.

Een visscher die zijn bedrijf opgeeft, geeft iets op, dat veel voor hem beteekent. Jezus verlangt discipelen, die veel voor Hem durven opgeven.

Eenvoudige visschers, zoo zegt men en 't is juist. Visschers zijn eenvoudige menschen; zij missen veel-geplooide slimheid; maar lees uit dat eenvoudige niet „domme”: een visscher is volstrekt niet een dom mensch.

Visschers zijn menschen, die tegenslagen weten te verdragen, die niet ontmoedigd worden als de storm hun netten in de war brengt, of hen dwingt hun vleet prijs te geven; menschen ook, die dankbaar genieten van zonneshijn en zegen; menschen die weten van aanpakken, die in 't gevaar 't hoofd niet verliezen en die de moeilijke kunst van wachten verstaan. O, wij begrijpen, dat de Heiland een aantal visschers onder Zijn discipelen opnam: zulken van wie wij lezen: „en zij terstond de netten verlatende zijn Hem nagevolgd” (Matth. 4 : 19).

De Galileesche zee is over 't geheel niet buitengemeen diep; maar in den vulcanischen meerbodem zijn soms spleten van 250 Meter.

Ook is dit meer berucht om de plotselinge stormen die het kunnen teisteren. Niet zelden zwelt, na een rustigen, zonnigen dag, de wind aan tot storm en wanneer wij zien hoe bij zulk een storm de golven opstuiven en breken tegen den muur van Tiberias, begrijpen wij den kreet van 's Heeren discipelen: „Heere, behoed ons, wij vergaan!” Wij hooren de stem van Hem die den wind en de zee bestraft en op wiens woord groote stilte ontstond en wij zien onwillekeurig naar de Noord-oostzijde van het meer, naar het land der Gergesenen, waar de Heiland, na zulk een storm, de oproerige zielen der bezetenen bracht tot groote stilte (Matth. 8 : 23—34).

De herinneringen vermenigvuldigen zich als wij ons inschepen op een der booten om te varen langs het meer.

Wij kunnen niet vergeten, dat de Heiland, die zoo menigmaal dit

meer bevaren heeft, hetzelfde natuurtafereel aanschouwde dat wij nu zien; den rotsachtigen oever, de bergen, die achter de heuvels van de kust hooger rijzen naarmate men het meer verder opvaart. Hij heeft, gelijk wij het zullen ondervinden, den wind des avonds voelen opsteken en zooals ons oog telkens weer getrokken wordt door de sneeuw van den Hermon, zoo heeft het Zijne daar ook op gerust. In 't Zuid-westen rijzen lage bergen, waarachter hoog daarboven de Tabor zijn kruin verheft.

Aan de kust zijn de steden verdwenen en men moet zoeken om de sporen er van te vinden.

Vijf K.M. ten noorden van Tiberias liggen de ruïnes van Medjdel, het oude Magdala, de woonplaats van Maria Magdalena of liever Maria de Magdaleensche, de vrouw uit wie Jezus zeven duivelen had uitgeworpen, en van wie een haast onuitroeibare legende een ontuchtige vrouw heeft gemaakt. De Bijbel spreekt wel van haar schrikkelijke krankheid, de menschen hebben daarvan gemaakt, dat zij een onzedelijk leven zou hebben geleid.

Het oude Magdala is verdwenen. Een kerk, die men ter gedachtenis van Maria Magdalena gebouwd had, evenzeer. Een buitengewoon mooie palmboom overschaduwde de ruïne en de enkele armoedige hutten, die daar gebouwd zijn.

De naam Magdala of Migdal blijft echter voortleven in een aanplanting, die een zeer goeden indruk maakt. Zij is gesticht in 1910 door rijke Russische Joden, die de „Tiberias land en landbouw vennootschap” oprichtten. Aanvankelijk begon men met katoenvelden, thans vindt men er sinaasappeltuinen, bananenaanplantingen en graanvelden. Lanen van hooge cypressen en waaierpalmes geven aan het geheel een vriendelijk-welvarend karakter.

Dat vriendelijk karakter ontbreekt aan de op een rots gebouwde woning der arbeiders, die met hare getraliede vensters doet denken aan een vesting of een gevangenis.

Hier arbeiden nagenoeg uitsluitend Joden.

De goede uitkomsten hier verkregen, zijn in de eerste plaats te danken aan een kostbare waterbron, die irrigatie der akkers mogelijk

maakt; maar toch ook aan volhardenden, zwaren arbeid hier verricht. In andere kolonies wordt beweerd, dat de Russische vennootschap hare Joodsche arbeiders voor te gering loon, zeer zwaar laat werken.

Deze en dergelijke kolonies verdienen zeker onze aandacht.

Palestina schijnt nooit geheel zonder Joodsche landarbeiders te zijn geweest. In de twaalfde eeuw vond een beroemde rabbijn uit Regensburg er enkele Joodsche landbouwkolonies. In de 15e eeuw kweekten Joden druiven en granen in de buurt van Gaza. Tegen het einde van de 16e eeuw bestond er een landbouwkolonie door Joseph Nasi gesticht in de buurt van Tiberias en kweekten Joden in onderscheidene streken van hun oude vaderland katoen, moerbeien en groenten, of hielden zich bezig met de teelt van zijdewormen en bijen.

De groote Joodsche weldoener Sir Mozes Montefiore wekte in 1839 belangstelling in Europa voor Joodsche landbouwkolonies in Palestina. Hij werd daarbij gesteund door Schotsche godgeleerden, die Palestina hadden bezocht en die getroffen waren door de vruchtbaarheid in sommige deelen van dit land, waar bronnen ontsprongen, waar vijgen, noten, amandelen, moerbeien groeiden en de akkers tarwe, gerst en linzen in overvloed opleverden.

Met groote verwachtingen werden onderhandelingen aangeknoopt met Mehemet Ali, den bestuurder van Egypte, toen ter tijd ook gouverneur van Palestina. Rijk was deze bewindvoerder in beloften. Dorpen zou men mogen stichten, die een bepaalde som te Alexandrië zouden moeten betalen, maar voorts vijftig jaar lang vrij zouden zijn van iedere belasting. Hij weigerde echter iets op schrift te geven en ten slotte bleek hij alleen werkelijke belangstelling te hebben voor de stichting van een bank met een millioen pond kapitaal.

Bij latere onderhandelingen bleek de Turksche regeering zeer welwillend, maar onmachtig om metterdaad Montefiore's plannen te bevorderen.

Allerlei andere pogingen faalden eveneens, nu ten gevolge van den Krimoorlog; dan weer ter oorzaak van de vrees, dat Engelsche invloeden te machtig zouden worden in Palestina.

Eén stichting slaagde: de landbouwschool „Mikweh-Israël” („Israël's bijeenvergadering”) gegrond door de Alliance Israélite Universelle, een vereeniging tot bescherming en opheffing der Joden in 't algemeen en van de Oost-Europeesche en in Mohammedaansche landen levende Joden in 't bijzonder.

Deze landbouwschool bestaat tot op heden. Zij heeft bekwame tuinlieden en landbouwleeraars geleverd aan Palestina en omliggende landen.

Van alle andere pogingen tot het stichten van Joodsche landbouwkolonies kan men zeggen, dat zij, tot 1880, mislukten. Zelfs deden sommige pogingen schade. Met enthousiasme trokken Joden naar Palestina, daar werden zij teleurgesteld en vergrootten het aantal van hen, die den kost zochten te winnen door Talmudstudie en bedelarij.

Talmudstudie kan zeer nuttig zijn; maar als zij alleen wordt aangegrepen om daaraan het recht te ontleenen van geloofsgenooten gaven te ontvangen, wordt de ijver gedood en de studie schijn.

Tot op dezen tijd kan men in onderscheiden steden Joden aantreffen, die niet anders zijn dan bedelaars onder het mom van groote godsdienstigheid. Zij zijn oorzaak dat velen, die in weinig weken Palestina bereizen en dus maar oppervlakkig kennismaken met de toestanden, verklaren: „De Joden voeren in Palestina niets uit; flinke werklieden en degelijke landbouwers vindt men uitsluitend onder de Arabieren.”

Dit oordeel is beslist onjuist. Zeker: een aantal Joden heeft groote moeite gehad, stadsbewoners en kleine kooplui als zij waren, om zich te voegen in den landbouw; maar, na 1880 zijn landbouwkolonies ontstaan, waarvan de verslagen, ook de financieele verslagen, bewijzen, dat er met goeden uitslag wordt gewerkt.

Omtrent dezen tijd braken in Rusland en in Roemenië heftige Jodenvervolgingen uit. Bij duizenden ontvloden de vervolgdende landen. De meesten trokken Westwaarts. Een klein aantal van de meest ontwikkelde trok naar Palestina. Zij droomden van een land waar vrije Joden na twee duizend jaar van verdrukking en ver-

volging, weer komen konden tot een gezond en sterk leven. Zij zagen uit naar een Joodsche natie in een Joodsch land.

Nog voor hun komst hadden zeven Joden uit Jeruzalem ongeveer 16 K.M. van Jaffa een landbouwkolonie gesticht „Petach Tikwah” (de poort der hoop). Van deze kolonie getuigt Mevrouw Ligthart—Lion Cachet, die in 1919 een reis door het Heilige land maakte, dat huizen en tuinen dezer Joodsche kolonisten er veel beter uitzien dan die van de Arabieren. Prachtige sinaasappeltuinen en wijngaarden verrukken hier het oog.

De stichting dezer kolonies ging aanvankelijk gepaard met groote moeite. De nieuwe kolonisten werden niet met een goed oog aangezien door de bewoners van het land. Onbekend met de daar heerschende gewoonten, werden zij meermalen bedrogen. Malaria, de groote kwaal die tallooze slachtoffers maakt in Palestina, teisterde hen en het is aan de onbegrensde milddadigheid van baron Edmond de Rothschild van Parijs te danken, dat de zwarigheden zijn overwonnen en een groot aantal bloeiende kolonies zijn gesticht.

Hij verschafte het geld voor landbouwwerktuigen; hij zond bekwame landbouwkundigen om de kolonisten te raden; hij liet den bodem draineeren, waardoor de groote oorzaak van de malaria werd weggenomen.

De vereeniging Choveve-Zion (Vrienden van Zion) kreeg evenzeer zijn steun. Het gevaar dat sommigen alles uitsluitend van „den baron” zouden verwachten wist hij op verstandige wijze te vermijden. De goede resultaten, die door zijn krachtigen steun werden verkregen, spoorden ook anderen aan kwijnende kolonies bij te springen en nieuwe te stichten.

In Galilea bestaan thans zestien Joodsche landbouw-kolonies, waarvan wij enkele bezoeken zullen op onzen tocht langs en over de Galileesche zee. De meesten staan onder beheer der Joodsche Kolonisatiemaatschappij, aan wie baron Edmond de Rothschild de administratie opdroeg.

Uit de ontwikkeling dezer kolonies blijkt, dat, al is de Arabische bevolking verreweg in de meerderheid, toch het Joodsche element

toeneemt. Deze in hun vaderland teruggekeerden willen ook beslist Joden zijn, zooals blijkt uit het gebruik der Hebreeuwsche taal op vele hunner scholen. Het Hebreeuwsch is in een aantal kolonies reeds de gewone omgangstaal. Bij velen treedt hier echter het nationale beginsel vóór het godsdienstige.

* *
*

Wij zetten onze reis langs en over de zee van Galilea voort.

Het bezoek aan enkele landbouwkolonies heeft ons genoodzaakt daar te overnachten, maar ook het groote voorrecht geschonken van heerlijke zons op- en ondergangen over het meer te aanschouwen.

Bij die zonsondergangen merkten wij reeds op, dat dan de wind meestal opsteekt. Wij maakten kennis met nog een ander verschijnsel, den onderstroom, zooals de visschers en bootslieden dien noemen. Er schijnt somtijds een stroom in het water te zijn, die, ondanks wind en riemen, belet de boot vooruit te krijgen. Wie met dezen stroom bij toenemenden wind te doen krijgt, begrijpt het woord uit Marcus 6 : 48, dat de discipelen zich zeer pijnigden om het schip voort te krijgen, des te beter. Gelukkig wie zich herinnert, dat de Heiland het ook ziet; dat Hij ook nu nog komt over de woeste levenszee tot hen die zich afmatten met hun levensschip; maar 't gaat ook heden nog als met de discipelen: velen zien den helpenden Heiland aan voor een spooksel, dat hun angst vergroot en hunne bezwaren vermeerdert.

Verder varende van Magdala naar het Noorden, krijgen wij een vergezicht tusschen de bergen door; wij kijken de vlakte in van Gennesareth, thans genoemd „El Ghouir” de kleine vallei. Nog heeft deze vallei, met hare vruchtbare akkers, iets bewaard van den rijkdom en de schoonheid, die oorzaak waren van het woord in den Talmud: „als er een paradijs op aarde is, is het Gennesareth”.

Door dit dal, dat tot aan het meer open is, slaan de tusschen de bergen saamgeperste Noordwestenwinden op de wateren en maken de vaart, wijl zij zoo onverwacht kunnen uitschieten, niet zonder gevaar. Daarom blijven bezoekers liefst dicht bij den oever. De Heiland niet. Hij vaart, al wordt de zee bedekt met onstuimige

STORM OP DE ZEE VAN GALILEA

VISSCHERSBOOTEN TE BETHSAÏDA

golven, naar de overzijde, komt in het land der Gergesenen, in het land van menschen, die Zijn teekenen zien, die met Zijn liefde in aanraking komen, waar Hij de twee van den duivel bezetenen geneest, maar die, wanneer zij ontdekken dat zij hunne zwijnen kwijtraken als Jezus komt, het droevigste gebed bidden dat een mensch bidden kan: „Heer, ga toch weg uit onze landpalen”.

Er zijn nog vele Gergesenen, al is het land dat zoo heet thans de verblijfplaats van roovende Bedouïnen. Allerwegen zijn zij te vinden. Zij bidden alleen niet meer, dat Hij uit hunne landpalen zal weggaan. Zij wijzen Hem de deur, ruwweg, of zij laten Hem uit met een beleefde buiging. 'k Vrees dat hun zieleland ook wordt een land door Bedouïnen bewoond.

Aan de Noord-Oostzijde van het meer wordt nog aangewezen de plaats waar Bethsaïda lag.

Er bestaat ten opzichte van Bethsaïda een moeilijkheid. Volgens Lukas 9 : 10 heeft de spijziging der 5000 plaatsgehad bij Bethsaïda. Volgens Marcus 6 : 45 vaart de Heiland, na die spijziging, naar den overkant naar Bethsaïda. Het schijnt dat er twee Bethsaïda's zijn geweest, het Galileesche aan den westelijken, Bethsaïda Julias aan den oostelijken oever van het meer. Die gelijkheid van namen is zeer mogelijk als men let op de beteekenis van den naam Bethsaïda, n.l. vischhuis. Het Bethsaïda, dat het vaderland was van Petrus, Andreas, Johannes, Jacobus en Philippus, zal dan het Galileesche zijn geweest.

Omtrent de ligging van Kapernaüm bestaat thans vrij wel zekerheid. Opgravingen hebben aangetoond, dat Tell Houm de plaats is waar eertijds de stad lag, die de apostelen, van Jezus sprekende, *Zijne stad* noemden.

Welk eene herinneringen ontwakten op deze plaats!

Wie thuis is in de Nieuw-Testamentische verhalen, ziet voor zich oprijzen het oude stadje met zijn nauwe straten, nog nauwer gemaakt door de werktafels der ambachtslieden en de kooptafels der handelaars, waarin de menigte zich verdringt als Jezus zich begeeft naar het huis van Jaïrus. Hij denkt aan de vrouw, die Zijn kleed aanraakte en zucht:

Een vrouw genaakte Uw kleed, o Heer,
 en stond, en was genezen;
 een vrouw genaakte Uw kleed, o Heer,
 hoe zal 't met mij vergaan,
 die U, mijn daaglijksch brood,
 hoe heilig moest ik wezen!
 ontvang, en nog blijf wederstaan,
 en niet wil zalig wezen:
 O Heer, hoe zal 't met mij vergaan?

Verdwenen zijn de dobbelsteenachtige huizen van Kapernaüm met hun trap aan de buitenzijde, die voerde naar 't platte dak; maar wij kunnen ze ons wel voorstellen, deze huizen van den eenvoudigen man. Wij hebben er zoovele gezien op onzen tocht en wij aanschouwen die woning waarin Jezus sprak, waar belangstellenden en Hem beloerenden het huis vulden tot aan de deur toe. Daar komen naar dat huis eenige vrienden met een geraakte. Zij dragen hem op zijn rietmat om hem te brengen tot Jezus en als 't niet gaat door de deur laten zij hem neer door het dak vóór 's Heilands voeten. Geloovigen zijn het, die maar één ding weten: deze mensch vindt redding bij Jezus, hij moet tot Hem gebracht worden langs welken weg ook. Wij hooren 's Heilands machtwoord: opdat gij moogt weten, dat de Zoon des Menschen macht heeft de zonden te vergeven op de aarde, zoo zeg Ik u: „Sta op, neem uw bed op en wandel.” (Lukas 5 : 17—27).

Gezegend de mensch, die het bed waarop hij gelegen en gerust heeft, leert dragen als een last, dien hij aflegt wanneer hij is thuisgekomen.

In deze stad heeft Jezus gewoond, daar had Petrus zijn huis. Hier werd diens schoonmoeder genezen van de koorts.

In de Synagoge van deze stad heeft Hij geleerd. Hier ook genezen den knecht van den Romeinschen hoofdman, die zoo ootmoedig kwam vragen om hulp voor zijn dienaar. 't Is de Synagoge, die deze hoofdman liet bouwen (Lukas 7 : 5), die den weg gewezen heeft om 't oude Kapernaüm terug te vinden.

Een grondig onderzoek van de door gras en struiken overwoekerde ruïnes bracht overblijfselen van een Synagoge aan 't licht. De versiering wees duidelijk op den keizertijd. Deze Synagoge was gebouwd ten tijde dat de hoofdman in Kapernaüm bevel voerde, de ruïnes werden een aanwijzing dat hier Kapernaüm had gestaan.

De Synagoge zelve bleek een schoon gebouw te zijn geweest; 24 Meter lang en 8 Meter breed. Op een steen die boven den ingang had gestaan, was gebeiteld een pot waarin manna bewaard werd; een schoon symbool voor een Synagoge, waarin het aan Israël geschonken brood uit den hemel werd uitgedeeld. Welk een beteekenis krijgt, tegenover dat symbool, het woord des Heeren: „Ik ben het brood des levens. Uwe vaderen hebben het Manna gegeten in de woestijn en zij zijn gestorven; dit is het brood dat uit den hemel nederdaalt, opdat de mensch daarvan ete en niet sterve. Ik ben dat levende brood dat uit den hemel nedergedaald is; zoo iemand van dit brood eet, die zal in eeuwigheid leven en het brood dat Ik geven zal, is mijn vleesch, hetwelk Ik geven zal voor het leven der wereld” (Joh. 6 : 48—51).

Hier in Kapernaüm werd Levi de tollenaar geroepen tot apostel, geroepen om, in plaats van belastingbedragen, te boeken de daden van Hem, die gekomen was om te zoeken en zalig te maken het verlorene (Matth. 9 : 9).

Welk een heerlijken tijd hebben die steden aan de Galileesche zee beleefd! Al den rijkdom van Gods barmhartigheid hebben zij genoten, mild en overvloedig. Woorden van heiligen ernst hebben het hart harer inwoners getroffen en nu . . . daar liggen zij; de plaats waar ze eenmaal stonden, is bijna niet weer te vinden.

De visschen spelen nog altijd in het zilveren meer, de stroomen van de naburige heuvelen houden het water frisch, de Jordaan kiest nog steeds zijn loop door de Galileesche zee. Kruiden en struiken spreiden hun zoete geuren in de avondlucht als vanouds; maar de menschenstemmen zwijgen. Handelskaravanen worden er niet meer gezien; geen kinderzang weerklinkt er en het plechtig reciteeren van Wet en Profeten wordt niet meer gehoord.

Weggevaagd van den aardbodem zijn die eens zoo levendige plaatsen.

Dit moet aangrijpen wie hier nadenkend vertoeft; hij hoort de vriendelijkste stem, die ooit op aarde weerklonk, spreken die woorden vol van smart en heiligen ernst en insnijdend verwijt:

„Wee u Chorazin, wee u Bethsaïda! Want zoo in Tyrus en Sidon de krachten waren geschied die in u geschied zijn, zij zouden zich eertijds in zak en asch bekeerd hebben. Doch Ik zeg u, het zal Tyrus en Sidon verdraaglijker zijn in den dag des oordeels dan ulieden. En gij Kapernaüm, dat tot den hemel toe zijt verhoogd, gij zult tot de hel toe nedergestooten worden, want zoo in Sodom die krachten waren geschied, die in u geschied zijn, het zou tot op den huidigen dag gebleven zijn. Doch Ik zeg u, dat het den lande van Sodom verdraaglijker zal zijn in den dag des oordeels dan u” (Matth. 11 : 20—24).

Met deze woorden, zwaar van ontroerenden ernst, neemt de Heiland afscheid van de plaatsen waar Hij 't langst en 't meest gearbeid heeft. Zijn ziel is verscheurd. Ook hen had Hij willen bijeenvergaderen; maar zij hebben niet gewild.

Wonderlijk volgt daarop: „In dien tijd,” let er op: in dienzelfden tijd toen Hij dit van ziele-smart zware oordeel sprak, „in dien tijd antwoordde Jezus en zeide: „Ik dank u Vader, Heere des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt en hebt ze den kinderkens geopenbaard. Ja, Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U.”

„Alle dingen zijn mij overgegeven van mijnen Vader en niemand kent den Zoon dan de Vader, noch iemand kent den Vader dan de Zoon en dien het de Zoon wil openbaren.”

„Komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt en Ik zal u rust geven. Neemt mijn juk op u en leert van Mij, dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart en gij zult rust vinden voor uwe zielen. Want mijn juk is zacht en mijn last is licht” (Matth. 11 : 25—30).

Wonderlijk is dat vervolg en wonderheerlijk. Het gericht komt, maar het gericht doet het Evangelie niet te niet. Het Evangelie zelf,

DE ZEE VAN GALILEA BIJ ZONSOPGANG

BIJ HET AANBREKEN VAN DEN DAG WORDEN DE NETTEN HERSTELD

de betooning van kracht en heerlijkheid, wordt, verworpen, ten oordeel. Dat Evangelie heeft het laatste woord.

* * *

Van Kapernaüm gaan wij voor een oogenblik het dal in van de Jordaan, dat ligt tusschen de Galileesche zee en het meer Merom.

Halverwegen tusschen deze beide meren ligt de Joodsche landbouwkolonie Rosh-Pinah (de Hoeksteen). Zij is zeer schilderachtig gelegen tegen de berghelling, met een schitterend uitzicht op den Hermon, het meer Merom, de Jordaan en de Galileesche zee. Het klimaat is uitnemend; kostelijk welwater borrelt op uit den grond en in tegenstelling met vele andere kolonies is Rosh-Pinah zeer gezond.

Roemeensche emigranten hebben in 1882 deze kolonie gesticht. Zij legden zich vooral toe op wijnbouw, die echter in Galilea minder goed slaagt dan in Judea, waar men groote wijnkelders vindt. Toen dan ook de Joodsche Kolonisatie Maatschappij, gewoonlijk de Ica (Jewish Colonisation Association) geheeten, deze kolonie overnam, heeft zij dezen bouw opgegeven. Sinds dien legden de kolonisten zich toe op den verbouw van tarwe, gerst en sesamolie. ¹⁾ De veeteelt bloeit hier en eveneens het kweeken van amandelen. Er zijn enkele sinaasappel- en citroentuinen en duizenden moerbeiboomen. De laatste werden geplant ten bate van de zijdewormteelt. In het nabijgelegen Safed werd een tijdlang zijde vervaardigd; maar het gebrek aan goede wegen stond die industrie in den weg. De tabakscultuur, die zeer goede uitzichten bood, werd vernietigd door een verbod van het Turksche Gouvernement, dat, tot delging van de openbare schuld, het monopolie van den tabaksverkoop had verpand.

Rosh-Pinah telt ruim 800 inwoners. De huizen zijn gebouwd van steen en ieder huis is omringd door een bloem- en groentetuin en een boomgaard. Een nette Synagoge staat in 't midden der nederzetting.

De straten hebben dubbele rijen boomen, de velden zijn van elkaar

¹⁾ Sesam is een peuldragende plant; uit de erwten wordt en werd door heel de oudheid een gewaardeerde olie geparst.

gescheiden door mimosaheggen. Alles maakt een welvarenden indruk. Wie Rosh-Pinah in het voorjaar bezoekt, komt in een Eden van kleuren en geuren.

Toen mevrouw Ligthart—Lion Cachet Rosh-Pinah bezocht in 1919, werd zij in 't Hollandsch begroet door den tuinman der kolonie Frans van den Hoorn, een Haagschen jongen, die bij haar man op school was geweest. De Joden hielden hem in groote eere. Hij was de vraagbaak op landbouwgebied en kweekte boomen voor andere kolonies. In die kweekerijen neemt de Eucalyptus een groote plaats in. Deze boom, die veel water tot zich trekt, is een bestrijder van de malaria, waarom hij in moerassige streken veel wordt geplant. De Joden hebben hem ingevoerd, waarom de Arabieren deze boomen dan ook Jodenboomen noemen.

Mevrouw Ligthart, die er verstand van heeft en die aan een helder hoofd paart een warm hart voor Israëel, zegt in haar mooie boek „Door Erets Israëel”: „Ik heb dikwijls hooren beweren door menschen die er niets van weten, maar die oppervlakkig napraten wat anderen, dikwijls met kwade bedoelingen, vóórpraten, dat „het toch niets worden zou met de Joden in Palestina. Want nietwaar, het zijn allemaal handelaars, ze willen altijd negotie drijven, in 't klein zoo-wel als in 't groot. Ze kunnen niet arbeiden zooals de boeren en ze willen het ook niet. De heele zaak is daarom reeds een groote dwaasheid”.

„Ik zou”, zoo gaat zij voort, „die menschen met hun eigenwijsheid wel eens midden in zoo'n Joodsche kolonie willen zetten en ze dwingen hun oogen te gebruiken. Wat zouden ze zich verwonderen! Zijn die flink gebouwde jonge mannen met hun gespierde armen en stevige beenen, die daar op 't land werken, Joden? Zijn die kranige meisjes, die op den dorschvloer bezig zijn, en elkaar de groote bossen stroo aangeven, en ze op den wagen stapelen, Jodinnen?

„Ja, dat zijn ze, en ze voelen zich hier in hun element, ze zijn hier op hun plaats.” ¹⁾

Niet alle kolonies zijn zoo gezond als Rosh Pinah. Iets noordelijker

¹⁾ R. M. Ligthart—Lion Cachet: Door Erets Israëel, blz. 228.

HET UITWERPEN VAN HET NET

HET NET WORDT GESLEEPT

dan deze nederzetting liggen Mishmar ha Jarden „de Wacht aan de Jordaan”, volgens eene, door anderen bestreden, overlevering, zou hier de plaats zijn waar Jacob, nadat hij van Laban gescheiden was, hemelsche legerscharen aanschouwde (Gen. 32 : 1 en 2); en de nederzetting Yessod Hamala (Excelsior). Op deze twee plaatsen heeft men zwaar te kampen gehad met malaria en met roovende Bedouïnen. Nog in 1920 vielen dooden bij een aanval van Bedouïnen op een Joodsche landbouwkolonie en hadden de immigranten geen hulp gekregen van „de vrienden Zions” en van baron Edmond de Rothschild, hier allerwegen alleen maar „de baron” genoemd, zij zouden 't niet hebben uitgehouden. Hier vindt men, naast velden met allerlei granen, abrikozen- en amandelboomgaarden, waaruit tallooze bijen kostelijke honing halen; goede weiden en vooral buitengemeen veel bloemen, die gekweekt worden om rozenolie en andere welriekende oliën te fabricceeren.

Wij zullen niet al die kolonies bezoeken; wie er meer van weten wil leze: Albert M. Hyamson, „Palestine, the rebirth of an ancient people,” maar de enkele, die wij bezochten, bevestigen ons in de zekerheid, dat dit land, dat op sommige plaatsen zoo droevig en onvruchtbaar lijkt, tengevolge van eeuwenlang wanbeheer, wel waarlijk is het land overvloeiende van melk en honig, dat de verspieders eenmaal zagen en dat door God aan Zijn volk was beloofd (Num. 13 : 27).

* * *

Teruggekeerd naar de Galileesche zee en varende naar Tiberias, zien wij een wijze van visschen, die hier veel wordt toegepast. Een groot net wordt met de eene zijde vastgemaakt op het land en daarna uitgerooid in een grooten boog, die ook het andere einde aan het land brengt. Zoo wordt een aantal visschen binnen dien boog besloten. Om ze te kunnen aan land brengen, moet de onderzijde van het op kurken drijvende net tot den bodem reiken. 't Is daartoe met lood bezwaard. Nu ontstaat echter 't gevaar, dat het blijft haken achter punten van den rotsigen bodem, waarom de visschers met een schuit er bij moeten zijn om het een weinig op te heffen. Natuurlijk

kan deze wijze van visschen alleen worden toegepast, daar waar 't meer niet zeer diep is. Bij deze vischvangst zien wij dan ook kinderen vol vreugd, geheel naakt, plassen in het water, waarbij zij zich inbeelden, dat zij de visschen in 't net jagen.

Aan deze wijze van visschen heeft de Heiland waarschijnlijk gedacht, toen Hij de gelijkenis sprak van het vischnet, dat uitgeworpen wordt in de zee en dat de visschers aan den oever optrekken, waarna zij de goede visschen bewaren en de kwade wegwerpen (Matth. 13 : 47—50).

Bij het bevaren van de Galileesche zee hebben wij menigmaal het oog gericht op de bergen rondom het meer, op die bergen waarop de Heere Jezus somtijds zich afzonderde, om de gemeenschap met Zijnen Vader te zoeken (Mark. 6 : 46) en als wij daaraan dachten, vergaten wij niet, dat die biddende Heiland, met de ziel gekeerd tot Zijnen Vader, toch lette op Zijne discipelen. Biddende op den berg, ziet Hij hoe zij zich zeer pijnigen om het schip voort te krijgen en al laat Hij uren voorbijgaan, uren waarin de discipelen zich wel zeer verlaten gevoelen, Hij vergeet ze niet en in de vierde nachtwake komt Hij tot hunne hulp (Mark. 6 : 46—51; Matth. 14 : 23—33).

Als de avond valt en wij nog wel geen storm, maar toch heftige windvlagen op de zee beleven, begrijpen wij welk een daad het was van Petrus om op des Heeren woord : „Kom!” het schip te verlaten en zich toe te vertrouwen aan de opgezweepte golven.

Dikwijls hoort men zeggen: dat Petrus hier weer „haantje de voorste” was en dat zijn voorbarigheid hier terecht werd gestraft. En daarin is waarheid; de andere discipelen hebben er zeker ook zoo over gedacht en gezegd: daar zit hij nu met zijn natte pak. Zou de Heere Jezus hem echter niet met een zeer vriendelijk oog hebben aangezien? Petrus heeft gewankeld. Petrus heeft niet kunnen gaan op de golven. Petrus is gezonken; dat is geen der anderen overkomen; maar Petrus heeft het dan toch gewaagd. Daar is een oogenblik geweest, waarin de golven voor hem geen golven en de winden geen winden waren, omdat Jezus er was. Dat oogenblik heeft geen der anderen gekend.

ZONSOPGANG BIJ MAGDALA

DE GALILEESCHE ZEE GEZIEN VAN DEN BERG DER ZALIGSPREKINGEN

Zou een zinkende Petrus, die nat werd, niet dierbaarder zijn in Jezus' oog, dan een discipel, die niet zonk omdat hij bleef zitten?

Daar zinken nog wel eens Petrussen, die, in vertrouwen op den Heer, 't schip verlieten, maar die schrikten voor de golven. Vele discipelen zien met medelijden op hen neer. Wat waren zij dwaas! Wat wilden zij loopen, waar niet te loopen viel! Zij moesten immers wel zinken! Dat zinken soms beter is dan zitten, is voor de wijzen en verstandigen verborgen; 't is alleen den kinderkens geopenbaard.

* *
*

Onder de bergen die wij, als wij van de Galileesche zee onzen blik zuidwaarts richtten, hoog zagen uitsteken boven de andere, is de Tabor wel de hoogste.

Van het meer vertrekkende, moeten wij ongeveer zes uren te paard klimmen om, langs een eentonigen en dorren weg, den top te bereiken. Wij komen daarbij langs een 361 M. hoogen berg, die den naam draagt „de horens van Hattin” en volgens de overlevering de berg zou zijn waarop de Heere Jezus de bergrede uitsprak.

Hoewel deze overlevering in den Bijbel geen grond vindt, hooren wij hier, vanwaar men neerziet op de Galileesche zee, de woorden: „Zalig zijn de armen van geest; want hunner is het koninkrijk der hemelen; zalig die treuren; zalig de zachtmoedigen; zalig die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid; zalig de barmhartigen; zalig de reinen van hart; zalig de vreedzamen; zalig die vervolgd worden om der gerechtigheid wil.”

Het pad wordt steiler en wij moeten langs zigzag paden hooger komen.

Geen wonder ook. De Tabor rijst 500 M. boven de vlakte waarin zij ligt; maar schijnt aanmerkelijk hooger te zijn.

Van oude tijden af trok deze berg de aandacht. In Psalm 89 : 13 zingt Ethan: Tabor en Hermon juichen in uwen naam. Als Jeremia de komst van Nebukadnezar voorspelt, zegt hij: Hij zal voorzeker, als Tabor onder de bergen en als Karmel bij de zee, aankomen.

Deze berg wordt gehouden voor dien waarop Jezus verheer-

lijkt werd met Mozes en Elia, in tegenwoordigheid van Petrus, Johannes en Jacobus.

De overlevering steunt hierop, dat Tabor door rabbijnen „de heilige berg” werd genoemd en dat Petrus zegt in zijn tweeden brief: „Deze stem (n.l. de stem: deze is mijn geliefde Zoon in denwelken Ik mijn welbehagen heb) hebben wij gehoord, als zij van den hemel gebracht is geweest, toen wij met Hem op den heiligen berg waren” (2 Petr. 1 : 18). De zwakheid van dit argument behoeft niet te worden aangetoond.

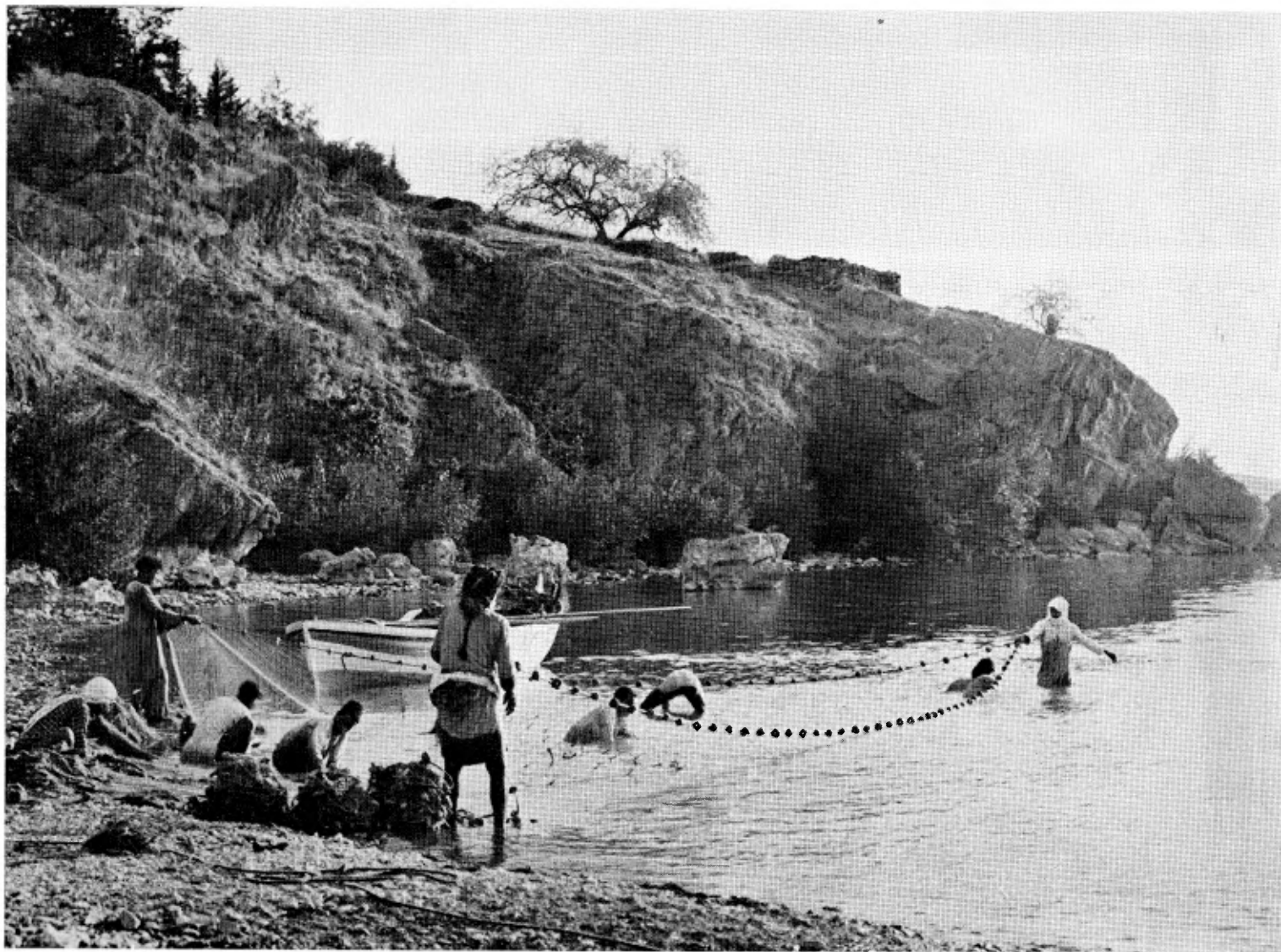
Origenes heeft den Tabor aangewezen als den berg der verheerlijking en hem zijn bijna alle latere schrijvers gevolgd. Op welken grond Origenes dit deed, weten wij niet. Er tegen is wel eens aangevoerd, dat op den Tabor een stad zou hebben gelegen. Dit is echter zeer betwifelbaar. Wel wordt in Richt. 8 : 18 gesproken van een stad Tabor, maar het blijkt niet, dat die wordt gezocht liggende op den berg van dien naam.

Vóór de overlevering pleit, dat de verheerlijking plaatsvond op een hoogen berg, die blijkbaar lag in een bevolkte streek. Aan deze eischen voldoet de berg Tabor. Ernstige gronden om de overlevering te verwerpen, bestaan niet.

Het plateau van den Tabor is bedekt met gebouwen en ruïnes van gebouwen; een deel van deze behoort aan de Grieksch-, een ander aan de Rooms-katholieken. Er is een Franciscaner klooster, een kapel gewijd aan Elia, een andere aan Mozes; resten van een Saraceenschen muur, alles omgeven door de overblijfselen van een zich nog verder uitstrekkenden muur, die door Josephus zou gebouwd zijn.

Al die gebouwen hinderen. Op het eenzame plateau zouden wij de verheerlijking veel beter kunnen medebeleven. Daar, heenziende over een groot deel van 't land, hebben Mozes en Elia met den Heere Jezus gesproken over den uitgang, dien Hij moest volbrengen in Jeruzalem, dat ginds in 't Zuiden ligt, achter de bergen Ebal en Gerizim.

Wonderbaar oogenblik in het leven van den Heiland. Uit den

HET NET WORDT INGEHAALD

EEN MENIGTE VISSCHEN

hemel wordt Hem aangekondigd de lijdensweg en Hij, die van den Tabor had kunnen opvaren tot den Vader, kiest den weg van lijden, smaad en dood.

De discipelen willen hier tabernakelen maken, blijven in de heerlijkheid, de wereld daar beneden laten onder zich.

De Heer niet.

Mozes en Elia verdwijnen en zij zien niemand dan Jezus alleen.

Dat was een teleurstelling. De heerlijkheid was er niet meer of neen, die was er, maar zij zagen haar niet.

Hebben wij genoeg aan Jezus alleen?

De wereld, die aan den voet van den Tabor zich uitbreidt, had Hem noodig en heeft Hem noodig; Hem alleen.

Wij zien daar liggen de vlakke van Esdrelon, die van de dagen toen Barak met zijn troepen den Tabor afdaalde om tegen Sisera te strijden (Richt. 4) tot op den tijd toen aan den voet van dezen berg Napoleons generaal Kléber streed met de Turken, geweest is het tooneel van steeds weer vernieuwden strijd.

Van den Tabor overziet men Galilea tot aan den Hermon in het Noorden, den Ebal en de Gerizim in het Zuiden, den Karmel in het Westen. In 't Oosten rijzen de bergen van den Hauran.

Welk een berg om te peinen over den zegen en den vloek door Josua uitgesproken over Israël (Jos. 8 : 34), over den ondergang van Israëls eersten koning op de bergen van Gilboa, (2 Sam. 1 : 21), over Elia en zijn offer op den Karmel (1 Kon. 18), over die glinsterende Galileesche zee.

Toch blijft hier ten slotte maar één woord naklinken: „Jezus alleen”.

* * *

Wij moeten van de Galileesche zee afscheid nemen.

Nog eens willen wij haar zien, niet uit de hoogte, maar zooals zij aanschouwd wordt uit het schip. Wij laten ons voortroeien langs hare oevers.

Daar aanschouwen wij enkele mannen rondom een vuur. Zij bereiden hun maaltijd.

Die aanblik roept ons Joh. 21 voor den geest.

Zoo heeft de Heiland gezeten met de Zijnen, die vruchteloos waren gaan visschen en niet vingen dan op Zijn woord. Die ook ondervonden dat de vraag: „Kinderkens, hebt gij niet eenige toespis”, ten doel had: niet te ontvangen, maar te geven.

Als Jezus van ons iets vraagt, dan geeft Hij, dan voorziet Hij in onze nooden. Brood en visch stonden gereed toen de discipelen kwamen op het strand.

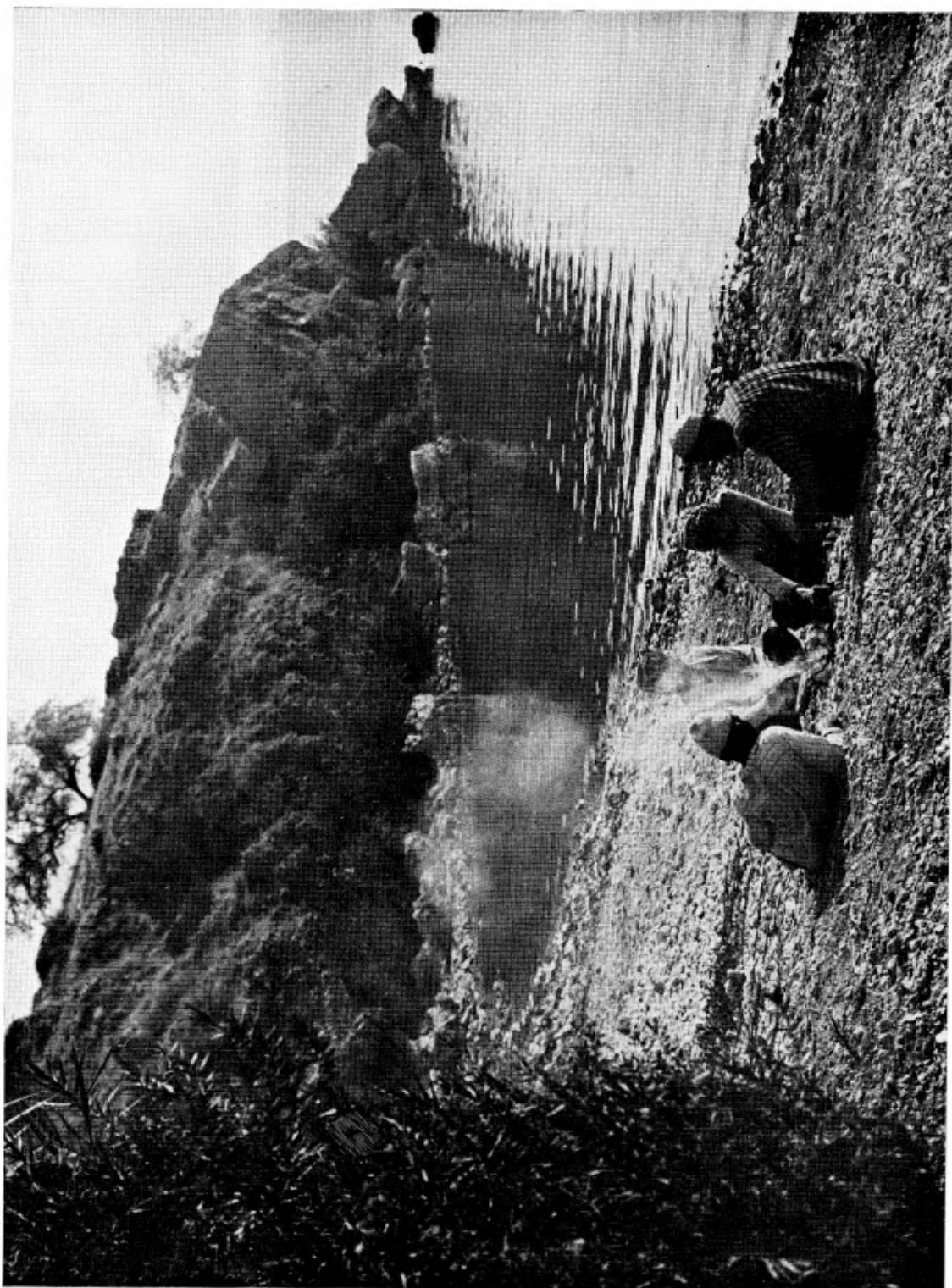
Daar is gehoord die vraag gericht tot Petrus: „Simon, zoon van Jona, hebt gij Mij lief”? Een vraag die de Heer richt tot ons allen.

Wat is ons antwoord?

Wij verlaten de Galileesche zee. Wat nemen wij mede? Mooie herinneringen? Een sterk verlangen dat meer te zien met eigen oogen? De belangstellende vraag: wat zal er worden uit al die Joodsche Kolonies? Zal Isrels volk nog eens weer wonen in 't land der Vaderen?

Op al die belangstellende of nieuwsgierige vragen geeft de Heer ons dit ééne antwoord, dat hij ook aan Simon gaf:

„Volg gij Mij”.

HET ROOSTEREN VAN DE VISCH

DE KOKSIAAN

DOOR

J. K. VAN EERBEEK

Zóó werd het voorzichtige bakkerswinkeltje van de weduwe Fenna Marsman ingenomen door den nieuwen knecht Jan Wiersma.

Het winkeltje was aldus: De koperen schalen en gewichten, en de groote koperen slang boven de toonbank glommen in het besef van de rust, die ze genieten zouden tot het eind van hun dagen. De zon scheen; het bruin lancaster gordijn voor het raam gloeide alsof het voor een van licht tintelend gebrandschilderd kerkraam moest doorgaan.

De schel ging. Ze schokte kribbig tegen den stuggen pal aan den deurstijl, baaierte nerveus uit: ting, ting, ting-e-ling, ting, al zachter en zeuriger.

„Goeden dag,” zei Jan Wiersma.

„Goeden middag,” zei Fenna.

„Ik ben Jan Wiersma, ik kom op uw brief.”

„O,” zei Fenna, „dan ben je de nieuwe knecht.”

„Dat kon ik worden,” zei Jan.

Er was een glimlach om de rose pruimedant die Fenna's mond was. Het was met dien glimlach als met een zonnestraal op een weifelenden dag: men heeft ze niet zien komen, maar op een moment is ze er.

„Dan lijkt 't me 't beste, dat je met me naar binnen gaat,” zei Fenna.

In de achterkamer, waar het licht van een ombouwd plaatsje zich binnenwong, was het Jan die het eerst sprak.

„Een heele reis.”

„Ja, een heele reis. En wanneer ben je van huis gegaan?”

„Vanmorgen om drie uur,” zei Jan.

Het glimlachje — de toegeeflijkheid waarmee de bewoners van

het veilige Hanzestadje een ander het onvoldoende op de lei schreven — het glimlachje verbleekte.

„Wat zeg je?” vroeg ze ongerust.

„Om drie uur van morgen,” herhaalde Jan.

„Maar dan heb je zeker familie in de stad, waar je aan moest?”

„Nee, zeker niet. Ik ben vanmorgen om halfdrie opgestaan, en om drie uur was ik op weg naar Stiens. Daar vandaan ben ik naar Leeuwarden gegaan met de omnibus . . .”

„Naar Leeuwarden zeg je?” zei de weduwe verwonderd.

„Ja, naar Leeuwarden,” zei Jan verwonderd over die verwondering.

„Maar ben je dan niet onder Ommen vandaan?”

„Welnee. Ik ben van Heemse bij Stiens.”

„En ik had uit je brief begrepen, dat je van Heemse hier uit de buurt was.”

Het bleef een oogenblik stil. Het glimlachje keerde terug op Fenna's gezicht.

Toen begon ze weer te praten.

„Ja,” zei ze. „Ik weet niet of ik je . . . of ik iemand, die zoo'n eind uit onze buurt is, wel gebruiken kan.”

Stilte. Tik tik telde de klokslinger — koperen onrust in een glazen huisje. Het maakt een groot verschil, of men een lange reis — de langste van z'n leven — maakt als een verwachte gast, of als een soort indringer — een vreemdeling die niet welkom is.

Ze praatten wat, maar de weduwe bleef bij haar idee: ze had geen idee op een knecht, die zoo ver uit de buurt vandaan was. Wat die reis betreft, die zou ze hem vergoeden, en hij kon hier eten, maar verder geen nieuws.

Jan Wiersma at, dronk, hij bad en dankte voor z'n maal; keek rond in de kamer en in z'n eigen gedachten; maar toen hij met een en ander klaar was, bleef hem niets over dan de straat. Een leelijk ding voor iemand, die met een wereld plannen van huis getrokken is.

Jan liep door den winkel met z'n hoofd naar de tegels, gaf weinig acht op het nerveuze praten van de bakkerin. Hij nam den deurknop. Hij deed de deur open. Hij keek naar de schel als een dichter naar

een aardappel. Toen keerde hij zich om, trok de deur weer dicht en begon te praten. En hij zei dit:

„Juffrouw Marsman,” zei hij, „ik geloof niet dat u er goed aan doet met me zoo weer naar huis te sturen. Ik ben deze zaak niet uit mezelf begonnen, maar ik heb gebeden, en ik kan niet aannemen dat God me om zoo'n vergissing, die niets om 't lijf heeft, wegstuurt. Neem u me een maand op proef, als ik voor m'n werk niet goed ben, ga ik uit me zelf weer weg. Maar het brood dat hier ligt kan ik allemaal maken. En die koekjederij die je daar in die bussen hebt, nu, dat zal de heele wereld ook niet werk hebben, om te leeren.”

Zoo stond Jan Wiersma daar, en zoo praatte hij. Hij had z'n groote hand op de toonbank liggen.

En werkelijk, geen half uur later zat Jan weer in denzelfden stoel in de schemering van dezelfde achterkamer, en 's avonds sliep hij met den tweeden knecht onder de pannen van de vliering van het oude huis in het Hanzestadje, dat bleef glimlachen.

Twee jaar later had hij een zaak gekocht, van zijn overgespaarde geld, en woonde met z'n meisje uit Stiens — nu z'n vrouw, in een bakkerij in hetzelfde Hanzestadje.

Het is in het donker, dat wij menschen om onze plaats in de zon vechten.

Twee uur. De nacht heeft zijn zware hand op het stadje gelegd; de mierenhoop is tot rust gekomen, eerst met den dageraad zullen de menschen weer uitzwormen over de grienden, de weilanden en de tuintjes. Op straat geen stap; een nachtvlammetje van een slaapkamer achter een gordijn. Een schreiend kind. De toren slaat zijn slagen. Een. Twee uur.

Uit de kooi getrokken; valsch, een dier, dat uit z'n behagen, de rust, de warmte is gesard; bij het nekvel gegrepen door den plicht en dezen vinnigen winternacht, staat Jan Wiersma in de kamer waar de resten van den gepasseerden avond nog slingeren: een scheeve stoel, een stuk goed, een vuil kopje.

Maar in de keuken, bij het aanrecht, wast hij zich. Hij slaat het ijs van de kom, en wast zich met een stijf bevroren waschlap, die in zijn handen dooi wordt. De arbeid, de dag kruipt in zijn spieren, het behagen komt terug en verdrijft de traagheid van het vleesch. De gasvlam van de lamp steekt telkens een blauwe tong tegen den zolder uit, floep, floep, floep.

Hij is klaar; de huiver is van de leden, het bloed gudst onder de huid, de adem heeft begeerte naar de kilte van de lucht. Jan's bewegingen zijn leelijk, kruiperig, maar recht op de dingen af.

Hij begint zijn werk niet, voor hij gebeden heeft. Hij gaat er voor op een stoel zitten. Zoo zijn wij doleerenden, een afgescheidene knielt niet en blijft niet staan, hij gaat, als hij bidt, zitten, zelfs al is hij alleen. Het hoofd zakt op de borst, de handen zoeken de knieën. Ze wrijven over die knieën, die handen. Zoo vraagt hij den zegen.

. . . . Het gloeikousje in de bakkerij is kapot. Tot de rijskast reikt het licht niet. Een geheime werkplaats lijkt het, tusschen de slapende huizen.

Met een langen krauwel rakelt Jan Wiersma het vuur op in den ovenmond. Hij gooit kolen bij, de vlam slaat op, sproeit vol drift uit den ovenmond, de gloed verhit Jan's huid — daar zuigt de trek in de luchtkanalen de minderende vlam de helle grot in. Kolen worden er in gegooid, ze nemen den gloed van den vuurklomp over, door de reten in de ijzeren deur is het vuurfestijn te zien.

De Amerikaansche bloem wordt in den trog gestort, goed meel, vet en geel als room. Het vette van de aarde. Jan is niet heelemaal gespeend van het respect van den goeden werkman voor zijn materie; zijn blik taxeert en keurt. Hij maakt een ronden wal van meel in den trog; een krater, die besneeuwd is. Het meer in dien krater is van melk; de kleffe gist en het zout zijn er een eiland in. Hij doet het werk niet om het werk: hij denkt aan een mengmachine die hij eens koopen zal; aan een kleinen peuter dien hij, later, naar zijn werk wil laten kijken; hij is geen werkman, Jan Wiersma, de bewegingen van zijn groote handen zijn kleinlijk en kribbig — toch krijgt hij gedaan wat moet.

Kluit na kluit van den room-witten wal tuimelt in de dijende pap van den krater; de materie, kleverig eerst, wordt taaï onder zijn knedende handen; er komt stand in het deeg.

Een stomme nooddruft ligt op zijn gezicht; en deemoed.

Nu ligt het deeg in de rijskast. Het vuur wordt gevoed; de vette zwarte kool wordt in den gloed geschept.

Hij heeft een uur rust. In den inschietkuil gaat hij zitten, voor den vuurmond. Zijn rug is gebogen. De scherpe oogen houden gericht over de plannen die hem in den zin schieten. Vandaag moet de Westerstraat afgewerkt worden. Hij moet wéér huis aan huis, deur aan deur met zijn wagen vol brood. Hij knijpt zijn oogen dicht; door de spleten van zijn oogen kijkt hij zijn harden, harden dag in. Het plan lijkt goed, zooals hij het uitmaakte met zich zelf: geen deur waar hij dezen dag niet met zijn broodmand komt. Bij zes deuren dankje halen, en bij de zevende een broodje laten. Is er meer te doen? Ja. Bij Knoop zeggen waar 't op staat. Laat me een maand lang iederen dag een dubbeltjes brood brengen: daarna loop ik je deur voorbij; maar ik moet den moed er in houden. Ik moet er óók tusschen. Het is marktdag vandaag. Zijn concurrent, Ambtman, drie deuren verder, heeft elken Dinsdag het huis vol boeren. Het is de zesde week, dat Jan zijn brood op een schragenbank voor de deur heeft gehad. Dat geeft niet genoeg; de menschen loopen voorbij. Hij moet er zelf bij staan, de menschen aanspreken. Hij heeft het moeilijk; hij heeft de tranen in de oogen; maar hij heeft het goed. Waar een mensch zijn plaats is, daar staat hij, tot God hem wegroept. Tot God hem oproept. De kneedmachine komt in dien hoek; de deegverdeelmachine zou er naast kunnen; en hij moet berekenen of een heetwateroven werkelijk zooveel uitspaart aan kolen, als ze zeggen. Maar dat zijn luchtkasteelen. Het hart is zijn fantasieën gevolgd; het slaat het bloed driftig door de leden. Er moet een fabriekje van, van deze bakkerij. Hij kijkt met helle oogen in de flauw verlichte werkplaats rond. Luchtkasteelen. Gister waren zijn Duitschers te flauw van kleur; zijn brood mag niet minder zijn dan dat van zijn concurrent Ambtman. Zijn oven was ook te flauw gister; dat moet goed komen

vandaag. Hij zal twintig timpen maken, die kunnen voor vijf cent weg. Hoe lang kan hij nog teren op zijn overgespaarde geld? Nog een maand, nog twee maanden, als er uit Stiens nog een pak komt met boter, koffie en suiker. Dan is het uitgemaakt of hij hier baas blijft, of zijn leven lang als knecht aan een anders trog zal staan. Nu moet het deeg uit de kast voordat het verrekt; niet te dicht bij de ovenhitte, of het gaat vloeien, en niet te zeer in de kilte, waar het terugvalt. Hij gaat uitwegen; zijn handen slaan het credo in het gerezen deeg; zooals de dominee het slaat in het hart van de gemeente, in de kerk, 's Zondags.

Het lukt niet. Het deeg krult op de plaat. Het is te wreed, te krimperig. Wat kan er mankeeren? Het meel is goed; daar ligt het niet aan. Het deeg is afgedekt tegen de kou; te laag is de temperatuur ook niet, het is handwarm binnenin. De fijn gescheurde Duitschers van Ambtman komen Jan Wiersma in den zin. Als een net zoo egaal de fijne scheuren over de bruine korst. Wat kan dit brooddeeg mankeeren, dat een opgemaakt broodje als een koek op de plaat krult? Driftiger jongleeren Jan's handen met de deegkluiten. Een ader dik als een macaroni stengel puilt op z'n voorhoofd. Hij beplukt den gummiweeken berg op z'n granieten folterbank, pakt een kluit op, smijt 'm van zich af. Wat alle heksen heeft dat deeg besmoegeld? Is dat deeg? Werk van een man, die tien jaar bij een vak is? Het lijkt de klodderij van een deerntje van de huishoudschool. Jan's gezicht staat valsch als een hond, wien ze de klui afnemen. Maar vloeken dat doet hij niet. Geen mensch zal kunnen zeggen, dat hij Jan heeft hooren vloeken. Nog niet dien keer toen hem de dubbele plaat vol schellings Paaschbrooden in de asch van den inschietkuil keukelde.

Misschien was het meel te vet. Er was nog één kans. Lukte die niet dan kon hij van alle deeg wel balletjes wrijven en er de ruiten mee dichtgooien. Hij kon een baksel van een dorder kwaliteit gaan mengen. Maar hoe kwam hij aan een baal inlandsche bloem? Ambtman vragen? Dankje. Ja, zoo zijn we, wij koksianen. Het is beter te geven

dan te ontvangen. Maar wat dan? Voortprutsen? Wie zal zeggen wat voor weeskindjes van mikken er dan achter de winkelruit komen te liggen vandaag. Er zit niets anders op, dan den heelen boel in den steek te laten, Gerrit Jan Beltman, den mulder, op te kloppen, en een kwartier lang met een baal inlandsch op den nek, door de stad te draven.

Zoo is er altijd wat. Een mensch vreet zich vast in zijn vak, hij nekt vijftig vossen in zijn wingerd en de laatste vernielt hem onvoorziens den bloesem. Maar ook die laatste is met Gods hulp te vangen. Met wat geluk, zegt een ander. Met Gods zegen zegt Jan en hij is genoot in een tweede werkverbond.

Nu moet hij toch de ovendeur met rust laten, anders staan de brooden over een uur nog met een wit gezicht op de plaat. Wel tien keer al heeft hij de deur opengerukt — dof vezelen de wielen over de ijzeren richel — om naar het wonder te kijken. Want ze worden goed. Het is een wonder na wat hij er van nacht mee door-gemaakt heeft met deze schoten, mikken en bollen, die zich een veeg bruin over de tronie laten strijken — het is een wonder, maar goed worden ze. De bussen zijn vol; de gist heeft het deeg geheven; op het moment dat een schoone ronde rug over den busrand bolde is het rijzen tot staan gebracht; en een rijke barst scheurt al hier en daar het brood, dat z'n wasem vol belofte door de werkplaats zendt.

Hij zingt niet, Jan. Maar in z'n hoofd twinkeleeren alle plannen en verwachtingen weer. En werkelijk, daar zingt hij toch. Een psalm. Heer, ai maak mij Uwe wegen. Zijn boerenstem zwiebert op de noten als een kind op schaatsen. Het blijft neuriën. Er zal wel eenig verband zijn, op een of andere wijze, tusschen die woorden van dien psalm en een oven vol brood.

Er komt gerucht buiten. Een haan kraait. De botermaker van de melkfabriek gooit zijn deuren open; de heldere geluiden van metalen bussen pronken daar in den morgen. De stad ontwaakt; met

ongewillige oogen kijkt ze den grauwen winterdag in, die schuw, een misgeboorte, op de wereld aan komt.

En daar staan ze. De brooden. Geen verontschuldgingen, geen redeneeren. Ieder kan zien wat de man, die dit werk maakte, waard is. We laten ons niet voorstaan op wat we kunnen; en we gaan voor geen dik woord op zij.

Maar het moeilijkste wacht nog. Er moeten koopers komen voor dit brood.

Er komen voetstappen in de gang. Frouke, Jan's vrouw, staat in de deur. Het is „zes uur”; dat is haar klokje van opstaan; de slaap is haar de leden nog niet uit. Ze is meer mans dan Jan. Wat haar postuur betreft.

„Morgen, Jan.”

„Frouke.”

„Je bent niet vroeg.”

„Nee.”

Alleen weer. Geen woord over de temptaties van den nacht. Ja. Zoo is dat nu. Men kan niet tegelijk een psalm zingen en een minneliedje. Een mensch is altijd ergens, en nooit op twee plaatsen tegelijk. Wij Fries-Saksen zijn tenminste zoo. Wij staan vast op de aarde — ja vaster in het hierna dan in het hart van onzen naaste. We zijn niet mooi, wij zijn niet sierlijk; wij zijn niet van adel. We weten wel wat we met de wereld moeten beginnen, maar niet te best hoe we onzen naaste moeten aanvatten. We breken er ons hoofd niet over. We slaan er ons door — niet mooi; maar we komen er.

Zoo. Nu komt het tweede bedrijf van den dag. Het brood moet aan den man. Op tijd moeten zeven dampende waterbroodjes in het slijterswinkeltje van de weduwe Groenesteeg de ijsbloemen van de ruiten liggen. Dan komen de ongewasschen slopjesvrouwjes, in de hand het kannetje heet water en halen ze bij de weduwe vandaan — op de pof. En Jan levert ook op de pof. En 's Zaterdagavond ontbrandt het stille gevecht om de laatste twee kwartjes, die niet — geen denken aan — tot de volgende week mogen blijven staan.

Jan komt terug in z'n witte buis, hij heeft zich wat opgedoft; hij

heeft gegeten. Het is tijd dat hij naar de weduwe gaat. Hij heeft haast, want hij is vandaag een uur later dan gewoonlijk; maar hij is heelemaal in beslag genomen door het gewicht van deze dagen; hij is opgewonden en ernstig, vervuld van een diep besef van zijn afhankelijkheid. Zoo komt hij tot een daad, waartoe niets in zijn leven hem ooit weer brengen zal. Hij neemt het brood en legt heel het baksel voor den inschietkuil. En dan, als Zedekia voor de brieven van Rabsaké, knielt hij er voor. En afdalend in zijn levensnood, tot daar waar zelfzucht en offervaardigheid vrede hebben, vraagt hij den zegen er over.

Marktdag. De boerenwagens, hoog op de raden als de Drentsche paarden op de pooten, schommelen de stad binnen. Bij plukjes komen ze binnenvallen, drie, twee, zes in een rij. De boerinnen, een doek over het hoofd die in een tip over den rug hangt, zitten op de banken, een stoof onder de klompen, en den arm door het hengsel van de botermand. Ze komen met de fiets, met de tram; de eenkennigheid van hun eenzame hoeven aan den zandweg heerscht over hun wezen.

Tegen twaalf keeren ze terug, ze roepen elkaar aan, praten over den prijs dien ze gemaakt hebben, over de zuivel en de beesten. Ze drinken koffie bij de bakkers en gaan met een stuk nieuw gereedschap en etenswaar naar huis terug. De mannen dragen korte jasjes van duffel en de vrouwen een crinoline van rokken en een kleurigen borstdoek.

Bij z'n schraag Jan Wiersma. Het brood laat hem zoo onverschillig alsof hij het van de straat had geschept. Zooeven laveerde hij voorbij den winkel van Ambtman; hij heeft gezien dat zijn brood beter, enfin, evengoed was. De zaak van Ambtman is vol menschen, ze puilen den winkel uit als de roof uit den zak van een dief. Jan's winkel is leeg. Ze bestaat niet voor deze menschen. Ze is hun minder dan de lucht die ze voor hun adem gebruiken. Soms lijkt het of hun blik zijn waar ziet; maar voor het zoover komt kijken ze zich vast op een punt voor zich uit, en komen er op af alsof ze in trance

liepen. Enfin, de zon schijnt. Kijk, de zon schijnt. De zon schijnt.

Een lange boer met één oog, een ben aan een riem over den schouder, zwaait glimlachend den winkel in. Jan op hem af, bedaard, bedaard. De boer plant een vuist op de toonbank, doet z'n mond open, bekijkt Jan, monstert z'n hand

„O, ik bin te ver geloopen. Ik mot bie Ambtman wezen.”

„Zoo.”

De boer keert zich om en loopt de deur uit, glimlachend.

Frouke komt van achter.

„Was er een in den winkel?”

„Neen.”

„Maar er was daar net toch iemand.”

„Ja, maar hij was te ver geloopen.”

„Was hier maar nooit begonnen. Wij passen hier immers niet in deze vreemde stad.” Zoo is een vrouw. Zoo is Frouke ten minste. Er is met haar te praten, zeker. Maar helpt het? Als ze een klant nee-verkoopt, spijt het haar. Maar in haar hart heeft ze schik; ze aardt hier niet; ze wil naar Stiens terug. Praat daar maar tegen.

Staat daar de boer nog voor de deur, bij den lindeboom? Jan, de tanden op elkaar, er op af.

„Weet je wel zeker, dat je te ver geloopen bent?”

„Dat dacht ik. Ik ben altijd bij Ambtman.”

„Maar als je nu dezen keer bij mij moest wezen.”

„Ik bin al twintig jaar bie Ambtman.”

„Kom dan nu twintig jaar bij mij.”

„Je praat goed, bakker.”

„Maar waarom zou ik je geen dubbeltjes broodje kunnen verkoopen? Het kon toch, dat je precies bij mij moest wezen. Ik moet er hier ook tusschen. Je bent zelf toch ook een keer in je leven moeten beginnen.”

„Bie Ambtman schenken ze koffie.”

„Bij mij ook.”

Werkelijk, de boer komt in de achterkamer te zitten. Hij drinkt zich de maag vol koffie, betaalt één broodje; praat met Jan over den

bijbeltekst die aan den muur hangt. En hij gaat weg verzadigd van z'n brood, zijn eigen welwillen en Jan's stichtende woorden. Hij praat over Jan met z'n broer, z'n zwager en z'n schoonzoon, en twintig jaar eet de stroopersfamilie zich het gemoed vol aan Jan's brood en stichtelijke toespraken; iederen marktdag; en iederen keer, dat ze in het huis van bewaring van 't stadje hun straftijd komen uitzitten voor 't loopen met den lichtbak. En als ze in 't ziekenhuis liggen met een breuk, met kanker, of een beeneter, zoekt Jan hen op, en praat met ze. Ze hebben oogen als menschen en er is er maar één bij waar een kwaje draad doorloopt.

De dagen trekken langs; een eerlijk man bidt ze af als een roze-krans. De aarde draait den kop in het licht, en duikt weer in den donker. De mensch ontwaakt, ook zijn handwerk, hij ziet het licht wijken en volgt de natuur in de rust. Geluk en tegenslag brengen de dagen. Er komen kinderen. Heeft de vader ze begeerd? Hij heeft naar ze verlangd; hij heeft niet naar ze verlangd; ze zijn welkom. Ze wassen als zijn jaren en zijn zorgen; de laatste grond voor zijn ja, is dat de dingen er zijn.

Zijn overleggen zwerft om zijn wassend bedrijf als een schepers-hond om de kudde. De eene week vreet hij zich vast in het winnen van klanten in een nieuw huizenblok; een maand later heeft hij een loopjongen, dien hij met een wagen vol brood op avontuur de stad inzendt, en hij zelf praat met reizigers en kooplui in z'n winkel, hoort ze uit, ontfutselt ze hun nieuws over de kansen van den oogst in Amerika en de Russische rogge. Niet te haastig, niet te gulzig. Hij speculeert niet. Zijn hart is in de kerk; zijn ziel leeft van de Schrift. Hij verkoopt krentenbrood met stichting; hij ontzegt zich alles — behalve zijn pijp. Hij verhongert zijn kat en geeft meer dan tienden aan de kerk. Is zijn leven richtig? Ieder doet wat hij kan. Den laatsten steen van ieder wankel huis legge God zelf.

Geen avond gaat voorbij of, alleen in de kamer, Frouke dommelt al in de alcoof, leest hij uit de Schrift zich het voldaan onder zijn dag. Hij heeft zich met zijn voden vastgezet op een belt, waar geen

misverstand, tegenslag, ziekte, dood of leven hem van aftrekken.

En met z'n kribbige, leelijke slagen scheuvelt hij door z'n dagen heen. Op een middag staan er drie steltwagens met vaten vol krenten voor de deur. Frouke was naar de schel gaan kijken. De schrik slaat haar onder 't jak als ze den optocht voor de deur ziet staan. Zij naar achter, met een vaart

„Zijn al die krenten voor jou?”

„Dat kon wel,” zei Jan. Hij haalt de lus van zijn slond over zijn hoofd, wipt het trapje op naar de gang en loopt z'n vrouw voorbij naar den winkel. Hij glimlacht en zwaait met z'n armen. Hij is feitelijk een beetje Tartarin; toch zit er een goede troef in zijn hand, hij heeft zijn deel aan de dingen.

„Maar wat moet je met al die krenten, Jan Wiersma?” roept z'n vrouw hem na, de eerstgeboorne bij de hand kriegend.

Ze komen op een lange rij te staan, de tonnen; een eindelooze keten van vaten, van voorbij de zijpoort aan de straat, den heelen hof langs, tot het achterste hek toe.

„Het lijkt wel of het je in je hoofd mankeert met al je krenten,” hitst de vrouw.

Maar een dag later kan Jan ze verkoopen met een gulden winst; hij houdt vast. Een week later kan hij zich vier gulden verbeteren; en dan gaan ze, in optocht denzelfden weg terug. Hoepla. Hij heeft toch z'n deel aan de dingen, deze Tartarin. En de krenten-negotie is een van de zeldzame avonturen, die Frouke Pronk van Jan Wiersma, die haar man is, graag vertelt.

Tegenslag brengen de dagen genoeg. Het gevaar pakt ons aan op de plek, waar we het niet verwachten. De knapste onder ons staat in het leven als een schoolkind. Een mensch bidt om brood; hij zwoegt zijn zorgen als een span ongewillige honden tot onder Gods oogen — een geopenden toegang vindt hij. Het gaat ons goed; we zien Gods hand in de kleinste dingen van ons leven. Een tuin is ons hart — vervuld van de liederen van onzen dank

Terug. Achter de schans waar wij den uitval op richten, is de

vijand niet. Hij is achter onzen rug over den muur geklommen, hij staat al in onze straten.

Een zieke nier. Voor twee maanden klaagde Frouke over een steek in de zij.

Maar is God dan een beul, die ons met de eene hand ons het brood geeft, en met de andere, als we snikken van dank, ons het mes in den rug steekt? Is het wel Hij, die ons het brood geeft; is het een ander die ons in onze gezondheid straft? Wij zijn bij den neus genomen. Wij hebben de hand gekust, die ons belachelijk maakte.

Goed. Wij doen het anders. God wil niet van ons aangesproken zijn. Is het lijden een straf? Het gevaar, de ondergang een straf? Kan een mensch zijn levensbegeerte opgeven? Kan een mensch die dreigt onder te gaan, eenswillend met zijn Maker blijven? Maar we willen leven. Wij beschikken niet over het hierna. Kan een pot onder de hand van een pottenbakker opspringen; een nap worden die over een pot spreekt? Kan de wil van een mensch uit zich zelf treden, en willen zijn, wat hij niet is? Kan een mensch op de zon gaan staan; anders zijn dan zijn, dan mensch zijn?

Wij zullen niet meer tegen de gesloten deur roepen. Is ooit meer dan de echo van onze eigen woorden tot ons teruggekomen? Wij zien niet meer op; wij zien onszelf, de aarde. De weg, dien wij ons in de wildernis hakken — dat is God.

Maar nu komt het leven over ons. De golven storten zich over ons hoofd — moeten ons de ribben breken? O God, wij vergaan . . .

We hebben toch weer gebeden. Hoe staat het geschreven? Aanziet de leliën des velds. Van de muschkens op het dak valt er geen ter aarde, zonder den wil van den hemelschen vader. De haren uws hoofds zijn alle geteld . . .

De beide kleine kinderen zijn door de baker in huis genomen. De moeder is in het ziekenhuis. Zuigt het jongste kind, dat van de borst af is, zich het leven in het ingewand — of het bederf? Geteld zijn ze, de haren uws hoofds.

Het is één uur op den middag. Jan staat in de kamer, op dit oogenblik zoekt het mes van den chirurg de wond van de zieke.

Voor het twee uur is, mag hij niet komen vragen naar den afloop van de operatie.

Voorjaar. De zon schettert langs het koper in den winkel, streelt het doffe blik van de bussen, kristalleert het glaswerk, vindt den weg naar den spiegel in de beslotenheid van de achterkamer, op den geslepen rand breekt het in de tranen van het spectrum.

Een uur nog. Maar het kon zijn dat de klok van den uurwerkmaker op den hoek later aan den tijd is.

Jan loopt over de straat. De zon speelt met de bloeiende linden. Een man die het stuur kwijt is. De zonnevlekken glijden over zijn rug.

Oordeel over ons. Is de hoop die ons leven doet, onze roem, onze schande? Is het om een woord van begrip, om een begrijpenden glimlach van onze zieke, toen we leden, de vrees die te verliezen, dat wij klagen om den naaste die ons afgenomen wordt? God weet dat ons het intellect ontbreekt om op die gave van het leven, de gemeenschap, de hand te leggen. Maar wie durft zeggen dat het ons egoïsme is, dat geraakt wordt in den ondergang van vrouw of kind? Ja, het is de stomme, grondelooze, heilige zelfzucht, die een weidevogel boven de stad doet klagen, waar haar jong in verdween, gevangen. Er heerschen andere machten over ons, dan die, die reeds door woorden verlamd zijn.

Als het gordijn voor het linker bovenraam van het ziekenhuis aan de markt half opengeschoven is, dan is er hoop. Zoo is het afgesproken met de pleegzuster. Jan loopt over het trottoir, onder de kastanjeboomen. Hij heeft nog niet opgekeken. Nog niet. Nu nog niet. Als hij opkijkt, wéét hij. Hij is toch geen schrijver die met zijn hart speelt om te zien hoe angstig het kloppen kan.

Nu. Hij kijkt op. Zie, zijn oogen zijn vochtig. Hij weet niet van zijn eigen eenzaamheid, hij die hunkert naar — het onbegrip van zijn vrouw. Hij ademt lichter. Er is hem een tekst in den zin geschoten: Roep mij aan in den dag der benauwdheid, en Ik zal u uithelpen. Nu kijkt hij op. Het gordijn is opengeschoven. Natuurlijk. Het gevaar is voorbij, hij wist het.

Daar staat hij op de hardsteenen stoep. De zuster doet hem open voor hij gebeld heeft. Ze heeft tranen in de oogen. Ze glanzen in den witten koker van haar kap.

„Ik feliciteer je, Wiersma.”

„Stil,” zegt hij. „Ik wist het.”

Het wachten is op den terugkeer van Frouke — en op de doktersrekening. En op andere wissels. Het kwaad komt op als de woeker in een najaarsbosch.

Jan laveert door zijn huis — hij zal het nooit leeren, te loópen door zijn woonstee: na vijf en twintig jaren zal hij nog als een dief om zijn eigen toonbank zwaaien. Het huis is leeg, de kinderen zijn in huis genomen door de baker. Jan is hier alleen met zijn arbeid en — de Schrift. 's Morgens eet hij twee sneden roggebroom, die zoo dik zijn als zijn kerkboek. Des middags hetzelfde maal. En 's avonds.

Zijn gebreken en zijn deugden nemen woning in zijn lichaam. Zijn gezicht verandert; wat in hem waar is, en stand houdt, belijdt zich in zijn trekken. Het leven keurt en zet zijn stempel. Het lijkt of de jukbeenderen verder van elkaar staan; de wangen worden dunner, liggen plat op de kaak. Het blijkt dat er bulten op het voorhoofdbeen zijn. Er liggen voren in de huid boven de oogen.

Hij werkt hard met weinig hulp, 's avonds rekt hij. Hij cijfert, zint over getallen om de eindjes aan elkaar te knopen; zijn kruiperig gebogen rug werpt een reusachtig schaduwbeeld op het scherm van het gordijn; een diepzinnig schimmenspel.

Toch wordt hij in het oog gehouden, door sommigen. Door den grutter Gerrit Christiaan Beltman bijvoorbeeld. De koning van de Nijstad noemt men hem. Hij is niet doleerend, die Beltman. Hij alles minder dan koksiaan. Hij rijdt over de Nijstad op z'n hooge Eysinkfiets met dubbel frame als een vorst; de witte keizer-Napoleonbaard ligt over de revers van zijn jas. Misschien is het zijn glimlach, die den rug van een doleerende krom houdt. Voor alles moet betaald; de bescherming van den sterke is het duurste. Och, als men alles zeggen kon wat men wist.

De paarden, die voor zijn meelwagen loopen, zijn mooier dan die van baron Van Genne. Alles wat hij doet is royaal. Hij zal er bijvoorbeeld aardigheid aan hebben, geiten te houden. Het zijn groote, witte dieren, die geen mensch eerder gezien heeft, ieder praat er over. Hij laat een fabriek zetten. De passiebloem. Betonnen zolders zijn er in, die moeten gekeurd worden. De aannemer huurt twintig losse arbeiders, die zooveel honderd zakken zand voor die en die som op de drie zolders zullen dragen. Men begint met de bovenste. De ballast ligt er; men meet; alles klopt; zooveel centimeter mag de vloer doorbuigen. De arbeiders beginnen den last naar den tweeden zolder te sleepen. „Stop” commandeert de Baard. „Als de bovenste zolder goed is, zijn de andere twee ook vertrouwd.”

De aannemer is het nu al lang goed. Hij begint de arbeiders uit te betalen; ieder het derde van de overeengekomen som. De Baard staat er bij. De eerste ontvangt z'n loon, hij mokt, maar zwijgt. De tweede.

„Stop,” kommandeert Gerrit Christiaan Beltman. „Je betaalt wat je afgesproken hebt.”

„Maar de menschen hebben maar het derde van het werk gedaan.”

„Ze moesten mij laten zien dat jou bouwerij in orde was. Ik heb het gezien, ik ben er tevreden mee. Dat is een bof voor hen; niet voor jou.”

„Maar ze hebben maar een derde van het werk gedaan. Ik geef niet meer loon.”

„Zoo. Geef je niet meer. En ik wil dat ze hun volle pond krijgen. Moet ik het ze geven? Jij geeft niet meer dan een derde, zeg je. Is dat je laatste woord?”

Nee, het is het laatste woord van den man niet. Geen kwestie van. Hij heeft er nog honderd. Hij roept de menschen binnen, en onder de oogen van den Baard betaalt hij ze, wat overeengekomen is. Dat is zijn laatste woord.

Van zoo'n Christiaan Beltman kan alles het daglicht zien. Zelfs zijn nederlagen.

Nu komt hij op een dag bij Jan Wiersma binnen. Die zit achter

zijn roggebroodpillen, het is zes uur. De kamer is redelijk netjes, naar dat er een man over het huishouden gaat. Het is de derde week dat Frouke in het ziekenhuis ligt.

Met een flinken ruk gaat de winkeldeur open. De schel luidt met een rij nerveuze stuipen.

Wiersma loert door het raam, daar komen de voetstappen de gang al in.

Wanneer vervalt de wissel van den grutter? Den dertienden. Dat getal zit vast in Jan's hoofd. De dertiende. De dertiende.

De grutter komt binnen. Jan blijft zitten en kauwt. De Baard komt binnen. Hij monstert met een half oog de tafel, het zwarte brood, de zwarte koffie. Dat staat hem aan, maar men merkt het niet aan hem.

Hij blijft wijdbeens in de kamer staan. De slippen van zijn keizer-Napoleonbaard liggen over de revers van zijn buis. De buks hangt hem over den schouder; hij is op jacht geweest.

„Moet je nog rogge van me, Wiersma?”

„Dankje.”

Hij slaat geen best figuur, die Jan Wiersma. Hij blijft dooreten, dat moest hij niet doen. Hij pakt z'n mes op, legt het neer, glimlacht om wie weet wat voor onredelijke reden. Er ligt altijd iets onzeker over zijn doen, hij doet denken aan een bleek stuk week marsepein; het is maar een vergelijking natuurlijk. Komt dat doordat het hier en het hierna om zijn ziel schooien? Enfin. Maar let op: daar zit een man die bij slot van zaken niet opzij gaat. Begrijp goed, hij maakt een krommen slag; hij weet het; of liever hij weet het niet, maar hij voelt het. Maar: hij slaat. Hij slaat toe. Het is op de manier van: een twee drie in Gods naam. Maar: op dat eene oogenblik, dat de boel barsten gaat of breken, zal hij wel kunnen toeslaan. Dat moet men hem nageven.

„Dus je moet geen rogge. Je weet 't wel?”

„Ik weet 't wel.”

„Heb je dan nog?”

„Ik eet er toch van.”

„Hm.” De Baard strijkt zich over den baard, verpoot z'n schoenen. Stilte. Dan :

„Ja, je eet. En hoe is 't op je zolder. Of heb je in voorkoop?”

„Nee. Maar . . . ik ben in gesprek met Bulsing en Heslenfeld.”

„Hm. Nou, dan niet.” Hij pakt den deurknop. Hij dringt niet aan. Wie weet, is het een opgemaakte mouw geweest, van weerskanten.

„Hoe is 't met je vrouw?”

„Met m'n vrouw? Goed. Zoetjes aan. Misschien dat ik haar met veertien dagen weer hier heb.”

„Kom. Dan is dat weer in het reine. Ze heeft het ver weggehaald. Ik heb gedacht: die zien we niet weer, toen ze met de brancard voor m'n deur langs kwamen.”

„Ik was er zelf ook bang voor. Een moeilijke weg, Beltman. Maar we weten wie ons leven in de hand heeft. Er staat . . .”

„Ja ja. Gegroet, hoor.”

Zoo iemand als de Baard houdt niet van praatjes. Dat wil zeggen als het zaken aangaat. Bij den barbier speelt hij wel eens bok met de waarheid. Maar wie doet dat niet; dat doen we allemaal hier. Maar als het op zaken aankomt, houdt hij niet van praten. Een uur zelf zien is een week praten waard.

Drie dagen later komt hij zelf een zak bloem brengen bij Wiersma. Met de ponnie. Ja, dat is ook weer iets voor den Baard, om met die ponnie en de dresseerkar te gaan rijden, die den vorigen dag op hol geslagen is. Dat ging zoo.

Hij stond voor het raam van zijn kantoor. Dat was toen nog naast zijn grutterswinkel aan de Nijstad; de houten vloer blonk er steeds als de witte klompen van de boeren op Zondagmorgen. Daar komt de zadelmaker met wapperende slonde bij hem binnen. „Beltman, je ponnie is op den loop.”

Geen vijf tellen later staat de Baard voor de deur, met z'n Eysinck aan de hand. En daar slingert het gerij de stad in, alsof satan het met zijn nijdigen voet een duw gegeven had. Met ziet geen spaak

aan 't wiel, zoo raast 't rad over de klinkers. Wie de ponnie gekend heeft, die kan getuigen of 't ding niet den geest van 'n hackney over zich had. Wie hem in z'n goeie dagen over de straat zag gaan, weet, wat voor roffel de mekaniëk van z'n pooten — hij smeeet de knieën hooger dan 't gareel — wat voor roffel de mekaniëk van z'n pooten op de straatsteenēn placht te slaan. Toen — het paard, de man en de wagen waren niets dan gang, vaart. De menschen op straat stoven uit elkaar als musschen voor 't onweer. Zoo ging dat de Nijstad over, recht op de haven af.

. . . . Kan, wie er bij gestaan heeft, vergeten, den donder van het „Hoo” dat over de kaai loeide, toen de Baard het ondieer bij den teugel greep? Bij den teugel vatte? Hij sprong het paard bij den kop op, zijn vuist gehakt in den manenkam. Zoo trok hij den kop naar den grond en bracht het dier tot staan. Het geslacht dat na ons komt mag zeggen naar wat voor stemmen de Baard en zijns gelijken luisteren. Het leek of de duivel van het paard in hem gevaren was. Dat was geen mensch meer, die den rillenden stalknecht uit de kar beurde. Wij stonden er bij. De besten onder ons mogen begrepen hebben aan zijn vertrokken mond wat een natuur als de zijne dag aan dag aan de dingen, aan de wereld lijdt. Zijn oogen waren groot en er lag een floers over.

Hij stond rechtop in de kar, de zweep in de hand. „Los” commandeert hij. Het beest rilt, schudt de flank, haalt den adem in den heeten trechter van zijn rosse neusgaten, het lijkt of er bloed in staat.

„Vooruit.” Het dier hoort de stem; legt de ooren plat; de menschen gaan op zij; zal hij zoo de haven inrijden?

Daar gaat het paard. Stap, en stap en stap. Niet het paard stelt de pooten op de steenen, maar de wil van den demon in de kar. Daar wendt de Baard de kar pal voor de rechte kaai. Wat is het gevaar voor dezen mensch? Leeft hij van het voedsel dat van den overkant gereikt wordt, evengoed als Jan Wiersma, de Koksiaan, die er bij staat, overwonnen? God wijze ieder het pad dat boven ons uitvoert, naar Hem op.

Daar gaat hij. Hij houdt de teugels strak. Nu slaat hij het dier langs de bezweete schoft. Het dier veert op. Het is gekalmeerd

en zijn kracht is niet ingezonken. Dat doet de macht van den mensch, die het leidsel houdt. We spraken altijd van „de ponnie” in die dagen; maar het was een z.g. dubbele hit, en hij was zoo groot als een vol-slagen paard.

Nu mag iedere boer, die een paard kent, zeggen, hoeveel een beest, dat zoo'n geschiedenis heeft gehad, aan waarde verliest. Er zullen er zijn, die zeggen, dat het goed is voor den slachter; of geschikt voor een boer die achteraf woont en zwaar werk heeft en schraal voer, misschien.

De koning van onze Nijstad maakte er een van z'n beste dieren van. Zoo lang als het voor de wagens van de Passiebloem heeft geloopt is er de couragie niet uit gegaan. Dat zegt veel. Het is geen te groote kunst, de natuur uit een paard uit te ranselen, tot het niet meer is dan een motor die op een tik met de zweep aanzet. Zoals er honderd paarden door de Nijstad en honderdduizend door 't land loopen, die alleen nog trekken en vreten. Als ze een keer achteruitslaan of elkaar den rug krabben kijken wij vreemd op. Ons ras zal werk hebben dat straks voor God te verantwoorden.

Enfin. De Baard zit den volgenden dag op kantoor en belt den stal op. Hij laat Bars den stalknecht de ponnie voor de dresseerkar zetten, en een zak bloem er op gooien. Zoo gaat het op het zorgenhuis van „den blikken domenee” af.

De ponnie valt met een nerveuzen ruk in 't zeel, dien de Baard niet heelemaal aanstaat. Maar hij laat niets merken, houdt het leidsel strak, en draaft de Nijstad over. Bij den bakker bindt hij een reep los, zet den hit aan den lindeboom vast en gaat met de baal bloem op zijn nek de buitengang in, die, donker als een krocht, naar den meelzolder van Jan Wiersma voert. Het Enakskind schrijdt door de poovere bedoening van den Koksiaan als een soldaat door een armeluiswijk, dat is eerst loopen. Hij kijkt links, hij kijkt rechts, de trap kraakt, de wenkbrauwen staan hem hoog, en hij taxeert met een glimlach, die zich een Koksiaan van de huid mag poetsen.

De zolder is leeg. Een halve zak bloem, een halve zak rogge, een

baal zemels. Je kerk staat maar leeg, dominee. De Baard wist dat het zoo gesteld was, trouwens een geweigerde wissel gaat een deur uit als de slechte adem uit een ziek keelgat, ze blijft geen geheim, maar hij houdt er van, de dingen met zijn eigen oogen te zien.

Hij klopt zich het meel van zijn jas — het is sinds lang geen dagelijksch werk meer onder den zak te gaan — en loopt over de krakende zolderplanken naar het raam. Hij kijkt een oogenblik over het heem van den bakker met z'n vervallen schuur, z'n verweerde hoenderhok, en den cintelhoop. Een stokoude pereboom staat z'n bronsgroenen stam in de zon te warmen. Hij staat zoo een oogenblik in gedachten, de groote handen op den rug, en loopt dan de smalle trap af, die hem maar amper doorlaat.

Hij neemt z'n weg door de keuken, om naar het voorhuis te komen waar hij Jan met een klant ziet.

Hij stapt dan door de keuken, en denkt bij zich zelf: het was niet kwaad als ik wist, wat die Koksiaan 's middags eet. Het was kwart over twaalf. Van wat daar op tafel staat, kan geen vlieg leven. Een kom met zwarte koffie, meer staat er niet. Hij kijkt nog even onder 't aanrecht — geen middageten. Hij loopt naar de kast — daar staan drie sneden zwart roggebrood op een wit bord.

Als hij dat zwarte brood ziet staan zegt hij een vloek. De knop van de ingebouwde kleine kast zit ter hoogte van zijn oog. Hij doet de deur dicht en pakt den knop beet met zijn twee vingers, alsof hij Jan zelf daar een vlek op de jas wees. Zoo. Dicht weer.

Dan loopt hij resoluut naar voren. Zijn gezicht staat zoo vies alsof de wereld was gaan rieken in zijn neus.

In de gang komt hij Jan tegen.

„Jan, ik heb je een baal Kansas op zolder gelegd.”

„Dank je wel, hoor,” zegt Jan met ingestudeerd welwillen, en hij keert zich om, om den grutter uit te laten.

Maar deze houdt hem tegen, en gaat Jan voor, de kamer in, waar hij een stoel bij de tafel schuift en zitten gaat.

„Ik moet een oogenblik met je praten.” Hij inviteert met een

armzwaai den bakker om in zijn eigen huis in zijn eigen pompeuzen leuningstoel te gaan zitten.

Let nu op. De golf van ernst die het wezen van onzen koning op dit oogenblik is, vloeit over den gebogen rug van den Koksiaan. Zal hij wijken? Dit uur gaat wegen; de atmosfeer zegt het. Zal de marsepein-man portuur zijn voor dezen Lamech, die twee vrouwen heeft, en een kind om een buil doodsoeg? En dan gebeurt het wonder. Hij gééft portuur, Jan. Wat voor macht heeft God in een hart gelegd, dat het met den ernst van het uur mee-wast, tot een waardigheid, die troost over alle vernedering? Er is geen sprake van dat Gerrit Christiaan Beltman anders tegen den Koksiaan spreken kan, dan als een man het tegen een man doet.

„Je moet,” zegt hij, hij heeft de hand onder het hoofd en kijkt Jan aan van uit de ooghoeken. „Je moet van mij, Jan Wiersma . . .” hij kijkt het raam uit; hij begint opnieuw, hij zegent Jan, vloekt hij God met zijn woorden. „Je moet van mij, Jan Wiersma, je rogge, je weitenmeel, je zemels, je krenten betrekken.”

En Jan begrijpt, wat de Baard hem gaat aanbieden. Vrij van geldzorg . . .

Een oogenblik is het, of Jan Wiersma zal gaan schreeuwen. Maar het komt niet verder dan kreunen. Maar kreunen is erger. De onmenselijke marteling van deze minuut voor minuut afgeleden weken springt hem op de huid. De onbenoemde angst, dien hij in de mars droeg op zijn tocht in den nacht langs den dood en den ondergang. Op het moment dat een mensch voelt, op het moment dat het hart indachtig wordt: voelt hij welk stuk het ten halve herkende leed uit hem weggesneden heeft. Op het moment dat het hart de diepte van het leed ziet en peilt, is de achterstand in ons ingehaald.

Voorbij. Christiaan spreekt verder.

„Neen,” schudt Jan Wiersma.

Alsof het ja was, spreekt de ander door.

„Je betaalt — wanneer het uitkomt. Over een jaar, over twee jaar, over vijf jaar.”

„Neen.”

„Hier komt, van mijn kant, iedere week, de rogge, de bloem, die je in je zaak noodig hebt”

Nee, schudt het hoofd aan den anderen kant van de tafel.

„Wat neen,” valt de grutter uit, zijn stem slaat over; „niet neen, maar ja. Denk je dat het voor een mensch uit te houden is, dat zijn buurman zich een kist van zijn eigen miserie timmert? Ben je kerksch en wou je een ander dat aan zijn hals hangen? Of hebben jullie zoo'n stijven nek, dat je nog niet leenen kan; en je geeft zelf? Ben ik niet goed genoeg om zalig te worden van 't geven? Dat willen jullie immers. Of moet jij straks in de brancard als ze je vrouw weer laten gaan. Roggebroodeter. Ben je bang dat ik je later op de teenen zal gaan staan, omdat ik je nu voorthelp? Ken je den Baard niet?

Weet je nog niet, jij Koksiaan, dat de akkers en het meel van die en die zijn; maar dat de wereld, de grond en het koren van ons allemaal samen is, als het er op aan komt?

Ben je bang dat je me niet terugbetalen kunt? Kijk uit. Wat heb ik gezegd. Heb ik gezegd, dat ik je geef — of dat ik je leen? Zie ik er uit als een vaatdoek, die niet weet of hij geeft of leent? Heb ik verstand van een zaak, van zakendoen of niet? Luister naar me. Ik ken jou. Ik ken je zaak. Ik weet ook wat risico is. En ik zeg hier: als ik al m'n geld zoo veilig kon uitzetten, als ik het met 't beetje doe waarmee ik jou meel voorschiet, dan was ik zoo goed als de bank. Weet, dat de Baard dit niet gauw zegt. Niet van een mensch en niet van een zaak.”

Het is een wonderlijk uur. De zomerdag ligt stil aan de straat; is het een kleed dat op een vrijen mensch wacht?

De koning staat op. Hij keert zich af en weer terug.

Nu staan beiden tegenover elkaar. En.

„Het is goed,” zegt Jan Wiersma. En toen kwam de beurt aan hem.

De Baard keek neer op hem, onder zijn oogleden uit.

„Ik geef me niet af met de kerk,” zei hij nog. „Maar, als je niet kerksch was, weet ik niet, of ik je beloofd had, wat ik daar net deed.”

„Zou je zooveel minder zijn, als je naar de kerk ging?” Jan kwam een pas naar voren.

„Ja.”

„Hoe komt het, dat ik er niet minder van word?”

„Voor den een is dit goed, voor den ander wat anders. Den een bekomen de boonen, den ander het spek.”

„Een man als jij, Beltman, doet zijn best uit nood: omdat hij niets beters weet te doen.”

„En jullie dan?”

„Omdat wij 't voor onzen plicht aanzien.”

„En zou dat zoo'n groot verschil geven?”

„Wat voor knecht heb jij liever in je fabriek: iemand die z'n werk uit balsturigheid goed doet, of iemand die 't doet omdat hij er wat in ziet?”

„'t Zou me niet kunnen schelen, als ze hun werk allebei goed deden. Vin-je dat de Baard z'n werk niet goed doet?”

„Dat weet je wel beter. Maar wie van de twee knechten zou zich op den duur het gelukkigst bij z'n werk voelen, denk je?”

„Och, 't gelukkigst Weet je, ik zou er niet tegen kunnen, dat een domenee of een pastoor me 't paadje aanwees, waar ik langs moest.”

Het glimlachje op z'n gezicht was hetzelfde, dat iemand heeft, — half geïnteresseerd, half schaamachtig — die een idioot of een kind in z'n fantasie een oogenblik volgt.

Toch zette hij precies den voet, waar de ander hem z'n plaats wees. Ik loop — maar ik kan terug als ik wil.

„Waar je nog komt, Gerrit Christiaan Beltman, weet ik niet.”

Er wies een vreemde macht in de woorden van den Koksiaan. Hij zei dingen die ze geen van twee voordien geweten hadden. De fabrikant keek als iemand kijken kan die op zichzelf betrapt wordt.

„Waar je nog komen kan, weet ik niet. Maar dit weet ik wel: dat je bang bent, dat je daar niet meer komen kan, als je je den weg laat wijzen. Je bent bang voor je zelf en je durft jezelf niet loslaten. Maar hoe weet je dat je met geduld en vertrouwen niet daar komen kan, waar je opstandigheid en baloorigheid, die je nu den krop opzet, je misschien brengen kan?”

Zwijgen. De koning van de Nijstad laat zich de biecht aanzeggen door den Koksiaan. Zijn gezicht staat toegeefflijk, uitdagend. Hij verdedigt zich met een glimlach op een terrein waar zijn gewone wapens ballast zijn. De blikken domenee past, vouwt, schikt en plooit zijn gedachten in woorden die niet mogen kwetsen. Zijn blik wordt vol en glanzend.

Een soldaat die zijn land waardig verdedigt, is Jan Wiersma niet. Maar welke mensch kraakt het gebeente niet, als hij den schouder onder de vracht van het Christendom zet. Het is een zacht juk, en een lichte last. Maar een Gerrit Christiaan Beltman vraagt niet of, maar hoe we die dragen. — Daar staat je voet in den mest, Koksiaan. Hoe staan je oogen zoo flauw, je bent immers verlost. Waarom heb je geen meel gekocht, toen de prijs laag was, zooals ik? Stakker. Gebruik je ellebogen, als je je plaats wil houden. — Met dat soort pijlen schiet een man als de Baard. Hij heeft het in zekeren zin gemakkelijker dan een Christen. Hij draagt de wereld; de Christen heeft den last van het hierna er bij.

De Koksiaan is de kamer op en neer gaan loopen. De Baard wacht af. Met een zekere getemperde afgunst op zijn gezicht blijft Wiersma ten slotte vlak voor zijn bezoeker staan.

„Een man als jij, Christiaan Beltman, gaat zoo vrij over de wereld als een vliegende vogel. Alles is van je gading. Alles wat je de borst ruim houdt, is je gegund.”

„Kom kom. Denk je dat een liberaal zich niet aan beginsels houdt, al heb ik ze niet zoo vaak in den mond als jullie.”

„Dat je dat doet, Christiaan Beltman, heb ik daarnet gezien. Je hebt me ruimte gegeven. En meer. Ik kan alles nog niet overzien. Maar: je bent vrij in je doen en laten. Zeker, je weet wat het fatsoen waard is in de wereld. En je eer. En de maatschappij. Maar . . . hoe zal ik het zeggen . . . Er was eens een schoolmeester, Beltman, die een kwajongen niet baas kon. Alles overhoop gehaald, en geprobeerd — maar werken wou de vlegel niet. De man zat er mee; hij had al zijn kruit en strafwerk verschoten. En wat deed hij toen? Hij gaat naar den vader van den vlegel, en zegt:

Schoenmaker, je moet me permissie geven, om je jongen een pak slaag te geven. Ik zal hem niet slaan; zoover komt het niet. Maar ik moet weten, dat ik er de vrijheid toe heb. Goed, zegt de vader, die heb je.

En van dat oogenblik af kon hij met den jongen werken. Er was niets mee te doen. De man had armslag.

Zoo gaat het jou ook, Christiaan Beltman. Als het niet hooger of lager wil, sla je er op los. Als je moet kiezen tusschen Christiaan Beltman en een ander; ik bedoel als er geen plaats is voor jullie beiden, dan duw je de ander op zij. Je slaat er op. Er is geen wapen zoo grof of jij mag het gebruiken."

„Wat bedoel je hier eigenlijk mee? Denk je dat ik een dolleman ben, die het liefst er op inhakt?"

„Natuurlijk denk ik dat niet. Maar geloof je dat de menschen, die bij je op de Passiebloem werken, zoo hard voor je zouden loopen, als je niet voor twee jaren een van hen, was het niet de Kraai; als je de Kraai toen niet de trap afgegooid had? Dacht je dat jij je nu de sterkste zou voelen, dat je zoo op je gemak zou zijn onder hen, als je er dien eenen keer niet op geslagen zou hebben?"

„Maar m'n goeie man, je vergeet dat diezelfde Kraai me een week later den halven baard van m'n gezicht getrokken heeft."

„Nee, ik vergeet het niet. Ik weet dat de Baard vroeger met een vollen baard over de Nijstad liep. Maar — het doet een mensch geen kwaad als hij eens een keer onderligt. Als de anderen maar weten, dat men toeslaan kan. Ik kan je soms benijden. En jij bent een man die van allen kost meeëten mag. Bij de mooie freule Van Genne zelfs ben je welkom, als het waar is, wat men zegt."

De toon van den fabrikant werd even schamper, toen hij met een kleinerend lachje zei:

„Ja. Ik zou wel eens willen zien, hoe zoo een als jij je geluk daar probeerde."

„Je zal het niet zien."

De Baard herstelde zich. Het leek of hij zich min of meer schaamde. De deugd is wel een heel waarachtig goed, als de blik van een een-

voudig, eerlijk man de overwinningen van een Lamech tot schande kan maken.

„Wou je me daar een verwijt van maken? Je zei het daarnet zoo mooi, biechtvader. Hoe zei je dat ook weer. Ik moest nog ergens komen, of zoo. Ik weet niet of ik je recht begrijp, maar . . . hoe weet jij hoe het bij mij gesteld is? Dacht je dat Christiaan Beltman Christiaan Beltman was geworden als hij naar je pastoors en domenees had geluisterd, die zeggen dat hij een straatje om moet gaan als hij die en die vrouw tegenkomt; of het maar accepteeren moet dat een zaaddrager of een paard een loopje met hem nemen? Als je me vraagt — ik — ik weet niet wat ik mag of niet mag. Ik wil het je wel zeggen ook: ik weet eigenlijk ook niet wat ik wil. Maar een straatje omloopen wil ik niet. Voor geen vrouw en voor geen knecht en voor geen paard.”

„Over je oordeelen, Beltman, doe ik niet,” zei de ander rustig. „Maar — je zegt daar net, ik weet niet wat ik wil. Weet je wat je wil? Hier, door deze tafel slaan wij geen van tweeën heen. Maar een zenuwlijder in een gesticht slaat door een deur van een handbreed. Dus de kracht van een mensch kan het toch.

Zoo is het misschien met jou. Ieder zegt dat 't niet kan, maar je voelt dat je dwars door die tafel heen kan. Er is iets in je, dat je zegt, dat je 't kan. En je kunt het ook. Er is geen grens aan wat een mensch kan. Maar je zoekt naar een pad, waar al een weg is. Ik wil niet zeggen, dat je grooter zal worden, als je je aan Christus onderwerpt. Maar ik geloof wel dat je gelukkiger zult leven als je het doet. Eens zal je blijven steken. Is er een mensch die dat kan, wat Christus kon? Er is nog niemand gekomen, die meer geweten heeft dan Hij. Hij heeft de stem, waar je naar luistert, sterker gehoord dan jij. Hij wist het geheim van deze wereld, dat je zoekt; (ik heb je gisteren gezien); en Hij heeft het niet gebruikt, zoo zeker bezat hij het. Jij, die zoo uit ieder mensch kunt halen, wat hij voor je heeft: weet je niet dat een zwakke, die met een sterke omgaat, zich moet overgeven, als hij wil blijven leven? Praat je met een knecht, die naast je gaat staan? Hij werkt zich vast, als hij het probeert.

Een mensch moet zich overgeven, als hij niet wil vastloopen.”

Zoo praatte Jan, op dezen wonderlijken Herfstmiddag. De grutter hoorde hem zwijgend aan. Hij keek vermaakt, onzeker ook. Zoo ging hij weg.

Dit is het gesprek dat Jan Wiersma en Gerrit Christiaan Beltman gevoerd hebben.

OMMEKEER

DOOR

M. A. M. RENES—BOLDINGH

De vader stond voor het geopende venster en liet zijn blikken gaan over de velden vóór hem.

Zoo ver het oog reikte, behoorde alles hem toe en de vader knikte blijde en goedkeurend met het hoofd, alsof hij juist in dit oogenblik tot de ontdekking kwam, dat het leven 't goed met hem gemaakt had. Maar toch gingen zijn blikken slechts haastig over de golvende korenakkers en roodschemerende klavervelden, in niet meer dan vluchtige streeling. 't Was immers zijn wijngaard, de kroon van de gansche schoone bezitting, die alle goede gedachten van zijn hart tot zich trok.

Daar, tegen de heuvelhellingen aan den gezichteinder moest hij liggen en hoewel de warme, trillende zonnenevel het heel verre land tot een gouden droombeeld beproefde te maken, zag de man, die daar aan zijn venster stond, met groote duidelijkheid hoe de stokken zich rijden tegen de helling op, hoe de ranken meeschommelden in zacht gebaar met het trage beweeg van de zomerkoelte, en hoe hier en daar al een enkele tros te kleuren begon tegen het sterke, groene blad.

„'t Zal wel zóó zijn, dat ik met mijn hart zie, in plaats van met mijn oogen,” dacht de vader bij zichzelf, „want de groote afstand schijnt in 't geheel niet meer te bestaan, en ik zie alles zoo duidelijk, alsof ik midden in den wijngaard stond. En dat zal wel weer daardoor komen, dat ik altijd zoo zelf in den wijngaard gewerkt heb, en vreemde handen er nooit aan heb laten arbeiden. Een stuk van mijn leven is er in verwerkt, daardoor is mijn hart er door duizend draden aan verbonden en hebben mijn gedachten er hun vaste woonplaats.”

Een glimlach van herinnering vloog over zijn gelaat. Hij dacht

aan al het poten en enten, aan het spitten en snoeien; ook aan het blijde opwassen na al dien zwaren arbeid, en alle moeite en zorgen leken hem nu iets wonderschoons, een gouden schat, die in gewijde plaats bewaard moet worden, om niets van zijn heerlijkheid te verliezen. Nu, in de stilte van dit uur, mocht de schat te voorschijn komen en de vader stond, en hield hem in eerbiedige handen, en zag het leven groot en wijd als de zomerhemel zelf, die alles met zijn schittering omspande.

Maar nu is het zoo, dat wanneer iemand met zijn hart de dingen ziet, hij ook eerlijk alles moet zien, precies zooals het is. Zon en schaduw, goede vrucht en onkruid, vrede en gevaar, zij, die met hun hart de dingen naderen, moeten het alles zien en opnemen.

En zoo gebeurde het dan, dat de vader aan zijn venster ook veel van die dingen zag, die zijn gouden vreugde dreigden te verdonkeren. Schoot in gindschen hoek niet het onkruid in verbazingwekkende massa's omhoog? Het maakte zich breed van de goede sappen die er in den grond scholen, en straks, bij het wegstuiven der zaden, zou het 't werk van den vijand verrichten, die doornen en distels in zijn dienst heeft genomen om het goede en edele er door te laten verstikken.

De vader dacht aan het lot van zijn wijngaard, wanneer al dat onkruid ongehinderd zijn verwoestingswerk kon voortzetten, en hij voelde zijn hart zwaar worden van jammer, om dat, wat hij liefhad. Maar de waterputten waren immers ook niet in orde; als die nu ook nog verstopt geraakten, wat dan. De vader meende te zien, hoe de jonge ranken langzaam uitdroogden en verschrompelden; hoe een wijnstok, die veel vruchten beloofde, zijn sappen niet meer kon opstuwen naar boven en nu slap en krachteloos alles liet hangen, als iemand, die den strijd moet opgeven, terwijl de overwinning al in 't zicht is, alleen, omdat men hem de noodige hulpmiddelen onthoudt. Maar den strijd opgeven, dat beteekende immers, zonder vruchten blijven en wat was een wijngaard zonder vruchten anders, dan een schande voor 't land, dat hem droeg? Zijn wijngaard een schande voor 't land en zijn levenswerk een bespotting in den mond der

knechten. Zou men niet zeggen: „Hij is oud geworden en heeft niet kunnen volbrengen, wat hij in vroegere jaren begonnen is?” En zou een ander er niet aan toe voegen: „Hij heeft zijn zoons ook niet zoo ver kunnen krijgen, dat ze in zijn voetstappen wandelen en hem navolgen in liefde tot het landgoed?”

Toen de vader zoo ver gekomen was met zijn gedachten, had hij duidelijk het gevoel, alsof hij de beide handen voor het gelaat moest slaan van schaamte en verdriet. Maar hij wilde de wanhoop geen plaats geven en ook meende hij nu in 't geheel geen tijd meer te hebben tot overpeinzingen. Zijn hart had hem dit alles in onverbiddelijke duidelijkheid getoond — de wonderschoone mogelijkheden, het dreigende gevaar — nu moest er gehandeld worden, en de vader keek om zich heen, alsof hij zoo dadelijk met iemand over de zaak wilde spreken. Zijn jongens, zijn zoons, aan wie hij de bezittingen zoo goed als overgedragen had. Zagen die de dingen evenals hij? Ja, maar waar waren de zoons nu?

Nu behoorden ze toch naast hun vader te staan, zij, met hun jonge arbeidskrachten; nu moesten ze hem geruststellend aankijken en zeggen: „Nee vader, werkelijk, uw hart heeft 't u te erg voorgespiegeld. Wij komen er juist vandaan. Zie, onze handen dragen nog de sporen van het werken daarginds en onze kleeren wasemen den geur der vruchtbare aarde, waarover we ons den ganschen morgen gebogen hebben. We hebben van zonsopgang af gezwoegd, maar nu zijn ook de bronnen in orde, en 't onkruid, dat u verschrikt, is al verbrand tot asch.”

Moesten ze niet juist nu komen aandragen met een tros blauwschemerende druiven? „Zie vader, dit is een eersteling, een belofte. We hebben hem voor u meegebracht, en zoo God wil, zullen er vele, vele geoogst kunnen worden dit jaar.”

Ja, waar waren de zoons! Nu hadden ze naast hun vader moeten staan, nu het groote levensverdriet zijn donkere vleugels rondom hem uitbreidde.

Als kleine kinderen, zulke, die nog aan de hand moeten voortstappen, had hij ze meegenomen naar den wijngaard en hen er

binnengeleid als in een heiligdom. Hij had hun de bottende knoppen gewezen en de luchtige ranken. Hij had hun verteld van het wonderbaar werkende wortelstelsel onder in den donkeren grond, en van de wisselende sapstroomen, en elken schoongevormden druiventros had hij hun voorgehouden als een bijzondere gave van God. „Is 't niet een wonder, dat Hij onzen arbeid hiermee kroont?”

Aan vaders hand was hun de lange weg naar den wijngaard slechts eene schrede geweest, en altijd, bij het opengaan der groote poort had uit hun oogen de heilige verwachting naar buiten gekeken. Stil waren ze dan naast hem gegaan, soms vragend, meestal zwijgend en dikwijls tot hun vader opziend met schuw ontzag, omdat hij hun nooit zoozeer als vader voorkwam, als juist in den wijngaard, waar hij de schatten van zijn hart hun vertoonde. Ook hun harten had hij beproefd warm te maken voor zijn levenswerk, door hun te vertellen, wat heel diep in hem leefde, dat een vruchtdragende wijngaard een van Gods lievelingsgedachten is. „Denk eens aan, dat je de uitwerkers mag zijn van één van Gods schoonste gedachten! Dat het per slot van rekening God is, die rekest op je trouw.”

Waren de zoons dan zoo zeer eigen wegen gegaan, dat ze van dit alles zich niets meer herinnerden? Ze hadden hem toch ook eens aangezien met groote, open kinderoogen, waarin een belofte blonk. — Maar het moest wel zoo zijn, anders waren ze nu toch zeker bij hun vader geweest — of in den wijngaard, die riep om hun jonge krachten. Doch dan had hij, die met zijn hart de dingen zag, hen daar wel bespeurd; dan was het levensverdriet niet zoo sterk op hem aangedrongen.

De vader meende, dat hij het beste zou doen met zijn zoons op te zoeken. Menigeen kon wel denken, dat dat een noodelooze vernedering was, daar de zoons toch bij den vader behooren te komen, wanneer hij ze noodig heeft. Maar 't kwam zeker, doordat de liefde zoo sterk was in zijn hart, dat hij aan een mogelijke vernedering niet dacht. Met het leed was de liefde geheel oppermachtig geworden en nu wilde ze arbeiden, terugroepen op goede, rechte wegen en samenvoegen, wat niet gescheiden mag zijn. De kinderen van den

vader en zijn levenswerk, dat is iets dat bij elkaar hoort, waarover de Engelen in den hemel zich verheugen kunnen. Daarom ging de vader uit om zijn zoons te zoeken en achtte hij zich niet te hoog om een smeekeling te worden bij hen, die hij had grootgebracht.

Een half uur later gebeurde het, dat de oudste zoon zijn vader zag komen. Hij hield juist toezicht bij het bouwen van een groote voorraadschuur, die hij in 't bijzonder voor zijn eigen oogst wilde inrichten. Hij vond het onaangenaam, dat juist nu zijn vader kwam, want hij voelde duidelijk, hoe een eigenaardige, diepe schaamte hem het bloed naar de wangen deed stijgen. Was zijn vader dan meteen zijn geweten, dat hij de bijna voltooide schuur niet meer met dezelfde oogen kon aanzien als een oogenblik geleden nog? „Al het mijne is het uwe”; ja, zoo zei vader altijd, maar hij, de zoon, ging scheidsmuren oprichten.

„Ach, dwaasheid! een mensch wil toch wel ééns zelfstandig worden; vader is nog uit een heel andere eeuw dan wij, en bovendien, wat ik doe is geen kwaad, en onze goede verstandhouding behoeft daardoor niet verbroken te worden. 't Is ook vader zelf geweest, die mij volle vrijheid gegeven heeft, om naar eigen goeddunken te handelen”

„Ook als het in strijd is met de liefde?” Was dat zijn vaders stem, of die van zijn geweten? Of waren die twee toch hetzelfde?

De zoon voelde een verwarring over zich komen, die hij snel en krachtig beproefde weg te redeneeren, maar toen zijn vader voor hem stond, was hij toch zich zelf nog niet geheel weer meester en het aanklagende schaamtegevoel had hij ook niet kunnen wegpraten met luidklinkende algemeenheden.

Daardoor voelde hij zich plotseling weer als kind tegenover zijn vader, als een kleine jongen, die niet anders doen kan, dan den grooten man gelijk geven.

„Vader is ouder geworden,” dacht hij, „maar hij is nog niets veranderd. Zijn kracht is ongebroken en zijn oog nog niet vermoeid, en ik had hem liever overal elders willen ontmoeten, dan juist bij dit werk.”

Daarom zei hij geen woord over het nieuwe gebouw tegen zijn vader, hoewel hij de verwonderd vragende blikken voelde, die eerst op de korenschuur en daarna op hem gericht werden. Ook zag hij het leed schaduwen over het oude gelaat voor hem en weer werd 't hem vreemd te moede, zoo, alsof hij zich buigen moest, heel diep: „Vader, vader, het is een vergissing, dit alles; neen, diep in mijn hart heb ik dit nooit gewild; vader, ik wil weer heelemaal uw zoon zijn, en terugkomen van mijn eigen wegen.”

Maar er kwam geen woord over zijn lippen en hij boog zich niet, hoewel hij wist, dat zijn vader er op wachtte, een seconde, een minuut, die een eeuwigheid in zich sloot.

„Je moet toch vandaag eens naar mijn wijngaard gaan zien,” kwamen eindelijk de woorden van den vader door de zware stilte heen. „Mijn hart zegt me, dat 't daar niet alles in orde is, en jongen, je weet, 't is altijd de glorie van ons geslacht geweest, dat vreemde handen er niet voor behoeften gehuurd te worden. Daarom kom ik je vragen, of jij er vandaag niet wilt gaan werken.”

't Moest toch wel een zeer beslissend oogenblik geweest zijn, dat de zoon daar straks had doorgemaakt, en alle goede geesten, die toen om hem zweefden, waren nu zeker op de vlucht gegaan, want de zoon was weer geheel in zijn oude spoor van denken teruggekomen. De verwarring was geweken, het onverklaarbare schaamtegevoel ook. Rustig en kalm, als een meerdere bijna, stond hij tegenover zijn vader. „Vader wordt toch oud,” dacht hij.

„Hij ziet niet in, dat andere tijden ook andere eischen stellen. Vroeger kon alles wel draaien om één zoo'n wijngaard; toen kon men denken, dat de gansche schepping stond of viel met het wel en wee van onzen hof, maar wezenlijk, dat kan nu niet meer. Hoeveel dingen zijn er niet om 't leven te vullen. Maar dat ziet vader niet; hij wil alles houden, zooals 't eens zijn ideaal was. Ja, vader wordt oud; de tijd ontschiet hem, en hij kan niet mee.”

De zoon meende werkelijk in zijn hart iets van hoogvoelend medelijden te bespeuren, met dien ouden man, die alleen overgebleven was, vast en sterk als een rots, terwijl alles om hem heen reeds was

meegesleurd door den bruisenden stroom van den tijd. En omdat hij tegelijk met dat medelijden tòch ook nog een schaduw van het oude kinderrespect had overgehouden, knikte hij zijn vader geruststellend toe.

„Zeker vader, ik zal gaan. Wees u maar niet ongerust over uw wijngaard; ik kan er vandaag wel wat tijd afnemen en zal er eens gaan kijken en opknappen, wat er noodig is, daar kunt u van op aan.” Daarbij rekte hij zijn armen als iemand, die zooveel krachten overheeft, dat hij er wel een dagtaak — als aalmoes — van weg-schenken kan, en keek met zelfbewuste oogen naar de heuvelhelling in de verte.

Toch voelde hij weer pijn over zijns vaders aangezicht trekken. Had hij te geringschattend gesproken? Den vader — dézen vader — een aalmoes toewerpen — ging dat? Nu ja, hij bedoelde het natuurlijk anders, maar wat voor hem een levenswerk was, kon 't voor den zoon niet zijn. De tijden veranderen nu eenmaal. 't Kwam er nu alleen maar op aan den ouden man en zichzelf gerust te stellen. Daarom beproefde hij zijn toon iets te veranderen: „Ja vader, ik zal gaan, nu dadelijk.” En om de laatste schaduw van twijfel van zijn vaders gelaat te doen verdwijnen, keerde hij zich af van zijn eigen arbeid en liep een eindweegs met den ouden man mee. Zoo gingen die twee zwijgend te zamen, tot waar de weg zich splitste, en bij het van elkander gaan wist de vader, dat de afstand nog nooit zoo groot was geweest als nu, ondanks de vriendelijke bereidwilligheid, waarmee zijn oudste het verzoek had opgenomen. En zoo groot werd zijn angst om hem, dien hij liefhad, dat hij bijna teruggekeerd was op den weg om zijn zoon nog in te halen en hem te smeeken, anders te zijn; om uit zijn hart te bannen de berekening en de wereldwijsheid en er weer in te laten wonen de liefde en eenvoud van vroeger, toen alles nog goed was en ongescheiden.

Maar tegelijkertijd wist de vader, dat de zoon nu niet te bereiken was. Wie zóó tegenover zijn vader kan staan, is niet onmiddellijk te helpen. Later misschien, later! Wie weet, wat de stilte van den wijngaard aan hem zou doen. Móesten daar niet alle goede kinder-

stemmen van vroeger weer opklinken in zijn hart? Op den wijngaard en de stille krachten die er huisden, wilde de vader vertrouwen. 't Behoorde alles bij elkaar, wat in zijn hart besloten lag; 't zou elkaar helpen en opvoeden tot het groote levensdoel.

Inmiddels was de zoon voortgestapt op den zonnigen weg, die dwars door de landerijen heen naar den wijngaard voerde. De zonnehitte had den grond overal doen barsten en heele kuilen waren gevuld met stof, dat opdwarrelde waar hij zijn voeten zette. Een aangename weg was 't niet, en ook niet zeer bemoedigend. Misschien was hij alleen maar begaanbaar voor zeer sterke naturen, of voor hen, die door een groote liefde gedreven werden, maar hem, die nu hier liep, leek hij een kwelling. De zon brandde op zijn leden en deed het bloed in zijn hoofd bonzen; en daarbij leek de weg zoo eindeloos lang. Dat was nog het allerergste. En dan, alles scheen zoo doelloos. Hoe meer de zoon zich van den vader verwijderde, des te doelloozer kwam hem deze geheele geschiedenis voor. Ginds lag de wijngaard, schemerig en onwezenlijk als een droom; het levensgeluk van zijn vader, maar niet van hemzelf. En daar ging hij, ver van de menschen, ver van het werk, dat hem noodig had, zijn krachten aan geven. Een offer voor een hersenschim! En door een van ouds overgebleven gevoelig plekje in zijn hart, had hij zich daartoe laten verleiden.

„Dwaasheid!” Plotseling stond de zoon stil en sprak 't woord hardop uit. „Dwaasheid, een offer voor een hersenschim!” Ja, zoo was het; en omdat hij dat nu zoo opeens zoo verrassend duidelijk zag, vond hij 't ook noodzakelijk, om meteen om te keeren.

„Ik moet toch wel erg in de war zijn geweest, daarstraks, toen ik 't aan vader beloofde. Vader heeft ook zoo'n eigenaardige manier om je aan te kijken. In ieder geval is 't goed, dat nu mijn gezond verstand blijkbaar weer teruggekomen is,” bedacht hij op den terugweg. „En wat vader betreft, die moet deze dingen op den duur maar leeren begrijpen.”

Toen hij een klein uur later weer op zijn gewone plaats stond, en den knechten dit en dat toeriep, leek de heele gebeurtenis hem

een vreemde droom, waarover hij alleen nog maar heimelijk glimlachen kon, terwijl hij besloot zich gewapend te houden tegen een herhaling van 't geval.

Maar de vader was gaan zoeken naar zijn anderen, zijn jongsten zoon. Zeker was zijn hart toch nog niet geheel gerust over den ijver en de trouw van zijn oudste, en 't kan ook wel zijn, dat hij, die van verre de ranken zag beven en de druiven zag blauwen, ook hem had gezien, die in zijn plotselingen ommekeer een verrader was geworden van zijns vaders zaak.

En de jongste? Ach, die!

Die leek zoo heel ver af te staan van alles, wat zijns vaders rijkdom uitmaakte. De rijke bezittingen vonden alleen nog maar genade in zijn oogen als bron van inkomsten, en de wijngaard: „Ach, vader, wezenlijk, 't is maar een klein stukje op de groote wereld. U ziet hem mooi en belangrijk, maar 't is toch slechts een deeltje van 't groote geheel. U kunt niet vergen, dat ik me daar om bekommer. Er zijn grootere en schoonere dingen te verkrijgen in 't leven. Maar dan moet het ook ten volle geleefd worden, geheel en gansch, niet weggedoken achter uw hooge muren. Neen, hier me opsluiten en uw werk doen, 't zou als een gevangenis voor me zijn. Dat kunt u niet van me verlangen.”

De vader had het ook niet verlangd, omdat hij niet als afgedwongen slavenwerk wilde aannemen, wat zijn zoon hem uit liefde behoorde te schenken. En zoo was dan nu de zoon bezig het leven te leven, geheel en gansch. De vader wist, dat hij alle muren van bewaring en voorzorg, die lange jaren van liefde om hem hadden opgericht, verbroken had, en als een jong paard, dat plots de wijde vlakke voor zich ziet en den prikkelenden geur der kruiden insnuift, ongebreideld op 't leven was losgestormd.

Bij de groote hoofdboort zag de vader hem staan, terwijl hij nog een laatste bevel gaf aan zijn knecht, voor hij uitreed, en ondanks alles voelde de vader een diepe, warme blijdschap in zich opstijgen over deze jonge, bloeiende gestalte, die zijn zoon was. Als die eens de richting van zijn leven veranderde; als die eens de teugels om-

wierp met forschen ruk, omdat hij niet anders kón. Zijn brandend levensverlangen gericht op het werk van den vader, in plaats van op vreemde, onwezenlijke dingen — hij in den wijngaard met zijn stalen kracht en open oog.

„Jongen, zou je vandaag niet in den wijngaard kunnen werken; 't is niet in orde daarginds en ik heb mijn twee sterke zoons noodig om me weer gerust te stellen.”

't Leek den vader na hetgeen er zoeven door zijn gedachten gegaan was, zoo gewoon, om dit verzoek te doen, dat hij de vraag stelde, alsof er nooit een scheiding tusschen hen geweest was.

Verrast keek de jongste om. Hij had zijn vader niet zien aankomen en ook in 't geheel niet aan hem gedacht. Er gingen immers dikwijls vele dagen voorbij, waarin ze elkaar niet zagen. Waarom stond nu vader plotseling naast hem, en waarom leek hij 't zoo geheel vanzelfsprekend te vinden, dat de zoon in den wijngaard ging werken? Hij, die zich gekleed had voor een feest en verwacht werd door zijn vrienden. De jongste zoon voelde zich geprikkeld, want hij meende bedreigd te worden in zijn moeizaam veroverde vrijheid, en ook was er een aarzelende stem in zijn hart die hem aanmaande te kiezen — om het beste te kiezen — den vader en zijn werk. Hij kende die stem wel, ze was gewoonlijk gemakkelijk te overschreeuwen, maar nu leek ze luider en krachtiger dan ooit. En schreide daar in de verre diepten van zijn bestaan niet zachtjes het heimwee mee, het nooit-gestild verlangen, dat altijd klaagde, als een koningskind in den kerker?

't Moest toch wel zoo zijn, dat de vader het geweten was van zijn zoons, want ook deze jongste stond en luisterde een oogenblik, zooals hij in lang niet gedaan had.

Maar plotseling schudde hij alle twijfelende gedachtenforsch van zich af. Zijn oogen kregen een harde, afwijzende uitdrukking en terwijl hij de teugels van zijn rijpaard steviger vastgreep, klonk de beslissing: „Neen vader, nu niet, en nooit. Dát kan ik niet; ik moet de vrijheid hebben.”

Als iemand, die in één uur vele jaren ouder is geworden, stond de

vader daar en hoorde het hoefgetrappel snel verklinken; daar ging het den hoek om, daar verdoofde het op den zandigen landweg.

De hoop moest toch een oogenblik wel zeer sterk opgebloeid zijn, dat nu de terugslag zoo groot was. De knechts keken hem na, toen hij met gebogen rug op 't huis toeliep en schudden stil hun hoofd in machteloos medelijden. „Nu heeft zijn zoon hem op 't hart getrapt,” zei een oude knecht, die er zelf uitzag, alsof het leven hem vele wonden had toegebracht, „maar in de Hemelsche boeken worden zulke dingen opgeschreven, en eens zullen de Engelen alles voorlezen — dat zal dan de Dag van Vergelding zijn.”

„Dat is mogelijk,” was 't antwoord. „Maar weet je wat ik denk? Als de vader kan, zal hij dat schrift weer uitwisschen, al moest hij het doen met zijn eigen hartebloed. Heb je zijn oogen niet gezien? Zijn liefde is gewond, maar ze is niet gedood, en de hoop is nu terneergeslagen als koren na een onweersbui, maar ze zal zich weer oprichten, let maar op mijn woorden.”

Waar bleef toch de feestvreugde?

De jonge ruiter probeerde haar te ontdekken aan den blauwen hemel, waar de zonneglansen hun verblindend spel speelden. Hij zocht haar boven de bloeiende velden, waar 't kleine leven dartel zoemde en gonsde; ook in 't verre verschiet, ginds in de groote stad, waar de vrienden hem wachtten met vroolijke vrijheid en gullen overvloed.

Waar was ze toch, de feestvreugde, waarnaar zijn hart verlangde, en waarnaar zijn zinnen gespannen tastten?

Of was 't, omdat op dien ganschen rit de vader met hem ging, dat de feestvreugde niet recht komen wilde? Ja, 't was vreemd, maar de ruiter zag hem duidelijk staan, midden op den weg, de oogen op hem gericht. Wie kon zóó kijken als vader? Die blik ging regelrecht naar het hart en de zoon voelde al het zoekende en terugroepende verlangen in zijn vaders oogen, en even rees heel van verre de schaduw van mogelijkheid op: als ik 't eens deed? als ik eens terugkeerde?

„Geef je krachten aan mijn zaak, mijn jongen — je weet wel, — den wijngaard. — Zie, daar gaat de hooge poort open, wijd, wijd, de poort van een heiligdom. Weet je het nog? De paden verliezen er zich in geheimzinnigheid alsof aan 't eind er van de eeuwigheid begon, en het zonlicht valt er rein en stil naar binnen. En Gods adem streelt de ranken. — Weet je het nog? Dat is het geluk. En dan 's avonds naar het hooge huis gaan en als een eerlijk man voor den vader verschijnen: „Vader, uit uw wijngaard kom ik;” zóó thuis te komen, dat is ook geluk.”

Plotseling bemerkte de ruiter hoe zijn leven van vrijheid bedreigd werd door dat alles en daarom wendde hij zijn oogen af en dwong zijn gedachten zich te bepalen bij het koren, dat zoo bijzonder mooi stond dit jaar, bij het vee in de weide, dat loom een schaduwplekje zocht om te rusten van het zonnegloeien, en langzamerhand voelde hij zich reeds weer meester worden van den toestand, toen hij opeens zijn vader weer zag staan tusschen de akkers. Met de linkerhand overschaduwde hij de oogen, als een, die gespannen zoekt, of de veel verwachte nog niet in aantocht is.

„Weet je het nog? Je liep er aan vaders hand, en de vreugde van het Hemelrijk was in je hart en in je oogen, en niets leek je begeerlijker, dan in den wijngaard te werken, tot de avond valt. En in de verte de gouden vreugde van het oogstfeest. Wat denk je nu te doen, als het oogstfeest komt, jij, die niet hebt willen meearbeiden?”

Ai, daar kreeg het paard een scherp tik met de rijzweep, zoodat het verontwaardigd, in steigerenden draf voortvloog over den weg.

„Ik word krankzinnig,” dacht de ruiter; „de zon weekt mijn hersenen tot een onbruikbare massa. Ik zie menschen, waar niemand is en ik hoor stemmen, die niet bestaan. 't Wordt tijd, dat ik in een normale omgeving kom.”

Een tijdlang hoorde hij nu niets dan het suizen van den wind om zijn slapen en zag hij niets anders dan de gelijkmatige deining van den bruinen paardekop vóór hem, met terzijde het schimmig beweeg

van het voorbij-ijlend landschap. Totdat het dier, daar er geen verdere aansporing volgde, vanzelf den draf vertraagde en in zijn ouden gang verviel, zonder dat zijn meester er iets van scheen te bemerken.

De zaak was, dat die het veel te druk had, om op zijn paard te letten. Na de eerste verdooving van het wild opgezweept draven had hij duidelijk het gevoel gehad, dat hij vluchtte, als een lafaard, en omdat hij met zijn jonge, sterke levenskrachten lafheid als iets geheel ontoelaatbaars beschouwde, was hij nu bezig de zaak met zijn vader uit te praten. Want de vader stond nu aldoor naast hem en zag hem aan. „Weet je het nog? de vreugde van het Hemelrijk en eindelijk het Oogstfeest; hooger is er niet.” En een oogenblik later: „Rechte lijnen trekken, jongen, met minder dan rechte lijnen kan het niet toe, nu niet en nooit — en al zie je ook niet, waar de lijn in uitloopen zal, het stuk, dat je nu in je macht hebt, moet recht zijn.”

Stil luisterde nu de zoon, met naar-binnen-gekeerde oogen. Daar was het koningskind, dat schreide, dat schreide om zijn vrijheid. Daar was de vader, die hem den sleutel van den kerker in de handen gaf. Nu moest de beslissing vallen.

Maar nog draalde de hand die den sleutel hield. Toen was het alsof de vader met een laatste gebaar van liefde een muur wegtrok voor de oogen van zijn koningskind, opdat hij voor één oogenblik zijn vaders gansche heerlijkheid zou zien.

En de jonge ruiter zat, onbeweeglijk nu, het hoofd in de handen gebogen, hij, de voortvluchtige — een koningskind

Een minuut, een eeuwigheid ging voorbij, toen richtte hij zich op, sloeg de hand in de teugels, zoodat er een siddering ging door het dier, dat hem droeg. „We moeten keeren, jongen, dat was het wachtwoord, dat ik hoorde; kom, zóó, zóó ja, nu mag je weer draven gaan.”

Zoo reden ze terug in den toenemenden zonnebrand; de hitte leek op te stijgen van den weg en aan te komen golven van de velden terzijde, maar de ruiter scheen er geen last van te hebben. Die had het nog steeds veel te druk om op de uitwendige dingen te letten.

Daar was, ondanks de dingen, die hij gezien en beleefd had, toch weer een twijfelende onrust over hem gekomen.

„Wonderlijk, wonderlijk,” dacht hij, „ben ik het wezenlijk zelf, die hier terugrijd? En moeten ze nu daarginds tevergeefs op me wachten? Ja, voor mij komen nu de moeiten en de zorgen, terwijl de lichte feestvreugde voor anderen blijft”

„En zonder feestvreugde kan ik niet leven”

Maar wilde niet iemand hem daar de teugels ontnemen en 't paard weer laten omdraaien? Het bloed steeg den jongen ruiter naar 't hoofd en steviger hield zijn hand de leidsels vast. „Vreugde? ik moet vasthouden aan wat ik daarstraks gezien heb, met beide handen vasthouden, want dat wás waarheid en dát wás immers vreugde, zóó zuiver als ik nog nooit gevonden heb.”

In de verte dook reeds vaders huis op, veilig tusschen hoog geboomte. Daar was reeds het bochtige inslaan van den zandweg, daar schemerde ook reeds in verre eenzaamheid de wijngaard, dien hij zich gekozen had.

Hel vlamde plotseling nog eens het verlangen in hem op om terug te keeren en onwillekeurig keerde hij zich half om in het zadel om met zijn oogen de stad te zoeken, waarin hij zooveel verwachtingen achterliet. Toen zag hij hoe een zware bui zich samenpakte boven de verre huizenmassa; kwamen die wolken van boven neergedaald, of stootte de stad zelf die duisternissen uit? „Is alles dan anders, vandaag? Zoo heb ik de stad immers nog nooit gezien. En vaders wijngaard ligt in ongerepten glans, alsof geen duisternis ooit vat op haar zal kunnen krijgen. En zoo rijd ik toch het licht tegemoet, hoewel het bijna te bewijzen is, dat mijn leven nu donker zal worden van ernst en arbeid”

„Natuurlijk kan ik vader niet onder de oogen komen vóórdát ik daarginds gewerkt heb,” en voort haastte zich de jongste zoon over het oneffen wijnbergpad. Zijn paard had hij thuis bezorgd, omdat hij meende, dat iemand, die, zooals hij, bijna een verrader geworden was, niet hoog te paard gezeten behoefde aan te komen.

En zoo ging hij te voet, evenals vroeger, en duidelijk had hij het gevoel, dat ook nu zijn vader naast hem ging. Het viel hem zelf op, hoe wonderlijk dit eigenlijk was: hij, de gevierde, de toonaangevende eerste onder zijn vrienden daarginds, hier gedwee voortstappend als een kind aan vaders hand, blij in het vooruitzicht van een moeitevollen arbeidsdag; maar de tegenstelling verontrustte hem nu niet meer. Slechts een glimlach had hij er voor over, geheimnisvol als van een, die begonnen is met de onzichtbare dingen rekening te houden.

Dien avond kwamen er twee zoons naar het hooge huis, beiden in arbeidskleeren en vermoeid van de zware dagtaak. Maar toen ze voor hun vader stonden en de dóór-ziende oogen op zich gevestigd voelden, moest de oudste zijn blikken afwenden en zwervend zoeken naar iets, waarachter hij zich zou kunnen verbergen, doch de jongste trad den vader tegemoet, met gebogen hoofd: „Vader, ik heb veel verzuimd, ik ben te laat begonnen” Daar voelde hij, hoe een hand bemoedigend op zijn hoofd werd gelegd en klonk het woord hem in de ooren, waarnaar hij den ganschen dag verlangd had: „Je hebt mijn wil gedaan”.

Toen wist hij, dat dit het geluk was.

DE MEESTER.

Aan F. S.

Hij opende voor hen de boeken:
historie — schoonheid — wetenschap —
liet nimmer tevergeefs hen zoeken,
ging vóór, verklaarde, stap voor stap.

Hij opende ook het Boek des Levens,
wees hun er àlle heerlijkheid:
„Gode is der straf — én des vergevens!” —
— sprak met hen in eenvoudigheid.

Hij opende ook hunne harten,
gaf eigen zielsbezit aan hen,
was vriend in vreugde, vriend in smarte,
want Jezus zelve lééfde in hem.

A. J. D. VAN OOSTEN.

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
Ds. W. M. le Cointre — De kindermoord te Bethlehem	1
G. Sevensma—Themmen — De sterkte van het oude leven	18
D. Hogenbirk Jzn. — De boschmannetjes	39
J. L. F. de Liefde — Fritsje en de geheimzinnige gebeurtenis	75
Herman Hana — Het kind in de schilderkunst	81
W. G. van de Hulst — Als 'n oude romance	113
Frans van Schotelveld — Sloeberke op het feest van Breughel	129
Jan H. de Groot — Sneeuwgevecht	142
L. A. Lever—Brouwer — De tweede	143
Jan H. de Groot — De drie jongeren in den oven	153
A. J. D. van Oosten — Middagwandeling door Rotterdam	154
Joh. P. Ruijs — De boodschap	155
K. Lantermans — Jan Sanders	166
Dr. J. R. Callenbach — De Galileesche zee	177
J. K. van Eerbeek — De Koksiaan	201
M. A. M. Renes—Bolding — Ommekeer	229
A. J. D. van Oosten — De Meester	244

